

Autorul și Editura aduc mulțumiri
Muzeului Național al Literaturii Române și
domnului Director Lucian Chișu
pentru amabilitatea de a oferi
o parte din ilustrațiile apărute
în această ediție.

© Editura EIKON

Cluj-Napoca, str. Mecanicilor nr. 48

Redacția: tel 0364-117252; 0728-084801; 0728-084802

e-mail: edituraeikon@yahoo.com

Difuzare: tel/fax 0364-117246; 0728-084803

e-mail: eikondifuzare@yahoo.com

web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al
Cercetării Științifice din România (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN 978-973-757-940-9

Editori: Valentin AJDER
Vasile George DÂNCU

SORIN PREDA

MOROMETII

- ULTIMUL CAPITOL -

Ediția a II-a, revizuită și adăugită

EIK

Cluj-Napoca, 2013

*Tatălui meu, Alexandru
— ultimul dintre Moromeți*

GÂNDURI LA O EDIȚIE NOUĂ

Pe zi ce trece îmi dau seama că *Moromefii - ultimul capitol* nu este o carte. E altceva. E o chestie, o tărașenie cum spun siliștenii, un text de sine stătător apărut nu se știe cum în jurul unor uimiri și gânduri provocate de amintirile celor care cred că l-au cunoscut cândva pe Marin Preda. Inițial, am vrut să adun ultimele imagini și mărturii ale lumii lui Moromete, dar nu mi-a ieșit ce voiam. Inițial, am vrut să mă retrag și să-l las pe alții să vorbească, dar tare mă tem că nu am făcut decât să ies și mai mult în evidență, apărând neinspirat ca acel turist nătâng care strică un superb și irepetabil cadru de film, din grabă, neștiință sau neatenție.

Cu cât trece timpul, observ cu anume ciudă că această carte îmi aparține tot mai puțin, că *Moromefii - ultimul capitol* a început deja să se scrie singură, adăugându-și singură noi capitole, interviuri și mărturii, fără niciun efort în plus; fără nicio voință sau opțiune special exprimată a autorului. Mai sunt încă multe de spus despre Marin Preda, despre întâmplările din viața lui. Meritul meu (atât cât poate fi el detectabil și validat de alții) este mărunț și lipsit de strălucire - meritul de a-i fi dat un ritm, o turnură, un prim și necesar elan de pornire. Restul s-a petrecut aproape de la sine - întâlnirile cu cei care l-au cunoscut, mărturiile și regretele lor tardive, așternute în spontaneitatea unor gânduri de moment sau în rânduri deja scrise. Recitind spusele și frământările nostalgice ale unora și altora, sunt uimit perpetuu, redescoperind un Marin Preda total necunoscut chiar și pentru cei care i-au stat în preajmă, în vremea când încercau, pe cât posibil, să nu-l încurce în preocupățiunea lui de bază - scrisul adică și meditația la cele ale omului; la slăbiciunile și căderile lui; la faptele lui când abjecte, când înălțătoare prin credință și speranță. Din toate paginile nou adăugate primei ediții, rețin o întrebare năucitoare prin simplitatea ei, întrebare pusă de doamna Dimisianu: „Sorine, poți să-mi spui ce culoare aveau ochii lui Marin Preda?” N-am știut ce să răspund. Am ezitat, m-am fofit, am căutat o scuză. Când l-am sunat pe fiul cel mare al scriitorului, Nicolae, și l-am întrebat de culoarea ochilor tatălui său, a dat și el din colț în colț („Căprui, parcă”), după care, cerând un moment de consultare prin telefon cu mama lui, a retractat elegant și cu o ușoară șiretenie moromețiană: „Avea într-adevăr ochii verzi, dar, din cauza lentilelor groase, păreau mereu căprui”. Da, Marin Preda avea ochii verzi, ochi frumoși, cu irizări opaline, dar nu oricui i-a fost dat să observe acest amănunt tulburător în cumințenia lui. Când Marin Preda te privea în ochi era un eveniment epocal. Pentru el privirea era chiar o poartă vie și concretă a sufletului - o poartă pe care a păzit-o strașnic, lăsând-o deschisă doar de două-trei ori marilor lui iubiri, marilor prezențe feminine din viața sa.

Dacă am îndrăznit să propun cititorilor o nouă și revizuită ediție a cărții, am făcut-o cu un gând anume - ca lumea să aplece că scriitorul Marin Preda avea niște ochi deosebit de frumoși. Ochi verzi, pătrunzători, cu misterioase irizări opaline.

Autorul

PS1. Multe dintre citatele cuprinse în *Poiana lui Iocan* sunt preluate din volumul omagial *Timpu*

nu a mai avut răbdare și din scrierile domnilor Marian Ciobanu sau Dobre I. Burcea, spre care îndrept și cu această ocazie mulțumiri prietenești și gânduri calde siliștene.

PS2. Mulțumiri doamnei Magdalena Bedrosian, lector de carte atent, generos și neobosit în multe și inspirate sugestii.

ACEA ZI NENOROCITĂ ȘI PLOIOASĂ DE MAI

Marin Preda a murit într-o zi nenorocită și ploioasă de mai. Abia terminase de scris *Cel mai iubit dintre pământeni* și cartea asta parcă îl devorase, transformându-l într-o umbră de om, slăbit și bântuit de mari neliniști. Ultima imagine pe care o păstrez din vizita făcută la Mogoșoaia, cu puțin timp înainte să moară, e „o fotografie” în contururi vagi, ușor voalate - era noaptea târziu, pe un fond de ploaie dușmănoasă, rece, tuberculoasă parcă, când Marin Preda s-a despărțit de mine cu un gest molatic al mâinii, după care s-a oprit, ezitând, parcă temător, să urce treptele scării ce ducea la camera lui. Ceva îl oprea să urce; ceva îl îndemna să nu mai stea. Era prins între două contrarii, două sentimente care se băteau cap în cap. Prins ca într-o capcană, fără scăpare... Mai avea zece zile de trăit și nimeni nu bănuia acest lucru - nici măcar el. Nu știu dacă Marin a avut vreo clipă presentimentul morții. Știu doar că, așa cum stătea în capul scării, indecis sprijinit în celebrul său baston de cireș cu intarsii fine de sidef, scriitorul îmbătrânise brusc. Îmbătrânise cu graba și pofta cu care îi plăcea să lucreze, refugiat ca un anahoret, în camera lui de la Mogoșoaia.

Am puține amintiri cu Marin Preda. În una dintre ele, Marin Preda și Eugen Simion depăneau amintiri pariziene, în decorul vetust sofisticat, cu stofe grele și tacâmuri argintate, de la Capșa. Exilat pe o margine de scaun, nu îndrăzneam să scot nidun cuvânt. Nici acum nu știu prea bine ce căutam la masa lor. Știu doar că, la un moment dat, Marin s-a uitat la mine și m-a întrebat fără nicio legătură cu restul discuției: „Peste ani și ani, când eu n-o să mai fiu, ce vei spune despre mine?... Vei spune că Marin Preda te-a invitat la Capșa, te-a îndestulat cu bunătați și, peste toate, ți-a oferit șansa de a cunoaște un mare critic, Eugen Simion.”

Cumva surprins, Profesorul a tresărit, dar nu s-a supărat. A înțeles. Nu despre el era vorba. Moromețian și hâtru, scriitorul oferea asistenței o mică și esențială lecție de viață, iar mie, nepot de frate, îmi arăta cât de important era să-ți prețuiești amintirile, convins fiind că prezentul nu este ce pare. De cele mai multe ori, prezentul e doar felul în care viitorul își imaginează uneori propriul trecut.

Am puține amintiri cu Marin Preda și această carte încearcă să le adune la un loc, desenând în tușe timide, abia sugerate, nu doar lumea deja apusă a Moromeților, dar și un alt Marin Preda, așa cum era el dincolo de platoșa de ironie și duritate morocănoasă - un mare sentimental, capabil (când te așteptai mai puțin) de mari gesturi de tandrețe, ca gestul din vara aceea când, întorcându-se cu Aurora de pe câmpurile prăfuite ale Siliștei, a luat o cană cu apă și, așezându-se în genunchi, a început să-și spele soția pe picioare, sub privirile siderate ale țăranilor, care se holbau peste gard și nu le venea să creadă că un bărbat în toată firea se poate umili în asemenea hal.

Cu cât mă apropii de finalul cărții, cu atât mi se face dor de Marin Preda, de acel Marin Preda ce apare în fotografia făcută de consăteanul Dobre I. Burcea la înmormântarea Joitei (Catrina Moromete) - o fotografie în care scriitorul stă așezat pe niște lemne, cu brațele sprijinite pe genunchi, răvășit sufletește, cu gândurile lăsate slobode undeva, într-un loc (o țară, un ținut) doar de el știut. Cam tot așa mi-l închipui și acum, privind meditativ de pe stiva de lemne a cerului și întrebându-se moromețian ce se întâmplă cu siliștenii lui.

De la un timp încoace, lumea Moromeților, lumea sătenilor lui Preda, parcă nu mai vrea să trăiască. I s-a urât cu binele și acum dispare încet și fără zarvă, asemenea casetelor înregistrate de mine în mai multe rânduri la Siliștea-Gumești; casete care, netranscrise la vreme, s-au demagnetizat și au murit pe tăcute, ca niște ființe sătule de viață, de boală, de singurătate.

Din discuțiile cu Gheorghe (Achim), Alboaița, Buric, Sande sau fiul lui locan nu a mai rămas

nimic, decât o urmă sonoră, o ezitare, un zgomot de fond sau o tăcere anume, moromețiană - o tăcere plină de tâlc, pe care fiecare o poate înțelege și o poate completa în voie, cu vorbele lui, fără a mai cere în mod special consimțământul autorului sau al altcuiva îndrituit să o facă.

SILIȘTEA-GUMEȘTI - UN CAPĂT DE DRUM, O HALTĂ FINALĂ

Dintre toți Moromeții, nu a mai rămas decât el, Alexandru Preda. Sae sau Săică, după cum îi spun prietenii. Ceilalți din familie s-au prăpădit unul după altul, grăbindu-se parcă să-l ajungă din urmă pe Marin: Gheorghe (Achim), Ilinca și, mai la urmă, Mița (Tita din roman). O familie cam ciudată, răsucită în vrej, cu copii din trei căsătorii - un rând al Joitei Preda (Catrina), alt rând al lui Tudor Călărașu (Moromete) și, la urmă de tot, copiii celor doi: Marin, Ilinca, Alexandru - mezinul, ăl mai mic, cel care la masă căuta să termine primul mămăliga și apoi începea să plângă prefăcut: „Ete, mamă, că mănânc brânza goală.” După ce primea o altă porție de mămăligă, se grăbea să înfulece brânza, pentru a putea apoi reclama nefirescul situației: „Ete, mamă, că mănânc mămăliga goală.” Era un joc, dar și o treabă serioasă, de vreme ce te puteai scula sătul de la masă.

Și Joitei îi plăcea jocul, deși, văzându-l pe Sae, cel mai mic și mai plâpând dintre toți copiii, îl proteja oricum. La Siliștea-Gumești, celor mai plâpânzi li se zice „dosădiți”. E ceva destul de grav și de imprecis ca formulare, drept pentru care nici nu se știe prea bine ce vrea să spună vorba asta - e și milă, și jignire în ea. În orice caz, pe Sae părinții l-au dat la școală, cum l-au dat și pe Marin - din calcul economic și din milă. Sae nu era făcut pentru munca grea a câmpului, deci trebuia să învețe. Nu se compara cu alți flăcăi din sat și cu atât mai puțin cu fratele Achim, care lua în dinți sacul de 50 de chile și urca cu el în podul casei. Să fii bun de muncă însemna să ai fălcile și umerii puternici. Să ții la tăvăleală. Să joci Călușul zile în șir. Să fii ca Buric, ăl mai al naibii călușar din sat, care la nuntă, văzând musafirii pleoștiți și fără chef, era în stare să ia masa în dinți și să o ridice de două-trei ori, cu tot cu farfuri și pahare, semn că trebuia să înceapă jocul și petrecerea.

De ce îl cheamă Sae și nu altfel? Alexandru Preda, adică tatăl meu, ridică din umeri, constatând oarecum filosofic: „Ei, uite, la asta nu m-am gândit.” Dacă insiști cu întrebarea și îl enervezi un pic, îți dă răspunsul pe măsură: „Să se mire proștii, d-aia!” Dumnezeu știe cine a inventat numele Sae sau de ce Guicăi i se zicea Ga Marfa. Ce înseamnă Ga? Dar Guica?... Așa-i vorba la Siliștea. Spui *bătu* pentru bunic, *bătă* pentru bunica, iar pisica o alungi strigând Zăfl, nu ca în regiunile de nord ale țării.

Când are ocazia, Alexandru Preda folosește multe dintre expresiile lui Moromete („Ce rânjești fasolele la mine?” ... Dă-mi și mie parascovenia aia” Ești deștept... Te pomenеști că ești singur la nevastă!”), iar dacă îl întrebi ce vrea să mănânce, îți răspunde invariabil: „Raci, scoici și melci.” Adică, ce ai în casă. Nu are preferințe, nu face nazuri.

Dintre toți frații, Sae este singurul netrecut în *Moromeții*. Nici vorbă să se fi supărat pentru asta. I se pare normal, căta vreme Marin, autorul, i-a luat locul în carte, dându-se drept mezinul familiei. Prin urmare, n-a fost vorba de răutate, d de anumite rațiuni și strategii literare. El, care a citit o sumedenie de cărți, știe că nu te joci cu rațiunile literare.

E mândru, totuși, că pe un exemplar din *Delirul*, Marin Preda îi mulțumea pentru formula de acum celebră: „Pe ce te bazezi?” Scriitorul a luat-o de la el. Prin urmare, într-un fel, Sae a intrat în istoria literaturii, ca toți ceilalți din familie.

La 84 de ani, stă în apartamentul lui din Bacău ca într-o găoace.

De la prima ninsoare mai zdravănă, nu mai îndrăznește să iasă pe stradă, deși tare i-ar

plăcea. Altfel, când vremea e bună și îngăduie o plimbare scurtă, Sae are drumurile lui - la pâine sau la sifoane. Merge peste tot, dar, mai ales, să-și ia rația de ziare. Se duce la chioșc, cum alții de vârsta lui se duc la biserică - ușor solemn, îmbrăcat la costum și cu pălărie pe cap, salutând ceremonios chioșcărița, care îi întinde teancul de jurnale dinainte pregătit. Nu-i scapă niciun ziar important, inclusiv unul cultural, atunci când aude că e ceva scris despre Marin.

Umple o sacoșă cu câte reviste cumpără într-o zi, dar nu recunoaște nici să-l pici cu ceară că, de fapt, nu mai poate citi; că, în ultimul an, i s-a atrofiat nervul optic din cauza glaucomului. Suferă mult că nu mai poate deschide un ziar sau o carte și se mulțumește cu lectura oferită de Cornelia, femeia cu care s-a căsătorit la 82 de ani și care acum, înainte de culcare, îi citește ca unui copil ultimele știri, ultimele comentarii politice, ultimele previziuni bancare. Realitatea, asta care e, și nu alta, nu-l intimidează în niciun fel și, deloc întâmplător, are opinii politice, îi ia apărarea președintelui Băsescu, socotește toate prețurile în lei noi și se înfurie teribil când cineva (un vânzător oarecare) îi cere să achite o sută de mii de lei. Cu ochii lui opaci, îl țintuiește pe sârmanul vinovat, după care, serios sau doar mimând uimirea, îi spune: „Cum să coste, dom'le, o sută de mii? De unde să am suma asta? Dumneata îți dai seama cât bănet reprezintă suta asta de mii?”

E o figură Sae sau Săică, cum singur se alintă uneori, mai ales când e bolnav și nu se simte prea bine. Chiar dacă a mai îmbătrânit și a început să uite multe dintre întâmplările tinereții, mai are încă replică și hătroșenii de-ale lui, moromețiene. Ultima dată, nimerindu-mă la el pe o căldură toridă, l-am găsit cu ușile închise și cearșafuri în ferestre, pentru a mai domoli cât de cât vipia verii. Plin de bune intenții, am început să-l cert, învinuindu-l că din zgârcenie nu se îndura să-și cumpere un aparat de aer condiționat: „De ce trebuie să rabzi căldura asta? De ce nu-ți cumperi un aparat? Ce atâta filosofie? Aerul condiționat nu mai e un lux, e o necesitate.” Un timp, nu a zis nimic. S-a uitat lung la mine, a cumpănit ce răspuns să-mi dea, după care mi-a spus, cum numai Moromete o putea spune: „Mi-aș lua un aparat, dar n-am timp, băiete. N-am timp!... Dacă nu am, nu am!... Ce vrei - la vârsta mea stau foarte prost cu timpul.”

Brânza friptă pe jar - alt gust, altă tărășenie

Viața i-a împrăștiat care încotro pe ai lui Moromete: Ion (Nilă) a plecat pe front, unde a și murit. Marin s-a tras la București, cum bine se știe, iar Sae a ajuns la Bacău. În Siliștea nu au rămas decât fetele, așa cum părinții se înțeleseseră de mult: băieții să meargă la școală, dacă renunțau la pământ, la moștenire, la cele câteva pogoane de arabil. Asta e și scuza lui Sae, atunci când îl pui să-și amintească de copilărie, de casa părintească, de sat. A părăsit Siliștea pe la paisprezece ani, pentru a merge la Școala de meserii Grivița. Nu mai ține minte „cu exactitate” cum stătea pe atunci treaba în sat: „Una-alta, ca la țară, parcă tu nu știi?” îi scoți vorbele cu cleștele din gură. Apoi, într-o doară parcă, pomenește de seceriș, de grâu, de arșița verii și, brusc, amintirile țâșnesc și se împrăștie în toate părțile ca un pepene izbit de pământ, din toate răzbătând cel mai apăsător imaginea satului așa cum te apropii de el, venind de la gara din Bălăci - o turmă de case năpădite de salcâmi („Mamă Doamne, ce salcâmi vânoși erau odată!”), o adevărată pădure în mijlul tipsiei nesfârșite a Bărăganului, ca să nu mai vorbim de lanurile de grâu și porumb...câmp nesfârșit și întindere... soarele la asfințit, ca o mămăliga uriașă, și drumul prăfos spre Miroși sau Zămbreasca, șerpuiind drept, ca linia vieții din palma bătrânului. „Păi, fratele meu - zice Sae, încurajându-se parcă singur - toată tărășenia se petrecea la câmp.

Copilăria mea și a lui Marin a fost câmpul. Marin avea 13-14 ani. Fusese bolnav de friguri, cu

crize care se repetau în fiecare an, și părea slăbit, fără vlagă... Cine n-a fost bolnav nu știe cum devine chestia.

Vecinii, dar și ai casei se uitau cruciș că tata ne trimitea cu căruța la câmp, în loc să ne ducem pe picioarele noastre. Adunam mohorul dintre șirurile de porumb. Acolo era distracția. Discutam aia și aia, d-ale copiilor, și apoi coceam porumb în iarbă. Era teribil de dulce. Porumb românesc, galben, cu bobul nu mare, rotund și sticlos. Tu nu ai de unde ști, că ai crescut la oraș."

Cel mai frumos era toamna. Atunci începea vânătoarea de iepuri, hărmălaia copiilor care, cu bătele în mână, stârneau dintre haturi și porumbiști puzderie de iepuri. Tot atunci copiii mâncau lapte covăsit după pofta inimii. Mulgeau oile direct pe câmp, puneau laptele într-o ulcică, o legau la gură cu frunză de dovleac și o îngropau în pământ, într-un loc însemnat cu grijă. După câteva săptămâni, laptele era mai gros decât iaurtul. Ce știi tu?..

Gusturi de mult uitate revin în memorie. Povestind, Sae se miră și el. La sfârșitul lui august, copiii îngropau printre rândurile de vie pepeni cruzi. O lună mai târziu, când dădea prima brumă, pepenii erau copti și zemoși, numai buni de mâncat. Tot la câmp (în pământuri) frigeau brânza pe jar. Era o nebulie. Oricum, altceva decât mămăliga și brânza rece. Pe jar coceau și câteva ouă. Alt gust, altă tărașenie. „Cam asta am mâncat noi toată copilăria. Hât, mai târziu, am trecut la caș de oaie zăpăcit cu ouă bătute, zdrobite direct în tigaie... E o mâncare grea. Cade cu zdronc la stomac, dar la țară merge."

Noaptea, la păscut caii

Marin Preda se înfură cumplit când cineva pomenea de copilăria lui nefericită. De unde până unde? Orice copilărie este fericită. Nici Sae nu e de altă părere. Era teribil, dom'le! Să mergi noaptea să paști caii pe lună - o lună mare și alba ca pâinea de țest. Să călărești „pe deșălate", simțind vântul și spaimile întunericii cum îți trec pe la ureche și apoi să te tolănești în iarbă înaltă și răcoroasă a nopții, până ațipești. Să auzi liniștea pășunii, fornăitul și nechezatul cailor. Să joci cu copiii bobicul, poarca sau trânta. Să prinzi o zi de Crăciun, mergând cu „colindețele" prin vecini, sau să trăiești o zi de Paști, zi pentru care băieții mai șmecheri își pregăteau ouăle roșii, punându-le în vârf sacăz și alte parascovenii, ca apoi să intre din casă-n casă la ciocnitul „pe luate" și un păhărel de răchie slabă, de gorgoaze. Să prinzi măcar Călușul, cu Mutu cel nebun îmbrăcat în femeie, sau să asști la spălatul de Rusalii, când femeile scoteau în bătătură scăunelul, cazanul cu apă, un braț de rozmarin, lână de oaie și săpun de casă neînceptut și abia apoi chemau „bărbat de cruce" (copil sau matur) să-l spele pe picioare. Așa ceva face cât toate bogățiile pământului. Nu le găsești pe stradă și nici n-ai magazin de unde să le cumperi.

La sfârșitul lui iunie, de Sân Petru, în noaptea cea mai scurtă din an, prima geana de lumină te găsea în capul lanului de grâu. La 9, cu soarele atârnat într-o rână, abia încălzind, fetele pregăteau prima mâncare. „Era un ritual întreg - își amintește Sae. Tata pășea ca un inspector fiscal și alegea locul cu grâul cel mai înalt. Smulgea spicele și făcea legături pentru snopi - treabă destul de migăloasă și cu dichis. Dacă îi mai rămânea timp, puneă și el mâna pe seceră, dar, de regulă, stătea prost cu timpul - avea alte treburi, mergând pe la vecini să ceară o țigară sau să discute despre impozite, despre vreme, despre ultimul discurs politic al regelui. Dacă ziua trecea greu și era un chin, întoarcerea de la muncă era o întreagă tragedie. Fetele rămăneau la bucătărie să pregătească mâncarea pe a doua zi, iar băieții cădeau pe unde apucau, ca secerăți. Aveau snagă în ei, căci, spre seară, își schimbau hainele și plecau pe *linie* - adică la fete. Era o nebulie să stai la poartă și să ascuți cum treceau flăcăii

cântând. Cel mai grozav era unul, Alecu, care cânta din toți rărunchii. Auzindu-l, mama (Joița) înlemnea de emoție și plăcere. <la, tacii!... Fir-arsă fie. Iar s-a îndrăgostit Alecu>, zicea ea și ofta nostalgic, cu ochii pierduți în zare și cu gândul la nu se știe ce amintiri pierdute demult, în tinerețe."

A lu' Pațanghel

Nu e ușor să-i înțelegi pe țăranii din Siliștea-Gumești. Unii sunt așa, alții altfel - fiecare după facultăți. Important e să dai din gură, să nu te lași. Abia dacă aștepti și nu întorci vorba imediat, ești prost. Cocoșilă, când intra în curtea lui Tudor Călărașu, striga de la poartă: „Bă zăpăcituile, ești acasă?... Ești prost, bă! Dă o țigară!” Pe toți ai casei îi făcea proști, dar nimeni nu se supăra. Era un fel de „bună ziua” și „ce mai faci... cum merge treaba”. Altele erau în Siliștea jignirile sau vorbele de ocară. Moromete, dacă se supăra pe nevastă, îi spunea: „Taci, mă dosădit!” și femeia dispărea imediat, cu lacrimi în ochi.

Ceea ce nu suportă silișteanul e să te dai ce nu ești, să te scâlâmbăi fără motiv. Sae râde și acum când își amintește de vecina lor, Anghelina Bibinei, care îi striga lui fiu-său, ieșit în fața porții, la taclale: „Sandulee, ți-ai luat *perina*?”, ca să știe toată lumea că fiu-său întrunea toate calitățile să nu stea cu posteriorul direct pe marginea șanțului. Tot ea îi striga lui bărbatu-sau: „Comeleee, unde ai pus toporul (secera sau ce o fi fost)?” și ăla răspundea invariabil, deranjat și ușor scârbit: „Cată în *pelaria* mea.”

Tudor Călărașu era cumpănit la vorba. Acasă, mai mult tăcea. Se plimba îngândurat prin grădină sau stătea pe marginea prispei, bând tutun, cu privirea pierdută în zare. Se gândea la ale lui. Vânduse un pogon de pământ să-i plătească lui Marin taxele școlare, fetele stăteau necăsătorite, dările la stat trebuiau și ele achitate. Rar avea chef de vorbă. Atunci povestea, de pildă, cum fusese drumul la munte, la Câmpulung, cum l-a primit în casă o munteancă și cum i-a făcut el muntencei o mămăligă atât de bună și de gustoasă, de mânca, sârmana femeie, mămăliga ei cu a lui.

Nu-l auzai răstindu-se niciodată. Călărașu evita să jignească. Dacă cineva, care nu-i plăcea, îl saluta: „Ziua bună, nea Tudore”, el îi răspundea de după gard: „Bună să-ți fie inima”, după care, întorcând capul, adăuga: „Pă mă-ta de chior.” Nu era om rău și cu ranchiună. Era doar cu vorba în două ape. Nu avea încotro. Viața îl obliga să fie așa, și nu altfel.

Uneori, trebuia să se bage între copii și să-i despartă („la vedeți-vă de treabă”), fără a lua nimănui partea pe față. Nu era ușor să se descurce cu copiii din trei căsnicii și cu o soră ca Guica, cea mai bărfitoare ființă de pe pământ. Tudor Călărașu avea cam zece guri de hrănit. La masă, strânși în jurul străchinii comune, nimeni nu scotea o vorba. Dacă te apucau de povestit, rămâneai nemâncat până a doua zi.

Vara, masa rotundă și joasă era pusă în tindă. Moromete avea locul lui - pe prag. La găină, târțița era a lui. La miel, capul și coada. Era lucru sfânt - nimeni nu se atingea de bucățile lui preferate. Dacă îl supărai, te plezneau cu vorba: „Ești deștept!... Ții de pomană capul între urechi.”

Sae și-l amintește cum era. Potrivit ca statură, înalt și nu prea. Ușor adus de spate, cam șubred cu sănătatea. Altcumva pășea bățos, cu nelipsita pălărie pe cap (niciodată nouă) și o flaneau de lână, cu două buzunare încăpătoare, în care își ținea tutunul și foiața de țigară. „Avea o minte brici. În fața lui nu umblai cu fofăriica. Te prindea imediat. Era contemplativ și blând, dar - lucru ciudat - nu-mi amintesc să fi îmbrățișat pe careva dintre noi. Nu avea efuziuni sentimentale, cum se zice. Pe mine sau pe Marin, când ne ducea cu căruța la gara din Balad, nu ne săruta niciodată la despărțire. Ne întindea doar mâna. Îmbrățișarea i se părea ceva necuviincios, ne bărbătesc.”

Alexandru Preda povestește, scuzându-se ironic când și când. Multe le-a uitat. „Le-aș fi ținut minte dacă știam că, la bătrânețe, o să vii tu să mă întrebi cum a fost în copilăria mea și ce citea Marin în clasa a treia.” De altfel, ce poți să mai adaugi la cele scrise de Marin? Tudor Călărășu, zis și Pațanghel, era fix cum l-a prins Marin în carte. Sigur că scriitorul a mai pus ceva de la el. Nilă nu era așa naiv și prost cum rezultă din roman. Dimpotrivă, era un băiat bun și liniștit. Tot așa, se poate spune că Bălosu nu era vecinul lor, în spate stând Marin Mitroi, iar Moromeții nu e un nume luat de la ruși - cum prost și în necunoștință de cauză zicea Eugen Barbu -, d numele unei familii din sat. În Siliștea-Gumești, oamenii au înțeles *Moromeții* care cum a citit-o. În general, nu le-a plăcut. Văzându-și numele în carte, mulți au crezut că băiatul lui Tudor Călărășu a vrut să-i denunțe, să le facă rău. Alții, cum a fost Ilie Barbu, au venit la Marin să-i ceară drepturi de autor. Începeau și ei marea cu degetul. Chiar și acum, dacă mergi la crâșma din centrul satului și deschizi discuția, țăranii nu dau prea multe parale pe Marin Preda. Omul cel mai respectat în Siliștea rămâne în continuare generalul Dragnea. El a făcut - se zice - șosea asfaltată până în sat, el a ajutat mulți veterani de război să obțină o pensie mai bună. Marin Preda, cu casa lui memorială, mai poate să aștepte. În lipsă de altceva, s-a amenajat la școala veche o sală cu cărțile lui. Decât deloc, bine și așa.

Sincer vorbind, lumea Moromeților a amuțit, s-a dus. Țugurian, Bâzdoveică, Cocoșilă, Bălosu, Besensac, locan, Năsturel, Buric, Cișmoacă, Geaca, Bărăgan (ăla de striga cu goarna de se cutremurau salcâmi), Costică Roșu sau Aristide Primarul se odihnesc de mult în cimitir. Au dispărut până și salcâmi, oamenii lăsând ici-colo câte un corcoduș, pentru umbră și ceva țuică. Pârăul Căinelui, în care pe vremuri se înecau tot felul de amărăți, e acum un firicel de apă, ușor de trecut cu piciorul. Casele, pădurea Cotigioalei, curțile oamenilor - toate parcă s-au micit și au intrat la apă.

Nimic nu mai e cum a fost. Lumea a plecat la București, la Pitești, în țară, mânată de necazuri, de datorii și de serviciu. Au rămas bătrânii, care se sting pe picioare. Amintirile lor sunt tot mai puține, mai nesigure. Din toate, a rămas o carte, *Moromeții*, pe care acum nepoții lor o învață la școală, așa cum învață legile fizicii și ale chimiei.

Pentru Siliștea-Gumești, timpul nu mai e nici grăbit și nici răbdător. E doar un capăt de drum. O haltă finală.

ALEXANDRU PREDĂ (SAE) -
FRATELE CEL MIC AL SCRITORULUI

*„Nici al lui Bâzdoveică nu-i în roman,
dar asta nu l-a împiedicat pe Marin să
scrie o carte mare și fără el.”*

- Tată, eu zic să începem, ca toți oamenii serioși, chiar cu începutul, cu anii de copilărie. Pe cine mai ții minte dintre copiii satului? Cu cine te jucai? Pe cine aveai prieten?

- Păi... la vreo douăzeci de case distanță, aveam un coleg de clasă. Nu știu cum îl mai chema... Lui taică-său îi spunea al lui Bâzdoveică. A murit săracul, că avea o femeie cam dificilă și căzuseră amândoi în patima beției... Mai era Sandu al lui Anghelina Bibinei, care avea un frate mai mare, cam de seama lui Marin. Au plecat cu toții în lume și el mi se pare că a ajuns prin Maramureș, nu știu unde... în miliție, parcă. Aveam, pe urmă, pe prima uliță la stânga, un alt coleg de clasă, Nae, dar noi îi ziceam Bâznae. Și tot acolo, spre cimitir, mai era un coleg, pumitrescu. Dumitrescu Mie...

- **Ăsta nu-i în roman.**

- Nu, dar lui Bâznae i se pomenește măcar porecla. Nici al lui Bâzdoveică nu-i în roman, dar asta nu l-a împiedecat pe Marin să scrie o carte mare și fără el. Nici frații Mincă (aflați mai jos, pe altă uliță) nu au devenit personaje. Nici frații Marinescu, frații Plugaru sau Ion Burcea, care m-a turnat pe mine la Securitate din motive doar de el știute. Dintre prietenii mei, Marin a reținut doar pe băiatul lui Valache, băiat foarte bun...

- Unde îl pomenește?

- În *Morometii*. Taică-său era crâșmar, vizavi de Primărie, câteva case mai sus de familia Costovici - singura familie de străini din sat, oameni corecți și dotați cu destulă inteligență cât să dea și la alții. Alături de ei, își făcuse casă Mitică Predescu, învățătorul meu, fiul celui mai bogat om din comună. Învățător l-am avut și eu, l-a avut și Marin. L-am mai avut învățător și pe Ionel Georgescu din Bălăci. Marin ținea mult la el și-l mai vizita uneori, ceea ce nu e cazul cu faimosul domn învățător Florea Gheorghe, care a murit nu de mult la un an de sută.

- Lângă era peste drum de casa voastră, cum scrie în roman?
- Ei, nu chiar peste drum. Era la vreo zece metri pe dreapta.
- Ce alte personaje din carte locuiau în zona casei părintești?
- În fața noastră erau surorile lui tata.
- Ce înseamnă mai precis surorile lui tata?
- Păi, faimoasa Guica, Rada, sora ei. Vizavi de noi era și familia lui Nicolae Roșu...
- În carte nu apare.

- Așa este. Roșu avea două fete foarte frumoase. Una din ele, Tita, s-a căsătorit cu un basarabean venit în refugiu, în timpul războiului, și a avut un fiu, care a ajuns mare sculptor... Apoi, în fața surorilor lui tata stătea Măi.

- **Ăsta-i în carte.**

- Da... iar în spatele nostru stătea Marin Mitroi, faimosul Bălosu, nume luat de la alt sătean, pe care îl chema de-adevărat Bălosu, dar locuia în altă parte a comunei. Ca să închei prezentarea, în fundul grădinii era gospodăria lui Ilie Barbu, iar mai la stânga lor erau Geacă și tatăl lui, pe nume Bărăgan - gomiștii satului... Bun. Mai spre nord, așa... cam de la Bălosu la Mitroi, la vreo sută de metri, era Poiana lui locan. Acolo era răspântia, șoseaua principală care ducea spre comuna Râca, unde avea tata o rudă, iar într-o parte, un drum mergea spre Câmpuri și spre vii, iar altul spre ulițele din sat. Vizavi de fierăria lui locan era casa Guicăi, iar vizavi de casa Guicăi era Țugurian, de la care se cobora vreo 50 de metri și dădea de fântâna de unde luam noi apă pentru gospodărie, fiind cea mai apropiată de casa noastră și cu apa cea mai rece.

- N-ai pomenit nimic de Cocoșilă. Se înțelege că el traversa tot satul ca să vină la Tudor Călărașu în vizită.

- Nici vorbă. După lângă și un frate de-al lui care avea o fată cam idioată, mai jos începeau gospodăriile lui Cocoșilă și Turcin. Asta era până la casa Miței, sora mea după mamă - Ioana o chema pe ea, în acte. Și vizavi de casa lor era o casă cu etaj, a lui Crâșmaru. Singura casă cu etaj din Siliște. Nu puteai să n-o remarci, mai ales că, alături, era prăvălia lui Dumitrache, de unde cumpărai tot ce voiai, dacă aveai bani și-ți permiteai financiar.

- Mai ții minte prăvălia? Mai ții minte a ce mirosea?

- Era să zic eu o vorbă a ce mirosea... A ce poate să miroase într-o prăvălie? A alimente... A bomboane, a ulei, a zahăr... Nu era un supermarket. Era o prăvălioară, acolo.

- Viața e făcută din amănunte. În *Morometii*, Marin Preda a schimbat multe dintre aceste amănunte și oamenii din sat s-au supărat. Unul a și zis: „Al dracului Marin Preda, a tăiat salcâmul lui Moromete și l-a lăsat să cadă la Bălosu în ogradă, în capătul ălălalt al

satului."

- Nu-i adevărat. Salcâmul ăla nu s-a tăiat în grădină, cum scrie în roman. Era un salcâm mare, imens, gros, ieșea la stradă, în dreptul porții... Mă înțelegi?

- **Și-atunci, de ce era „al lui”, dacă ieșea în stradă?**

- Astea-s amănunte lipsite de importanță. În stradă, în ne-stradă, era salcâmul lui

tata...

- Salcâmul lui Tudor Călărașu, nu al lui Moromete cel din sat... Apropo, de ce a ales Marin numele acesta?

- Nu l-am întrebat, dar sigur îi plăcea cum suna numele Moromete. De la Poiana lui locan, la vreo 4-500 de metri, mergând spre Râca, șoseaua face un pic la dreapta și se deschide într-o uliță la stânga. Asta e faimoasa uliță a Moromeților, o uliță plină de Moromeți.

- Numele apare în niște balade rusești și se poate presupune că Moromeții din Siliștea erau veniți din altă parte.

- Vezi-ți de treabă, erau de-acolo, din comună.

- Deci erau băștinași, nu stabiliți din alte părți...

- Absolut... Erau băștinași, nu veniți cu barca din Africa (râde cu poftă). Mai nebăștinașă era mama, care de loc era dintr-un cătun al comunei Bălăci, cam la 9 kilometri spre Roșiori.

Fusese plasă înainte de război. Plasa era o unitate administrativ-teritorială care încorporea mai multe comune și era subordonată județului. Erau mai multe plase într-un județ. Plasa noastră avea spre nord, spre comuna Surdulești, un cătun, Burdeni. Cătunul nu-i sat. E un grup mic de case... Ei, dacă vrei să știi, de acolo provine și tot de acolo a venit mama în Siliștea.

- Din descrierile Ilincăi, am înțeles că băta (bunica) era iute și deosebit de religioasă. Eu o țin în minte cum stătea privind în gol de pe pragul cămăruței ei, cocoțată parcă pe niște „trepti” înalți... Nu știu cât și cum se ruga, dar îmi părea blândă și fericită în lumea ei, cu pisica în poale.

- Mama mergea des la biserică, având un respect deosebit pentru preotul Alexandru. Uneori o auzeam spunând: „Popa e un sfânt.” Nu știu dacă era într-adevăr sfânt. Aș zice, dimpotrivă, că sfințenia lui cam scârțâia, în sat zvonindu-se că ar fi fost, așa, o dragoste între el și învățătoarea Lili... Lili asta era văduva învățătorului Ionel Teodorescu, cel pomenit de Marin în carte, care l-a bătut la cap pe tata să-l dea pe Marin la școală, mai departe... Deci nu știu de unde ajunsese mama la concluzia că preotul era un sfânt. Atât cât mi-l amintesc, era un om foarte distins, care se avea bine cu toată lumea, inclusiv cu celălalt preot al satului, popa Andrei, venit nu se știe de unde. Țin să-ți reamintesc că în Siliștea, după cum știi, au fost și sunt două biserici. Aleia din partea de sud i se spunea total aiurea, satul nostru fiind pe loc șes ca în palmă, i se spunea deci biserica din deal. Cealaltă - o știi - se află la intrarea în sat, pe dreapta, cum vii dinspre Bălăci înspre gară. Aicea slujea preotul Alexandru, ginerele lui Predescu - om bogat, cu moară, batoze, pământ mult și, mă rog, cu de toate... chiar și fabrică de ulei. Ei bine, popa Alexandru nu s-a remarcat decât prin faptul că a avut o droaie de copii, trei fete și doi băieți... Nu știu ce s-a ales de ei, în tot acest timp.

- Copil fiind, aveai un loc din sat la care să ții mai mult? Bănuiesc că sufletul tău sătul de câmpie te trăgea spre verdele, spre răcoarea și poezia pădurii.

- Păi, la vârsta aia nu-mi prea ardea de poezie și la pădure nu mergeam. Era prea departe. I se spunea pădurea Răteasca și era în nordul comunei. Dar mai era și pădurea Cotigioaia, pe care o pomeneste Marin în *Marele singuratic*, cred. Copil fiind, aveam alte locuri de joacă. De pildă, mă jucam pe terenul de fotbal, aflat deasupra satului, de la primărie mai sus. Treceam apa (pârăul Căinelui) și acolo era terenul unde jucam fotbal. Pe vremea aia, însă, nu prea aveam timp de joacă. Mergeam cu vitele și acasă trebuia să mergem.

- La țară, copilul e o afacere. E și forță de muncă, și ajutor la bătrânețe.
- Absolut. Copilul e forță de muncă, dar de la o anumită vârstă în sus. Eu, la 15 ani, după ce terminasem 7 clase, am muncit cu tata și cu ai mei, la câmp. Am muncit ca un om mare. La arat, la semănat... În toamna anului ăla, am cărat atâtea coșuri de porumb din câmp până-n căruță că nu-mi mai simțeam mâinile și spatele de durere.
- Pesemne că, fiind cel mai mic din familie, erai mai plăpând. Adică nu erai potrivit pentru munca grea a câmpului.
- Ai să râzi, dar eram. Eram, de se mirau și ai mei. Până am plecat la București, la școala de ucenici, am mai stat un an acasă. În anul ăla, am muncit ca un rob... Se terminase cu boieria, cu perioada când, mic fiind, stăteam mai mult la căruță și aveam grijă de cai... Munca câmpului avea farmecul ei. Noi ne sculam pe la 3-4 dimineața, dar femeile se sculau și mai devreme, ca să facă mâncare pentru câmp. Deci, ne sculam și, în timp ce alții mai băgau ceva în gură, eu mă suiam direct în căruță și mai trăgeam un pui de somn, până să ajungem la câmp. Deja, pe la 9-10 se pune de masă. Mâneam, ne odihneam ceva și apoi iar începeam secerișul, până venea căldura mare...
- Pe la cât se oprea munca?
- Pe la prânz, în jur de 12. Atunci se pune de masă cu adevărat, la umbra căruței. Se mai stătea cam o jumătate de oră, o oră, când furau toți un pui de somn, și iar începea secerișul. Pe la 5 după-amiază, se mânca din nou și, aproape de înserat, se pleca acasă. Acasă, greu îl ducea mama. Ea nu venea la câmp. Era cu mâncarea, cu păsările, cu toate ălea...
- Flăcăii abia așteptau să se întoarcă de la câmp, să meargă la un dans, la o horă.
- Se mai întâmplau și astfel de situații, dar, când veneau acasă, toți cădeau lași și nu-i mai interesa nimic din ce se-nțămplă în sat. Singura lor grijă era să nu piardă momentul când se pune de masa.
- Bănuiesc că era mare rușine să ajungi ultimul la câmp.
- Bineînțeles. Trebuia să pleci pe întuneric, înainte de 4, când se crăpa de ziuă. La ora aia era răcoare și-n plus rouă te ajuta să pregătești snopii. Asta era și misiunea lui tata. De cum ajungem pe câmp, el smulgea grâul mai înalt, ca să facă legături pentru snopi. Cu asta se îndeletnicea el, iar apoi venea în urma secerătorilor, lega snopii și-i aranja în căpițe. Poate că nu știi, dar producția de grâu se estima în lan, din ochi, după numărul de căpițe. Cu calitatea grâului era mai complicat. Trebuia să freci un spic între palme și să ai știința de a estima bobul (e sănătos, nu e sec, are consistența necesară).
- Dacă închizi ochii și cobori cu mintea într-o zi de iulie, de seceriș, ce imagine îți apare mai întâi?
- Îmi apare imaginea unui câmp dogorât de soare. Pe o mare distanță, vedeai numai oameni - oameni în lanuri... Parcă erai într-un oraș! Așa, cu „străzi”... sau cu „alei”, cu „intersecții”... Pentru treierat, se formau cete. Asta văd - cete. Mai mulți vecini se uneau, puneau un „șef de ceată” care organiza totul. Doar așa intrau la treierat - planificați, pe rând: ceata cutare sau ceata cutare... Și la batoză se mai împărțeau o dată - care era-n prășilă și arunca snopii, care-n căruță, unde se ocupa să aducă snopii la batoză. Din căruță, snopii se aruncau cu o tehnică anume pe batoză, unde stăteau doi oameni să-i primească. Luau snopul, îl desfăceau repede îl împrăștiau și îl băgau apoi în batoză. În spate, erau cei care dădeau paie... Și mai era unul responsabil la cai, care, cu un fel de... nu lanț, ci altceva, trăgea paiele și le țâra la mașina de paie, ca să se facă mai apoi cunoscuta „șiră de paie”. Peste toate ăstea, cine cădea să treiere la prânz sau seara era obligat să aducă mâncare pentru mecanici: came, pui, cutare...
- Mâncare bună, nu orice fleac găsit prin cămară. E, și pe urmă erau căruțele care cărau grâul la casele oamenilor. Când se termina de treierat, era sărbătoare mare. N-aveam magazine sau hambare în care să punem grâul, dar îl depozitam în casă, într-o cameră nelocuită, până se usca bine, vânturându-se când și când ca să nu se-ncingă. Abia atunci se pregătea în casă mâncare mai bună, se tăiau pui, se desfăcea o damigeană de vin - cine avea, și așa mai departe... Oricum, era veselie mare după

seceriș.

-Cam ca la Crăciun?

- Ei nu, dar oricum... Veselia a ținut până la venirea comuniștilor, l-au uscat pe țărani cu cotele, l-au terminat.

- Ceea ce mă surprinde și acum în Siliștea este că oamenii nu sunt afectuoși. Nu-și sărută copiii, nu-i giugiulesc.

- Așa este. Eu cu tata, când am plecat pentru prima dată la școală în București, m-a dus cu căruța la gară și, când a venit trenul, mi-a strâns mâna și mi-a zis: „Să ai grijă de tine.” Atât... Tata nu era un sentimental.

- Dar bunica mea, Joița

- Catrina, cum apare în roman, ea era la fel?

- Cu mama e altă mâncare de pește. Nici ea nu mă lua în brațe, dar îmi purta grija. Îi păsa de mine și, când avea ocazia, întreba de unul prin altul. Odată, Marin mi-a pus că mama l-a luat deoparte și l-a întrebat: „Ce face Sae? ... Mai firuiește?” O interesa dacă mai drăcui (fir-ar să fie), dacă sunt cuminte. Pentru ea, tot îl mic rămăsesem. Marin s-a cam supărat și i-a zis: „Bine, măi mamă, eu vin la tine ca să mă întrebi de Sae? Întreabă-mă mai întâi ce fac și cum o duc cu sănătatea.”

POIANA LUI IOCAN

Ilinca Baltac-Sora cea mare a scriitorului:

Pe Marin al nostru, mama l-a făcut în ziua de Sfântul Ilie, în plină seceră. Tata n-a avut timp să treacă pe la Primărie să-l declare. În ajun de „dezlegarea la pește”, pe 5 august, când se făcea târg în Deal la noi, atunci s-a dus tata și l-a declarat... Moașa lui Marin a fost Moisoaica, soția lui Ilie Cojocaru... ăla de-i mai zice Termenez. Termenez ne-a făcut nouă, familiei, pieptare cu ceaprazuri. Le-a cusut chiar la noi acasă, vreme de două săptămâni (la el, nu erau condiții prielnice). Avea omul căldurică, băuturică, mâncare bună. Sta grecește în capul patului, lipit cu spinarea de sobă, și abia împungea cu acul. Când tata îl întreba: „Nea Ilie, când termini, bre?”, el răspundea mereu, fără să-și ridice privirea de la cusutul lui: „Măine termenez, taică. Mai vorbim mâine.” De-atunci i-a rămas numele ăsta, Termenez. Când era Marin mic, în fașă, a avut o sperietură. Nu mai țin minte, tata sau mama a pus lampa din cui pe masă, mai lângă locul unde era el. A urmărit ce fac părinții cu ochii bolboșați și nu știu de ce s-a speriat, că țipa întruna, l-a descântat... Degeaba! l-a pus fașa înaintea oilor și au călcat-o. Degeaba! Ciobanul satului, al lui Turcin, l-a lovit în frunte, ușurel, cu ciomagul de corn. Marin parcă s-a mai liniștit! Din când în când, iar țipa fără rost și atunci noi îi mai puneam fașa în fața oilor, că era bine să treacă ele peste ea... Ușor, ușor, a scăpat de sperietură.

Minică Roșu - prieten de copilărie:

Îl cunosc bine pe Marin. Amândoi eram două pușlamale. Nu ne plăcea munca, eu în cămașă albă, ca zăpada, cu flori pe poale și mâneci, fiindcă eram unul la părinți, oameni cu avere - mă plimbam pe la umbra gardurilor, vara, în fiecare zi. Nu era unul la părinți ca mine în tot satul. Cu Marin mă întâlneam în fiecare zi. Nici cămașă cusută nu avea, dar nici jerpelit nu era. Nu știu de ce îl lăsau ai lui p-acasă și nu-l luau la muncă. Poate-i încurca la deal cu miopia lui, mă rog...

Cu Marin stăm și vorbeam despre fete. Stăm așa, ba la Bancă pe trepte, când nu era soare, ba pe la umbra unui pom, pe arșiță. Ne uitam lung la toate ălea care treceau pe șosea prin

dreptul nostru și le înjuram, murmurând și mârâind de plăcere, ca flăcăii de la țară. Mie îmi plăceau fetele mai dudulane. Lui îi plăceau toate. Toate erau frumoase pentru el și se îndrăgostea de fiecare în parte. Asta știu eu despre Călărașu T. Marin. Eram cu o clasă mai mare, aveam alt învățător, deși vârsta era aceeași cu a lui Marin. Unele din chestiile ăstea le-a scris Marin prin clasa a patra. Nu-mi amintesc textul acelei lucrări, dar ceva, ceva, parcă, a fost!

Dobre I. Burcea - siliștean, profesor de română și autorul unei monografii despre Marin Preda:

Când am discutat cu Stan al lui Gheorghe al Neaghii despre prozator, acesta mi-a răspuns cam cu noduri în gât și evaziv: „Mărin? Cum să nu! Da, scriitorul. Scriitorul nostru! Nu ne-a făcut de răs... Deși... Deși... Ce mai de colo până colo, putea mai mult, dom'le! Cu mult mai mult!”

Bebe Burcea - consătean și admirator al scriitorului:

În Siliștea-Gumești e o lume veche, o rasă bătrână. Siliște înseamnă „vatră veche”, așezare umană pusă într-o poiană. Acolo au găsit loc de vatră și s-au așezat siliștenii... Că sunt oameni mai răi, mai țăfnoși și mai trufași - e și normal. Nu puteau rezista acolo, în pustietatea câmpiei, dacă erau niște molâi, niște trenchea-flenchea. Prin ce se deosebea silișteanul de alți țărani din zonă?... Atât siliștenii, cât și ciolăneștenii și răcanii erau niște oameni primitivi prin excelență. Era însă o deosebire între ei. Ciolăneștenii, dacă te întâlneai cu ei, erau arțăgoși. Ei dădeau primii cu parul, iar dacă dădeau, o făceau ca să te pună jos, nu să te lase în picioare. Deci erau niște oameni cam ticăloși... Răcanii, la rândul lor, ce să mai discutăm? Numele zice totul - răcă, oameni de răcă. Erau ei arțăgoși, dar nu inumani. Te băteau cu ei, dar până la urmă te înțelegeai și te împrieteneai cu unul sau altul. Din punctul ăsta de vedere, răcanii și siliștenii se asemănau. Erau mult mai umani decât ciolăneștenii. De bălăcenii nu mai vorbim. Ăștia erau orgolioși, fiind din neamul lui Bălăceanu, boierul cu Falansterul de la Scăieni... Făceau sluj la vechii boieri. Pe noi, nici nu ne băgau în seamă. Pentru ei, noi, siliștenii, eram proștii din nordul Văii Balaciului.

ILINCA BALTAC (1920-1995) - SORA SCRITORULUI
ȘI A LUI ALEXANDRU (SAE)

*„Când tata se supăra pe mine îmi spunea că
sunt deșteaptă rău...
Poate că, în felul lui, avea dreptate.”*

Îmi amintesc cu drag de Siliștea-Gumești, de Bărăganul zgurțuros și fierbinte, de ciudatele piste abandonate ale fostei unități aviatice din capul satului. Îmi amintesc de țestul lipit cu lut din curtea lincăi, de camera bătei (bunicii) cu *trepti* prea înalți pentru picioarele ei obosite, așa cum îmi amintesc de mirosul grâului ținut peste vară într-o ladă imensă de lemn - o ladă în care, copil fiind, îmi plăcea să mă tăvălesc și să mă afund ca într-o apă ciudată, nelichidă, dar rece și plină de primejdii, de vreme ce llinca mă extrăgea urgent de acolo, speriată ca nu cumva să spurc pâinea casei sau, Doamne ferește, să fac aprindere la plămâni și pocinogul să cadă asupra ei. Pe llinca o țin minte ca pe o femeie de toată isprava - nerepezită la vorbă și om dintr-o bucată. Fața ei nu trăda nici sentimente puternice, nici trăiri speciale. Era ca un câmp de porumb. Doar vântul îi mai muta uneori vreo șuviță rebelă pe frunte, animându-i cât de cât expresia. În orice situație, prefera să asculte, privindu-te lung cu o privire ce încerca să-ți spună cu frumosul, să te pună la curent, să te avertizeze că ar fi mai bine pentru tine și pentru familia ta să-ți vezi liniștit de drum și de necazurile tale decât să te legi de ea. Doar când venea Marin și auzea mașina la poartă, llinca ieșea din carapacea ei și tresărea, se fâstăcea nițel și se grăbea să scoată masa afară, sub bolta de viță, dispărând apoi în cunia de vară, pentru a umbra la sarmale și a iuți focul de sub plită. Când toate erau puse pe masă, llinca se retrăgea cu spatelul rezemat de perete, de unde îl privea pe Marin cum ia muștele cu lingura și înghite lacom bucățile de carne pârjolite la ceain; cum mormăie de mulțumire, regăsind ceva din gustul copilăriei și al mâncărilor de altădată, pentru a-și ridica într-un târziu privirea mioapă și, găsind-o cu greu pe llinca, să mai ceară doar cu o mișcare scurtă a capului o porție în plus - o porție de brânză, unt și ou fierț moale, peste care torni într-un blid adâncit de lut mămliga fierbinte, abia trasă de pe foc, în așa fel încât toate cele deja pregătite (mai ales untul) să prindă a urca leneș spre marginile de sus ale străchinii, amestecându-și suprapus și în parte aromele, dimpreună cu gustul și consistența lor felurită. Nu cred că llinca i-a spus vreodată lui Marin că-l iubește, că ține la el, că-i este dor să-l vadă. În Siliștea, când iubești nu o spui, nu scrii versuri în ascuns și nici nu vii cu flori la poartă. Dacă cineva din Siliștea iubește cu adevărat, are două variante - ori fură fata de la părinți, ori iese seara „pe linie” și cântă să se audă în tot satul. În Siliștea, efuziunile sentimentale nu sunt neapărat un păcat, cât o izmeneală sentimentală, o dovadă de slăbiciune sau uneori, după caz, o gravă lipsă de educație.

- llinca, am venit la Siliștea și te-am luat de la treabă cu un scop - să-mi vorbești despre Marin...

- De ce să-ți vorbesc eu? Ce, tu nu l-ai cunoscut? De ce crezi că la 74 de ani aș avea o memorie mai bună ca a ta?

- Sunt lucruri pe care nici tata nu le știe... De multe ori, când îl întreb ceva despre Siliștea și despre copilăria lui, mă trimite la tine. „întreb-o pe llinca” îmi zice... Uite, acum aș vrea să știu ce s-a întâmplat în familia voastră după apariția Moromeilor. De pildă, Tudor Călărășu, Moromete, a citit romanul? A zis ceva? I-a plăcut? I s-a părut o scorneală?

- Tata nu l-a citit, l-au povestit alții despre ce este vorba. Chiar și eu i-am citit niște pagini, dar nu a comentat nimic. S-a ridicat doar de pe scaun și a ieșit la poartă, sprijinindu-se în baston, așa cum făcea de obicei la ora prânzului.

- Dar siliștenii, ei ce au zis?

- Să știi că mulți din sat nici nu au cunoscut că Moromete e tata. Chiar dacă unii au mai citit vreun capitol (toată cartea era prea groasă pentru ei), n-au înțeles cum devine treaba cu literatura și cu numele personajelor... De altfel, nici alții cu pretenții nu s-au arătat mai breji. Odată a venit o echipă de la București să facă un film și primul lor drum a fost în vale, la casa consăteanului nostru Moromete, crezând că acela e totuna cu Moromete din roman...

- Despre Moromete cel real, Moromete în came și oase cum ar veni, se spun multe. Marin Preda povestea răzând că, într-o zi, s-a întâlnit cu Moromete pe uliță și ăla i-a cerut niște bani... Ceva mai târziu s-a lămurit cestiunea. Cineva, mai deștept, îl sfătuisese pe bătrânul Moromete să ceară „drepturi de autor”.

- În Siliștea, puțini cunosc acțiunea romanului și cine din sat corespunde personajelor. Să-l luăm pe Bălosu. Întrebă-l pe Sae cine este Bălosu și el o să-ți zică adevărul - că e nea Mărin Mitroi. El era vecinul nostru din spatele casei. El avea pământul lângă Guica. Bălosul (omul, nu personajul) zicea că el este în carte, că fără el romanul nu ar mai fi avut niciun succes... Chiar am avut de curând o discuție pe tema asta. Îl întâlnesc pe prostul de Petre

Bălosu și-l întreb: „Ma Petre, știi cine-i Bălosu din cartea lui Mărin?”..... Cum cine? răspunde el. Toată lumea din sat știe. E tata mare”..... Ce vorbești, mă? îi zic eu. De unde scoți că în roman e tac-tu mare? Era el chior ca Mărin Mitroi? Locuia el în spatele casei noastre? Atunci de ce o ții că-i tata-mare?” Nu l-a convenit și a plecat, făcând a lehamite din mână, ca și cum ar fi vrut să zică „Hai, dom'le, că n-avem ce discuta.” S-a supărat, adică, că mă leg de familia lui.

- Aș vrea să zăbovim mai mult asupra familiei Moromete - cel din deal, nu cel din carte. Ce poți să-mi spui despre Moromeți? Au citit romanul? L-au comentat într-un fel? Erau mândri că Marin Preda le imortalizase numele, că îi făcuse celebri în toată țara?

- Ba bine că nu. Imi amintesc că băiatul lui, ăl mare, de câte ori se întorcea de la Câmpulung, oprea căruța în dreptul bibliotecii și zicea tare, să-l audă toată lumea: „Mă duc să iau cartea lui tetea.” Zicea că-i cartea lui taică-său și acest amănunt trebuia cunoscut de întreg satul. Dacă i-ai fi spus lui Tudor Călărașu că nu despre el este vorba în carte, nu s-ar fi supărat. El nu citise romanul, dar câte ceva știa. Îl ținea la curent alde Andreescu, țiganul. Îl iubea pe tata și citea mult, așa țigan cum era...

- Nu cumva Andreescu era băiatul lui locan?

- Nici vorbă. Ilie Andreescu era ginerele lui Ion Țiganu, un om foarte de treabă, cu care, până la urmă, tata a reușit să se certe. A trecut tata pe la poarta lui și i-a strigat: „Bă Ilie! Bă *chirule!* Cu ce te mai ocupi?” și ăla s-a supărat, deși nu trebuia. Așa era vorba tatii uneori, în doi peri... Numai proștii se supără din nimic. Se supără cum s-a supărat popa Alexandru pentru o vorbă a tatii: „Ia-o mai la vale, părinte, că-ți intră pleavă în pantofi.”

- De la Marin Preda știu că Tudor Călărașu nu a fost prea încântat de cele scrise în roman. I se păreau lucruri simple, pe care le știa toată lumea din sat. Pentru el, a fi scriitor însemna să scrii despre lucruri nemaivăzute, să scrii povești ca Petre Ispirescu. E adevărat că îi plăceau basmele cu zâne și zmei?

- I-or fi plăcut, de ce să nu-i placă? Era și el om ca oricare altul, cu ceva școală și multă minte în cap.

- Bănuiesc că și ceilalți oameni din sat gândeau ca el...

- Nu știu ce gândeau, dar știu că se uitau chiondorăș la Marin. Orice ar fi făcut Marin, tot nu

era bine. Cum o întorcea, tot rău ieșea. Odată a scris despre țărâniștii lui Maniu și i-a pus niște vorbe în gura lui Cocoșilă, că ăla s-a supărat și l-a înjurat pe Marin în public, cu toată lumea prezentă în centru, la monument: „Dar-ar dracu' peste ochelarii lui să dea, că numai belele vrea să-mi facă.” De față cu Marin a mai înmuiat-o, spunându-i cam nervos: „Bine, mă Pârlitule, mă pui rău cu organii?”... „Taci, mă - l-a liniștit Marin - că eu n-am scris acolo ca să te aresteze pe tine. Am scris treburi de-ale mele literare.”

- **Că veni vorba, ce politică făcea Tudor Călărașu?** Unii spun că el vota cu Aristide, cu liberalii...

- **Vezi-ți de treabă.** Tata era cu țărâniștii. Trup și suflet. Până la moarte... O fi votat și cu Aristide, nu zic nu, că în viață uneori e mai bine s-o dai și așa, și așa.

- **Dar tălică ai citit *Moromeții*?** Cum ți s-a părut cartea?

- Drept să-ți spui, mai mult mi-a povestit soțul meu, Ion Baltac. El citea și era la curent cu toate. Așa mi-am dat seama că în roman erau lucruri trăite de mine și de toată familia, dar cum a scris Mărin, nu oricine putea s-o facă așa, ca el... Îmi amintesc că odată m-am dus la Pitești, la dentist, și dentistul ni-a întrebat: „Când editează Marin Preda volumul doi la *Delirul*? De cinci ori l-am citit.” Ți dai seama ce carte e aia de-ți vine s-o citești de cinci ori? E carte, nu glumă.

- **În *Moromeții* sunt lucruri mai puțin adevărate, scoase din imaginația scriitorului?** De pildă, Polina...

- Polina e Bujoreasca. Iar Stan Cotelici e Bujorescu. Unii zic că Polina e Florica lu Bâzdoacă, dar nu e așa.

- **Cum era Marin când era mic?** Citea așa mult, cum scrie el despre Nicolae?

- Te cred și eu că citea. Noi ne culcam cu toții și dimineața îl găsea mama cu capul pe masă și cartea alături... Tot timpul citea. Citea și scria de rupea. Scria întruna. Așa și-a stricat ochii. Dacă mergea cu oile, lua cartea cu el. Mama însă îi ținea partea, că îl vedea mai plâpând.

- **Dacă Marin era plâpând și Sae prea mic, cine mai muncea în casa voastră?** Munca în seama cui cădea?

- Cădea pe mine și pe soră-mea, Mița. Nilă și cu Nenea erau duși la București, iar Gheorghe era la armată. Și taică-tău, Sae, muncea în felul lui, dar mai puțin. Mama îl cocoloșea și de multe ori îi zicea: „Sae, vezi să nu te iei după Ilinca.” Adică, să nu muncească prea mult. Să se menajeze, cu alte cuvinte.

- **Tot nu mi-ai răspuns. Cum era Marin Preda copil?**

- Era cuminte și plâpând. Tăcea mai tot timpul și nu se amesteca în joaca celorlalți copii. De asta, cei din sat care l-au cunoscut se mirau după ani și ani ca proștii: „Cum, dom'le? A lui Pațanghel a ajuns scriitor? Ăla, bă?”... Uite că a ajuns. A ajuns, de ce să nu ajungă? A ajuns pentru că avea talent...

Chiar Marin mi-a zis odată: „Ilinco, dacă mi-aș vinde talentul, aș înveli toată Siliștea în bani. Dar nu pot să vând așa ceva, că m-aș vinde pe mine însumi.” Voia să zică el că degeaba ai talent dacă Ți vinzi sufletul diavolului. Când l-a chemat Ceaușescu și i-a zis că dacă scrie despre realizările socialismului îi dă vilă, premii și mașină la scară, Marin i-a răspuns că n-are nevoie. „Dați-le scriitorilor tineri ca să-i încurajați... Eu am destule.”

- **Multe se spun despre întâlnirea asta. Printre altele, se zvonește că l-ar fi amenințat pe Ceaușescu că, dacă reintroduce doctrina „realismului socialist” în literatură, el se sinucide...**

- Nu pot să zic nimic. Când venea la Siliștea, Marin nu discuta treburi d-ăstea cu mine.

- **Ce anume făcea în cele două-trei zile cât stătea la Siliștea?**

- Marin venea la Siliștea să se odihnească. Rar se întâmpla să aibă chef să discute cu cineva.

Când și când, îi plăcea să stea de vorbă cu Ilie ai lui Matei, care era bălbăit din naștere. Bălbăială asta îl

fața să rădă. Îl bine-dispunea. Apoi, avea niște discuții ceva mai serioase cu Cocoșilă, cu al lui Măi, cu Dumitru lui Nae, cu locan.

- Discuta, cum ar veni, cu personajele din roman... Dar pentru că ai pomenit de locan, cât s-a mai păstrat în sat obiceiul bărbaților de a se întâlni duminica la fierărie?

- S-a pierdut repede, imediat după război. Nici nu mai avea cine să-l păstreze. Toți erau de-acum bătrâni, de un leat cu tata, iar cei tineri aveau alte preocupări - plecau la oraș, se angajau care în construcții, care paznici la vreo fabrică. În sat au rămas doar proștii și ai buni de muncă.

- Care-i adevărul cu numele lui Tudor Călărașu? Călărașu era de fapt o poreclă. Tata zice că pe Călărașu ar fi trebuit să-l cheme Neacșu. Tudor Neacșu.

- Călărașu i s-a zis după ce a făcut armata la călărași. Dar, inițial, nu-l chema Neacșu, ci Ion. Numele lui era «Tudor Ion. Deci, dacă părinții noștri s-ar fi căsătorit oficial, pe Marin ar fi trebuit să-l cheme Marin Ion.

- Mai am o curiozitate. De unde vine numele de Cocoșilă?

- Ei, Cocoșilă era prieten cu tata...

- Nu mă duce cu vorba. De unde vine porecla asta Cocoșilă?

- Cine mai știe? Vine de unde vine și porecla lui tata, Pațanghel.

- Trebuie să fie o explicație. Cocoșilă vrea să spună că omul era cocoșat sau că se purta ca un cocoș?

- Nici una, nici alta. Ce, Pațanghel avea vreo explicație?

- Ce vor să afle ziaristii sau grupurile de vizitatori când ajung la casa părintească? Mai sunt oamenii interesați de amintirea lui Marin Preda, de personajele din roman?

- Sunt, dar mai puțin ca altădată. Mi-aduc aminte că, venind de la sapă, mă aștepta în fața casei un pâlț de profesori din alte județe. Voiau să le vorbesc de Marin, de Tudor Călărașu...

„Stai, dom'le, am zis. Mi-e și mie foame, sunt ruptă de oboseală. Nu-mi arde mie de povești.” Adevărul e că unii vin doar ca să se afle în treabă.

- Soția lui Gheorghe era supărată pe ziaristi, că una le zicea ea și alta apărea în ziar.

- E vina ei. Pe viitor să nu mai dea interviuri. De fapt, oamenii nu vin la ea să discute, ci vor să vadă casa părintească.

- Trebuie să recunoști că ziaristii au făcut și măgării. Încă trăia Marin Preda, când un ziarist de la Pitești a venit să fotografieze pe băta (Catrina Moromete din carte), așa cum era îmbrăcată în hainele ei simple, ca apoi să aibă motiv să scrie că Marin Preda nu-și îngrijește mama, că a lăsat-o de izbeliște.

- Așa este. Mama era o babă bătrână. Degeaba îi spuneam, ea se îmbrăca tot cum știa. Nu se gândea că o să vină cineva s-o tragă în poză, numai ca să-i facă rău lui Marin.

- Ilinca, fă un efort și adu-ți aminte. Cum arăta Tudor Călărașu? Eu îl știu puțin cocărjat și sprijinit într-un toiag, uitându-se îndelung la mine (cred că aveam 5-6 ani) și zicând cu un dispreț înveselit: „Cum, bă, tu vrei să construiești socialismul?” Eu, care eram un mucos, un neisprăvit, un puști caraghios, îmbrăcat în „spilhozeni”...

- Așa era tata, un om foarte liniștit. Mama era mai aprigă, dar tata era la locul lui.

- Cum arăta? Era înalt, era scund?

- Păi, nu-l știi?

- Ce să mai știu? Eram un copil.

- Așa e. Tu și frate-tău erați tare neastâmpărați. Vă plăcea să intrați în hambar și să vă tolăniți în grâu și eu vă goneam, că grăul e periculos vara. E rece și trage la plămâni, dacă nu ești atent.

- Care era vorba preferată a lui Tudor Călărașu?

- Tata avea o vorbă a lui: „Tu-i strădania mă-sii!”
- Asta nu apare în carte... Ce zicea când cineva îl supăra peste măsură?
- Cea mai mare insultă a lui când îl supăram era să zică: „Ești deșteaptă!” Când zicea așa, era de rău. Trebuia să dispar urgent de la locul faptei.
- **Îți amintești** când a venit Jupuitu **și**, vrând să ia fonciirea, tu te-ai **așezat** pe lada de zestre?
- O fi fost. Nu știu. Știu că tata îi făcea câte un serviciu lui Jupuitu, cărându-i grâul cu căruța, și ăia îl mai păsuia.
- În **casă** nu erau discuții, fiind copii din două **căsătorii**?
- Păi, ce discuții să fie! Alboaica era cu treaba ei, nu locuia cu noi, iar cu Mița ne împăcam foarte bine. Era muncitoare.
- Chiar **și așa**, nu au fost niciodată discuții?
- Pentru ce să fie?
- Pentru zestre.
- Păi, mama i-a dat doi galbeni Alboaicei și un galben Miței, din salba ce o purta la gât. Mie nu mi-a dat nimic, pe motiv că o să-mi pună tata. Dar tata s-a luat cu altele și, la un moment dat, nu a mai avut și mi-a dat în schimb trei pogoane de pământ drept zestre. Marin, săracul, ar fi avut și el câteva sute de metri din moștenire să-și facă o casă de odihnă, dar n-a mai apucat, că s-a prăpădit, după cum știi și tu.
- Cum se face că în casa părintească au rămas doar Gheorghe și familia lui?
- Păi, am ieșit de acolo și i-am lăsat tot lui Gheorghe, pe considerentul că statul comunist ne îngropa cu cotele. Acum, iar au ieșit discuții de la pământ, că acolo unde e lucru puțin e și multă sfadă. Cât a fost CAP-ul nimeni nu a zis nimic. Acum e libertate. Libertatea să-i dai altuia în cap și să-i iei omului munca lui de-o viață.

POIANA LUI IOCAN

Dragă Milică,

Primii scrisoarea ta, o citii și îmi plăcu grozav, cel mai mult mi-a plăcut chestia unde spui că „așa suntem noi ăștia - materialști”. Dragă, tocmai că la acest „materialism” am să mă refer eu în aceste rânduri. Deocamdată să mai comentez și eu puțin răspunsul tău. Îmi scrii că ai fi vrut să faci o căsătorie aproape ideală și o spui fără prea mare durere. Eu îți spun că ai făcut foarte bine înșurându-te cu Anișoara. Nu există căsătorie care să rămână ideală sau aproape ideală. Poate că într-o zi ai să începi să-ți iubești nevasta și să vezi ce bine o să fie. Și atunci ai să vezi că nu te „înmormîntezi”, cum spui tu. Ca să te înmormîntezi, n-ai nevoie să te însori. Sau mai bine zis, sunt oameni morți dinainte, deci să las chestia și să-ți răspund la altceva. În București, dragă Milică, nu sunt parazitul nimănui și în concluzie o duc „cam repede”. Leafa mea nu depășește milionul, îmi ajunge de țigări, chirie, tramvai. Alături de București, în comuna Joița, am un prieten, adică o rudă a viitoarei neveste a mele, e inginer agronom și conduce o fermă. D’acolo mai m’am aprovizionat cu cîte ceva, pînă acuma. D’aici încolo, o să mai mă aprovizionez din Siliștea, o să viu pe la 1 Martie pe-acio. Iată, prin urmare, materialismul la care mă refer. Tu, în calitate de materialist, în calitate de brigadier, în calitate de prieten vechi al meu, aranjează-mi să pot face ceva pentru a trece acest hop groaznic care apasă asupra întregii țări în general, asupra Bucureștiului parțial și asupra subsemnatului în special. În ce sens și cum, ai putea tu să pui o întrebare. Eu te solicit să nu-mi pui nici un fel de întrebare. În toamnă, când ai să faci tu nunta și ai să mă chemi, aș vrea să

chefuiesc la ea sănătos și să mă bucur de mai multe ori. Situația de azi nu poate fi trecută decât cu eforturi. Când - peste o lună - n'am să mai pot face, atunci o să solicit - și solicit de pe acum - să faci tu un efort pentru subsemnatul. Prin urmare se cere ca în acest caz să fii puțin idealist. Cât despre reviste, am să-ți aduc destule când am să viu. Despre politică, nu înțeleg, spui că în situația asta ești foarte orb și nu vezi nimic. Eu spun dimpotrivă, se pot vedea destule lucruri. Și nu din cele nesemnificative și fără gravitate. Aștept să-mi scrii a doua oară cu mare plăcere. Ce mai aștepti? Mai ai timp? Spune-i Gichii, că dacă nu-mi răspunde, mă supăr destul deși s-ar putea ca asta să nu însemne nimic, dar oricum. Așa. Ce mai faci? Eu citesc niște cărți grozave. E o plăcere. Spune-mi ce mai citești, ce mai noutăți, ce spui de Stan? Păi vezi? Și tu te entuziasmai de el, poate te mai entuziasmezi. Stan e un om invidios și ranchiunos și revoltat pe propriile lui neputințe și nerealizări. De aceea îl apucă și furia câteodată. E destul de egoist și intransigent. Firește, ignorant și confuz: cu greu ar putea asimila sau înțelege un adevăr care nu-i aparține.

Milică, te salut și toate bune
Să trăiești, la revedere

Marin P (211947, Buc)

Dragă Ioane și Ilinco și Gigi,

N-am dat în ultima vreme nici un semn de viață fiindcă am tot fost plecați două luni de zile la Paris și ne-am întors acum câteva săptămâni. Știu că Eta i-a trimis mamei 500 de lei, dar nu știu când, înainte sau după ce ne-am întors noi din drumeția de care vorbeam. Dragă Ioane, în scrisoarea ta îmi ceri să-ți trimit un profesor de matematică să-l mediteze pe Gigi. E cam greu, nu am unul la îndemână, dar la prima ocazie îl fac pachet și ți-l trimit prin poștă recomandat-expres. Tu ești un om cu haz, așa că o să râzi singur de ce ai spus. În ce privește faptul că dacă Gigi nu reușește anul acesta îl ia militar, aici sunt de părerea ta că ar fi o mare nenorocire, ar uita materia și i-ar fi pe urmă foarte greu să se țină de cei mai proaspeți ca el la învățătură! De-aia e necesar ca el să intre neapărat anul ăsta și sfatul meu este să se înscrie la geologie, unde după câte știu eu nu e bătaie mare, dar și la celelalte are șanse, de pildă mecanică agricolă, adică la acele facultăți unde viitorul specialist va trebui să plece pe teren în afara orașelor (toată lumea preferă, e mai civilizată!), în ce privește cunoștințele mele la aceste facultăți, ele sunt nule și chiar dacă așa avea, n-ar folosi la nimic. Anul trecut am vrut să o ajut pe o nepoată, fata lui Stan al sorei lui tata, din Râca, a vrut să intre la filologie. La filologie am multe cunoștințe, dar e o bătaie așa de mare (500 de candidați pe nu știu câte zeci de locuri) că în ciuda cunoștințelor mele, nepoțica mea a căzut, fiindcă lucrarea scrisă se da în plic închis, fără semnătură și nu știi a cui este, iar la oral degeaba a luat zece, fiindcă i-a ieșit media sub opt și a fost eliminată din lipsă de locuri. Așa că nu e nici o nădejde decât învățătura și norocul, adică să-i cadă lui Gigi niște bilețele mai ușoare la oral și altele și mai ușoare la scris! De încercat musai să încerce. Aici nu trebuie să ziceți că n-aveți bani de cheltuit fără folos. Faceți rost și luați-i lui Gigi un meditator, fiindcă odată pus pe picioare în facultate, merge mai ușor cu învățătura și ieși specialist cu o leafă mai bună decât dacă rămâi numai cu școala medie. Când vine Gigi în București, să treacă și pe la mine - să vie Ilinca cu el, mai stau și eu cu ei de vorbă. Vă urez succes la toți, sănătate mamei și toate să vă meargă cu spor.

Marin Preda

- 5 august, 1961, ziua mea de naștere

Dragă Epingeac,

Am primit scrisoarea ta care, deși e destul de lungă, conține puține lucruri despre viața ta, ce ai făcut din 1941 și până acum, adică timp de 20 de ani. Doar atât că în primăvara asta veneai de la pădure (locul tău de muncă uneori, dar ce, ești pădurar, tăietor de lemne?) și că altădată ai făcut nu știu ce cu pământul școlii unde erai învățător; încolo, numai amintiri din clasă și acelea evocate ca dintr-o ceață! E cam puțin, mon cher, trebuie să recunoști! Scrie-mi mai mult și mai ales scrie-mi ce ți s-a întâmplat în această viață de om de când ne-am despărțit. La scrisoarea ta sau mai precis la evocările tale pe vremea lui Lascăr, aș avea de făcut doar o mică rectificare, și anume că acest Lascăr era un porc, un individ josnic care stimula în clasă turnătorii, avea elevii lui (pe Liviu Ștefănescu, dacă nu mă înșel, și nu știu pe mai cine) care îi spuneau tot ce se petrece în secret și mai ales pe mine mă turnau fiindcă îl înjuram pe Lascăr în azul clasei. Cu tine probabil s-a purtat frumos, dar cu mine s-a purtat ca o bestie și acum, dacă l-aș întâlni, tot l-aș scuipa între ochi, așa bătrân cum ar fi el. Dragă Epingeac, îți voi trimite și o fotografie, dar mai târziu, după ce o să-mi scrii și o să-mi spui mai multe despre tine, dacă ești însurat, unde lucrezi, dacă ai copii, ce cauți la Focșani etc. Până atunci îți transmit salutări, îți urez noroc și aștept să-mi scrii din nou.

Să trăiești! Marin Preda (12 sept., 1965).

Aurora Cornu - prima soție a scriitorului:

Marin nu suporta ca cineva să-l compătimească pentru „copilăria lui chinuită” sau să-i vorbească despre sărăcia țaranului român. Avea dreptate - ce vrea să spună cuvântul „sărăcie”? Sărăci există peste tot în lume. De sărăcie și înapoiere nu duce lipsă nicio țară... Când am ajuns în Siliștea-Gumești, mi s-a părut un sat normal, ca orice sat. Anormal mi s-a părut când am ajuns în Franța, în urmă cu 45 de ani, când am constatat că la Paris nu mulți aveau băi în casă. Majoritatea parizienilor nu aveau baie! Se spălau în bucătărie, în niște ligheane speciale sau de-a dreptul în chiuvetă, frecându-se cu burete și săpun. Așa se spălau parizienii în 1960!... De altfel, nici regii Franței nu o duceau mai bine și rămâi șocat să afli că în palatul Versailles nu erau closete...Sunt forme și forme ale sărăciei. Depinde de unde privești această sărăcie - de la Paris sau de la Siliștea-Gumești.

SAE PREDA - MEZINUL FAMILIEI CĂLĂRAȘU

*„Toată lumea a zis că există o deosebire între
volumul I și II din Moromeții.
Eu dacă zic acum că nu e niciuna, cum pic?...
Sunt deosebiri structurale.”*

- În *Moromeții*, tradițiile și folclorul sunt puțin prezente. Tare mă tem că Siliștea cea adevărată era săracă în tradiții; că, în afara sărbătorilor religioase importante, tot folclorul satului se reducea la câteva hore, o clacă și, eventual, un Căluș.

- Vorbești fără să știi și te înșeli amarnic. Călușul era o mare sărbătoare - nu ce vedeai tu la televizor sau la „Cântarea României”... Era un dans ciudat, sălbatic, nerușinat și plin de ascunzișuri magice. Noi, copiii, stăteam mai la distanță, speriați și curioși să vedem toate câte se petreceau pe uliță. În primul rând, îți atrăgeau atenția costumația echipei de călușari și felul în care era ea organizată. O echipă avea de toate. Avea un purtător de prăjină, cu o năframă mică în vârf și o legătură de usturoi. Avea și un Mut, cum aveau pe vremuri regii bufonul de la curte, îmbrăcat cu haine femeiești, cam țigănești, și improșcat pe față cu tot felul de culori, cu o sabie lată de lemn în mână și cu un falus tot din lemn, care îi atârna dintre fuste. Călușarii dansau și dansau, cu clopoțeli la picioare, și Mutu venea cu ouă clocite și, fără să scoată o vorbă, doar te pocnea, pleoscl, iar cu latul săbiei ochea fundul vreunei țărănci mai gureșe, în timp ce lumea... he-he-he, râdea pe înfundate, căci Mutu își mai scotea daravera din lemn, de o arăta mândru la toată lumea. La sfârșit de tot, se îngropa „steagul” - noaptea, într-un loc tainic și neștiut de nimeni, decât de șeful cetei.

- Când avea loc Călușul?

- Primăvara, de Rusalii... Călușul se tocnea cu bani grei și curtea unde era primită echipa se umplea de lume, în timp ce dansatorii săreau și strigau tot timpul „Hăleishal”, atenți să țină ritmul, dar să se și ferească de sabia Mutului, care lovea cu toată forța, pe unde se nimerea.

- Deci Mutu era un fel de conducător al dansului.

- Nici vorbă, Mutu încurca sau dinamiza ritmul dansatorilor, care erau conduși de un șef, un fel de dirijor și coregraf al dansului, care dădea ordine scurte celorlalți și le impunea prin chiar dansul lui un anume ritm. La Siliștea, cel mai grozav șef era Buric. Fără el nu se putea face Călușul în sat... Era exclus.

- Ce alte obiceiuri deosebite îți mai amintești că aveau loc în Siliștea?

- Îmi amintesc „spălutul pe picioare”. Era foarte frumos. Avea loc de Moși. Toate femeile din sat care se pretindeau gospodine (și cam toate se pretindeau) se sculau cu noaptea-n cap și puneau cazanul de fiert rufele afară pe pirostrie, la foc. Cu o zi înainte pregăteau, după posibilități, ori păsat, ori orez cu lapte. Pe urmă, făceau covrigi și chestii din ăstea, iar dimineața, de cum răsărea soarele, ieșeau pe uliță și chemau vecinii - bărbați sau copii - la spălutul pe picioare. Acolo, în curte, femeia puneă un scăunel lângă cazanul plin cu apă, un vas de rozmarin, o lână nespălată de oaie, o bucată neîncepută de săpun de casă și, obligatoriu, primul care își puneă piciorul pe scăunel trebuia să fie un bărbat - fie că avea 3 ani, fie că avea 60. Deci, își puneă piciorul pe scaun, iar gospodina casei sau una din fete îl spăla, pe rând, unul câte unul, pe picioare. Nu-l freca cum se face la baia comună, dar, oricum, îl dădea cu săpun, îl ștergea, punându-l cu talpa pe lână, apoi pe rozmarin, după care îl invita

pe bărbat în casă și-l servea cu orez, covrigi și alte bunătăți locale. Pe urmă, bărbatul se muta la casa următoare și acolo, cine se aranja din vreme, aducea muzicanți și cântau sau dansau până noaptea târziu.

- Mai precis, ce însemna „spălatul pe picioare”?

- Era un obicei biblic... Nu știu dacă se mai păstrează. Eu unul am fost la „spălatul pe picioare” de nu știu câte ori... Păi, da, ce crezi? Pentru mine era foarte frumos. Aveam și eu ocazia să mă spal pe picioare... Glumesc, he-he-he!

- Alt obicei era concursul de ouă roșii.

- Până la ciocnirea ouălor, era pregătirea Paștelui. Paștele era așteptat de cei mici cu o nerăbdare mai mare decât Crăciunul. Asta pentru că și cel mai sărac om din sat tot îi cumpăra copilului ceva nou - măcar o opincă, acolo. Săptămâna Patimilor era cu *deniile* și toți copiii mergeau obligatoriu la biserică. În dimineața de Paști, după ce se întorcea lumea de la biserică, se mânca, se bea, iar pe la 10, tot tineretul - copii și flăcăi de-a valma - se pornea la drum, cu ouă în buzunar, la ciocnit.

- Concurs...

- Nu insista! Nu era niciun concurs. Era, ca să știi și tu, „ciocnitul pe luate”. Asta e denumirea corectă. „Pe luate” vrea să spună că dacă spărgeai oul celui cu care ciocneai, i-l luai, era al tău. Băieții se pregăteau din vreme și căutau ouă mai mici și mai vârtoase, pe care le încercau în prealabil, ciocnindu-le ușor de dinții din față, și astfel le alegeau, ghidându-se după sunet, după rezonanță. Alții mai șmecheri pregăteau ouă de bibilică mai mari, darăștia erau eliminați rapid de cunosători - eliminați cu un șut în fund, desigur. Totul era distracția, dar se întâmpla câteodată că prindea cineva un ou care nu se mai spărgea, de-ți venea acasă cu buzunarele pline cu ouă sparte, luate de la alții - câte 20-30 de ouă.

- Conta culoarea, se ținea cont... ?

- În zona noastră nu se cunoșteau decât ouăle roșii. Nici galbene, nici verzi, nici albastre, nici încondeiate ca la bucovineni. Roșii, pur și simplu... Seara, după „ciocnirea pe luate”, ulița principală a satului era plină de coji de ouă. Căleai pe un covor fragil, de calcar subțire, desenat în minunate nuanțe de roșu și alb. Măcar o zi pe an, praful uliței principale devenea frumos și ornamentat ca o catrință, ca un ștergar de biserică.

- În *Moromeții*, volumul al II-lea, sunt pomenite multe obiceiuri rurale. Câte sunt reale și câte inventate?

- Dă-mi un exemplu, că eu nu le mai țin minte acum...

- De exemplu, „făcutul cu ulcica”.

- Nu am ce să zic în acest domeniu.

- Tare mă tem că n-ai citit volumul al doilea...

- L-am citit, dar nu mai rețin fiecare amănunt în parte... În niciun caz, când am citit cartea, nu m-am gândit că o să vină fiu-meu peste patruzeci de ani ca să mă întrebe ce am reținut eu din carte... Vrei să fabulez?

- Nu. Vreau să-mi spui dacă, în volumul al doilea, lumea satului era cea pe care o știai sau era o alta, inventată.

- Ce pot să spun? Eu nu am prins lumea aia din carte, din vremea CAP-urilor. N-am trăit perioada. Mi s-a spus și mie. Ceea ce am cunoscut a fost viața ceapiștilor din ultimii ani ai comunismului, care viață a fost cum a fost.

- Ai sesizat vreo deosebire între volumul I și al II-lea din *Moromeții*?

- Ca ce? Ca valoare artistică?
- Ca viață, ca autenticitate, ca observație socială...

- Măi Sorine, toată lumea a zis că există o deosebire. Eu dacă zic acum că nu e niciuna, cum pic?... Sunt deosebiri structurale. Una este viața țaranului român din Câmpia Dunării în preajma celui de-Al Doilea Război Mondial și alta este colectivizarea operată în agricultura comunistă. Cred că am lămurit-o, nu? Deși unii eroi par aceeași, în realitate ei nu mai sunt aceeași. Însăși gândirea lor a început să se modifice.

- Ai apucat să discuți cu Marin despre asta? De ce crezi tu că a simțit nevoia să scrie un al doilea volum?

- Marin dorea să-și încheie opera, să o aducă până în zilele noastre. Mi-a vorbit de mai multe ori despre asta. În afară de volumul al II-lea la *Delirul*, mai avea în plan o continuare la *Moromeții*, o carte despre disoluția satului românesc. N-a mai apucat să-și ducă planurile la îndeplinire. Unul din motive era teama lui Marin de cenzură. Deja avusese numeroase probleme cu primul volum din *Delirul*... De la el știu. Autoritatea lui în fața cenzorilor nu era atât de mare pe cât cred unii, dar Marin a reușit să-i păcălească. A băgat niște lucruri atât de șocante în prima variantă, încât cei de la Consiliul Culturii i-au cerut să scoată pasajele cu pricina și nu au mai îndrăznit să opereze modificări în restul cărții. Sacrificând câteva zeci de pagini, a salvat un roman, care, în alte condiții, nu ar fi fost publicat atât de ușor. Eu, de exemplu, am citit la Sinaia *Risipitorii*, două volume, în manuscris. Nici la editură nu ajunseseră. Erau multe lucruri interesante și curajoase acolo, dar Marin le-a dat deoparte, comprimând două volume în unul singur, cum chiar el mi-a spus: „Bă, să știi că din ălea două volume am făcut unul singur.” Cartea asta a fost cea mai chinută, după câte știi și tu. A refăcut-o de nenumărate ori. Parcă era un blestem.

- Din câte se știe, începuse să se dezică de *Moromeții* volumul doi.

- Nu cred. Din toată opera lui, și-a renegat *Ana Roșculeț* și *Desfășurarea*. Referitor la volumul doi, știu că ar fi vrut să rescrie anumite capitole, drept pentru care a plecat într-o documentare în zona Buzăului sau Focșani, unde a văzut niște chestii pe care apoi mi le-a pomenit în treacăt, dar uite că le-am uitat.

- *Desfășurarea* are la bază o poveste reală, care l-a impresionat pe autor. Țin minte că Marin Preda amintea această poveste cumva trist că nu avusese curajul să o scrie așa cum se petrecuse ea în realitate ... Acum, spre bătrânețe, regreta că a scris-o.

- Bună sau rea, *Desfășurarea* a avut un efect benefic asupra Moralului său, pentru că i-a permis să scrie *Moromeții* și ceea ce a scris mai târziu...

- Ți-a zis el asta?

- Nu, dar e o chestiune firească, de logică.

- Cred că exagerezi importanța nuvelei ... Poate te gândești la bani. Cu *Desfășurarea* a luat Premiul de Stat, un premiu deosebit de consistent, și asta i-a asigurat o necesară independență financiară.

- Lasă banii, deși sunt importanți și ăștia. Cum să fii scriitor profesionist, dacă nu iei bani din ce scrii?!... În fine, succesul nuvelei l-a remontat în primul rând moral. Gândește-te că primele două cărți ale lui au declanșat două campanii furibunde îndreptate asupra sa. La prima, a fost acuzat de naturalism, la a doua de mici deviații burgheze și atunci trebuia să-și apere poziția de scriitor. Soluția a fost *Desfășurarea* - o carte de compromis. Cartea, dacă o iei așa, nu e rău scrisă, dar diferă mult de felul în care s-a făcut colectivizarea în realitate, mai ales în Dobrogea, unde a fost sfârșitul lumii... Asta e!

- Interesant mi se pare altceva - o ciudată răzbunare a realității față de literatură, de imaginar. Marin Preda s-a răzbunat pe lumea satului, care l-a disprețuit sau nu l-a luat suficient în seamă, iar satul s-a răzbunat la rândul său, prin revolta mocnită a personajelor din roman. E adevărat că Ilie Barbu l-a și înjurat?

- Marin mi-a povestit că, după succesul cu *Desfășurarea*, Ilie Barbu, vecinul nostru, l-a oprit pe uliță și i-a cerut bani.

- Se întâmplă ca, uneori, în carte, realitatea să pară mai inventivă decât imaginația scriitoricească... Să luăm un exemplu cu totul minor. Bisisica...

- Bisisica era leit cea din carte. Sigur că orice vită chinuiește copiii, pentru că vitele sunt foarte iuți. Da, oile sunt cele mai parșive animale de casă. O știe orice copil de la țară... Lumea din roman este cea în care am trăit și nu pot să n-o recunosc! Trebuie să fii foarte atent, să te uiți cu binoclul pentru a putea spune dacă a fost ceva deformat sau exagerat în carte. Aș minți să spun că mi s-a părut ceva exagerat... Scenele de la seceriș sunt un pic literaturizate, dar și ele, până la urmă, cam așa erau.... Eram mic și, suit în căruță, mă uitam peste câmpie. Peste tot vedeai secerătorii și spicele pline de grâu cum săreau ritmic, în sus, din lan. Și lui tata îi plăcea să privească lanul. îl vedeai cum stă la capul lanului și nu se mai satură privind. Era o plăcere de-a lui, dar și un ritual. Parcă discuta cu ogorul, cu spicele de grâu, cu soarele care se căznea să iasă de după dunga orizontului. Asta era, de fapt, munca lui.

- Într-o discuție purtată la „Fiii satului” cu marele lui admirator, Dobre I. Burcea, Marin spunea că tatăl său era un țăran ciudat, „un mare actor”. Ideea era ca, la seceră, Tudor Călărășu să nu secere nimic.

- Da, în astfel de situații, tata se ocupa cu strategia și elaborarea secerișului, iar noi, ceilalți, cu realizarea, cu punerea în practică. Treaba tatii la seceriș era să smulgă spicele cele mai înalte din rădăcină, dimineața, când spicele erau îmbibate cu rouă, după care le făcea legături și le clădea grămadă, în așa fel ca spicele să-și păstreze umiditatea. Ceilalți din familie secerau. Aparent, tata nu muncea. El aștepta strânsul snopilor, pe care îi răsucea într-un fel anume și-i așeza în claie, urmând un desen special al snopilor. Era o plăcere să-l vezi cum se făcea că muncește. Și la seceriș, tata avea tabieturile lui. Când și când se oprea din strânsul snopilor, ridica privirea spre un vecin mai îndepărtat, după care striga: „Băi Gheorghe, n-ai o țigară?” Se oprea să fumeze în lanul de grâu, schimba impresii cu alții, se interesa cum merge treaba. Cam asta făcea el până la prima masă, unde, pe arșiță și oboseală, nu se prea glumea. Glume, ca cea cu fasolea fierbinte, se făceau frecvent acasă, nu la câmp, dar, în roman și în film, păcăleala s-a integrat foarte bine în scena secerișului.

- Apropo de film, este ceva care nu ți-a plăcut în ecranizare?

- Ce nu mi-a plăcut în filmul *Moromeții* a fost plecarea la câmp, dimineața. Lumina difuză din zori și cântatul cocoșilor erau foarte reale, dar șirul ăla de căruțe, una după alta, ca la „Cântarea României”, era fals de la un capăt la altul, în totalitate... Apoi, nu mi-a plăcut chestia cu salcâmul.

- Mie nu mi-a plăcut scena când toți din familie dorm grămadă pe prispă. Mi s-a părut forțată și promiscuă.

- De ce să ți se pară forțată? Așa se dormea vara, pe prispă. Pe mine, nu m-a deranjat scena. Doar că în realitate prispă era mai lungă și se dormea cel mult doi laolaltă, corespunzător vârstelor - mama cu un copil, tata cu un băiat și așa mai departe. Comparativ cu filmul, la noi în familie, treaba cu dormitul pe prispă era mai frumoasă.

- Ce altceva nu ți-a plăcut?

- E mult spus că nu mi-a plăcut. În unele scene, regizorul exagerează, fără îndoială. În altele, nu se ridică la nivelul realității. De pildă, putea să prindă misterul Cotigioaiei, pădurea aceea pe care o

descrie Marin atât de frumos în *Marele singuratic*. Pe urmă, nu mi-a plăcut Luminița Gheorghiu. Victor Rebengiuc a făcut un rol mare, s-a apropiat mult de Moromete, dar a fost prea agresiv. Tata nu era așa agresiv. Era cu mult mai diplomat! Tata era omul care îți lăsa impresia că-ți dă dreptate, când, în realitate, te lua peste picior.

- Mama, Catrina Moromete, e abia conturată.

- Era și greu s-o aduci în prim-plan. Mama era o fire blajină, mult mai blajină ca doamna Gheorghiu.

- Nilă e destul de prezent.

- Nilă e dus la extremă, caricaturizat cumva. Chiar față de carte, unde Marin îl descrie ca pe o fire conciliantă, blând și așa mai departe... Filmul îl face nătărău. Or, Nilă n-a fost idiot, nici în realitate, nici în carte. Că el a provocat celebra replică din roman („De ce-ai tăiat, bă, salcâmul?”... „Să se mire proștii, de aia”), asta e pe măsura lui Moromete, dar și a lui Nilă.

- **Să lăsăm filmul și cartea.** De ce, când vine vorba de Nilă, apare în glasul tău un fel de emoție? Abia ai apucat să-l cunoști.

- Fiind cu mulți ani mai în vârstă decât mine, Nilă mă proteja. În plus, a murit pe front, în floarea vieții. Nu o să uit cum mă duceam cu tata la gară, ca să mă înscriu la școală, la București, când ne-a prins linca din urmă să ne spună plângând și oftând că s-a prăpădit Nilă în război... Pentru mine, Nilă reprezintă ororile războiului. O pedeapsă pentru o vină inexistentă.

- De Gheorghe ce poți să-mi zici?

- Gheorghe, cel mai mic dintre frații mei vitregi (între el și mine e o diferență de 10 ani), a venit acasă, după ce războiul s-a terminat. A făcut și el comerț cu cereale, cum se făcea atunci, iar, după o vreme, s-a angajat la construcții în București... A făcut de toate Gheorghe. A fost și membru de partid, încă de la început, până ce a fost nu exclus, ci înlăturat ca să zic așa, fiindcă nu-și plătea cotizația și, fapt mult mai important, nu s-a prezentat la verificările efectuate în anii 49-50, când se spunea că se infiltraseră în rândul Partidului Comunist mulți legionari, necorespunzători și așa mai departe. Ce de turnătorii s-au făcut atunci, mamă-mamă!... Frati-miu Gheorghe nu s-a prezentat și, prin asta, s-a autoexclus. El fiind printre puținii membri de partid din comună și chemându-l Gheorghe, sătenii l-au poreclit „Dej” și până la moarte așa a rămas cunoscut în sat... Toți îl strigau de acum numai așa: „Băi Dej, băi!” Prin el, parcă se răzburau. Se răzburau în felul lor pe comuniști.

- Marin Preda era la București?

- Frate-miu? Păi, unde putea fi în altă parte?

- Avea relații cu frații mai mari?

- Sigur că avea. Relații de rudenie... Păi, nu? Marin povestește în *Viața ca o pradă* episodul când s-a dus cu tata, în 1940, cu căruța la București. Nilă era atunci portar într-un bloc de pe C.A. Rosetti sau „Cheia” cum scrie el în carte. Cheia Rosetti...

Mai scrie despre Nilă și în *Deliml*. În anii '40, Marin era foarte nevoiaș. Era la Școala Normală din Odorheiu Secuiesc, în județul Trei Scaune, dar la cedarea Ardealului a trebuit să plece și să vină în București. Aici, neavând cu ce să-și plătească taxele la școală și rămânând în pană de bani, a trebuit să apeleze la ajutorul celor doi frați vitregi - unul portar, cum ziceam, și celălalt, muncitor la ICAB... Nu-i țin minte, că eram foarte mic pe vremea aceea. Îmi amintesc doar costumele lor cu care au venit într-o zi în Siliștea... Costume boierești, din cea mai bună stofă englezească, pe cuvânt de onoare... Nu erau cu nasul pe sus, dar costumele ălea impuneau cel mai mare respect.

- Care era cel mai interesant dintre frați?

- Potrivit tipologiei moromețiene?
- Desigur.
- Păi, Gheorghe. El era și cel mai comunicativ.
- Cred că e cazul să faci o recapitulare - să fie o dată pentru totdeauna. Cine era Tudor Călărașu din carte, cine erau copiii...
- Păi, n-auzi, mă? Ilie, ăl mai mare, Ion zis Nilă și cu Gheorghe erau copiii lui tata din prima căsătorie. E limpede, nu?
- Și-ai Joiței cine erau?
- Din prima căsătorie?
- Din care?
- Era dida Marița (Alboaica) și cu Mița (Ioana). Frați de-o mamă și de un tată am fost doar trei: eu, Marin și Ilinca. Noi suntem copiii lor comuni.
- Ai apucat vreodată să vorbești cu Marin și să-l întrebi de ce pe tine nu te-a băgat în carte? Chiar așa, de ce nu figurezi în roman?
- Explicația e simplă... Păi, nu mai era loc și pentru mine. Dacă în roman Nicolae (Marin) era cel mai mic dintre copii, eu ce trebuia să fiu? Fiul caprei? (râde)... Așa este. E logic... *Moromeții* nu e o biografie a clanului Călărașu.
- Totuși, scriitorul ce ți-a zis?
- În primul rând, nu l-am întrebat niciodată. Cum era să vin eu la el și să-l trag de urechi și să-l întreb: „Bine, bă Marine, pă mine de ce nu m-ai pus în carte?”... Se pare că, totuși, am avut cu el o discuție pe tema asta, dar e la mintea cocoșului că lui Marin i-au trebuit doar anumite personaje în construirea narațiunii respective.
- Ceilalți frați, care au citit cartea, ce-au zis?
- Nilă a murit în 1942, cum ziceam, și n-a mai apucat să vadă cartea. De nenea Ilie („nenea” era formula noastră de respect pentru vârsta lui) nu știu nici de el, ce a citit și ce a zis... Despre reacțiile satului și ale familiei la treaba asta, cel mai bine ți le poate descrie Ilinca...
- Până la Ilinca, spune ce ai tu de spus.
- Din ceea ce știu eu, în sat au fost reacții de neîncredere și o anumită rezervă. „Dom’le - ziceau ei, ăștea le știm și noi! Ce rost are să le mai citim o dată?”
- I-a amuzat ceva în mod deosebit?
- Nu. Dimpotrivă - ai mei au fost chiar șocați un pic.
- I-a deranjat ceva anume?
- Sigur că da. Citind sau auzind fragmente din roman, unii au gândit: „Dom’le, s-a legat de viața familiei. S-a băgat în viața noastră ca să facă ceva pe placul comuniștilor.” Tata în schimb a fost conștient de valoarea romanului scris de fiu-său. Tuturor vecinilor le-a citit cartea, cum se citea „Gazeta de perete” în armată. Dacă nu le-a citit-o toată, mari porțiuni în orice caz... Pe scurt, în Siliștea, părerile au fost împărțite. Avea dreptate criticul Eugen Simion să se întrebe: „Cum a fost posibil ca dintr-o familie de țărani care știau puțin sau deloc carte (mama nu știa deloc) să iasă un mare scriitor?”... Uite că a fost posibil, mai ales dacă te gândești la inteligența lui tata - o inteligență absolut scilicitoare. E suficient să privești poza lui din profil, o poză pe care Marin o ținea tot timpul pe birou.
- Ce nu a prins Marin Preda din replicile, din personalitatea lui Tudor Călărașu?
- Dom’le, tata a fost fruntaș în comună. A fost consilier comunal. A fost în consiliul parohial, deși nu prea mergea la biserică, spre deosebire de mama, care, la bătrânețe, căzuse în bigotism. Deci

tata nu era fiștecine în sat. Ceea ce i-a scăpat lui Marin a fost acest aspect, la care aş adăuga activitatea politică. Eu am ştiut tot timpul că tata a fost liberal. Astă-vară, învăţătorul Florea Gheorghe m-a căutat special ca să-mi spună că tata a fost ţărănist. Eu îmi aduc aminte că vota cu liberalii. Mi-aduc aminte, de pildă, o scenă dintr-o campanie electorală - o scenă când tata s-a întors acasă beat, fleoşcăit şi plin de noroi. Eu, care nu-l văzusem niciodată pe tata beat sau înjurând de mamă, de biserică sau de cutare, am fost foarte uimit. Tata băuse cu liberalii la alegeri, acolo, așa, în curtea Primăriei şi, venind cu buzunarul plin de guvizi, a scos de acolo un pumn de peştişori şi a zis: „Luaţi, bă, şi mâncaţi!”, după care ne-a înjurat pe toţi, pentru prima oară. Nu ne-am supărat. Am luat-o ca pe o lecţie. O lecţie pe care n-am uitat-o niciodată. Lecţia că, indiferent de regim, politica e ceva urât, care scoate tot ce este mai rău din om.

- în roman, în afara unei scene aparte cu Polina, personajele nu iubesc, nu au tandreţuri deosebite. Nu cumva scriitorul a estompat zona mai sentimentală din viaţa lui Tudor Călăraşu?

- Uite, eu cât am stat cu el acasă, n-am avut sentimentul că tata a avut vreo aventură, că s-ar fi încurcat cu alte femei. Marin a scris chestia aia din *Marele singuratic*, aventura tatii cu cumnată-sa, sora primei lui neveste. Eu habar n-am avut...

Prima nevestă a lui tata era din partea ailaltă a satului, spre Tătăraşti-Udupu, dar eu n-am văzut neamurile ăstea ale noastre în viaţa mea.

- Să limpezim numele de Preda, Ilinca zicea că pe Tudor Călăraşu trebuia să-l cheme altfel.

- Aşa este. Pe tata trebuia să-l cheme Tudor Ion. Călăraşu e doar o poreclă, el făcând armata la „călăraşi”. Aşa cum se întâmplă la ţară, un funcţionar beat de la Primărie s-a apucat să încurce în acte porecla cu numele şi de aici numele de Călăraşu.

- Încă o dată, de ce Preda, şi nu Călăraşu?

- Pentru că pe mama, după primul ei bărbat, o chema Preda.

-Şi?

- Niciun şi. Mama şi tata s-au cununat târziu, la 60 de ani.

- De ce?

- De hoţi. (Râde.)... Ai mei s-au luat fără acte, în 1921, când a fost împrăştierea, după Primul Război Mondial. Prin '50, când s-au căsătorit ei oficial, nu mai aveau demult „interese” divergente, legate de pământ sau moştenire.

- Deci dacă s-ar fi căsătorit în 1921 arfi pierdut din pământ, din drepturi.

- Nu ştiu treaba asta, dacă pierdeau sau nu. E posibil. Ceea ce ştiu este că Ilinca, sora mea cea mare, s-a născut în 1920; Marin, în 1922; eu, în 1926. În tot acest timp, părinţii noştri nu au fost căsătoriţi legal... înţelegi sau nu?

- Toţi trei aţi fost „din flori” şi aţi primit numele mamei.

- Ce flori visezi? Eu şi frate-meu, Marin, am fost înscrişi la şcoală cu numele de Călăraşu. Când m-am dus la Bucureşti, n-au vrut să mă primească la examen pentru că certificatul meu de absolvire era emis pe numele „Călăraşu”...

- Ai intrat totuşi în examen.

- Am intrat pentru că mi-au trimis urgent de la primărie o adeverinţă, precum că Preda Alexandru şi Călăraşu Alexandru sunt una şi aceeaşi persoană.

- Tot n-am înţeles. De ce Tudor Călăraşu nu a vrut să-şi recunoască oficial copiii?

- N-avea niciun interes. (Râde.)

- Tudor Neacșu, zis Călărașu, mai avea o poreclă: Pațanghel. De unde vine porecla asta?

- Vine de unde vine și porecla de Cocoșilă... Din negura timpului.

- Mai erau și alte porecle în sat?

- Era un tip căruia i se zice Besensac. Pe urmă era Buric, mare dansator de călușari, care putea să danseze cu masa în dinți, Gulie croitorul sau Bâzdoveică.

-Doamne, ce porecle...

- Păi ce, ne jucăm de-a baba oarba?... Multe au fost și nu mai sunt. Era în sat o poiană unde, duminica, țiganii cântau și se juca o horă frumoasă, nu ca acum, hât-hât... Și-acolo, la horă, se aranjau chestii din ăstea - cum ar fi „furatul fetei”, când furul ducea de bună voie fata în hogaș acasă, iar a doua zi, fata nu mai era fată și atunci trebuiau să cadă la pace cu familia. Se duceau tratative - „dai tu, las eu”, dacă nu ieșea cu scandal și veneau toate neamurile fetei să-și ia fata înapoi, așa nefecioară cum era mai nou.

- Ieșea cu bătaie?

- Mai rar. Cine se gândea să fure o fată trebuia să fie puternic, să țină piept la 5-6 bărbați zdraveni odată.

- Să ne întoarcem la Marin. Eu îl țin minte ca pe un om obosit și greu abordabil, un om care - cu un anume aer de superioritate - evita să aibă de-a face cu alți oameni. Când revenea acasă, ia Silișteea, îi plăcea să se refugieze în singurătatea grădinii? Îi plăcea, asemenea lui Moromete, să vorbească mai degrabă cu gardul sau copacul decât cu vecinii sau cu cineva din familie?

- Da, se retrăgea adesea în grădină, în locurile lui preferate de meditație, dar, când se întâlnea cu oamenii din sat, era destul de vocal. Mai ales, când se întâlnea cu alți băieți de seama lui (mai toți plecați din sat la școli sau la lucru), Marin părea încântat să stea de vorbă cu ei... Știa să pună întrebări, să te provoace la discuție. Avea felul lui de a se purta, expresiile lui... Atunci când era supărat, de înjurat așa, ca la ușa cortului, nu a înjurat niciodată. Nici de drăcui nu l-am auzit drăcuind vreodată.

- Cum făcea când era supărat?

- Păi, cu surorile avea uneori expresii de genul: „Măi zăltato!”, „Măi dosăditto!” - expresii împrumutate de la tata. Cu frații cei mari, din prima căsătorie a tatei, nu l-am auzit certându-se niciodată. De bătaia din carte, eu nu-mi aduc aminte... să fi fost. Certuri între ei și mama și Ilinca au existat... Adevărul este că, deși mama i-a crescut aproape de mici, ei au tratat-o tot timpul ca pe o intrusă în familie, considerând că stă în casa făcută de mama lor cu tata, mă-nțelegi? Peste toate, mai credeau că pământul pe care urmau să-l moștenească de la tata ar fi trebuit să-l împartă cu mama. Ceea ce nu era deloc adevărat. Tata a avut moștenire de la părinții lui un pogon de pământ, adică 5.000 de metri pătrați sau altfel spus: o jumătate de hectar. Locul era, dacă știi, la vie, acolo, la cimitir... Ai fost și tu, nu? Acolo era... „Și după război, tata a mai primit trei hectare jumătate de pământ, într-o zonă foarte bună. Un pământ foarte bun, „Frunzar” i se spunea, pentru că era și o pădure acolo. Iar mama a primit și ea un lot de patru hectare. Deci avea pământul ei. Cam asta ar fi... Dacă se dondăneau, se ciondăneau pe lucrurile pe care le avea Ilinca.

- De ce Ilinca? O considerau o favorizată?

- Da. Credeau că mama o protejează și adună numai pentru ea... În rest, eu și cu Marin am avut relații bune cu frații. Niciodată nu ne-am certat.

POIANA LUI IOCAN

Aurora Cornu - prima soție a lui Marin Preda:

M-am certat cu Cioran în grădina Luxemburg din cauza lui Marin. Am încercat apoi să mă cert cu Ștefan Lupașcu, dar nu am reușit, fiindcă Lupașcu era plin de umor și nu marșă la provocările mele. Ziceam: „Cum, domnule, dumneata ești filosof român în epoca asta?” El răspundea: „Știu ce vrei să spunei. Nu trebuie să-mi explicai. Eu sunt filosof de știință și logician”... „Logică? ziceam eu. Ce mai poate fi logic în zilele noastre?”... „Iar știu ce vrei să spunei, îmi tăia el avântul. E o logică de știință. Logică simbolică.” La chestia asta cu „logica simbolică” a trebuit să mă recunosc învinsă și să schimb subiectul, în schimb, cu Cioran mi-am scos pârla. Am început cearta pe franțuzește, în prezența unui amic francez... De fapt, Cioran a început. Zice: „Ați fost soția lui Marin Preda.” Zic: „Da, mi-a fost soț.” Zice: „Mi s-a spus că el este cel mai bun romancier român. Mare greșală.” Zic: „Păi, este mare scriitor.” Zice: „Da, dar nu spui tu însuși chestia asta.” Zic eu: „Chiar așa? Și Tizian cum spunea <Anch’io son pittore> pe când era elev și a văzut Capela Sixtină? Sau Goethe care se lăuda că e Goethe, el cum putea?” Cearta mea cu Emil Cioran a fost la început foarte „stăpânită”, apoi s-a aprins și am dat-o pe românește, încât amicul francez s-a „lichefiat” între noi, convinși probabil că începuse un nou război balcanic... Ne-am despărțit până la urmă foarte amici, pe fondul unei ultime și elegante „insulte” a lui Cioran: „Cu temperamentul ăsta al dumneavoastră, cred că o să aveți mare succes la Paris!” La care, nici eu nu m-am lăsat mai prejos și i-am replicat: „Dacă aș fi tot atât de fericită ca acum, aș accepta și succesul, domnule!”, știind prejudecata pe care o avea Cioran - anume că a avea succes la Paris reprezenta pentru el o mare jignire.

Dobre I. Burcea - consătean:

Prima mea întâlnire cu Tudor Călărașu s-a petrecut în felul următor... Eram copil și mergeam spre zona unde stăteau ai lui Călărașu. În mână purtam foarte mândru o servietă, pe care tata mi-a adus-o din război, de la Viena parcă. Ei bine, trecusem deja de școala veche, de prima vâlcea și ajunsesem la casa lui Cătănoiu, unde era și o crâșmă cu mulți țărani adunați acolo. Când am trecut și am dat „bună ziua”, cineva m-a întrebat al cui sunt și, dacă eu am spus al cui sunt, unii m-au înjurat după tată, că tata era dușmanul lor, alții m-au lăudat și mi-au luat apărarea: „Bravo, bă!” Doar unul dintre ei m-a întrebat ce am în mână și, după ce i-am spus că am o servietă, el a început să râdă: „Auzi, bă, ăsta are șervet în mână... Ce faci, bă, cu șervetu ăsta? La ce-ți folosește?” Eu, copil fiind, am început să plâng, l-am înjurat, am dat cu servieta de pământ și am vrut să plec. Omul însă s-a îmbunătățit imediat, a început să strige în urma mea: „Stai, mă tată. Stai puțin!” și, luând servieta de jos, a șters-o de praf chiar de cămașa lui, mi-a înapoiat-o, m-a mângâiat, m-a împăcat și apoi mi-a zis: „Hai, nu te supăra pe mine, că am glumit... Tac-tu mare e băiat deștept și știe de glumă. Tu nu știi de glumă? Hai, iartă-mă”...

Așa l-am cunoscut pe Tudor Călărașu - un om deosebit față de ceilalți țărani; unul care, chiar dacă greșise, avusese puterea să o recunoască față de un copil ca mine... Eu așa consider că se manifestă inteligența. Numai un om inteligent se putea apleca să curețe servieta unui copil

cu cămașa lui, să-l mângâie pe cap, să-i spună vorbe bune, recunoscând că a greșit.

Lui Tudor Călărașu i-a rămas numele de Călărașu, nu pentru că a făcut armata la „călărași”, la cavalerie, adică, ci pentru că Tudor, când era flăcău, era singurul din sat care avea șa pusă pe cal... Lui fii-său, Marin, oamenii îi spuneau: „ȘtudentuT, deși nimeni nu prea avea idee ce-i aia. „Uite-l, mă, pă Ștudentul lu' Călărașu!” zicea unul. „Ce călăraș, bă?” zicea altul și celălalt îl lămurea: Ala, mă, care are șa la cal și călărește mândru!”... într-adevăr, Tudor Călărașu era singurul din zonă care avea șa pe cal. De sărbători și când avea ocazia, înșăua calul și călărea țanțoș pe uliță. De aici vine numele, nu din altă parte.

Stan Burcea - fost coleg de clasă și modelul lui Țugurlan:

La ore, eram mai deștept decât a lu Călărașu T. Marin, cu care am fost coleg de clasă... Atunci, ce să-i mai citesc cărțile? Mare lucru! Scrie și el ce s-a petrecut pă ulița lui! Nu scrie el ca alții, ca Iorga sau Kogălniceanu. Păi, de unde? Are el atâta cap ca ăia? Că doar îl cunosc bine! Am fost cu el alături. Am fost pretini! A fugit și el de-acasă de frica secerii. Și a ajuns ce a ajuns!... îi cam plăcea să tragă la umbră și să viseze... Bazaconii... Treburi d-ale lui. Așa era Marin Preda. Țăra ciumagu pă izlaz, ca și mine!

Ilincea-soră mai mare:

Era ceva neobișnuit și de neînțeles în purtarea lui încă de mic. Făcuse mama, într-o iarnă, niște pâine din făină mai albă decât de obicei, de care se nimerea destul de rar în casa noastră. Crescuse bine, era albă și pufoasă și împrăstia în toată casa un damf de te amețea, nu alta. A intrat mama în casă cu prima pâine și a pus-o pe masa rotundă și joasă, cu trei picioare (cred că mai e și acum pe undeva), în jurul căreia eram strânși cu toții, ca totdeauna. Ar fi trebuit s-o mai lase în vatră să se mai răcorească, căci ruptă fierbinie se încrudează și ți se face clecie în gură, se lipește de stomac dacă o înghiți, dar toți eram nerăbdători, noi copiii, mai ales băieții.

Eu stăam mai mult la mama în vatră, fiind cea mai mică dintre fete, eu și Mița, som-mea vitregă, o mai ajutam pe mama la ce aveam de pus pe masă. Când am intrat eu cu străchinile, îi văd pe toți îndreptați cu privirile spre Marinică și o mirare era peste toți. El, Marin, luase pâinea pe care o adusese mama din vatră și, cu amândouă mâinile, o strângea la piept fără să-i pese de arsura pâinii fierbinți. Tata și ăilalți frați vitregi se uitau mirați la el și nu catadicseau nimic. Deodată, tata, se ridică de la masă, merge la vatră la mama și mai ia una de sub țest, de bună seamă, vine cu ea în casă și, cu amândouă mâinile i-o întinde: „Na, Marine, ia-o, tată, și p-asta!” Atunci el a tresărit, speriat. S-a uitat străin la ce ținea în brațe și, nedumerit, a pus-o liniștit pe masă. S-a mâncat liniștit și nimeni nu a făcut caz de întâmplare... Marin era, într-adevăr, străin la tot ce se petrecea în jur și de multe ori făcea lucruri neașteptate și, dacă se întâmpla să-l repezi, începea să plângă. Era mai bine să-l lași în pace. Încerca el să fie altfel, să poți pune bază pe el, să ai încredere adică, dar nu prea reușea... Să fi avut cinci-șase ani pe atunci. Mai târziu când a mers la școală, s-a mai schimbat, dar nu mult, tot cam la fel a rămas.

MINICĂ ROȘU - CEL MAI BUN PRIETEN DIN COPILĂRIE

„Lui Marin, îi spuneam Telerezu.

Alții îi ziceau Călărașu, dar lui nu-i plăcea."

Știam că Marin Preda era de felul lui mai singuratec și că nu prea a avut prieteni. De altfel, nici nu părea dispus la amicitii, nu era genul - morocănos, închis în sine și destul de circumspect cu tot ce mișca în jurul lui. Puteam să jur că așa stau lucrurile, dar iată că m-am înșelat. Măcar un prieten și tot a avut - Minică Roșu. Sau, cel puțin, așa spune el. De cum l-am văzut în curtea lincăi, mi-a plăcut de el - un om înalt și subțire, cu umblet de fost pădurar; un om care vorbea fără să se ascundă sau să se laude cu ceva. Un om dintr-o bucată, așa cum îi plăcea lui Marin Preda să fie omul care voia să stea mai mult în preajma lui. Până să moară, Minică Roșu nu s-a sfîșit să afirme sus și tare că a fost cel mai bun prieten al lui Marin Preda - poate singurul. Eu îl cred. De ce să nu-l cred?

- Nici nu știu de unde să încep... Cum v-ați cunoscut cu Marin Preda? Erați cam de aceeași vârstă...

- Păi, eu sunt născut în iunie, iar Marin, era în august. Cam de la vârsta de zece ani, așa, am început să fim prieteni. Nu știu ce anume ne-a apropiat. El era dintr-o familie cu mulți frați, eu eram singur la părinți. Tații noștri aveau cam aceeași situație materială, dar eu, fiind singur la părinți, eram într-un fel mai înstărit decât el... în toți acei ani, ne vedeam des, fierbeam porumb, mâneam și discutam diverse aspecte ale satului. În casa lui Nicolae Stroescu, marele chibur de pe vremuri de la noi în comună, exista un pod cu multe cărți în foileton și Marin s-a dus odată acolo și a citit mai multe: *în noaptea nunții, Săru-mâna* și nu mai știu ce. A citit de ne-a omorât cu cititul și până nu a terminat toate fasciculele, nu s-a lăsat.

- **Vă referiți la celebrul foileton *Frumoasa Eleonora sau răpită în noaptea nunții* - un titlu care îl amuza copios și îl amintea ori de câte ori se ivea ocazia.**

- Da... Era genul de cărți în care citeai: „Și când să-i ținăgă cuțitul în piept, o mână nevăzută îl oprește.” Dădeai pagina, dar nu mai găseai nimic, nicio continuare, decât: „Va urma”...

Deci căutam prin podul casei, găseam continuarea și iar o luam de la capăt. Amândoi eram de tot hazul. Eu, fiind singur la părinți, eram mai dichisit îmbrăcat - încins cu un cordon de catifea, cămașă și izmene cu flori cusute de mama, iar el era cu o cămașă de tort și izmene tot de tort și încins cu... piedica de la cai! Nu dădeai două parale pe noi. Desculți, cu capetele tunse chilug, o făceam pe intelectualii - încercam să improvizăm, să scriem, să facem ceva din cele citite. Mi-aduc aminte, ehei, când Marin începuse să scrie, a făcut o schiță, o povestire acolo, de i-o dădu lui neică Voicu, avocatul, să-l întrebe ce și cum, că de... doi intelectuali avea satul - pe avocatul Voicu Dobrescu și învățătorul Crivăț.

Nu că erau ei critici literari, dar puteau să-și dea și ei o părere. Așa bănuia Marin că, dacă le dă la aștia din treburile lui scrise, oamenii o să-i spună ceva de bine... În fine, pe vremea legionarilor, Marin mai venea la mine în casă, unde putea să scrie. Nu numai că aveam condiții ceva mai bune, dar lui îi plăcea să-i dau personal să facă un dialog, așa cum i-am dat odată să facă un fel de piesă de teatru între mine și unul Beșleagă. O altă piesă am făcut-o în comun cu Fănică Armeanca și Marin Preda zis Călărașu. Era o piesă despre circarii ambulanti cu care ne-am prezentat la directorul școlii. Acolo, lumea era îngrâcnătată din nu se știe ce motive, dar eu n-aveam treabă cu daravelle lor și m-am prezentat la director, care era legionar, și i-am zis: „Vrem să jucăm și noi piesa noastră, *Pușca și ciomagul*.” „De cine e scrisă?” a întrebat directorul. „De Petre Marin” am zis eu la întâmplare. „Fugi dracu’ cu prosteala asta”, mi-a mai zis el în scârbă, întorcându-mi spatele, iar eu am intrat în clasă, la ore, și m-am pus lângă colegul meu de bancă, Călărașu, de-i mai ziceam și Telerezu.

- De unde până unde numele de Telerezu?

- Nu mă întreba că nu știu. Unii îi spuneau Călărașu, dar lui nu-i plăcea. Eu îi ziceam Telerezu și astfel păstram prietenia cu el... în fine, în sat se juca o mare piesă a legionarilor în care juca Afrodita Burcea (profesoară și viitoare soție a lui Petre Costovici - fost ministru la Construcții și legionar cu acte în regulă), iar noi, nu știu de ce, voiam să vadă satul și piesa noastră... Până la urmă, ni s-a împlinit visul, dar altfel. La o pauză, în timpul piesei, când trebuia să se schimbe decorul, ne-a chemat și pe noi să facem figurație în piesă, iar pe Marin J-au pus să ducă o tavă. Decât deloc, era bine și așa.

- În ce an se petreceau toate acestea?

- Nu mai știu precis. Era perioada legionarilor, cum ziceam, și a lui Petrache Lupu, cu minunea lui de la Maglav. Mama lui Marin, adică bunica dumneavoastră, era foarte credincioasă. Era în „Oastea Domnului” și credea în Petrache Lupu, dar și în altă sântă de pe deal. Îi zicea sânta Zița... Trebuie să fie deci anul 1939. Doi ani mai târziu, eu am absolvit școala silvică și tata mi-a zis: „Uite 2.500 de franci. Cu ei te duci și-ți găsești serviciu în țara asta.” Am rămas oarecum surprins, dar când i-am spus lui Marin treaba asta, el m-a surprins cu vorba lui: „Bă, hai că merg și eu cu tine la București.” După ce Marin mi-a povestit pe scurt cum îl dăduseră ai lui la Școala de meserii din Miroși și se îndrăgostise de una, Monica Cutare, iar pe urmă fusese la o școală din Ardeal, dar nici acolo nu a putut să stea prea mult fiindcă nu avea bani, în sfârșit s-a întors înapoi în sat și am plecat împreună la București. La vremea aia, Marin arăta ca vai de lume, îmbrăcat tot în haine de tort, țesute în casă de țata Joița, mama lui, și cu o pereche de pantofi cu nu știu câte petice pe ei... Dormeam cu el la niște frați de-ai lui, prin niște păduchelnițe, în Colentina. Dormeam cu el în cameră, dar mai mult discutam de cărți, de viața de toate zilele, în sfârșit... Dimineața plecam și, din banii pe care îi luasem de la tata, îi cumpăram și lui Marin un corn cu lapte bătut, că n-aveam mai mult să-i dau. Împreună căutam - eu pe la Ministerul Agriculturii, el pe la ziare, să vadă dacă poate intra undeva, pe la „Universul” sau „Dimineața”, că era pasionat de literatură - orice hârtie pe care o găsea pe jos, o lua și o citea. Citea până și reclamele de pe ziduri. Treaba asta mă enerva, că eu mergeam înainte și, când mă uitam în urmă, îl vedeam departe de mine, oprit în mijlocul străzii. „Hai, bă, odată!” strigam, dar el îmi făcea semn cu mâna... „Stai să termin de citit.” Era foarte încăpățânat încă de atunci.

- Fiind anul venirii lui în București, trebuie să fi fost 1941.

- Da, era prin 1941, octombrie. În sfârșit, la un moment dat, după vreo două săptămâni de bejenie petrecută cu el prin București, termin banii. Zic: „Bă, nu mai avem bani!”... „Și ce dacă, a zis el. Dacă nu mai avem, nu mai avem.” M-am uitat la el într-o doară, dar n-am zis nimic. Emana un fel de siguranță, de parcă ar fi știut că ni se întoarce norocul și, într-adevăr, exact în ziua aia dau peste un inspector silvic, care îmi spune: „În Basarabia e nevoie de tineret. Nu vrei să mergi să repunem pe picioare peticul ăla de pământ românesc, de pe care au plecat rușii și acum oamenii nu mai știu ce să creadă?” Așa am ajuns șef de ocol în Basarabia, în județul Orhei. Ce viață, dom'le... La început, am crezut că mă îngrop acolo, dar, până la urmă, a fost foarte frumos. De acolo, am plecat în armată. După ce am terminat armata și am revenit la București, am regăsit numele lui Marin. De acum, el progresează. Scrisese *Salcâmul și întâlnirea din Pământuri*. În Siliștea ne mai întâlneau la Aristide Rădulescu, la cârciumă. Înainte să-și ia serviciu, eu făceam cinste. Acum era rândul lui. Ne bucuram să ne revedem, dar nu purtam discuții prea savante. Vorbeam de înșurătoare. Marin cunoscuse o învățătoare din comuna Surdulești (undevea pe-aproape de Siliștea), dar se cam îndrăgostise de alta, una Stela Enăchescu, soția unui fost director general al unei fabrici din București. Marin voia să stea de vorbă cu ea, dar aia nici nu se uita la el. Asta cel puțin se întâmpla într-o primă fază, căci îmi aduc aminte că odată, când m-am dus la București, am trecut pe la Cartea Românească unde era Marin director și am mers cu el la Stela acasă. Și el a întrebat-o de față cu mine: „Dacă știi tu, atunci când băteam cu bățul

la pod, că eu o să ajung scriitor, mă luai de bărbat?... Atunci, îmi ziceai: <Bă prostule, ce-i cu tine aici? > Acum ce poți să-mi mai zici?" Femeia nu s-a pierdut însă cu firea și, zâmbind într-o parte (și acum mai rămăsese ceva din frumusețea ei), a zis: „Marine, dacă aș fi fost regina Angliei, acum tu ai fi așteptat să te invit cu toate onorurile la Palat, nu eu să mă ceri de nevastă"... În fine, ideea e că am reluat relațiile cu Marin, că am început să corespondăm și să ne facem vizite. Acum, intrând în silvicultură, eram la București din două în două săptămâni, ocazie cu care trecem pe la Cartea Românească pentru a pune o vorbă bună scriitorilor din Roșiori de Vede, Tair și Anghel Gâdea, să li se publice și lor cărțile. Ca să nu vorbesc pe uscat, îi arătam câteva pagini și Marin le citea, spunând uneori: „Bă Minică, asta merge, dar asta, nu prea”, altelei zicând doar atât: „Transmite-i să mai încerce"... Și el mi-a făcut o vizită. A venit pe la mine, în Roșiori, cu a doua soție, cu aia care a rămas apoi la Paris.

- Eta. Eta Wexler.

- Mda. M-a suit în mașină și acolo s-a luat la ceartă cu Eta, fiindcă apăsa prea tare pe accelerație, că voia să prindă din urmă pe un cunoscut de-al lor, sculptor parcă. După asta, a mai trecut ceva vremea și am auzit că s-au despărțit. Nu știu de ce, dar nu m-a mirat deloc. Nu a trecut mult timp și i-am cunoscut cea de-a treia soție, Elena. Stăteau undeva pe Carol Davila sau Herescu. Oricum, aveau casă mare, un câțel în curte și doi copii mici. Ei bine, țin minte că, în timp ce eu îi reproșam amical că-mi furase întâmplarea cu minunea de la Maglavit, unul din băieți a venit la noi cu un nasture în gură și Marin a sărit speriat de la locul lui - „Ăsta se îneacă, ca prostul”, a zis el și a început să fugă după băiat prin toată curtea ca să-i scoată nasturele din gură. Niciodată nu l-am văzut atât de speriat și de grijuliu cu copiii. De regulă, la copii se uita cruciș. Credea că-l încurcă la scris.

- **Aș vrea să revenim la copilărie. Se știu puține lucruri despre începuturile lui literare, cele din școală.**

- Marin a fost încurajat de învățătorul Ion Dinulescu. Nu știu câtă literatură citise, dar avea nas la talente. Oricum, pe Marin îl îndrăgea. De câte ori ne dădea să scriem o compunere liberă, pe cea scrisă de Marin o lua și mergea cu ea din clasă în clasă și o citea la toată lumea! Era un învățător bun. El m-a meditat pe mine la limba română. Știa o gramatică, ceva de speriat, dom'le! În clasă, mai aveam un coleg, Stan, care învăța în avans lecția de istorie, de a doua zi. Marin îl certa, reproșându-i că „memorează mecanic” și că așa n-o să se aleagă nimic de capul lui, ceea ce s-a și întâmplat. Stan a rămas la coada vacii și a ajuns și mare bețiv printre altele. Un timp însă părea că se ajunsese. Era propagandist la Frontul Plugarilor când l-a întâlnit pe Marin și l-a acostat: „Bă Mărine, ia să vorbim noi de partid, de viața noastră nouă, cea de toate zilele, de zorii comunismului.” Având și alte treburi mult mai importante, Marin a dat să-i întoarcă spatele, dar Stan al nostru a insistat și atunci Marin și-a ieșit din pepeni și l-a luat la întrebări, cum numai el o făcea: „Știi tu cine a fost Spartacus?”... „Nu”, a recunoscut Stan. „Atunci, dacă nu știi, ce-i tot dai cu partidul?” Cum să știe Stan „Sifonaru” de Spartacus? He-he-he...

Așa. Altă dată, pentru a face rost de bani de băutură, Stan al nostru a venit la București să vândă un berbecuț. N-a vândut nimic și atunci, în disperare de cauză, s-a dus la Marin și, în loc de „bună ziua”, l-a luat din scurt: „Dă și tu împrumut vreo 70 de franci, să am ce să duc acasă.” Marin s-a uitat la el chiorăș, dar nu l-a refuzat, l-a spus doar atât: „Bă, tu banii ăștia nu mi-i mai dai înapoi. Uite colea, dar să nu-mi mai ceri niciodată.”

- Cu Stan, colegul de școală, s-a descurcat. A scăpat ușor de el. Cu Partidul Comunist a fost ceva mai greu.

- Apropo de partid, țin mine că Marin purta o pălărie, pe care o luase din Franța. Și, pregătindu-se să iasă din casă, îi zice Nuți, soția lui cea tânără: „Aseară te-a chemat Gogu

Rădulescu ca să te bage în partid" Da, m-a chemat", a confirmat el. „Și crezi c-o să te bage cu pălăria asta pe cap?" Păi, chiar de asta o și port!" a zis el și i-a întors spatele, așa cum făcea când îl enerva cineva și spunea câte o prostie. Când a apărut *Delirul*, Ceaușescu l-a certat, că venise la el ambasadorul sovietic să-l reclame pe Marin, pe motiv că-l vorbea de bine pe Antonescu. Ceaușescu i-a răspuns însă rusului: „Dom'le, la noi scriitorii sunt liberi să scrie ce vor. Nu am ce să-i fac lui Marin Preda. E părerea lui de scriitor.” I-a mai zis și altele, așa și pe dincolo, dar după aia l-a chemat pe Marin și i-a zis: „Tovarășe Preda, trebuie să modifice cartea la ediția a doua.” Când să apară ediția a doua, a venit la el Dumitru Popescu și l-a abordat direct: „Se interesează Ceaușescu dacă ai făcut modificările în carte”, iar Marin a oftat și a zis cu voce încrețită, să audă și ăla: „Sunt recunoscător că mi se lasă nemodificat măcar titlul”... De obicei, Marin era glumeț și când vorbea serios. Când mă duceam la Cartea Românească, el mă trimitea să merg înainte, să-l aștept la restaurantul Capșa. Apoi, după câteva minute, lăsa orice treabă și ieșea din birou, spunându-i secretarei: „Dacă mă caută cineva, îi comunică că sunt chemat la tovarășul Minică”, adică la mine. De câte ori veneam la editură și-i spuneam cum mă cheamă, secretara înțepenea auzind că eu sunt „tovarășul Minică” și gândind că, dacă marele scriitor Preda se prezintă în audiență la mine, trebuie să fiu cineva extrem de important... De altfel, întâlnirile noastre la Capșa erau un spectacol. Îi plăcea să facă pe grozavul, dar era simpatic. Odată mi-a explicat mie, tocmai mie, ce e cu vinul alb și vinul roșu. Altă dată a insistat să-mi comande o porție de brânză. A insistat atât de mult, că m-a și enervat: „Ce să fac cu brânza, după ultima înghițitură de friptură?” Văzându-mi reacția, a lăsat-o mai moale și a dres-o în stilul lui că brânza trebuie și e bună „să deschidă creierul pentru șpriț”. Ne-am trezit contrazicându-ne - el că era cum zicea el, eu că era cum zic eu. Cert este că a comandat brânză, a luat din ea, dar mie nu mi-a dat decât într-un târziu: „Ia, bă, să vezi cum e!” I-am făcut hatârul, am gustat și, într-adevăr, când am gustat din brânză, parcă și mie mi-a venit așa, să beau mai mult ca înainte. „He-he-he. Vezi, bă, că toată viața înveți. Brânza nu e pentru țărani. E pentru franțuzi și pentru intelectuali subțiri ca noi.” Apoi, tot discutând, mi-a spus că în volumul doi din *Delirul* voia să se ocupe de sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial și m-a rugat: „Tu să mergi la Roșiori de Vede și să-mi faci niște casete cu mărturiile de la prietenii tăi care au stat în prizonierat la nemți și la ruși.” M-am dus într-adevăr la Roșiori și i-am adunat pe bătrânii din oraș și le-am zis: „Bă, ia povestiți voi cum a fost.” Așa i-am trimis câteva casete. Pe una din ele era o întâmplare trăită chiar de mine, când am fugit din Basarabia de frica rușilor. Pe un pod mai înalt se făcuse înghesuială - de o parte veneau nemții, iar de alta, românii. Nemții, mai bine echipați și mai îndrăzneți, nu-i lăsau să treacă decât pe-ai lor, în timp ce românii stăteau la coadă ca proștii. Atunci, un ofițer român a sărit dintr-o mașină cu pistolul în mână și a strigat: „Halt! De acum nu mai trece decât o mașină nemțească și alta românească!” Așa am apucat să trec și eu în România, tocmai la fix, căci în zare se vedea fumul de la tancurile rusești... Lui Marin îi plăcea să se documenteze serios. Odată l-am întrebat, făcând-o puțin pe prostul: „De unde știi, Marine, cu cine s-a întâlnit Hitler și ce a zis cutare general și așa mai departe?”... „Bă Minică, păi eu, ca să pot să scriu așa ceva, consult zeci, chiar sute de surse. Și când s-a cristallizat totul în minte, abia atunci aștern pe hârtie. De aia zic că volumul doi din *Delirul* o să iasă foarte bine. Între timp, însă, m-am apucat de *Cel mai iubit dintre pământeni* și nu știu cum m-am întins așa, de mi-au ieșit trei volume.” La lansarea romanului, mie mi-a dat ultimul exemplar care mai rămăsese în librărie, și atunci am îndrăznit să-i spun ceea ce voiam să-i spun demult: „Bă Marine, eu am văzut că tu ești deștept abia când ți-am citit *Friguri* - chestia aia din Indochina. Până atunci, credeam că ești ăla, Telerezu din școală, care-i ciocănea ăleia în pod și aia nu se uita la el” Bă, zice Marin, tu crezi că o carte e mare sau mică după câte pagini are? Poate unul să scrie 20 de cărți în câte trei volume și

să nu fie nimic de capul lui." îmi luase vorba din gură. Chiar asta gândisem în timp ce citeam cărțulia aia mică, *Friguri...* Ceva mai încolo, m-a luat odată cu el la Stela, de care spuneam că se îndrăgostise și aia nu dădea doi bani pe el. Doamna Stela, deja bătrână și căsătorită cu directorul general de la „Adesgo”, un om simpatic și foarte măgulit de vizita lui Marin, l-a întrebat de *Deliml* și Marin a zis: „Eu nu am vrut să-l reabilitez în cartea asta pe Antonescu. Eu am vrut să spun că el, la vremea lui, pentru momentul acela, a fost cel mai potrivit pentru România. Dacă el nu era și nu se opunea cu demnitate, noi n-am mai fi existat ca stat, ca țară.” Apoi, după un timp de gândire, a mai spus: „M-au făcut ăștia membru de partid pentru că altfel nu pot să fiu director fără să am carnetul roșu. Nu că aș fi avut mare tragere de inimă (eu credeam după 1945 că vom rămâne în sfera de influență a Vestului), dar au intrat rușii în țară și n-am avut ce face... Acum, țărani sunt la colectivă și singura soluție e să se mulțumească cu ce au. Voi nu știți că acolo unde am fost eu, în Indochina, țărani muncesc din zori și până noaptea ca să sape un fund de pământ și să scoată un pic de apă de la o sută de metri adâncime. Și dacă are cineva o grădină ca a lui Tudor Călărășu, acolo se numește *moșie*, și dacă mănâncă un pui de găină, acolo se numește *ospăț* și sărbătoare mare. Eu asta aș face în locul lui Ceaușescu - ca românii să se simtă feriți, aș organiza excursii în Indochina. Când te întorci de acolo în România, zici că ai ajuns în Paradis. Unul agricol, desigur.”

- Am impresia că, de mic copil, Marin Preda a fost închis în sine. Necomunicativ.
- Părea mai retras, poate și din cauza miopiei, care i s-a descoperit mai târziu, la București.

Într-adevăr, nu saluta pe toată lumea și nu dădea noroc, iar unii din sat, cum ar fi dirigintele poștei, mă întrebau dacă Marin Preda e normal, dacă nu era într-o ureche.

- După apariția romanului *Moromeții*, cine din sat a citi-o mai întâi?

- Au citit-o învățătorul și preotul... Au citit-o și n-au înțeles mai nimic. De exemplu, în carte erau nume din sat pe care Marin le-a inversat, erau fapte care se petrecuseră în alte comune, dar scriitorul le-a pus ca fiind în Siliștea-Gumești... Nici acum nu înțeleg de ce s-a supărat preotul, Aristide Tărtărescu. El și preoteasa. Au vrut chiar să-l dea în judecată. Nuțu și Ion Mincă, directorul școlii, la fel. În 1974, când a venit Marin în sat, eu eram vicepreședinte în comitetul de primire la sărbătoarea „Fiilor satului” și am vrut să-l împac pe Marin cu toți ceilalți. Înainte să facem manifestația pe străzile satului, i-am dus pe toți la școală, ca să stea de vorbă, dar Marin s-a supărat: „Haide, bă Minică, m-ai chemat la o petrecere și acu' mă bagi în ședință!” Până la urmă, l-am târât la „ședința” aia, cu 15-20 de inși. Era unul Pătrașcu, care se ocupa cu cartea în Roșiori și îl adora pe Marin. Din păcate, fiind certat cu directorul școlii, Ion Mincă, acesta nu a vrut să-l lase să intre în școală. Până la urmă, nu știu ce a făcut, s-a făcut mic și a intrat pe gaura cheii, că ne-am pomenit cu Pătrașcu în fundul clasei. În fine, în ședința asta, toți l-am lăudat pe marele prozator Marin Preda, care a dus lumea satului românesc peste hotare șamăd și etăcf... Marin, auzind că mulți îl înjuraseră în anii trecuți, era puțin cam rece. Din câte îmi aduc aminte, nici nu a vrut să le scrie dedicații pe cărți sau să le dea autografe. O singură carte a dat doamnei Elena Teodorescu, căreia i-a scris: „Doamnei Elena Teodorescu, în amintirea primului meu dascăl, Ionel Teodorescu, îi ofer această carte cu mențiunea că personajele din roman nu au nicio legătură cu viața civilă” - știți, ca s-o facă pe femeie să priceapă și să-și vadă de treaba ei. Apoi, între patru ochi mi-a zis mie, rugându-mă prietenește: „Ai grijă, dacă observi și te convingi că nu înțelege nici cartea asta, să-i comunicî din partea mea că o bag în mâ-sa!”

- Din biografia lui lipsesc anii de adolescență. De această perioadă, nu pomeniște nici măcar un singur cuvânt.

- Te cred și eu... Dom'le, Marin păstra discreția, pentru că adolescența e plină ezitări și chiar de ridicol. E o perioadă frumoasă, prin care n-ai mai vrea să treci. Îmi amintesc, de exemplu, că

mâneam ceva la un restaurant din Roșiorii de Vede. Marin își ridică ochii din farfurie, vede o ospătară frumoasă și se aprinde, rugându-mă să-i fac lipeala cu ea. Îi zic: „Nu mă duc. Du-te tu și, ca s-o dai gata, zi-i că-i faci rost de niște lemne gratis” - eu fiind inginer silvic. Marin se duce, începe să-i zică fetei la ureche ce l-am învățat: „Dacă mergi cu mine în noaptea asta, îți dau niște lemne de foc gratis.” Înfrigurat, Marin aștepta ca vorbele să-și facă efectul, dar aia, în loc să cadă pe spate și să accepte propunerea, îi răspunde cu voce tare, special să audă toată lumea din restaurant: „Ce lemne să-mi dai tu, bă! Pulă n-ai?” S-a înroșit Marin și s-a întors la masă ca să ne roage: „Bă, să nu spuneți cumva ce ați văzut și ați auzit aici! Cine știe ce nebună o fi femeia asta.” Scena există undeva într-o carte de-a lui, dar e pusă în seama unui pădurar, nu a lui. Oricum, povestea s-a aflat rapid și toate cucoanele din Roșiori o știau, încât, multă vreme, unii cunoscuți de-ai lui Marin, în loc să-i răspundă la salut, îi dădeau de departe replica binecunoscută: „Ce lemne, bă? Ce lemne?”

- Când venea în sat, Preda era destul de ciufut și uneori îi mai jignea.

- Niciodată Marin nu jignea fără motiv. Îi întorcea spatele sau îl înjura doar pe cine merita acest lucru. Marin era un om calm, cu capul așa, lăsat ușor într-o parte, și vorbea blând. Dacă nu-l călcâi pe coadă era un om bun, deosebit de bun. Maică-sa, Joița, era moartă după el... La început Marin scria o mulțime de pagini de poezii, care s-au pierdut. Da, prozatorul Marin Preda a scris poezii în tinerețea lui cea mai fragedă. Când venea în sat, nu stătea de vorbă decât cu mine, cu Petre Costovici și, eventual, cu un vecin mai cumsecade. Niciodată nu-l auzai să zică: „Mă duc pe la cutare, fiindcă mi-e prieten.” Nu era genul lui... Încă de pe atunci, Marin era „un mare singuratic”.

- Marin Preda, temându-se că i se va falsifica biografia, a scris chiar el, în scurtă sa operă memorialistică, unele lucruri despre oamenii pe care i-a cunoscut în Siliștea. Rămân însă destule necunoscute. De pildă, în afara istoricului Ionel Georgescu, care oameni din Siliștea erau mai interesați, mai demni de atenție?

- Ion Georgescu era de fapt învățător din Bălăci. Făcea naveta la Siliștea-Gumești și avea darul de a face lecții cu noi și de a ne povesti viața lui de toate zilele, iar Telerezu ăsta, Marin Preda, râdea de el. Avea un râs caracteristic, de neîmitat, Telerezu...

Apoi, în sat mai era un bețiv hazos, care, de fiecare dată când venea amețit acasă, striga pe ulițe: „Te iubeeesc!” și Marin obișnuia să-l imite. Îl imita sau repeta obsesiv un cântec vechi, *Lele cu poale lungi*. Sau zicea: „Ouăbeil!” și lungea cât putea „be-ul”.

- Știu din experiență personală că nu-i plăcea să pună pile, să intervină pentru cineva. Pe de o parte se jena, iar pe de alta era un om profund corect, profund moral.

- M-am dus odată la el, la București, să-i zic că termină fiica mea școala de bibliotecare și să-l rog să-i găsească un post în capitală. Nu m-a refuzat, dar mi-a pus o condiție: „Bă, tu să-mi spui mie de cine depinde chestia asta și eu o să mă duc și o să rezolv. Dar să nu mă pui pe mine să caut și să mă interesez, că n-am timp de prostii din ăstea.” Sigur, avea dreptate în felul lui. El avea scrisul și gândurile lui. Oricum rugămintele străină preocupărilor lui îl încurca, îi deturna atenția. De altfel, te și jeni să-i ceri lucruri de nimic.

- În școală, la ce era Marin Preda mai puțin dotat? Ce obiecte nu-i plăceau?

- Matematica, desigur, dar și geografia. De ce nu-i plăcea geografia, asta n-am aflat niciodată. De altfel, în afară de limba română, nimic nu-i plăcea cu adevărat.

- Aveați și ore de religie?

- Cum să nu? Marin venea la ore, dar practica religia mai mult de ochii lumii. Ne duceam cu toții ba la sfânta Zița, ba la Maglaviv... Marin mai mult voia să studieze chestia asta, cu religia, decât să o practice. La limba română, nu se exista unul mai bun ca el. Tot ce am învățat eu la limba română, de

la el am învățat.

- **Și la sfânta Zița asta, cum a fost? Ați mers împreună cu Marin?**

- Ieșise sfântul Petrache la Maglavit, poate știți treaba asta. Și-atunci au început să apară fel de fel de sfințișori în România, între care a apărut și la noi în sat sfânta Zița. La ea, mergem cu Marin și cu Petre Costovici... Ce să spun? Era o femeie în vârstă, care avea niște momente de letargie din asta, ca un fel de leșin, apoi, deodată, se ridica și începea să delireze - cum că a venit Maica Domnului și i-a spus că, dacă lumea nu se pocăiește, o să facă ce și cum. Vorbea încet, cumva în șoaptă, iar lângă ea era o fată care asculta și „ne traducea” nouă. Noi ascultam de pe prispa casei și ne minunam: „În noaptea asta, sfântul

Petru (Petrache) trebuie să zboare spre ceruri și lumea trebuie să adune nu se știe ce.” L-a convins și pe preotul din sat că se va întâmpla ceva deosebit în noaptea aia și toată lumea s-a strâns acolo, ca la horă, mai ales că sfânta ne spusese că cine va rezista întreaga noapte treaz o să vadă niște stele care zboară într-un anumit fel și care marchează drumul sfântului Petru (Petrache) spre Rai. Lângă sfânta Zița, stătea tata mare al meu și o altă sfântă de la Lipsea, îmbrăcată în alb, cu niște cruci de lemn atârinate de gât. Era toamnă și, cum se lăsase întunericul, era deja destul de frig, dar oamenilor nu le păsa, făceau sute de metanii și îngenuncheau din când în când și, la un moment dat, s-a auzit vocea sfintei: „Știe careva să spună *Crezul*?” Și atunci, l-a spus Costovici. Cum se făcuse deja 12 noaptea și toată lumea aștepta stelele să zboare deopotrivă cu sfântul Petru, s-a auzit din nou vocea Ziței: „Să spună cineva *Tatăl Nostru*.” De data asta, l-am spus eu. În timpul ăsta, neică Voicu, avocatul, s-a dus la tata mare și, chemându-l la poartă, i-a zis: „Băi tată Lixandre, du-te și ia pe nepotu-tău de la sfânta Zița, că-l cacă bruma și moare dracului acolo! Moare fără copii și fără nevastă, așa să știi!” Așa a venit unchiul peste mine, de ne-a găsit pe toți cu fundurile în sus, îngenuncheați cu evlavie și rugăciune. Degeaba a insistat el să plec. S-a întors acasă fără mine, încât tata s-a supărat și i-a ars o palmă lui unchi-meu, de-a văzut sărmanul instantaneu stelele ălea pe care le așteptam noi și trebuia să-l însoțească pe sfântul Petru. Mamă, s-a întors ăla cu năduful în el și, fără alte vorbe, m-a apucat de mijloc și m-a dus târâș acasă, că n-am mai apucat niciodată să văd și eu cum zboară stelele sau alți sfinți spre Rai. Doar bietul Marin a rămas singur. A venit dimineața și mi-a spus că nu s-a întâmplat și n-a văzut nimic, ceea ce a clătinat serios încrederea noastră în sfânta Zița, cea care dăduse mâna cu regele Mihai și apăruse cu poza ei în ziare.

POIANA LUI IOCAN

Zdroncan:

Îi cunosc de mici pe băieții ăștia ai lui Pațanghel, tatăl scriitorului cum ar veni. Eram cam de-o clasă cu Marin, poate mai mare cu un an. Cu el, cu Marin, am copilărit... E însă numai un fel de-a spune, fiindcă el nu prea era cu noi, cu copiii. Mi-l aduc aminte în niște izmene care abia îi acopereau genunchii, dar cam așa umblam toți pe atunci, cu o traistă de tort pe care o finea tot timpul de gât și care-i bălângănea când alerga după vite, și cu mucii la nas pe care și-i ștergea cu poalele cămășii. Era mic și sfrijit, plângea degrabă și nu intra în jocurile noastre... pentru că nu făcea față!...

Când a intrat la școală, a devenit altul. Cuminte, învăța bine și ieșea tot timpul premiant, dar noi îl luam cam în râs, că tot timpul umbla cu niște cărți după el, băgate în traista aia în care cred că nu avea nimic de-ale gurii... Uite-așa le apropia de ochi când citea, dar îl lăsam până la urmă în pace, după ce ne luam de el, căci orice îi făceam nu ne lua în seamă și nici nu da semne că are să facă ceva din ce voiam noi să facă, adică să se supere și să lase cartea de sub ochi. Căuta câte un locșor cât mai depărtat de noi și de oi și, așa retras, se afunda iarăși în cărțile lui, timp în care noi sfârșeam prin a-l uita. Eram și vecini, și a vrut să-mi dea o dată o carte care-i plăcuse lui foarte mult, s-o citesc. Eram mai mari atunci, poate printr-a șasea sau chiar a șaptea. Am luat-o, cred că de rușine, și i-am înapoiat-o fără să o fi deschis măcar, dar asigurându-l că mi-a plăcut foarte mult. A vrut să mai îmi dea, dar m-am spălat de rușine zicând că nu am timp...

Bătrânul învățător Ionel Georgescu:

Cu nea Tudor Călărașu aveam raporturi mai apropiate decât cu ceilalți săteni... Mi-aduc aminte că la niște alegeri comunale de pe vremea aceea, mi s-a prezentat și mie lista candidaților din comună propuși pentru a se constitui în Consiliul comunal de conducere. Trebuia ca toți candidații să fie pe lista Partidului Național Țărănesc și Călărașu era... Eu l-am simpatizat pe Călărașu, deși nu mi-a adus niciun folos.

Preda Oprescu - consătean și presupus văr de-al doilea cu Tudor Călărașu:

Când eram secretar de sfat făcea parte din Consiliul comunal de conducere și se obișnuia ca, după ce se lua o decizie favorabilă pentru cineva sau pentru ceva, să se lase cu un adălmaș. Se aducea băutură, vin sau țuică, și ne cinsteam acolo, la primărie, oh mergeam peste drum la Valache. Nu-mi amintesc ca el, nea Tudor Călărașu, încoa spre bătrânețe, că așa l-am cunoscut, să fi rămas vreodată cu noi; își lua bastonul și pleca oricât am fi încercat noi să-l convingem să rămână. Și nu era, să zici, bolnav sau că nu-i plăcea să bea, uneori chiar bea mai cu poftă de la alții, prieteni de-ai lui, desigur... Alteori era convocat întregul Consiliu comunal pentru cine știe ce chestiune și era normal să se lase la sfârșit cu câte o „mărioară” de țuică. Niciodată nu rămânea, pleca zbughit acasă... Ceea ce nu se prea întâmpla cu mine!

Aristide Rădulescu - fost primar:

Tudor Călărașu era un om tare cumsecade și bun de gură. Nu ca fi-său ăsta care și-a bătut joc de mine în cărțile sale. Nu știu dacă mai era al doilea ca Pațanghel în sat. Era într-adevăr sărac, dar nu prea sărac, însă era atât de corect, era atât de deosebit, că îi purtai respectul pe care-l puteai tu, indiferent cine erai sau cum erai. Avea un fel de-a fi al lui, deosebit de al altora. Umbla foarte curat îmbrăcat; îl vedeai, e adevărat, mai întotdeauna în aceeași cămașă, cu aceiași ȋtari și în aceleași opinci, dar niciodată hainele lui nu erau trențe, nu erau rupte, nepeticite sau murdare. Îi purtam respect ca unei fete mari. Nu știu dacă a fost tot timpul așa, dar atâta cât l-am cunoscut eu, așa a fost!

Memereaua - femeia de trăia cu Aristide, dar fără acte:

L-am cunoscut mai bine pe Tudor Călărașu. Avea lotul de pământ lângă noi, adică al lui tata. Îl știu de când eram mică, de când mă lua tata la câmp să am grijă de oi sau să stau pe lângă ei. „Uite, dejugă Pațacu! Uite, ară Pațacu! Uite, mănâncă Pațacu!”, făcea tata, fiindcă el, Călărașu, niciodată nu schimba altă vorbă cu lumea în afară de binețe. Da, poate că avea și pheteni cu care se trebăluia la vorbă! Muncea toată ziua și nu se odihnea decât după ce mâncau, când își făcea și câte o țigară... Așa l-am cunoscut, cu numele ăsta, Pațacu sau Pațanghel, așa i-au zis bătrânii, așa se obișnuiește la noi, n-ați văzut, fiecare are câte o poreclă pe la noi. Mie mi-au zis Memereaua, cine mai știe de ce!

Florea Gheorghe - învățător:

Marin era prin clasa a șasea și trebuia să recite o poezie la serbarea de la sfârșit de an, când se dădeau premiile, fiindcă tot timpul a fost premiant! Nu avea talent de recitator, nu știa deloc să recite, iar când citea, zbiera, dar trebuia să punem elevii buni, premianți și p-ai ălor bogați, care erau proști, dar... cam tot așa mai e și-acuma, când mai ai nevoie de ăla bogatu, că el nu știe că băiatul e prost, dar are bani și influențe!... Era o poezie de Petre Dulfu, știam c-o învățase bine, învățătorul Ionel Georgescu mi-era fin și vroiam ca elevii lui să dea bine la sfârșit de ani... Și l-am sfătuit pe Marin s-o spună tare, ca să se audă în toată curtea școlii unde veneau foarte mulți părinți, dar și alții, nu ca acuma că nu mai vine nici ăia cu premianți, stau în cârciumă fir-ar al dracului să fie!... Degeaba m-am zbatut, am stat tot timpul în spatele lui și l-am înghiontit, recitarea a fost până la urmă un dezastru! Nu s-a auzit nimic, parcă avea călți în gură!... Poezia era, totuși, frumoasă, eu o alesesem!...

Ionel Georgescu - învățător:

Știam că se îngrămădeau la câte unul în casă și o făceau în comun, dar asta reprezenta manifestarea unui interes și mă bucuram, fiindcă, vrând-nevrând, rămâneau și cei mai slabi cu câte ceva din toată afacerea asta. Dacă le-aș fi dat de înțeles că știam cum procedau, n-ar mai fi scris deloc. Erau teme pe care le cereau manualele, altele le alegeam eu sau îi lăsam chiar pe ei să și le aleagă... Mi-aduc aminte că o dată, într-o compunere legată de viața satului sau cam așa ceva, el, Marin, a venit cu niște chestiuni insolite. Era ceva frumos, niște discuții într-un grup de țărani în care folosea vorbe și expresii de-ale lor și, pe lângă unele descrieri, erau și câteva înjurături că toți din clasă, și eu cu ei, am izbucnit în hohote!... Dar s-a oprit brusc lucrarea lui, și a sărit la altceva, nu mai știu...

Altă dată, mi-aduc aminte, le-am cerut să alcătuiască o compunere despre Unirea de la 24 Ianuarie. Ei știau cam câte pagini trebuie să conțină o compunere, patru, cinci pagini. La un moment dat, aud pe cineva din fundul clasei că întreabă: „Cam câte pagini să aibă?” „Păi, dacă e 24 Ianuarie, câte să fie!” Făcusem numai o glumă pe care ei însă au luat-o în serios. La câteva zile le cer să vină cu compunerea. Niciunul nu schesese chiar douăzeci și patru de pagini, dar cei mai mulți se apropiaseră de cifra rostită în glumă. Lucrarea lui, a lui Marin, mi-amintesc, a fost senzațională, întocmită cu lux de amănunte. Nici eu nu aș fi fost în stare să spun atâtea despre acest eveniment pentru prezentarea căruia trebuia să răsfoiești adânc istoria, și nu numai istoria... Făcea mai întâi o incursiune prin istorie, oprindu-se îndelung la Mihai Viteazul și, după ce puneă în lumină semnificația actului marelui domnitor, trecea la Unirea Principatelor, la semnificația și urmările acestui act. Practic îmi dam seama că nu avusese când și nici de unde citi atâtea material cât reieșea din lucrare în cele câteva zile pe care le avusese la dispoziție pentru efectuarea temei și că totul era consecința unor lecturi anterioare, multe și profunde, de care nu-l bănuisem niciodată, pentru că niciodată nu se manifestase la orele de istorie.

...În clasă era un visător! Se uita fix în ochii mei și, la început, am avut vaga senzație că mă sfidează, că vrea cu tot dinadinsul să mă provoace. Aveam, nu știu de ce, senzația că o face intenționat, că are ceva împotriva mea și m-am simțit ofensat, am început să-l suspectez. Dar nu aveam cum și nici pentru ce să-i fac vreo observație, fiindcă, în afară de această privire adâncă și pătrunzătoare, nu avea nicio altă manifestare care să-mi confirme nedumerirea. Și, în timp ce mă privea insistent în ochi, niciun mușchi al feței nu-i tresărea, iar ochii aproape că nu i se mișcau. Uneori, privirea mi se lipea de a lui și cu greu mă puteam desprinde și aveam de multe ori impresia că o să mă destram sau că o să fiu înghițit în privirea lui...

Stela Enache- fostă colegă de școală și prima iubire platonice a lui Marin Preda:

Era mai mare el cu vreo trei ani decât mine. Când el era în clasa a șaptea, eu eram într-a patra. Atunci, în acel an, 1936/37, l-am avut învățător pe dl. Georgescu care făcea ore și cu a patra, și cu a șaptea. Învățam în clasa din stânga a școlii noastre. Ei, cei de-a șaptea, numai băieți, stăteau pe rândul de la perete; noi, a patra, în celelalte rânduri de bănci, eram mai mulți noi. Eu stăm în prima bancă, el prin ultimele. Se întâmpla ca dl. Georgescu să mai plece pe la Roșiori după cărți sau la vreo ședință și ne lăsa singuri câte o zi întreagă.

Când pleca, dacă în ziua aia aveam româna, îl lăsa pe Marin să aibă grijă de noi; dacă aveam matematicile, pe mine, și fiecare trebuia să răspundă de ambele clase. O dată, când mă lăsase pe mine, cum a plecat domnul Georgescu, am luat nuiuva în mână și am trecut la catedră. Toți se purtau ca și cum aș fi fost domnul Georgescu. „Călărașu, zic eu, treci la tablă!” A ieșit la tablă fără să crâcnească. Aveam pică pe el. Purtam o căciuliță cu moț, iar el avea o săbiuță încrustată, foarte frumoasă și, în fiecare recreație venea și, cu săbiuța, îmi da moțul dintr-o parte în alta: „E-te, Steluța are mo-o!” și eu mă enervam. La matematici mă pricepeam, tata fiind tâmplar mă învățase tot felul de probleme cu dichis, l-am dat, atunci, lui una dintr-astea din care, intenționat, am scos una dintre date, ca să fiu sigură că nu o rezolvă. S-a chinuit el mult timp fără să ajungă la vreun rezultat, în timp ce eu îmi frecaș mâinile de satisfacție în bancă. „Asta e o problemă oață, îi lipsește ceva!” a zis el. Până la urmă s-a lăsat păgubaș și a plecat la bancă, clătînând din cap a nedumerire. Altă dată, aveam româna, și pleacă la fel domnul Georgescu și-l lasă acuma pe el. Nici n-a ieșit bine pe ușă domnul Georgescu că m-a și scos la lecție și m-a pus

să citească. Aveam o lecție intitulată Pe Valea Prahovei. Am început să turui, cât puteam de repede, să-i dovedesc că știu. După ce m-a lăsat să termin, mi-a zis: „Nu e bine, încă o dată!” Am citit iarăși, și mai repede. „Nu e bine deloc, încă o dată!”, a strigat la mine. „Ce nu e bine, mă, ce nu e bine?” am urlat și eu la el și am trântit cartea pe bancă. „Păi, nu așa se citește!”... „Dar cum, mă, deșteptule?” „Repetă prima frază!” Am repetat-o și m-am oprit furioasă. „Nu e bi-ine, zice, nu ai ținut cont de virgulă! Uite la mine cum se citește!” și a început: „Pe Va-a-lea Pra-a-hovei!”... Am bufnit cu cartea în bancă și am ieșit afară plângând în veselia întregii clase. Mi-o făcuse și el!

... Mi-am dat seama încă din anii de școală că Marin va ajunge cineva, și iată cum. Se apropia 24 Ianuarie și domnul Georgescu i-a dat lui, fiindcă era cel mai bun la compuneri, să facă o prezentare a Unirii de la 1859. A sosit ziua. Afară era o splendoare, ninsese, dar zăpada nu acoperise complet crengile copacilor, li se mai vedeau, negre, vârfurile scuturate de vânt. În clasă era chiar cald. Aveam un godin în care băieții tot băgaseră la lemne și-l încinseseră încă de dimineață. Pe la nu știu ce oră au venit învățătorii: domnul Florea Gheorghe, doamna Lili, domnul Bebe, preotul Alexandru și preoteasa; mă rog, toți. S-au strâns pe scaune în jurul godinului așezat în stânga clasei, spre ușă, unde cred că trebuie să fie și acuma (sic!). Se face liniște și domnul Georgescu spune: „Călărașu, să auzim ce ai să ne spui!” S-a ridicat, sta cam prin penultima bancă, deși nu vedea prea bine, la perete, a scos un caiet de douăzeci și patru de pagini cum era pe atunci și mult încoace, și a început să citească. Noi, care, în astfel de ocazii, scriam acolo, câteva pagini, am rămas uimiți!... Cum, un caiet întreg!? Citea, și toți, solemni, îl ascultau. La un moment dat, domnul Georgescu îl întrerupe și-i spune: „Ai obosit, Marine, citește de jos!” Atunci, în acele clipe, când citea de jos în fața unei asistențe întregi, lucru nemaîntâmpnat, am avut eu presimțirea că acest coleg al nostru va ajunge un om mare și sunt fericită că nu m-am înșelat!

Ion Mincă - fost coleg de școală:

Marin avea predilecție pentru scris și citit încă de pe atunci, însă fizionomia îi era tot timpul tristă și neîmplinită. Uneori, mi-amintesc, făcea și glume. Pe Georgescu îl poreclise Fleșenghescu, fiindcă semnătura lui de pe lucrările noastre era cam întortocheată. Pe Dogaru, un coleg de-al nostru, îl poreclise, tot el, Șoricelul, fiindcă, ăla, fiu de cârciumar, venea tot timpul cu bomboane sau covrigi și rodea la ele întruna, pe furiș, fără să dea la cineva...!

Ecaterina Popescu - prototipul Irinei Boțoghină, cea care va primi „premiul întâi la fete” alături de Niculae Moromete:

Marin scria întruna în pauze. Eu eram mai zburdalnică, și când ne alergam printre bănci și treceam pe lângă el și-l vedeam cum sta așa liniștit în bancă, cu capul în carte sau în caiet, îi atingeam câte o palmă sau nua, ce aveam. Mult încoace însă, când el a devenit om mare, mi-a fost mșine să stau de vorbă cu el, mai ales când mi-aduceam aminte de ce-i făceam la școală!”

Memereaua - concubina lui Aristide Rădulescu:

Pe Marin, băiatul ăsta al lui Pațanghel, îl știu de când eram copii. Când eram strânși pe islaz, făceam tot felul de năzbâții, mai ales băieții făceau. Nu rămânea locșor în tot islazul pe care să nu-l calcăm într-o zi cu tălpile goale, și băieții și fetele, nu luam încălțări în picioare decât toamna târziu, când veneau ploile reci și vântul. Tălpile ne deveniseră un fel de opinci crescute direct din talpa piciorului, ca la țigani. El le avea mai totdeauna pline de sânge, era și foarte firav și

cam bleguț... Venea cu trasta cu demâncare pe după gât și cu câte o carte sau caiet la brâu, în ițari. Se retrăgea cât mai departe de noi și citea, dar noi nu-l prea lăsam, îl luam în râs, dansam și ne scâlâmbăiam în junii lui, numai că el nu prea se sinchisea de noi, nici nu ne-auzea. Câte unul, mai rău la suflet, îi lua cartea și i-o arunca ori îi repezea vitele, ca să-l facă să fugă după ele să nu i le ia pândarul la obor. Iar dacă se întâmpla să îl prindă pândarul și să-l bată, noi râdeam și-i spuneam pândarului că noi îi spuseseam, dar că el nu vroise să se ducă după ele. Și el începea să plângă, își lua oile de multe ori și pleca în altă parte, cât mai departe de noi, dar oile trăgeau tot la ale noastre și iar trebuia să vină la noi, și noi iar începeam... Copii, ce puteam face altceva!? Nu eram noi sătui de carte ta școală, trebuia s-o mai vedem și pe câmp!...

ȘTEFAN BALTAC (GIGI)

**- FIUL ILINCĂI ȘI, PE CALE DE CONSECINȚĂ,
NEPOTUL SCRITORULUI**

*„Gândindu-se la ale lui, Marin Preda a dat cu
capul de un stâlp și lumea din sat a început să
vorbească: <Care, bă, ăla care dădu cu capu-n
stâlp?>„*

Gigi e băiatul Ilincăi și nepotul lui Marin Preda, cum ar veni. Așa repezit la vorbă și acvilin la profil cum e, l-am îndrăgit, mai ales că, atunci când l-am cunoscut, era student la Construcții, iar eu un amărât de elev prin clasa a șasea. Trăind mult la Siliștea și nefiind fișos ca alții să uite de unde a plecat, Gigi știe multe despre lumea Moromeților. L-a prins pe bătul, Tudor Călărașu, încă în floarea bătrâneții, iar cu băta, Joița, a petrecut multe vacanțe studențești. Ideea e că a văzut și a trăit multe, că știe ce spune. Cel mai mult însă îi place să vorbească despre Marin Preda, mai ales despre ultimele lui zile de viață, convins fiind că moartea scriitorului e o moarte suspectă și „aranjată”. De către cine? - asta rămâne de stabilit în viitor. Acum e prematur și, la rigoare, riscant - adică, nu tocmai lipsit de întâmplări mai puțin plăcute.

- Se spun multe despre Ilinca, mama ta...

- Dacă spusele acelea sunt de bine, atunci sunt adevărate. Ce pot să-ți spun este că Ilinca era foarte inteligentă și, lucru mai puțin cunoscut chiar de frați, era foarte talentată. Avea talent nativ de actor. Mă, Ilinca era în stare să povestească fragmente întregi, interpretând toate personajele pe rând. Le reproducea exact pe fiecare - pe Tamara Buciuceanu, pe Draga Olteanu... Reproducea în special *Gaițele*, unde jucau cele trei mari actrițe... Ținea minte un act întreg din piesă, cuvânt cu cuvânt... Pot spune că era superioară din acest punct de vedere lui Marin, care și el avea o memorie teribilă. Îmi amintesc că odată, la București, eram de față când Marin a deschis cartea unui scriitor ceh, a citit două pagini și mi le-a reproduș cuvânt cu cuvânt. Avea o memorie fantastică. Nu citea. Își plimba doar ochii peste rânduri, mătura alene pagina cu privirea și reținea tot!... Cum spuneam, era deosebit de inteligentă. Nu a făcut decât două clase, dar chiar și așa a reușit să fie premiantă la școală, deși la serbarea școlară de sfârșit de an o învățătoare, una Siminescu, i-a făcut Ilincăi brânci să cadă de pe scenă și să rămână premiul fiică-sii... Da, mama a fost extraordinară. A fost de un calm rar. Nu a jignit pe nimeni. Tata era mai iute și mai cu harțag. De asta s-au și potrivit, Ilinca îl lăsa de-și făcea el dambalele, știind că de fapt e bun la suflet. S-au completat extraordinar amândoi. Întreba tata: „Ilinco,

tu ce zici?" și ea îi răspundea calm: „Mă, tu ai greșit aici, nu ăla.” Așa era tata - trebuia să-l lași să spună ce avea de spus și, abia apoi, puteai să intervii, așa cum de altfel intervenea mama. Două vorbe îi zicea, dar era de ajuns. Tata recunoștea: „Bă, așa este, ca tine!” Nu mai încerca să se arate cocoș și-i spunea direct: „Zi-i tu, Ilinco, că ești mai deșteaptă ca mine.”

- Din câte o țin minte, Ilinca vorbea mai așezat, puțin mai ceremonios, parcă gândindu-se înainte de a spune ce avea de spus.

- Da, era inteligentă, Pot spune că, intelectual, a fost mai dotată ca Marin Preda și ca Sae. Mult mai dotată. Amândoi au știut-o, nu de frică... au știut-o superioară lor. Uite, Sae mai trăiește. Întrebă-l ca să vezi. Va recunoaște că Ilinca a fost extrem de dotată... Și cei din sat știau treaba asta. Păi, era unu, nea Alecu, care când apărea vreo problemă în litigiu, renunța spunând: „Bă, nu mă pui cu fata lui Pațanghel (adică Ilinca), că mă taie la cuvinte.”

- Răscolind în maldărul de amintiri, interviuri și mărturii despre Marin Preda, continuă să mă sâcăie un gând. Oricât aș ști că nimeni nu e profet în țara lui, tot nu pot să înțeleg de unde izvorau ura și disprețul siliștenilor față de el. Le venea chiar atât de greu să accepte că din rândul lor s-a ridicat un mare scriitor?

- Nu știu cum le venea și ce le venea. Marin Preda era deosebit de ei toți și asta nu le convenea. De mic copil, era mai retras, mai tăcut, cu cartea în mână... Țăranii nu dădeau prea mulți bani pe el, mai ales că, odată, Marin Preda, mergând pe ulița satului și gândindu-se la ale lui, n-a fost atent și a dat peste un stâlp de telegraf. Lumea l-a văzut și i-a pus eticheta imediat: „Care, bă? Țăla care merge de dă cu capu-n stâlpi?” Toată lumea din sat îl vedea un tâmpit, un zăpăcit fără pereche, în sensul că era altfel decât toți ceilalți din sat... Ca fiu de țăran, trebuia să ai forță să lucrezi pământul.

- **Să duci sacul în gură...**

- Să urci ca Buric în pod, cu sacul în gură. Să ai putere, să fii în stare să răstorni căruța, să pui roțile la căruță, să le dai jos, să pui plugul, să iei calul în brațe și apoi să-l potcovești... în Siliștea, ca peste tot la țară, oamenii erau croiți numai și numai pentru muncă. Cum apărea unul mai altfel, mai așezat, mai liniștit și având înclinație către altceva, omul era exclus din colectivitate. „Nu e de-al nostru. E tra-la-lal”, concluzionau ei și își vedeau apoi de treburi... N-aveau cum să-și dea seama că scriitorul era absorbit de gândurile lui, că pentru el, în momentul acela de gândire, nu exista nimic - nici stâlp, nici drum... Siliștenilor li se părea ceva ciudat să vadă un consătean de-al lor care, în loc să meargă cu oile la păscut și în loc să joace *bobicul* sau să se ia la trântă cu alții, el citea cărți... Se așeza-n cur și stătea între oi, cu o carte în mână. Poate de la asta i se trăgea timiditatea. El însuși recunoștea că e un mare timid.

- Cum îl apăra Ilinca pe Marin de acești săteni „iubitori”? Bănuiesc că, atunci când venea în sat, oamenii îl asaltau cu diferite probleme legate de bani, de serviciu, de casă.

- Așa este. Când venea în Siliștea, Ilinca îl păzea pe Marin ca pe ochii din cap. Când se afla în sat că a venit Preda, venea la gard multă lume - să ceară bani împrumut, să le facă rost de lemne, să vorbească nu știu unde în numele lor. Ilinca îi lăsa să-și termine vorba, după care îi repezea: „Bă, acum doarme, se odihnește... Hai, gata, vii mai târziu, acum lasă!” Nici nu-i lăsa să se apropie prea mult de gard.

- Cu cine din sat îi plăcea lui Marin să stea de vorbă?

- Păi, din câte îmi amintesc, mai stătea la povești cu colegii lui de școală - cu Nicu Mărășescu, cu Armeanca, cu Grigore... S-au prăpădit toți. Nu mai e niciunul.

- Prieteni adevărați nu prea avea. Minică Roșu pare o excepție.

- Îi evita pe mulți, căci unii încercaseră să-i facă rău, să spună despre el că a fost legionar... Un lucru să ții minte: Marin nu a fost legionar. Și nici Sae nu a fost, deși în sat a existat un cuib foarte mare de legionari, care includea mulți intelectuali. De exemplu, Măgherel (în carte e Profesorul) a ajuns la Innsbruck și acolo s-a și stabilit cu familia. Măgherel era porecla. Pe el, de fapt, îl chema Nicolae Marinescu și a fost comandantul Poliției legionare din Roșiori de Vede. Om deștept. A terminat filosofia la Universitate, la București, prin 1937, și era admirat de multă lume... Bănuiesc că a făcut parte din guvernul României în exil și, nu întâmplător, când l-am rugat pe un profesor de-al meu de istorie (șef la Arhive) să-i caute dosarul de învățător, acesta a găsit dosarul gol. Rămăseseră doar copertile, ceea ce înseamnă că se petrecuse ceva ordonat de la nivel central, de la București... în fine, Nicolae Marinescu era condamnat în contumacie pentru că răzbunase moartea prietenului său, unul Almășanu din Roșiori, care fusese împușcat și apoi lăsat două zile să zacă pe caldarâm ca un câine. Întâmplarea a făcut că unu' Colțatu, negustor în Roșiori, când a trecut pe lângă cadavru, a zis: „He, ce chestie! Țștia voiau să conducă țara!” și a dat cu vârful opincii în mort. Bineînțeles că Nicolae Marinescu a auzit întâmplarea și, mai târziu, când a ajuns comandantul Poliției legionare din Roșiori, l-a luat pe negustor și l-a bătut atât de tare că, în câteva zile, omul a murit. După „rebeliune”, în februarie 1941, Nicolae Marinescu a fugit pe la Târgu Măgurele în Bulgaria și, de acolo, mai departe în Germania, unde a stat ceva timp prin lagăre, apoi s-a căsătorit cu o austriacă și s-a stabilit la Innsbruck. A ales exilul, nu ca Petre Costovici, care terminase Dreptul și care, deși era o eminentă în domeniul juridic, nu a reușit să promoveze niciodată, datorită tinereții lui legionare. A stat toată viața consilier juridic la Trustul petrolier Pitești, de unde s-a și pensionat... Au mai fost legionari în sat, profesori și învățători, dar nimeni nu l-a putut influența pe Marin Preda, decât că l-au luat într-un loc de lângă gâră și i-au zis să se înscrie în „mișcare”, dar el nu a vrut, măcar pentru că nu-i plăcea violența... Prin urmare, nu a fost niciodată membru al „mișcării”, deși unii din sat au susținut că în tinerețe ar fi fost „simpatizant” al doctrinei... în ceea ce îl privește pe Sae, fiind și el flăcău și elev la Școala profesională de la Grivița, ce a făcut?... Văzând cât de frumoase erau cămașa verde, diagonală și brăul de piele, le-a îmbrăcat odată din curiozitate și și-a făcut o poză, iar unu', al lui Patală, l-a reclamat la partid. Ideea e că Sae intrase în armată și avansase până la gradul de căpitan, în timp ce Patală, ajuns doar subofițer și fiind restructurat din armată, s-a gândit să se răzbune din invidie pe Sae... Nu a fost prea ușor pentru unchiul Sae să demonstreze că, la acea vreme, era un copil și că poza fusese, de fapt, o prostie.

- Din puținele mele venituri la Siliștea (eram copil și locuiam în Bacău), regret că nu am stat mai mult cu bunicii - cu bătui și bătă.

- Bătul, Moromete adică, a fost un om extrem de cerebral, care trecea totul prin filtrul minții. Vorbea cu tine și, când spunea ceva, spunea o chintesență. Avea mare autoritate. Când zicea el: „Votăm pe Cutare”, toată ulița aia pe care locuia vota pe ăla numit de Tudor Călărașu. N-ai citit în carte, cum zice Aristide: „Ia, Moromete, am avut întrunire la cooperativă și nu ai venit!... E important, dom'le, să te vadă lumea, să fii acolo, lângă mine!”... Bătul a fost liberal, ca să știi. Îmi amintesc de pildă că tata (după ce fusese epurat din armată, pentru că luptase la Stalingrad), acum se ocupa cu munca câmpului și îl mai lua pe bătul (deh, era socrul lui) să măie calul... Deci mergeam împreună la seceră, la prășit, la sapă. Din toți copiii, Tudor Călărașu se ținea cel mai aproape de Ilinca, de familia noastră... Îmi amintesc că bătul venea de la el din curte, trecea câteva case și ajungea la noi. Parcă îl văd - deschidea poarta cu greutate, căci îmbătrânise, și zicea: „Ilincuță, lovi-o-ar moartea pe aia bătrână că nu mă mai împac deloc cu ea!”... „De ce, tată?” întreba Ilinca. „Păi, umblă în niște cearapi pân' curte, pân' noroi, pân' grâneț, și și-a făcut o talpă groasă și mă hârjâie la obraz cu ea, că ea doarme la un cap și eu la altul și-mi aruncă piciorul drept în față... Să vezi că m-oi culca și eu încălțat cu bocancii, să-i dau și eu un călcâi, să vedem cum se simte după aia!... Doarme tun, dom'le. Mă

dezvelește, mă desface și, când îi zic să se ducă în alt pat, mă ia la ceartă: <Da' ce ai, moșule? Ce vrei?>. Cred că o să mă despart de ea"... Altă dată, vine la noi tare cătrănit și zice: „Ilinco, Gheorghe (Achim) a tăiat un curcan, au făcut ciorbă, el cu muierea lui, și n-a zis și el: <Hai, tată, și tu la masă!>. Au scos curcanul pe prispă, s-au așezat și au mâncat în văzul meu și n-au zis nimic!"... „Lasă, tată - i-a zis mama. Ți dau eu să mănânci"... „Nu-mi dai nimic, Ilinco, că am mâncat deja... N-ai priceput nimic - nu de mâncare era vorba, ci de gest."

- Tot nu mi-ai spus cum ți-l mai amintești.

- Venea la poartă la noi și striga: „Ilinco, ești acasă?" îi plăcea să vină, să bea și el o ȋuca slabă, de gorgoaze. Venea în băț, ușurel, și, dacă mama era la câmp, mă lua pe mine și-mi zicea: „Hai să scoatem niște vin cu *tălvul*." Și eu mă puneam pe treabă, dar mai vărsăm ceva vin pe jos și venea tata, se supăra, dar îi trecea repede, văzând că vinul e pentru bătu. Îmbătrânise Moromete, dar tot viu și sprinten la minte era. Îmi aduc aminte că citeam o poezie pentru școală, o poezie de Eminescu, și am dat peste un vers: *în zadar în colbul școlii*. După asta, m-am oprit și am întrebat: „Bă, ce-i ăla colb?" Tata nu știa, deși încerca să-și dea cu părerea; mama la fel. Doar bătu m-a lămurit. Trezindu-se din colțul lui, l-am auzit zicând: „Dom'le, colb nu poate să însemne decât țărână. În țărâna școlii, adică în praf - ăla e colb." A doua zi, la școală, am fost singurul care a știut ce este colbul și, când l-am întrebat pe bătu de unde a știut ce înseamnă cuvântul, el s-a uitat lung la mine, zicând: „Am dedus... Era logic că la școală nu te poți juca cu altceva decât cu țărâna"... Așa era Tudor Călărașu - avea o ironie subțire ca lama de brici; nici nu simțeau când te taie. Tot așa ironic era când îl vedea pe tata (cavaler pe vremea aceea) cum îi făcea curte Ilincăi (știa că mama și tata își vorbeau, că urmau să se căsătorească). Se întâmpla deci ca tata să treacă prin dreptul casei și să-și caute aleasa inimii lui, să discute cu ea, dar Moromete nu-i zicea nimic, îl cântărea din priviri și se mulțumea doar să constate încet, ca pentru sine: „Da, domnule, da! Suntem grăbiți! la uite-l ce repede trece!" Apoi, când îl zărea trecând înapoi, îl lua peste picior, tot așa - cu finețe: „Ce vrei, domnule? Și-a rezolvat omul treaba. Acum mergem mai încet. Nu mai avem nicio urgență."

- Nu era mândros la vorbă.

- Niciodată. Îmi povestea mama că bătu nu a certat-o niciodată. Cea mai mare jignire pe care putea să i-o aducă era: „Ești deșteaptă. Deșteaptă foc!" Jignirea nu era din vorbe, ci din intonație.

- Eu îl țin minte slab și cocârjat... Nu mai fuma.

- Asta era la bătrânețe. El fusese un om suplu, nu vânjos. Nu întâmplător făcuse armata la cavalerie. De aici și numele Călărașu.

- Mai mult mi-o amintesc pe băta, Joița.

- Băta a fost o altă fire decât Tudor Călărașu. Total altă fire...

Mă rog, la bătrânețe, după moartea lui bătu, te înțelegeai mai greu cu ea. De acum, trăia cu noi. Avea camera ei aparte, iar la masă, pentru că bucătăria era foarte strâmtă (abia încăpeam noi trei), mama o pune pe băta pe prag și-i dădea să mănânce acolo, dar nu-i convenea - se supăra în principiu și îi zicea mamei a reproș: „Etețe, ce fu să iasă din Pațanghel!" Din soțul ei, adică... Ca orice bătrână, băta avea ciudățeniile ei. De pildă, lua banii trimiși de Marin, îi ascundea, îi uita prin buzunare, îi spăla când spăla lucrurile de pe ea, îi pune la uscat, îi pierdea câteodată... Ținea la bani, ca idee, căci altcumva începuse să piardă noțiunea lor.

- Se mândrea cu Marin...

- Cum să nu. „Băiatu¹ meu", așa-i zicea tot timpul. Aflase. Era conștientă că Marin ajunsese om mare, în capitală. Dar și el o iubea. Când intra pe poartă, striga de departe: „Mamă! Mamă, ce faci?" și băta îi răspundea, dar mai încurca numele copiilor sau îl supăra pe Marin, atunci când îl întreba de Sae. Când veneau împreună cei doi frați (foarte

rar, din păcate), băta nu mai putea de bucurie și nu știa ce să le mai dea..... Săică, mamă, ia de-aici... Marinică, mamă, ia și tu."

- Era o femeie bisericoasă.

- Da, era foarte bisericoasă. Odată, am luat un magnetofon, l-am pus pe fereastră și am pus-o să vorbească despre biserică, ce-i plăcea ei cel mai mult. Apoi, am pus banda să se audă și ea, dar băta s-a speriat nițel și s-a răstît la aparat: „Ce mă-ngâni, mă? Ce mă-ngâni? Nu ți-e că sunt femeie bătrână?”... Da, iubea cele ale bisericii. Din păcate, nu se mai putea duce la biserică și asta o înnegura. Îmbătrânise și, peste toate, o dureau oasele rău. Din cauza asta lua multe medicamente - antinevralgice, mai ales. Ajunsesse să facă abuz de antinevralgice. Lua câte patru-cinci pe zi, fără rost și socoteală... De multe ori, găseam pastilele ascunse pe sub saltea. Uita de ele, până mucegeăiau, dar continua să dea bani pe la vecini, rugându-i să-i cumpere antinevralgice... Și pe mine mă ruga să-i cumpăr și-i făceam hatărul, până într-o zi când m-am întors cu mâna goală de la farmacie și, când m-a întrebat de ce nu i-am cumpărat medicamentele, i-am spus că a luat foc fabrica. „A ars până în temelie. S-a terminat!” Numai așa am dezvățat-o de antinevralgice.

- Cu nurorele, cu soțiile lui Marin, cum se împăca băta?

- Nicicum. Nu le prea lua în seamă. Pe ea o interesau numai și numai copiii ei... Sigur că soțiile lui Marin încercau să-i intre în voie, dar nu aveau sorți de izbândă... Eta, parcă, îi aducea lucruri, mulțime de lucruri pe care nu le mai purta ea. Odată, i-a adus bătei pantofi cu tocuri. Cum să meargă ea, ca bătlanul, pe tocuri? A luat toporul să le taie tocurile, dar nu a putut. Tocurile erau din fier și asta a necăjit-o rău. Spunea cu năduf: „Cine merge cu picioaroangele astea? Care-i proasta aia?” și noi râdeam prin curte, auzind-o.

- Pe tine te-a iubit mult băta. Practic ai crescut sub ochii ei.

- Am crescut și m-am însurat sub ochii ei. Țin minte un episod anume, când am venit cu soția mea, Nuți, și i-am prezentat-o. Băta s-a uitat la ea, a studiat-o și, după un timp, a tras concluzia: „Ai, maică, frumoasă ești!... De unde ești, maică?” Eu, care știam părerile ei despre femei, m-am grăbit să răspund în locul lui Nuți: „E de la munte!”... A da - a zis ea. Te cred și eu că mocancele sunt frumoase.” Pentru ea, toate femeile de la munte erau frumoase, sănătoase și bune de muncă.

- Din câte îmi mai amintesc (aveam 5-6 ani când am văzut-o), stătea în camera de zi, cea de deasupra bucătăriei. Stătea pe pragul camerei, cu broboada pe cap, și privea atentă spectacolul zilnic al ogrăzii.

- Da, în curte se petreceau mereu mici și numeroase evenimente. Aveai la ce te uita. Îmi amintesc că mama avea doi cocoși, tare frumoși. Și, nu mai știu cum, am pornit un fel de joc cu băta. Pe unul din cocoși, care era roșu, înalt și subțire, l-am ales eu. Băta l-a ales pe cel porumbac, mai „pituc”, dar mai mare, mai gras, mai forțos. l-am și botezat. Relache era al meu și Mandache al bătei. Au învățat repede cocoșii cum îi cheamă. Al meu era cel mai deștept, li puneam boabe în palmă să mănânce și-l cheamam: „Hai, Relache, hai la tata!” și ăla venea ca un copil. Venea imediat. Apoi, luam boabe în cealaltă mână și strigam: „Hai, Mandache. Hai și tu”, și ăla venea, fără să mai stea pe gânduri... Ce mai, reușisem să-i domesticesc - îmi cunoșteau glasul, mă lăsau să-i iau în brațe, nu fugeau de mine. Toată povestea asta frumoasă nu a durat mult timp. Făcându-se mai mari, cocoșii au început să se bată între ei de la găini. Mai arțăgos și mai puternic se arăta Relache, cocoșul meu, și băta era neagră de supărare, strigând la Relache să-i lase în pace cocoșul, să nu-l mai bată. Văzând că gluma se îngroașă, mama a venit cu o soluție de compromis - să taie unul dintre ei. Băta a fost imediat de acord și, întinzând mâna, a arătat spre Relache al meu: „Taie-l pe ăla, că nu e bun de nimic.” Eu am întors-o ca la Ploiești: „Nu, îl tai pe celălalt, că-i mai mare, mai gras, mai bun de ciorbă!” și, imediat, băta a început să se căine („Olelei, da' ce-ai cu cocoșul? Ce-ți făcu el?”), neîncetând nicio clipă să-i laude însușirile. Ultimul și cel mai grozav argument al bătei a fost penajul și, mai ales, vocea:

„Nu-l vezi ce glas dumnezeiesc are?... Pupa-l-ar Dumnezeu să-l pupe. I-auzi-!!” în fața unui asemenea motiv, am cedat fără să mai lupt pentru mândrețea mea de cocoș... Așa era băta - știa să păzească tot ce-i era ei drag. Așa făcuse și cu băieții - cu Sae și Marinică.

- Băta mai aveâ un obicei - la ora mesei, deschidea ușa bucătăriei și spunea: „Poftă bună.”

- „Poftă bună” era un pretext. Băta voia, de fapt, să vadă dacă noi mâneam altceva decât îi dădeam ei să mănânce, la ea în cameră. Venea și ne saluta așa: „Poftă bună la dumneavoastră!”, sperând la un supliment de prăjituri sau plăcinte, când era cazul și se hărnicia llinca.

- Băta nu mai ieșea la „clic”.

- Nu mai ieșea demult. La „clic” sau la stănoagă ieșeau ai de vârstă a doua, spre a treia. Da, se ieșea în fața casei duminica, după prânz. Stătea omul la poartă sau pe malul șanțului și privea spectacolul uliței. Era prilej de a schimba noutăți, dar și de a îndruga verzi și uscate... Îmi aduc aminte că, stând la „clic”, a venit o mătușă de-a mea, vâlcărindu-se de ziceai că s-a întâmplat o nenorocire. „Văleu și auleu, mi-a murit claponul”... Și se tot căina mătușa că i-a murit claponul, dar o alta de peste drum zice: „Ho, fă, Ga Mario! Ce tot îi dai cu claponul dumitale, că lui Cutăriță îi muri boul de la jug și nu se mai văita ca tine, întruna”... Cam astea erau discuțiile la „clic”. Fiecare vorbea despre durerile lui și puneă toate defectele în seama altuia.

POIANA LUI IOCAN

Dobre I. Burcea - consătean:

Câmpia are farmecul și misterul ei. Țin minte că tata se ducea seara cu caii în pădure, la Ciolăneasca, să mănânce toată noaptea și a doua zi să fie buni de treabă. La un moment dat, tata mare i-a spus lui tata: „Bă, ia-i și pe ăștia, să-i antrenăm.” Ăștia” eram eu și un văr de-a! meu de 9-10 ani. Deci, ne-a luat tata prin pădure. Firește că în prima noapte mi-a fost frică - orice sunet, orice zgomot mă sălta ca în balon. Mi-era frică să nu mă mănânce Pârțăgoaia. Ce dracu' o fi fost aia, nimeni nu știa, dar mam-mare mă speria așa, când făceam vreo drăcie: „Băi, vezi că te mănâncă Pârțăgoaia”... După mai multe zile, m-am obișnuit cu răsuflarea pădurii, cu sunetele, cu licuricii din lemnul putred, care păreau a fi scânteii și jocuri plăcut înspăimântătoare de fluorescențe argintii... Am rămas bun prieten cu pădurea. Marin Preda, cum singur a recunoscut într-o discuție, avea și el nostalgia acestei păduri.

Spre deosebire de Marin Preda, mie secerișul mi-a rămas în minte ca o tragedie, nu ca un spațiu romantic, în procesul meu de instmire, am apucat perioada în care s-au desființat școlile gimnaziale, că erau, pasă-mi-te, de tip burghez... În fine, a trebuit să schimb școala și am ajuns la Bălăci, unde noii mei colegi erau avansați la franceză, în timp ce eu habar n-aveam. Intrasem eu primul la examen, dar franceză nu știam și profesoara, domnișoara Lețu, era o figură - făcuse studiile la Sorbona și se arăta foarte exigentă cu oricine. Când m-a pus să citesc prima dată în franceză, (era ceva din Les jardins de Luxembourg), fără să cunosc regulile fonetice, m-am trezit că citesc ca pe românește, fără nicio pronunție franțuzească. Domnișoara s-a făcut foc și pară și mi-a zis: „Joleu, pe tine te las repetent!” Deci, i-a intrat în cap să mă pice, pe mine, care fusesem șef de promoție la Siliștea și tata mă învățase să citesc din Biblie de la 5 ani, de se minunau oamenii din sat când mă auzeau cum buchisesc despre arhangheli și Maica Domnului. Tata, când a aflat, s-a întunecat rău la față. Nu m-a bătut, dar nici nu m-a iubit. S-a mulțumit să zică doar atât: „Bă, înainte de a te prezenta la corijență, o să-ți fac o surpriză. ..Eu o să-ți dau lecția de franceză, Dumnezeuul mă-tii!” Și s-a ținut de cuvânt. M-a luat la seceră, pe câmp, cu noaptea-n cap și m-a

așezat la capăt de ogor, unde mi-a dat o stață de secerat până seara. Stața asta se rezuma cam la 15-20 de snopi, aproape o clăie, care numără 24 de snopi. Un țăran zdravăn și experimentat abia putea face o clăie pe zi, iar norma mea era pe-aproape... Ce s-o mai lungesc, am muncit de m-a luat naiba și tot n-am terminat. N-am auzit nici prepeliță, nici ciocârlie: n-am simțit nici briza dimineții și nici bucuria de a te odihni la prânz. Nimic n-am simțit. A trebuit să treacă niște ani buni ca să-mi dau seama ce vrusese tata să-mi demonstreze - anume că, fiu de țăran fiind, aveam de ales: munca grea a câmpului sau cartea. Degeaba am încercat să-i explic lui tata situația - nu voia să înțeleagă nimic. Repeta mereu că eu sunt mai prost ca ceilalți și așa ceva nu e de acceptat. Pur și simplu, nu aveam nicio scuză. Bune - cel mai grozav jucător de Căluș din Siliștea și de pe întreg mapamondul: Mă întâlnesc cu Marin a lu' Pațanghel pe uliță și zic: „Băi Mahnică, voi v-ați gândit vreodată la Cocoșilă?”... „Cum să mă gândesc? Îmi zice. În ce sens să mă gândesc, că eu am plecat de acasă și mi-am făcut familie în București”... „De acord, i-am spus eu, dar v-ați gândit la casa și la familia asta? Dacă în ea era un singur bătrân, de-alde Cocoșilă, ai fi venit pe la el să-l vezi?”... „Păi - zice, luându-și figura lui de filosof- ori veneam, oh nu veneam.” Așa era Mahn, ca Pațanghel - o jumătate de zi îi scoteai vorba din gură și cealaltă jumătate o petreceai încercând să deslușești ce-a vrut să zică.

Bebe Burcea - om de-al locului:

Tudor Călărașu ajunsese acum un flăcăiandj de 13 ani. Mai târziu va fi un strașnic „călăraș cu schimbu” la regimentul Rușii de Vede, taică-său având bani să-i cumpere unicului său băiat un cal strașnic, abraș. De acum în acolo, în sat nu i se va mai spune Tudor Ion, ci Tudor Călărașu sau Pațac - după numele unui arendaș grec din împrejurimi, Patsakos, mare călăreț și el. Pațanghel de aici vine, nu din altă parte - în sensul că Tudor Călărașu se plimba fudul, săltând în șa (lucru rar întâlnit la țăară), săltând ca Pațakina (mujeria lui Patsakos). De aici până la Pațanghel nu fu decât un pas. Sau cel puțin așa cred eu. Grigore M. Dinică - coleg de școală: Lucrarea lui Marin, pe care învățătoml Georgescu a citit-o și prin alte clase, se intitula Grăul și în ea erau multe treburi despre geneza plantei, despre circuitul ei în viața popoarelor, o droaie de amănunte d-ăstea că-ți făceau părul măciucă doar ascultându-le, darmită să le și compui!

Grigore Inică - fost coleg de elementară:

Marin îmi spunea, când venea în vacanțe, că viața e grea pe acolo, că se simte străin, sărac și neajutorat, și că nu poate cere nimic la ai lui fiindcă știe că nici ei nu au. „Nu mă odihnesc deloc, îmi zicea, meditez copiii altora pentru câțiva bănuți, pentru cinci, zece lei, fiindcă nici ăia nu au și nu vreau să știe ai mei cât de greu o duc eu pe acolo. Uneori îmi vine să plec de la școală, așa, aiurea, nici eu nu știu unde... Să fac ceva care să mă scape de toate necazurile astea! Pe tine te vâd că ești mulțumit și împăcat. Ai învățat dulgheria aici la Miroși, și, din mâinile tale iese ceva... Aș vrea să fac și eu ceva... nu știu!... să scriu parcă ceva despre oamenii de aici din sat de la noi!... viața-lor... nu știu, nu știu!...” „Lasă, mă Marine, îi ziceam eu, lasă, că o să termini tu și o să vii învățător aici în sat în locul lui dom' Georgescu și o să-mi înveți copiii la școală!” „O să viu, o să viu!” zice el, dar parcă îl băntuia altceva!...

Am auzit într-un târziu că chiar scrie și l-am crezut anapoda, cum anapoda l-au crezut toți de pe-aici, de la noi din sat, când au auzit că scrie cărți și că scrie taman despre ăia din sat,

despre ei adică. Puțin se ocupau cu cititul pe atunci, dar ăla care auzea că este vorba despre el, chiar dacă era analfabet, căuta cartea la cine o avea și-l puneă să-i citească unde scrie despre el, și, alături de alții îl înjurau de toți sfinții și-l numeau nebun și spion comunist. Toți ăia mai mari din sat erau porniți pe el, mai ales Florea Gheorghe, Aristide Rădulescu și Ștefan Predescu, ca să nu mai zic de popa Alexandru!... L-am întâlnit și l-am întrebat „Mă Marine, ce e, mă, cu tine, ce te-a apucat? Nu vezi că-ți pui singur paie pe cap!? Vrei să te pândească vreunu' la vreun colț și să-ți dea în cap? De ce nu scrii tu despre alții? Lasă-i, mă, în pace, ce ai tu cu ei?” „Nici tu nu înțelegi, mă? Nici tu, mă! Crezi că n-am încercat!... Am încercat, mă, am încercat, dar nu pot, nu pot, aici e satul meu, aici m-am născut, cu acest sat am plecat în lume, cu acest sat și cu oamenii lui, n-am de unde să iau alții!”

SAE PREDĂ - FRATELE CEL MIC AL SCRITORULUI

„La noi, în casă, se mânca în tăcere, pentru că altfel mâncarea se răcea și nu mai avea aceeași gust. Preocuparea principală la masă era numai și numai mâncarea?”

- **Îți amintești un Crăciun petrecut cu familia la țară?... Când începea de fapt sărbătoarea? Fiind iarnă, oamenii aveau timp mai mult. Asta înseamnă că aveau răgazul necesar să se întâlnească, să discute, să facă clacă...**

- Claca era treaba femeilor și nu se făcea de sărbători. Cine ți-a spus asta te-a informat greșit.

- Oricum, în iarnă era timp de multe.

- Era timp și de mers la munte... Cu cereale, desigur, nu în excursie. Cereale contra mere, brânză și țuică de prune... Dar perioada Crăciunului începea, practic, cu câteva zile înainte de Ignat. Nu era ca acum. Lumea satului era pe atunci săracă, nu era obiceiul să se cumpere cadouri, chestii, socoteli din ăstea. Asta era... Pentru mine emoția cea mai mare venea de Ignat, când toată lumea tăia porcii. De la un capăt la altul al satului, în Siliștea se auzea găuțatul porcilor sacrificați. Era un întreg ritual. Se pregăteau bărbații, veneau câțiva vecini, se fierbea țuică și se sacrifica porcul. Eu dărdăiam pe lângă cei mari, pe acolo, pentru că era ceva neobișnuit față de cursul anului. În regiunea noastră, de regulă se tăia un singur porc pe an, nu ca în Ardeal sau în alte părți, când se taie la nevoie. Obiceiul în casa noastră era ca, după sacrificare, tata se ne făcă fiecăruia dintre copii câte o cruce cu sânge de porc pe frunte. Apoi, bărbații se ocupau de pârlirea porcului, iar femeile de restul. Pentru pârlire, se fierbea apă în budane, se puneă porcul pe o năsalie de lemn și se puneau deasupra paie de grâu, nu ca acum când porcul se pârlăște industrial, cu lampa de gaz și alte prostii asemănătoare.

- Oricine putea să tranșeze porcul? Din câte știu, meseria de casap e o treabă ceva mai complicată.

- De regulă, se aducea un om priceput la treaba asta, dar printre vecini găseai întotdeauna câte unul priceput, care știa să taie și să porționeze porcul, după învățătura primită din moși-strămoși...

Oricum, greu cădea pe umerii femeilor, care aranjau carnea, o puneau la sărat și la nu mai știu ce, opreau ce trebuia oprit pentru cârnați și caltaboși, iar slănina o așezau separat... De fapt, numai o parte din slănina era destinată consumului. Cea mai mare parte era folosită, mai târziu, la fabricarea săpunului de casă - pentru care se rezerva o căldare mare de aramă, unde se puneă slănina tăiată mărunt și apoi fiartă, după o rețetă anume, cu sodă caustică, ceva mirodenii și nu mai știu ce. Habar n-am ce mai puneau, dar ieșea ceva excepțional (pentru Marin era o mare bucurie să-i

aduci o bucată din acest săpun)... Era importantă căldarea - cel mai de preț obiect din gospodărie. În ea se fierbeau rufele, în ea se pregătea apa pentru îmbăierea familiei și tot în ea se fierbea apa de Moși, pentru ceremonialul „spălatului picioarelor”.

- Nu se dădeau la copii coada și urechile porcului? La țară se zice că asta ajută copii să nu mai facă în pat.

- Nu țin minte aspectul, dar, oricum, de Ignat nimeni nu mânca nici carne, nici șorici. Toată lumea ținea postul Crăciunului până la soroc.

- Țineau postul, deși siliștenii nu erau prea credincioși.

- Nu e adevărat. De unde scoți asta? ... E drept că tata nu era un „înflăcărat”, dar era membru în consiliul parohial. Nu se prea ducea la biserică, dar era întotdeauna chemat de preot...

Într-adevăr, pentru bărbații din sat, Crăciunul nu era ceva deosebit. Problema Crăciunului era a copiilor. Ei erau cu pregătirile, cu colindul. Era darăveră mare, cu zile bune de pregătire și așteptare. Colindul de Crăciun era scurt. Începea dimineața, pe întuneric, deci la o oră foarte matinală, căci copiii se întâlneau în seara dinainte la cineva care avea o casă mai mare, se odihneau la grămadă, se sculau și plecau împreună la colindat, primind daruri fel de fel: și bănuți, și mere, și colaci, și alte treburile. Da, era o bucurie mare asta - să mergi cu colindul. Alte manifestări deosebite de Crăciun nu se făceau în Siliștea, iar moda pomului de Crăciun nu se inventase încă... Nici n-am fi avut de unde, neavând brazi în zonă. Pădurea comunală era doar de foioase. În gospodării, se pregăteau însă mâncărurile tradiționale, nu atât de bogate ca în Maramureș sau în nordul Moldovei, dar suficient de gustoase. Sarmalele se făceau la foc deschis în tindă, într-o oală de lut mare. La fel se făceau și celelalte - tobă, caltaboși, jumări și tot ce trebuie pentru o masă în familie.

- Nu mi-ai vorbit nimic despre pregătirile de Crăciun, despre săptămâna de dinainte.

- Păi, asta-i altă mâncare de pește. Bineînțeles că pregătirile făceau parte din sărbătoare. Fetele aveau treaba lor. Spălau, curățau... înțelegi?

- Cumva ca de Paști? Răscoleau lucrurile vechi?

- Nu. Se făcea curățenie în casă, dar atât cât să se primenească aerul. Să miroase a curat și a sărbătoare... Fără cozonaci însă.

- Atunci, a ce mirosea Crăciunul copilăriei tale, Crăciunul petrecut în Siliștea?

- A pâine de sobă, a aluat dospit, a grâu împlinit.

- Când spui Crăciun, ce îți vine în minte?

- Îmi vine mirosul de care îți spuneam - mirosul de pâine. Nicăieri nu am mai întâlnit acest miros de pâine coaptă în casă ca la noi.

- Covrigi sau colaci nu se făceau?

- Asta era treaba femeilor.

- Deci veneau colindătorii...

- Veneau și mama le dădea „colindețe” - un fel de chifle, dar mult mai bune ca cele din comerțul socialist. Colindețe, mere, nuci și chestii din ăstea.

- Masa de Crăciun era împodobită mai deosebit? Era o masă normală sau una țărănească, rotundă, de lemn, cu trei picioare? Cum era?

- Era cu trei picioare. Alta nu era... De Crăciun, ne așezam cu toții la masă și mâneam. Asta-i.

- Unde era pusă?

- În mijlocul camerei.

- Îmi spuneai odată că Tudor Călărășu mânca așezat pe prag.

- Nu, nu. Asta era în mod obișnuit, în mod special vara, când se mânca în tindă. Era vară, mă înțelegi? De Crăciun se mânca în casă, iar masa se afla în mijlocul camerei. Se stătea pe scăunele mici și se mânca normal, nu se făcea chef, nu se cânta.

- Există obiceiul ca de Crăciun să se dea daruri celor mai săraci?

- În comună nu erau, ca acum, oameni ai străzii, mă înțelegi? Fiecare avea o îmbucătură de pus pe masă... Dacă însă cineva venea în casă în timp ce familia era la masă, regula era să poțtești pe om să stea la masă cu gazdele. Și acela zicea de obicei: A nu, nu mulțumesc!" După câteva minute, omul era, însă, poțtit din nou: „Hai, Ioane, hai la masă”, și cum omul refuza și de astă dată, îi mai zicea și a treia oară, după care nimeni nu mai invita pe nimeni să mănânce, lucru care nu se prea întâmpla, pentru că, de regulă, poțtit a treia oară, omul ceda și se așeza la masă, folosind o formulă stas, de la care nu era bine să te abați: „Ia să iau și eu acolo... două-trei îmbucături."

- Adică, lăsa să se înțeleagă că le făcea gazdelor o „concesie”.

- Concesie-neconcesie, se mânca în tăcere, pentru că altfel măncaarea se răcea și nu mai avea același gust. La masă nu aveau loc discuții, mă înțelegi? Preocuparea principală la masă era numai și numai măncaarea. Că se arunca ici-acolo câte o vorbă, asta era altceva.

- Prin ce era mai deosebită masa de Anul Nou, de Sfântul Vasile? Erau cozonaci, plăcinte ce să pregăteau în mod special? Pâine de țest nu se făcea?

- Pâinea de țest se făcea numai vara în vatra din curte. Și se mânca goală, așa cum se mănâncă astăzi produsele de panificație la pungă, ca stiksurile.

- Nu vād prin ce era mai deosebită masa de Anul Nou.

- În noaptea asta se mergea cu plugușorul. Da, asta era o bucurie mare.

- La masă, se rostea măcar o rugăciune?

- După câte îmi aduc eu aminte, nu... Cum să-ți spun mai exact? De Crăciun, masa nu avea un aer festiv. Nu era nimic special la masa de Crăciun.

- Erau totuși sarmale și fripturi. Carne multă...

- Carnea era bine drămuțată. Se oprea, se conserva în untură pentru muncile de vară. Secerișul era mai important decât festivalul sărbătorilor de iarnă... Cea mai importantă masă, mai festivă, cu tot ce vrei, era de Anul Nou... Adică de prima zi, de Sfântul Vasile. Atunci se întindea masă mare, la care stătea toată lumea... Era ziua când se reunea familia, când putea să vină și sora mai mare, cu copiii și bărbatul.

- Care soră?

- Marița. Adică, cum îi spunea toată lumea: Alboaița. De Sfântul Vasile era obiceiul „înălțatului la grindă”. Bătrânul sau bărbatul casei lua copilul mic și-l ridica până la grindă, spunând într-un fel anume, accentuat: „Tăta mare!” Ceva în genul acesta... Așa făcea și tata cu copiii Alboaiței.

- Ca o închinăciune... Ca o urare... Ca un ritual.

- Da, chiar ca o urare. Sigur.

CUTIERU ILIE, ZIS GULIE - CROITORUL SATULUI

„Ne-au dat pământul înapoi... Belea! Belea mare!

Nici nu faci pe el cât trebuie să plătești la stat.”

Marin Preda era mai timid și mai retras. Nu se băga la școală cu copiii. Nici la fotbal. El, aproape tot timpul, citea dracu' cărți d-ălea... Noi nu prea ne omoram cu cititul, dar el citea în draci, ca

nimeni altul, că pe-atunci se găseau foarte multe romane, și bune. Nu ca în zilele noastre, când nu mai citește nici dracu! Se uită toți la televizor... În fine, pe vremea aia eram copii amărâți. Vai de mama noastră! Așa era și Marin... Ghiozdane din ăstea bune n-avea nimeni. Aveam traiste d-ălea, țesute în casă. Pe mine, în clasa a VII-a, mă trimiteu ai mei cu caprele la câmp și lipseam de la școală tocmai în vremea în care ni se dădeau cărțile... Era bai mare. Ca să le cumpăr, costau 120-130 de lei - bani nu glumă. Ca să-ți faci o idee, cu 200 de lei puteai să-ți iei o oaie... Deci, ne duceam la școală ca vai de noi. Dracu' vedea încălțăminte din primăvara până dincolo de toamnă! Cu picioarele goale umbra toată lumea. Toți eram desculți, cu traistele în spinare. Mai bine și mai acătării îmbrăcat era d-alde Minică Roșu, el fiind singur la părinți și dintr-o familie înstărită - mumă-sa era fata lui Stan Dobrescu, om cu pământ, și tac-său, nea Nicolae, era mai boieroi - țaran-țaran, dar mai avut. Fără să se știe de ce, Marin era prieten cu Minică. Unul era cu cămașă de poplin pe el, cu haină și pantalon de stofă, pe când Mărin umbra cu petecu-n genunchi, cu picioarele goale și pantalonii „bazonați” - adică peticiți de la un capăt la altul; petic lângă petic!...

Era sărăcie mare, dom'le.- Mi-aduc aminte că, peste drum de noi, stătea moș Bobârlache. Avea 7 copii și casa lui era învelită cu coceni de porumb, iar pe la streășină, așa, ca să nu cadă cocenii ăia, moșu pusese niște mărăcini d-ăia, porumbari de pe câmp, de pe răzoare... îi lega, îi tăia, îi făcea snopișori și-i pune la marginea acoperișului, și pe urmă așeza cocenii pe jumătate. În camera aia trăiau toți copiii, iar de mâncat, dimineața mâncau mămăliga rămasă de cu seară. Dacă mai puneau alături o ceapă sau o cană de lapte bătut, cu atât mai bine...

Iama, ce făcea moș Bobârlache? Făcea focul în sobă, iar mămăliga care rămânea pe cârpător o lua, o tăia în felii înguste și le așeza pe jăratec, în cenușă. Frigăea mămăliga aia, de-i făcea două coji - și pe-o parte, și pe alta... Eu știam treaba și abia așteptam să mă duc la moșu, să apuc și eu măcar o felie din aia, coaptă, că tare bună mi se părea...

Tata nu vedea cu ochi buni că mă milogesc pe la vecini și, într-o zi, m-a repezit: „Mă, ce dracu te tot duci tu la Bobârlache, în fiecare dimineață?”, după care, auzind ce-mi place mie, a zis: „Hai, mă, dracu', că-ți fac eu, dacă asta ți-e pofta.” Mi-a făcut, dar nu a ieșit așa gustoasă ca a moșului. Avea alt gust. Ce mai, până la cinci ani nu purtam nici măcar izmene pe noi. Aveam doar o cămeșoale care trecea de genunchi. Așa eram toți. Vara, când nu era seceră, ne jucam pe drum și ne alergam de dimineața până seara prin țărână. Dom'le, vă spun eu, chiar dacă aveai ceva pământ, nu se trăia bine... Sincer. Pâine albă se mânca doar o dată sau de două ori pe săptămână. Când se duceau femeile la cimitir, sâmbătă noaptea, făceau colaci. Din colacii ăia mâneau și noi ce mai rămânea duminică. În rest, se trăia rău. Însă noi, copiii, în neștiința noastră, eram fericiti! ... N-aveam nicio grijă. Eram mai liberi. Dom'le, nu știai de nimic! Noi știam doar să ne ducem unde ne trimiteau părinții cu oile, cu capra sau vacile - care aveau. Dar chiar și așa, ne mai rămânea ceva timp să ne ducem vara la scăldat pe Valea Morii, la Gârlău, la Rusca... N-aveam treabă, deși, cum ziceam, era sărăcie mare. Unul care avea două-trei cămăși era cineva în sat... Nu era treabă ușoară. Cine voia cămașă se ducea înspre Alexandria, lua bumbac cu tot cu plantă (măciulii d-ălea de bumbac, cu spini mărunți pe ele), le scotea sâmburii, le dădea la un darac și scărmana mototoalele ălea de cotton, le împărștia, le torcea, făcea fire, le pune la războiul de țesut și abia la sfârșit făcea cămașa. Era chinul de pe lume! Cu cânepa, la fel, doar că o țineai în apă, la „topit”, cu niște lanțuri să nu o fure apa, și abia apoi o dădeai la meliță - o ghilotină cu două scânduri paralele, la trei centimetri între ele și, pe la mijloc, una care era mobilă, legată doar la un capăt. O ridicai, o așezai pe capră și - zdranc! - dădeai până cădeau toate lemnele și rămânea numai fibră. Din asta se făcea pânza de „torț”. Astăzi, oamenii s-au boierit peste poate. Pentru o zi de muncă cer 300.000 de lei, mâncare, băutură și... cafea! Auzi dumneata, pretinde să-i duci la deal cafeaua. Pe vremea mea și a lui Pațanghel îi ziceai omului că-i dai un pol, o bucată de

mămăligă, un ou fiert și gata - omul era mulțumit. Acu' dacă nu-i dai came la prânz și-i aduci doar fasole goală, te înjură în barbă: „Tu-l în cur pe mă-sa, că fasole mâneam și eu acasă.”

Cum ziceam, în sărăcia aia care era, viața părea mult mai dulce ca acum. Avea secretele și bucuriile ei mărunte. Îmi amintesc ce gust și ce miros avea mâncarea de cartofi adusă de mama pe câmp, la seceră, la amiază, când băgăm ceva în gură și ne grăbeam să ațipim vreo jumătate de oră, doar cu capul sub căruță (nu cu tot corpul, că eram mulți), la puțină umbră și răcoare. Tot câmpul se umplea de mireasa cartofilor tăvăliți prin ceapă și roșii puse la borcan de cu toamna. N-am mai întâlnit de atunci un asemenea miros plăcut. Tot așa caut și azi mirosul de pâine - pâinea la țest făcută de Bobârlchioaia... Al dracului să fie dacă din toată linia noastră făcea vreo femeie pâine ca nevasta lui Bobârlache. Și prima pâine pe care o scotea din țest, o ducea afară, la femeile care stăteau la poartă, și rupea pentru fiecare: „Ia, Radă!...Ia, Ioană!” La toate le dădea din sărăcia ei câte un codruleț, așa, de bucuria ei și de sufletul ălora morți...

Ce să mai vorbesc despre gogoși. Când mama făcea gogoși, se apuca toată lumea din jur să frământe aluatul... Ce mai, de bătea nițeluș și vântul, se ducea mirosul de ulei făcut în casă (ulei gros și galben ca mierea), se ducea până-n capul satului, de-i amețea pe toți. Nimeni nu se mai putea abține. Toate femeile se apucau de treabă, de parcă ar fi fost concurs de făcut gogoși... Da' ce gogoși, dom'le. Gogoși cât tigaia, nu ca piticanile din ziua de astăzi... Cam asta-i treaba - pe vremea copilăriei mele și a lui Marin, țărânul se zbătea în lipsuri, dar era fericire la oameni. Nu știu cum, dar parcă istoria nu le intra sub coaste, ca acum.

Când m-am apucat de croitorie, am lucrat și eu vreo doi ani, la lampa de gaz, că lumină electrică s-a băgat abia prin '60... Și acum mă gândesc cum putea trăi țărânul în condițiile ălea. Până și să adăpi o vită era o problemă, că era o fântână la 3-400 de metri distanță. Acu' nu se există țărân în Siliștea care să n-aibă fântâna lui în curte... Era greu să sapi o fântână. Greu și scump. De aia, fântâna se făcea în colectiv. Cineva venea cu ideea și ceilalți (cam 20 de inși) se adunau în jurul lui. „Ctitori”, așa își spuneau și fiecare își scria după aia numele pe ghizdul de la fântână. Se adunau deci ctitorii și, cu o căruță sau două, trecea pe la poarta fiecăruia din zona lui de sat: „Bă Ioane! Dai, bă, și tu ceva să facem

fântână acolo, la nea Ion Moacă?”... „N-am, bă. Ce să dau?” Nu da, bă”, zicea omul și trecea la altă poartă. „Hai, bă Gheorghe, dai ceva?” Hai, bă, că dau! Ce să dau?” Și dădea omul ce avea - și juma' de dublu sau, dacă îl lăsa inima, un dublu întreg de grâu sau de porumb. Dura mult până să termini o fântână, dar, la sfârșit, ieșea o treabă ca lumea. Și azi mai e în Siliștea câte o fântână de 70-80 de ani, care nu s-a sleit nici acum. Păcat că s-au abandonat fântânile vechi, că aveau o apă tare bună, rece și sățioasă... Îmi amintesc că părinții mei luau apă de la Nicolae. Se duceau femeile cu niște ciubere din lemn (vedre le ziceam), pe care le purtau pe cap, chip că o vadră d-aia avea 20 de litri, cât două găleți pline ochi. Dacă îi povestești la unul din ăștia tineri, zice că ești nebun, că vorbești ce-ai visat de cu noapte. Te minunezi de tot ce se întâmplă. În 1956, la colectivizare, când comuniștii ne-au luat pământul și ne-au lăsat doar uneltele agricole, noi am rămas cu brațele încrucișate, nemaiaivând ce să lucrăm. După '90, s-a petrecut același fenomen, dar invers - statul ne-a dat înapoi pământul, dar fără uneltele agricole... Ce să mai discutăm - în Siliștea a dispărut parcă și simțul omului de a mai trăi. Stăm cu brațele încrucișate la piept și privim cum se face câmpul pârloagă. Eu zic că mai bine nu ni se dădea pământul înapoi... Belea! Belea mare! Nici nu faci pe el cât costă sâmbanța și trebuie apoi să plătești la stat...

Pe vremuri, era în Siliștea una, țața Marița din Ciolănești, o femeie tare înapoiată, Stătea la poartă și zicea: „Ai să vezi, maică, o să fie altă împrăștiare, dar cu forța. Iar după împrăștiarea

asta, mulți or să dea pământul înapoi, de bună voie"... Profeții, ce mai! Vorbe deștepte din partea unei femei care nici nu știa să citească.

POIANA LUI IOCAN

Dragă Aurora,

Scrisoarea asta ține loc de flori. Am vrut aseară să-ți trimit flori, dar în București, în 1955, la orele 12 noaptea, oamenii noștri încetează să mai aibă porniri artistice sau poetice (teatrele, cinematografele, florăriile se închid, rămân numai unele farmacii și restaurante). Dar să las, fiindcă vreau să-ți povestesc cum mi-am petrecut seara. La Capsa, când am deschis ușa, l-am văzut pe Tertulian. Stătea la masă unde am stat noi, cu Tita Chiper. M-am așezat și am cerut lui nea Niță să-mi dea o friptură. Tertulian mânca pâine cu salată de roșii.

- S-ar spune, zic eu, că ți-e foame de nu mă vezi! Nae Tertulian e un tip abstract și foarte puțin plastic și de aceea râde la cea mai vag colorată expresie.

- Asta înseamnă de fapt că ți se împăinjenesc ochii! am continuat eu. Foarte cuhos, mi s-a întâmplat să rabd zile întregi de foame, dar nu-mi amintesc să mi se fi împăinjenit vederea. Curios, nu? mă adresez eu lui Nae. Nae se uită la mine nedumerit. Adică de ce ar fi așa de curios? Nu prea înțelege. Bat toba cu degetele în masă:

- Foarte curios! exclam. Știi de ce? Pentru că în realitate foamea nu este așa de chinuitoare cum se crede. Foamea, încep eu o prelegere științific-psihologică, slăbește întreg organismul, deci și capacitatea de percepție a suferinței în care se află el însuși. Inaniția e o stare letargică, în care metabolismul bazai este extrem de scăzut. Gândurile sunt vagi, nelămurite, coșmarurile descrise de scriitori sunt de fapt niște invenții literare. Foamea, dragă Nae, cred că dă o stare de îndobitocire în care suferința e la o treaptă foarte joasă. De ce să facem atâta caz? Scriitorul acela nordic, Knut Hamsun, celebru prin povestirea sa Foamea, e un tâmpit, în genere, cea mai groaznică suferință fizică este ușor suportabilă, cu o condiție însă: să lipsească conștiința, semnificația suferinței (...) Ni se aduc fripturile și eu schimb discuția. Îi povestesc lui Nae reacția lui Petru Dumitriu și a lui Mihale când le-am spus că intenționez să public Moromeții (...) La un moment dat, Nae îmi spune că în cofetărie se află familia Georgescu - adică Paul, Dina și mama-soacră. E o bună ocazie să-l întreb pe „amicul” Paul Georgescu dacă mi-a citit Moromeții. Astăzi se împlinește săptămână de când mi-a cerut romanul, săptămână în care trebuia să-l citească. „Firește că nu l-a citit” am gândit eu amuzat, dar acum nici nu mai mă interesează din punct de vedere prietenesc. Acum e vorba de relația critic-scriitor. În plus, Paul Georgescu e la secție, e legătura noastră cu partidul, încât el trebuie să-și facă datoria în această dublă funcție.

- A! exclam. Sfânta familie a ieșit la biserică! Bună seara, doamnă Georgescu. Zâmbete, străngeri de mâini. Paul se ridică în picioare și vine spre mine. Îmi spune că a început să citească romanul, că e foarte frumos, că în două-trei zile îl va termina etc. Eu gândesc: „Aiurea, n-ai citit nicio pagină.” El continuă, spunând că impresia pe care o are e de factură „mare”, Rebreanu, Sadoveanu, dar absolut original, absolut deosebit de tot ce s-a scris la noi. Mă miră aprecierea, întrucât nu mă înșel deloc că n-a citit nicio pagină, se cunoaște de la o poștă. Totuși sunt intrigat, aprecierea o face cu prea mare siguranță și precizie (...)

- Dina e flatată, continuă Paul, că ea este a doua cititoare a romanului tău (...)
- Va să zică ai citit Moromeții? o întreb pe Dina. Ea roșește și pare intimidată.

- Da, zice. Mai am o sută de pagini.
- Dina zice că ești mare, afirmă Paul cu brutalitate (...)
- Ei! Întreb eu, se poate citi cu ușurință romanul meu?
- Vai de mine, zice Dina. Cu ușurință? zice... Nu, cu pasiune (...)
- Bine, am convenit eu, dar romanul meu n-are conflict.
- Ba are. Și în afară de asta, în fiecare pagină izbucnește câte ceva.
- Dar izbucnirile acestea nu se repetă? Întrebă Paul care am înțeles că, deși nu citise, se bazase pe aprecierile nevastei când îmi comunicase mai înainte „părerea” lui.
- Da, zice Dina. E o combinație extrem de originală între interesul la pagină și interesul la conflictul larg social, între diferite gmpări de indivizi. Colosal! (...) Cum să-ți spun, literatura română nu mai poate trăi fără Moromete. Ilie Moromete e un tip național... Ion al lui Rebreanu. Dar Moromete e cu totul, cu totul altceva... Complex. Tot ce s-a spus, tot ce știam că ce grozave chestii a făcut cutare țăran sau că țăranul e așa și pe dincolo... de fapt nimeni n-a realizat un tip național care să-l exprime... înțelegi? Tot ce s-a transmis pe cale orală despre inteligența, subtilitatea țăranului realizat de Moromete (...)
- Trebuie grijă, zice Paul. Și îmi atrage atenția că nu e bine să se știe că romanul a fost scris acum cinci ani. Că pe vremea aia eu eram naturalist și că s-ar putea să-mi caute naturalismul în acest roman. Că e bine ca presa și critica literară să considere că romanul e scris „după” Desfășurarea, și nu „înainte”, că altfel cum o să se mai poată spune că am evoluat? Că lumea literară s-ar zăpăci și nimeni n-ar înțelege cum l-am ținut cinci ani la sertar (...) Ne-am despărțit la Academiei, unde eu trebuia să iau tramvaiul. Era ora lui 12 (cum se zice la noi în sat). N-am luat tramvaiul. M-am gândit ce să fac. Aș fi vrut să-ți trimit un buchet de flori, să-l primești dimineața.

Marin (12-13 ian., 1955).

Dobre I. Burcea - siliștean convins:

Ne-am întâlnit în Siliștea, în spatele școlii din sat, în locul pe care cândva fusese o fântână. L-am salutat și, fără nicio altă introducere, i-am întins fotografia. A primit-o curios, apoi a tresărit rămânând absent câteva secunde. Pe față, îi citeam surpriza, bucuria, uimirea, admirația.

- Acesta sunteți dumneavoastră? Întreb și indic cu degetul pe fotografie.
- Da, monșer! Sută la sută!... Păi!... Ehe-hei!. Admirabil, monșer! Uită-te ce țăran autentic eram... Cam adormit, dar autentic! În cămeșoi alb și tuns ca un ocnaș. Bine că nu m-ai văd picioarele...

Erau crăpate și desculțe.

Stela Enache - prima iubire a scriitorului:

În vacanțe, când era la Cristur, Marin venea prin sat. Avea niște pantaloni de aba, negri, o cămașă albă de in și niște târiici în picioare. Dar rar venea cu noi, la întâlnirile noastre, iar la baluri nu venea niciodată, nu avea cu ce să se îmbrace. Nu râdea nimeni de el, mai ales în față, nu avea nimeni curajul, dar în dos o mai făceau, și el probabil că simțea asta. Mai ales unul care-mi făcea mie curte, cum pleca Marin, nu știa ce să zică mai rău despre el, pentru că-și da seama că

eu cam țin la Marini... Plecam în vacanțe la pădure, furam dovleci de prin grădini, pepeni, porumb de copt... făceam focul și coceam porumbul, vorbea, spuneam povești, râdeam... Dacă se întâmpla să fie și el cu noi, era totdeauna absent și, de cele mai multe ori, pleca pe neașteptate tocmai când vorbeai cu el, și, de multe ori, când ne dam seama încercam, totuși, să-l reținem pe lângă noi!... Aveam casa dincolo de Biserica din Deal, lângă un pod de lemn. Este și acum casa, și este și podul, e făcută de tata care e venit de la Poiana Lacului din Argeș, de pe lângă Sămara, cam de unde începe muntele spre Sibiu. Când lucra la el, acum vreo cincizeci de ani, erau acolo niște butumgi, pe ele îmi făceam eu temele. Mai târziu, când era și Marin la Normală, venea cam pe la ora două, după-amiaza, și se oprea la pod. Avea o nua, un băț, nu știu ce, probabil de o esență mai tare decât a stejarului din care era făcut podul, și izbea întruna cu ea în pod, în același loc, că stârnea câinii și-i trezea pe vecini. A făcut până la urmă o adâncitură de câțiva centimetri în pod, se vede și acuma, dacă te uiți atent și știi. Tata, care dulgherea prin curte, auzea, și nu putea să nu spună: „I-auzi, derbedeul ăsta al lui Pațanghel, iar bate podul!” Dar el bătea ca să înțeleg eu și să ies la poartă, nu avea curajul să vină până acolo! Când a apărut romanul Cel mai iubit dintre pământeni, care a marcat sfârșitul acestei vieți de zbucium închinată toată satului său... al nostru, și l-am citit, am văzut că n-a uitat ce făcea și că nu i-a fost rușine să o spună acolo.

Mi-a trimis mai multe scrisori, încă de când era la Chstuml Secuiesc, după ce a trebuit să plece de la Abrud. Nu le mai am, mi le-a rupt pe toate tata sau le-am pierdut eu. Nu-mi scria cine știe ce despre el, dar mă întreba mai în toate scrisorile despre ce mai e prin sat, cum mai arată satul, oamenii, cam asta cuprindeau scrisorile lui, despre mine nu zicea nimic! Și, fiindcă de fiecare dată, întreba numai și numai același lucru, știu că i-am scris o dată cam așa: „Ce să fie, mă Marine, satul a rămas tot acolo unde l-ai lăsat, nu s-a mutat nici cu un pas măcar, soarele tot de acolo răsare, nu ca pe la voi, popa Alexandru tot cu ață neagră își coase izmenele...”, lucruri d-astea, și asta pentru că ceva în genul ăsta mă întreba el pe mine în scrisorile lui, în loc să-mi spună de ce bătea cu bățul în pod să audă și tata, în loc să mă strige la poartă!... Preotul era, de altfel, foarte spilcuit, dar, o dată, cum s-a făcut că i s-au văzut nojițele de la izmene, eram noi elevi acolo în sat, și atâta ne-a trebuit!... l-a plăcut foarte mult scrisoarea asta a mea, mult timp și-a amintit de ea, și încoace, mai târziu, când ne întâlneam ca prieteni ai unei copilării care nu se pierde niciodată, fie orice-ar fi pe lumea asta!... Când eram studentă în București, ne întâlneam, vorbeam despre orice, dar mai mult mă întreba pe mine, și tot despre sat - eu mă duceam mai des pe-acolo, el n-a prea mai dat prin acele locuri ale noastre. Nu vorbea despre el, nu-i plăcea să se destăinuie, niciodată n-am știut precis ce face prin București, unde lucrează, unde stă... Suferea de stomac în vremea aceea. Mergeam în Cișmigiu, „La Butumgi”, beam câte o bere, mâneam alune cu sare... Să fi fost prin 1945/46 sau poate ceva mai târziu. Nu mult însă...

Ioan Lazăr-fost coleg de „normală”:

Ca personaje, în cartea Viața ca o pradă, din foștii colegi, îl alege pe Dobrinescu Nicolae ca șef de clasă, în realitate a fost Liviu Ștefănescu, iar trăsăturile sale, ale lui Dobrinescu, sunt cele ale colegilor de la orfelinat, nu este numai Dobrinescu cel care este!... Ceea ce știu sigur este faptul că au fost și au rămas prieteni mult timp după aceea, vorbesc despre Marin Preda și Dobrinescu, cel adevărat... Eu, subsemnatul, Ioan Lazăr, nu am fost enumerat printre eroii cărții (Viața ca o pradă, n.n.), nici nu am pretins, am fost un caz comuni... dar nu am înțeles de ce Camburu Emil a fost întronat pe Podium!...

AURORA CORNU - SCRIITOARE, PRIMA SOȚIE A SCRITORULUI

*Într-un fel, se poate spune că Marin și-a plătit
succesul Moromeților cu pierderea mea.
Tot atunci s-au sfârșit foarte multe amiciții de-ale lui - între altele, s-a
rupt de Nina Cassian, care îi era bună prietenă, dar căreia nu-i
plăcuse deloc romanul."*

După ce au apărut Moromeții, grupările literare deja existente s-au schimbat pe loc. Astfel, Crohmăniceanu a trecut de partea lui Marin, în timp ce Petru Dumitriu s-a alăturat lui Paul Georgescu. Oricum, foștii prieteni ai lui Marin n-au acceptat ideea ca el să le scape din mână. Nu știu de ce, în capul lor de ideologi considerau că Marin Preda era omul lor. Marin îi aprecia pe critici ca fiind foarte importanți. Îi numea „puntea de legătură” dintre autor și publicul său, dar nu le acorda importanța despre care aceștia credeau că li s-ar cuveni. Așa se face că multora dintre prietenii lui nu le-au plăcut Moromeții și emiteau fel de fel de opinii defavorabile. Paul Georgescu, la fel ca mulți dintre confracții noștri de acum, nu mai citea nicio carte scrisă de contemporani și se folosea de ideile și impresiile de lectură oferite de nevasta lui, Dina, care, fiind o femeie deșteaptă și sensibilă, a citit romanul și s-a entuziasmat peste măsură, ceea ce i-a stârnit lui Marin o reală bucurie. A urmat un congres al scriitorilor, unde s-a petrecut ceva foarte straniu. Petru Dumitriu nu-și terminase Cronică de familie, Zaharia Stancu era deja dus și îmbătrânit cu al său Descult, singurul care avea o carte de senzație era Marin, cu Moromeții lui. Deci, li s-a părut lor că Marin s-a trezit deodată deasupra celorlalți scriitori, cu o mare și importantă putere de decizie. Așa se face că Petru Dumitriu, care deținea o scrisoare de-a lui Marin foarte compromițătoare în ochii regimului, i-a dat-o lui Sergiu Fărcașanu, care, pe lângă faptul că era scriitor SF, mai avea și calitatea de a lucra la „Scânțea”. Petru i-a dat scrisoarea pentru a-l compromite pe Marin înainte de Congres. Țasta a fost motivul conflictului cu Petru Dumitriu și nu cum s-a zvonit ulterior, că mărul discordiei aș fi fost chiar eu, că Dumitriu mi-ar fi făcut asiduu curte. Cum spuneam, motivul rupturii dintre cei doi prozatori a fost trădarea lui Petru, care i-a dat scrisoarea lui Fărcașanu, sperând că acela va face ceva și-l va „rade” pe Marin. Lucrurile au evoluat însă altcumva, Fărcașanu, într-un acces de conștiință, a venit la Marin să-i arăte scrisoarea, spunându-i ce plan ticălos pusese la cale prietenul lor comun, Petru Dumitriu. Deci a ieșit foarte prost pentru marele și duplicitarul prozator, Petru Dumitriu.

După apariția Moromeților, Marin a intrat într-o formă avansată de fericire. În același timp, mai în glumă, mai în serios, își forța cu abilitate norocul. De pildă, o lua pe urmele fostului său prieten, Petru Dumitriu, care, prin diferite manevre, avea grijă să-și publice cărțile în tiraje foarte mari. Cum proceda? Marin afla unde a fost Petru, la ce editură, venea a doua zi și spunea: „Cum, i-ați dat lui Petru Dumitriu un tiraj de 30 000 de exemplare și mie îmi oferiți doar 10 000? Nu se poate să faceți o asemenea discriminare!” În sfârșit, Marin nu se lăsa până nu reușea să obțină aceleași privilegii editoriale și financiare ca ale lui Petru Dumitriu, dar fără concesiile politice și morale

ale acestuia. Petru trăgea din greu pentru poziția lui socială, juca tenis de câmp cu diferiți ștabi de la partid, purta cu ei conversație, se obosea până făcea câte o criză serioasă de ficat, pe când Marin obținea aproape aceleași avantaje, fără nici cea mai mărunță concesie politică sau morală. Soarta Moromeților a fost cea a unui copil zdravăn și plin de viață. Eu, fiind foarte fericită că participasem într-un fel la momentul genezei romanului, începusem să-mi spun că îmi făcusem datoria față de Marin și, acum, venise vremea să mă xup, în continuare, de opera mea. O prostie, desigur, dacă mă gândesc că mi-am scris cele mai bune poeme în timp ce eram împreună cu el. Curios e faptul că Marin nu mi-a reproșat niciodată - nici că l-am lăsat, nici că am fugit fără să-i spun. Probabil, a înțeles. Într-un fel, se poate spune că Marin și-a plătit succesul Moromeților cu pierderea mea. Tot atunci s-au sfârșit foarte multe amiciții de-ale lui - între altele, s-a rupt de Nina Cassian, care îi era bună prietenă, dar căreia nu-i plăcuse deloc romanul. S-a rupt, cum spuneam, de Petru Dumitriu și Paul Georgescu. Adevărul este că Marin se cam schimbase și eu am început să mă enervez, pentru că, în loc să se odihnească după scrierea Moromeților, începuse o întreagă luptă politico-literară. Începuse să împingă diferiți „pioni”, să apese pe butoane - lucruri pe care eu nu le înțelegeam prea bine. După mine, Marin trebuia să zămislească în continuare capodopere, nu să devină un jucător în culisele murdare ale vieții literare.

A fost o perioadă agitată în viața lui Marin, mai ales că începuse să scrie Risipitorii, o carte care i-a dat foarte mare bătaie de cap. A redactat nu știu câte versiuni, a experimentat o altă formulă epică. În fine, acest nou roman era important nu numai pentru că venea după Moromeții, dar mai trebuia să demonstreze teza subversivă a lui Marin - anume că fiii eroilor, care înfăptuiseră așa-zisa revoluție comunistă, erau nepregătiți pentru viață. Fiii țăranilor ajunși la oraș prin politică, fiii de muncitori ajunși în posturi înalte tot prin politică erau, de fapt, niște risipitori. Toate sacrificiile și toate visurile părinților revoluționari erau degeaba, erau pentru nimeni. Asta era teza ascunsă a romanului, o teză în care Marin credea sincer - anume că faimoasa „clasă muncitoare” este pozitivă în istorie doar înainte de a lua puterea. După aceea - atenție!... După aceea, clasa muncitoare nu mai știe ce să facă cu puterea și acționează haotic, până se alege praful de toate, până ce fiii foștilor conducători desăvârșesc dezastrul - lucru ce se întâmplă și astăzi cu fiii „foștilor”. Aceiași risipitori, aceeași acțiune distructivă. Poată să pară puțin exagerat ce spun, dar Marin Preda a fost întotdeauna subversiv pentru regimul comunist, chiar și în Ana Roșculeț, dar nimeni nu vrea să înțeleagă asta. A fost subversiv în sensul că se străduia să lumineze dedesubturile epocii în care trăia - fără minciuni, fără tezisme. Cam asta s-a întâmplat la sfârșitul anilor '50. El voia să scrie, să aparțină spațiului și literaturii române. Eu voiam să văd lumea. El avea dreptate, nu eu, care am plecat la Paris din dorința de a mă consacra literar, sătulă să rămân încremenită în două constatări fundamentale: ce frumoasă este Aurora Comu și ce mult a iubit-o Marin Preda. Am plecat și astăzi plătesc, constatând că scriitorii români care trăiesc în străinătate sunt detestați de colegii lor din țară - nu pentru că aceștia s-ar fi îmbogățit sau ar fi acumulat mai multă glorie literară, ci pur și simplu pentru faptul că au cunoscut și s-au bucurat de libertatea Parisului.

SAE PREDA - MEZINUL FAMILIEI CĂLĂRAȘU

„În București, treaba cea mai grozavă, în afara clădirilor mari și a tramvaielor, mi s-au părut caii - trăsurile de ofițeri, cu niște

*cai țănoși și frumoși cum nu mai văzusem
în viața mea. ”*

- **Să** nu ratăm momentele importante din biografia lui Marin. De pildă, momentul Ana Roșculeț. Ai fost, ca să zic așa, contemporan cu apariția acestei cărți.

- Ca să spun drept, în perioada aceea eu plecasem din București, prin octombrie 1948, și m-am întors abia în 1951. Ana Roșculeț apăruse deja în librării, dar nu eram la curent cu reacțiile criticilor, eu necitind presă literară în vremea aceea. Cam după 1955, am început să citesc constant presă literară. Când au apărut Moromeții, am început să citesc tot ce se publica despre roman și despre Marin în „Gazeta literară” sau „Contemporanul”. Prin urmare, sunt rupt de perioada Roșculeț, pe care Marin însuși o numea, peste ani, „un rebut”. O știe toată lumea.

- Ai trăit câțiva ani împreună cu el, la București. Un timp, ai împărțit chiar aceeași locuință. Ți mai amintești cum scria? Avea tabieturile lui, ore anumite de creație...

- Nu țin minte. Știu că, dacă ceva îl impresiona, nu scria imediat. Lăsa ca întâmplările să se sedimenteze și impresiile să se separe. Abia pe urmă se oprea la ceea ce îi convenea și se apuca de scris. La el, întâmplările gestau mult. Nu era un scriitor de „reportaj”... În rest, avea perioade lungi între un roman și altul. După apariția unei cărți, urma obligatoriu o perioadă de relax, cam de un an. Trăia din plin euforia de după apariția cărții, aștepta nerăbdător să vadă cum reacționează criticii, iar după aceea trecea la odihnă activă prin lectură - luni și luni de zile. În plus, ieșea din carapacea lui obișnuită și purta lungi discuții cu oameni de toate felurile. Și cu mine a avut asemenea discuții, ocazie cu care mi-am dat seama că Marin avea în minte viitoarea sa carte cu mult înainte de a o termina pe precedenta.

- Știu că avea obsesia morții. Mai ales Cel mai iubit l-a scris în grabă - cumva, cu graba celui care parcă știa că nu mai are mult de trăit.

- Frică îi era de multe - de moarte, de avion, de boală. După despărțirea de Aurora a devenit de-a dreptul ipohondru. De altfel, despărțirea i-a afectat pe amândoi și această afecțiune s-a manifestat printr-o astenie nervoasă severă. Pe scurt, Marin a devenit foarte frământat. A fost internat și în spital.

- Multe erau și din cauza fumatului.

- Ei, chestia cu fumatul e următoarea. Îmi aduc aminte că odată a scris un scenariu în numai trei zile și în cameră se adunaseră mormane întregi de chiștoace de țigări. A scris atât de repede pentru că avea nevoie urgentă de bani, iar scenariile se plăteau destul de bine. Nu-l interesa dacă se face sau nu filmul. Scria destul de greu și, de regulă, noaptea. De astă dată a fost mai greu ca de obicei, mai ales că începuse să aibă niște dureri teribile de cap. Chiar el mi-a zis: „Măi, aveam niște dureri de cap de-mi venea să mă omor.” S-a dus pe la diverși doctori, s-a căutat de sănătate, dar degeaba. Până la urmă, unui medic i-a venit ideea să-l întrebe: „Domnule Preda, nu o fi de la fumat?” l-au făcut niște analize și așa s-au descoperit „infiltrațiile de nicotină”, motiv pentru care s-a și lăsat de fumat. Din clipa aceea i-au dispărut durerile de cap.

- Mă întreb cum a reușit să scrie fără să mai fumeze.

- A reușit așa cum reușesc eu să stau acum la masă și să beau un pahar de vin, fără să fumez. La el, a durat 16 ani. Eu am 19 ani și o lună... E adevărat că, mai încoace, s-a reapucat din nou de fumat, încât l-am întrebat: „Bine, mă, n-ai zis că nu mai fumezi?”, la care el mi-a răspuns ca un copil prost: „O țigară două, acolo, nu contează.” Ulterior, am văzut în dulapul din camera lui de la Mogoșoaia calupuri întregi de țigări Kent. Era un nefumător care își făcea provizii. Zicea: „De ce să

umblu după țigări prin oraș în loc să scriu.” Oricum, era foarte zgârcit cu țigările și cu apa minerală. Nu dădea nimănui din țigările lui și nici din băutura. Chiar și când se ducea cu Croh sau cu Jebeleanu să bea la Uniunea Scriitorilor, își plătea fiecare partea lui.

-în ultima vreme începuse să bea.

- Cum singur o spune, Marin a cunoscut băutura târziu, pe la 50 de ani. Glumind, le spunea „paharnicilor” de la Mogoșoaia: „Beți, bă, mai puțin și așteptați-mă. Am de recuperat mult ca să vă ajung din urmă.” De altfel, nici nu avea de unde învăța acest viciu, al băuturii. Noi suntem dintr-o zonă a Teleormanului unde viile sunt puține...

- **Și oamenii mulți**

- Lasă-te de bancuri, că eu am lucruri serioase de spus. La noi în casă, era băutura puțină. Ce mai aducea tata când pleca la munte cu căruța să vândă porumbul și venea de acolo cu bani, cu mere și o damigeană de țuică... La noi în sat nu găseai decât să bei la crăsmă - secărică și trascău. Sătenii mai făceau „țuică de boambe”, de corcodușe adică, care era foarte slabă. Trebuia să o rafinezi de 3-4 ori ca să iasă de 30 de grade. Deci, în familia noastră nu am știut practic ce este băutura, excepție fiind doar fratele nostru Gheorghe, care, „constructor al socialismului”, nu se urca pe schela blocului înainte de a trage rapid pe gât măcar un sfert de sticlă de țârie sau „albitură”, cum i se mai zice în unele locuri... Cu Marin e o altă treabă. Cum să-ți explic - în tinerețea lui nu a băut pentru că nu a băut, decât un pahar la masă și atât. Abia când a început să câștige din cărți și să aibă bani, a dat de băuturile bune. Dar chiar și așa, Marin nu a fost un mare consumator de băuturi alcoolice, așa cum au fost unii (destui) confracți... S-a exagerat mult pe tema asta. Părerea mea este că nu băutura l-a pus la pământ, ci epuizarea fizică și oboseala. Eu însumi l-am găsit la Mogoșoaia, ținând un regim alimentar draconic... I se părea că se îngrășase prea tare și ducea toată ziua cu un singur ou și un iaurt. În plus, în perioada 1977-1980 a muncit ca un cal. Nu-i ușor să scrii un roman în trei volume, pe lângă îndatoririle sale de director la Cartea Românească. M-am speriat când l-am văzut. Nu avea decât vreo 55 de kilograme. O mână de om... Nu știu de ce slăbise în așa hal. Probabil, probleme de inimă și de suflet. Peste toate se mai și îndrăgostise. Asta e o altă poveste, pentru care nu este acum nici locul, nici momentul.

- **Să ne întoarcem în anii din timpul războiului.** Marin Preda a ajuns la București, obligat fiind cumva de pierderea Ardealului și desființarea școlii din Cristurul Secuiesc, unde era elev. Tu cum ai ajuns în București? De ce nu ai ales alt oraș din preajmă? Pitești, de pildă?

- De ce? Așa a decis soarta. În 1941, am terminat școala primară, am dat examenul de absolvire a 7 clase și am ieșit printre primii. Am ieșit degeaba, pentru că în anul ăla am rămas acasă și am muncit zdravăn, pe măsura vârstei mele de 16 ani. În 1942, prin primăvară, a venit în sat un tip din București, Dumitrescu îl chema și era pontator la Uzinele „Grivița”, care s-a oferit să faciliteze accesul la școala de meserii copiilor care vor să meargă... Nu a cerut nimic în schimb. Pare-se că era o plăcere a lui, fiind siliștean de origine. Oricum, era un om de treabă, un om cumsecade, care ne-a cazat pe mine și alți șase copii la el acasă pe durata examenelor. Stătea pe strada Arad, vizavi de Piața Chibrit, în partea stângă. Omul avea casa lui, nevastă, un copil, o fată - și toate din salariul lui de pontator... Atunci, am văzut eu pentru prima oară Bucureștiul.

- Nu te-ai speriat? N-ai vrut să te întorci acasă, la Siliștea?

- De ce să mă sperii? Noi, cei din neamul Preda, nu ne speriem ușor. Dimpotrivă, am fost

încântat... în București, treaba cea mai grozavă, în afara clădirilor mari și a tramvaielor, mi s-au părut caii - trăsurile de ofițeri, cu niște cai țănoși și frumoși cum nu mai văzusem în viața mea. Imaginează-ți Calea Griviței pavată cu piatră cubică, de granit, și caii mergând ca-n filme, cabrați, cu pielea strălucitoare și coama despletită în vânt, păcănind ritmic din copite.

- Deci, dacă nu venea acest Dumitrescu în Siliștea...

- Rămâneam țăran fruntaș în comună. Asta e limpede - să mă duc la școală, la Pitești, n-aveam bani!

- Tata nu ți-a dat nimic?

- Domnule, tata a rezolvat doar chestia cu drumul, însă nimic altceva în plus. Școlarizarea a fost gratuită, mai ales că luasem examenul printre primii.

- Ce subiecte ai avut de rezolvat?

- He-he, ai idee câți ani sunt de atunci? Mai mult decât ai tu acum.

- La limba română, spre exemplu, ce te-a întrebat?

- He-he... ai fi vrut să mă întrebe despre Marin Preda? Un lucru e sigur, am răspuns și am luat notă de admitere. Restul nu mai contează.

- În afara cailor, ce ți-a mai plăcut în București? Pe vremea ta erau fete frumoase?

- Ce fete vorbești? Eram un puști amărât atunci... Mult mi-a plăcut în București că era foarte curat. Nici nu-ți poți da seama cât de curat putea fi.

- Nu era război? Nu era dictatura antonesciană?

- Ceea ce îmi amintesc eu era prezența armatei în uzină - nu a Siguranței, ci a armatei ca să se prevină sabotajul. Era un regim dur, dar suportabil. De pildă, unii muncitori, care contraveneau ordinelor, mai făceau și carceră câteva zile. Se aplica regulamentul militar și măsurile erau similare celor luate pentru indisciplină unui soldat. Să vină însă vreo mașină neagră să-l ridice pe om la două noaptea, așa ceva nu se întâmpla!

- Ce făcea Marin Preda în această perioadă?

- Păi, Marin era ziarist când am venit eu la București. Nu chiar ziarist, ci corector sau cam așa ceva. Stătea pe strada Antim, nu mai știu la ce număr. Am fost la el și am luat-o pe lângă fosta Operetă, iar primul lucru pe care l-a făcut atunci Marin pentru mine a fost că mi-a dăruit un costum de haine, eu neavând de niciunele. Haine de ale lui, purtate, dar în stare bună... După toamna lui 1942, Marin a plecat militar, la încorporare. M-am revăzut cu el abia în 1945.

- Nu se temea că va fi trimis pe front?

- Culmea este că a fost înrolat la grăniceri. Era un regiment de grăniceri la Iași și de acolo a fost „vrsat”, cum se zice în termeni militari, la o unitate din Giurgiu sau din Dobrogea, nu mai știu exact. În orice caz, în ultima perioadă a stagiului său militar, s-a îmbolnăvit de tifos, foarte grav. Țin minte că în '45 eram la școală, tocmai ieșeam de la cantină, când mi s-a spus că mă căuta cineva. Când am ieșit afară, am văzut un tip în haine de invalid.

- Cum vine asta?

- Era ceva între haina militară kaki și o culoare cafeniu deschis... Deci l-am privit pe om, fără să înțeleg nimic, și au trecut momente bune până să-mi dau seama că era frate-meu, Marin. Ne-am strâns mâna (în casă nu se obișnuia să ne îmbrățișăm), m-am dus cu el în cantină și i-am dat să mănânce, timp în care l-am studiat. Era groznic de slab, după tifosul exantematic. Slab și pricăjit... Atât de mult m-a impresionat, încât am vrut să-i fac o bucurie, să-i readuc o scîlpire de optimism în priviri, și atunci m-am dus cu el în Piața Bursei, la Universitate, și cu banii pe care îi aveam (vreo 10-15

mii) i-am cumpărat țigări, pentru că în altă parte nu se găseau, situația fiind cum este după război. Apoi, am intrat într-un birt, unde iar am mâncat și am sporovăit câteva ceasuri. Două zile l-am ținut la mine, la cămin, după care Marin s-a dus acasă, la Siliștea. După aia, am aflat că mama l-a îngrijit o lună de zile, că urmările bolii au fost mult mai grave decât credeam, dar Marin s-a pus repede pe picioare și s-a întors în București. Asta era prin toamna lui 1945. Era perioada când s-a apucat mai serios să scrie. Proză scurtă, pentru început.

- Acolo, la birt, nu ți-a povesti cum a fost pe front sau unde a fost el?
- Am vorbit prea puțin pe tema asta ca să-mi fac o idee. Rețin doar despre un necaz mai mare al lui - un căpitan îi purta sâmbetele și, pentru că Marin scrisese ceva în carnețelul lui de scriitor, căpitanul i-a găsit foile și a considerat că e caz de spionaj sau ceva în genul acesta. Era s-o încurce Marin, dar, în final, a ieșit basma curată... Îmi amintesc uimirea lui. Nu înțelegea de ce un om te poate urî pur și simplu, fără niciun motiv, fără să vrea să-ți fure nevasta sau banii, funcția sau casa.

- Nu ți-a spus cum s-a îmbolnăvit?
- Păi, nu. Cum poți să povestești așa ceva?... Seara te culci zdravăn și dimineața te trezești bolnav. Eu am pățit-o de multe ori,

POIANA LUI IOCAN

Marin Preda - un text care circula pe internet:

Mă dusesem în sat să văd ce-mi fac neamurile. Era dimineață și stăteam de vorbă cu soră-mea, Ilinca, când l-am văzut pe primar că intră pe poartă. Am dat să fug, să mă ascund, dar nu mai era timp.

- *Marine, vin la tine cu o mare rugămintă. Te rog să nu mă refuzi, a zis musafirul nepoftit.*

- *Ce vrei? l-am întrebat.*
- *Tu ești un mare scriitor, reprezentativ, nu-i așa, pentru poporul român...*
- *Lasă gargara și zi-i ce vrei!*
- *N-ai putea, zice el, să vii în calitate de scriitor și, mai ales, de fiu al satului la căminul cultural să le vorbești elevilor școlii?*

- *Cui să vorbesc? am întrebat eu.*
- *Copiilor de la școală...*
- *Aoleu, m-am speriat eu, nu știi că eu sunt emotiv și nu pot să țin discursuri, să dau din gură în limba voastră de lemn, ca activiștii de partid?*

- *Lasă, bă, că spui tu acolo două cuvinte, te vede lumea și gata.*
- *Și ce să le spun eu copiilor? Când am ceva de spus, scriu. Nu sunt o fire orală și, în definitiv, nu scriu pentru copii...*

- *Ai, bă, termină. N-ai creat tu pe Nicolae Moromete? Hai mai repede, că ne așteaptă copiii! Și tura-vura, m-a zăpăcit și m-a luat mai mult târâș până la căminul cultural. Acolo era strâns tot satul. Inima a început să-mi bată cu putere în piept și nu mai eram bun de nimic. Am luat loc la o masă, în față, iar copiii erau numai ochi și urechi.*

- *Măi copii, nu am prea multe lucruri să vă spun, am început eu cu timiditate. În clipa aceea ușa s-a deschis cu un scârțâit puternic și o babă și-a croit drum către primul rând al publicului.*

- Fonf, fonf, fonf...
- Măi copii, am început eu iar, nu am prea multe să vă spun... Scăââârț! a făcut ușa din nou și o altă babă a năvălit către rândul întâi.
- Fonf, fonf, fonf...
- Măi copii, am reluat eu ceva mai nervos... Scăââârț! s-a deschis ușa. Altă babă.
- Fonf, fonf, fonf...
- Și tot așa, preț de vreo opt babe.
- Măi copii, am zis eu disperat. Și în momentul acela a băgat capul pe ușă cumnatul meu (soțul llincăi n.n.).
- Tu ce aia a mă-tii vrei? I-am luat eu la înjurături... Și cu babele ăstea ce e aici?
- Nu suntem babe, Marine, a clămpănit una din ele. Suntem colegele tale de școală!

Pascu lui Moacă -siliștean get-beget:

Lui Marin nu-i plăcea monumentul din centru și, în felul lui, avea dreptate. Monumentul, dom'le, e făcut neterminat de două partide și căpăcit de al treilea. Primele două, liberalii și țărăniștii, au strâns 150.000 de lei de la oameni să facă ceva. Și au făcut... un mușuroi. Iar ăștilalți, cu sau fără contribuție, habar nu am, au pus pe moțul mușuroiului un ou pe care îl clocește un porumbel cât pumnul, în loc de soldat. Prin 1937-38, nu mai știu bine, Aristide cade de la putere și varsă în vistieria primăriei restul din banii monumentului neterminat, lui Ștefan Predescu, noul primar. Ăla însă nu-și asumă răspunderea să umble după sculptor... Avea omul daravelile lui cu moara, cu presa de ulei, cu pământurile pe care le lua cu japca de pe la proști, așa că varsă în contul prefecturii suma respectivă, cam 50-60 de mii.... Cum spusei, au venit la putere comuniștii și, de bine de rău, au rezolvat această chestie. Au săltat un dumicat cu aripi pe ruinile trecutului nostru - porumbelul păcii.

GIGI BALTAC - FIUL ILINCĂI

„Moromete a înțeles din prima esență comunismului. De multe ori zicea: <Și statul ce ne dă nouă?... Ne dă, desigur, ce vrea el>„

- Dragă Gigi, revin a nu știu câta oară la Tudor Călărașu, la Moromete. Toți care l-au cunoscut vorbesc despre el cu deosebit respect - lucru mai puțin obișnuit la țară. De unde admirația asta generală pentru el? Era chiar așa de inteligent cum se spune?

- Avea o inteligență aparte. Mai degrabă tăcut și retras, spunea^ cât mai multe lucruri în cât mai puține cuvinte. Avea glagorie. Nu se grăbea niciodată. Întâi cumpănea situația și apoi trăgea concluzia... Vorba lui preferată era: „Și ce-o să facem, domnule, acum?” Asta știu exact că a spus-o când s-a făcut la noi colectivă. Stătea pe stănoagă și analiza situația, în timp ce un brigadier îndemna lumea la sapă, la seceră, la strâns coceni: „Va să zică, ne ducem și muncim... La cine muncim, dom'le?... La stat... Deci nu mai muncim la noi. Muncim la stat... Și statul ce ne dă nouă?... Ne dă, desigur, ce vrea el”... Parcă îl și văd cum venea la poartă, la noi. „Ce faci, tată?” întreba Ilinca și el răspundea blând, pentru că era blând de felul lui: „M-am plictisit pe bățatură și venii pe la voi”... „Bine, hai că punem masa și mâncăm cu toții” Păi, am mâncat” zicea el și se așeza la masă, pe scaunul lui preferat. Îi plăcea cum gătea Ilinca, dar mai mult îi plăcea să stea cu noi, să bea un păhărel de țuică și, la sfârșit, unul de vin... Îmi amintesc - stăteau și mâncau împreună, apoi ieșeau în curte și se bucurau, uitându-se în jur: „Uite ce de porumb am făcut!...”

Uite ce mare a crescut porcul!” După aceea, mama îl ducea către casă și, uneori, rămânea la ai bătrâni să facă un pic de curățenie sau să le spoiască înainte de Paști casa... „Ilincuțo, obosești!” zicea bătul, dar mama își vedea de treabă și zâmbea: „Lasă, tată, trebuie să vă scot la lumină d-aicea!” Așa zicea ea, că „scoate la lumină”, nu că muncește și face curat.

- La bătrânețe, Tudor Călărașu se mai schimbase. Devenise ceva mai senin, mai împăcat cu sine. Nu mai avea replica aia a lui tăioasă și plină de ironie.

- Să nu crezi. Așa blând cum părea, tot strecura el o subtilitate, un reproș usturător. Țin minte că am fost la câmp toată familia - eu, tata, mama și bătul. Trebuia să încărcăm porumbul în căruță și tata era nervos, iute, cum îi era felul: „Hai, dom'le, mai repede, să terminăm, că ne prinde noaptea”... „Nu pot, domnule, mai repede. Sunt bătrân”, i-a zis bătul... „Înseamnă că nu ești bun de nimic”, i-a replicat tata. „Ba, sunt bun”, s-a apărat bătul. „Păi, la ce ești bun?” Deja, cearta părea să dea în clocot, dar bătul, după un moment de cumpănire, a rezolvat conflictul imediat și, ca un înțelept ce era, a zis: „Sunt bun, pentru că îți faci treaba cu mine, domnule, și-ți țin calul de dârlogi!” Tata a rămas cu vorba în gură. La asta nu se gândise. Bătul ținea caii de dârlogi (asta era sarcina lui). Deci avea și el o contribuție... Când am ajuns acasă, tata s-a apropiat spășit de bătul și i-a zis: „Da, domnule, făcui treaba cu dumeata! Am greșit, iartă-mă!” ... „Mi-am dat seama - a zis bătul. Uite, cu mine ai încărcat căruța și vii cu ea plină acasă. Dacă nu eram eu, e posibil ca lucrurile să nu se fi petrecut tot așa.”

- Tot ce povestești tu este interesant și nu lipsit de o anume candoare, dar, nu știu de ce, gândul meu e în altă parte. Ajută-mă să înțeleg, Gigi: de unde vine atitudinea asta ostilă a siliștenilor față de Marin Preda? Cum se explică această suceală - pe Tudor Călărașu sătenii îl priveau cu respect, iar pe fiu-său, Marin, cu răutate și chiar cu ură. Oamenii au citit ceva din cărțile lui sau se luau unii după alții, crezând că Marin Preda scornește tot felul de „minciuni” pe seama lor?

- La început, când a apărut Desfășurarea, unii oameni din sat au început să citească și să vadă acolo tot felul de nume: Bădârcea, Ilie Barbu, Trafuică - numai oameni din sat. Toate personajele erau din sat, dar acțiunea nu mai era aia pe care o cunoșteau ei. În viziunea lor, nu prea se petrecuseră lucrurile chiar așa și era normal, pentru că Marin Preda s-a dus în Moldova și a asistat la o scenă care l-a impresionat. Un țăran se dusesese la comisie să se înscrie în întovărire. Să se înscrie, asta însemna să dea calul, căruța, pământul, averea lui, iar el să rămână al nimănui. Și stătea el așa, cu tocul în mână, și nu știa ce să facă, până când un plăvan din comisie, în loc să-i zică o vorbă bună și să-l încurajeze, l-a repezit: „Hai, bă, dracului, ce stai ca prostul acilea? Ia și semnează odată!” Și atunci țăranul a tras o iscălitură, a dat cu tocul de-a azvârlitelea, s-a întors pe călcâie și a rupt-o la fugă spre casă, cu femeia după el bocind. Asta a vrut să scrie Marin Preda, dar regimul comunist nu l-a lăsat și a ieșit ce a ieșit - taman pe dos. Totuși, dacă citești Desfășurarea, nuvela nu e chiar așa de comunistă cum au „blagoslovit-o” unii. Siliștenii cu atât mai puțin au înțeles nuvela. Acțiunea se petrece la Udupu. Nu a înțeles nimeni ce-i cu Udupu (un sat vecin cu Siliștea) sau de ce figurează în carte Ilie Barbu, consăteanul lor... Oricum, cărțile lui Marin Preda (mai ales Moromeții) au stârnit multă dihonie în sat. Unii și-au dat seama că în centrul cărții se află familia lui Tudor Călărașu. Alții, nu. Ziceau: „Bă, al dracului Moromete. Când a avut două fete, pă Tita și pă Ilinca?... Moromete a avut mai mulți copii.” Deși Marin Preda le-a schimbat numele, mulți s-au supărat. Chiar și preotului i-a schimbat numele, l-a spus Petre Provinceanu, dar pe el în chema Andrei Petre. Și popa s-a recunoscut în carte.

- **Și s-a supărat...**

- S-a supărat rău de tot. „Îl dau în judecată pe Marin Preda”, striga el în curtea bisericii. Zicea că i s-a stricat imaginea, dar fără să precizeze care imagine. Într-o zi, când Marin a venit cu Aurora în sat, i-a apărut în cale popa. Zice el: „Marine, ai mințit în carte. M-ai ponegrit. Eu nu am făcut ce-ai scris tu acolo. M-ai încondeiat la care Marin Preda i-a replicat: „Dă-mă în judecată!”... „Păi, am să te dau și ai să înfunzi pușcăria!” s-a infuriat popa. Dar Marin l-a privit calm și l-a întrebat: „Cum te cheamă pe tine?”.....„Andrei Petre”... „Ei, pe ăla din carte îl cheamă Petre Provinceanu. Dă-mă în judecată, să vedem - tu ești ăla sau nu?” S-a dus popa, povestind și la alții, dar lucrurile tot nu erau clare. „Bă, cine dracu' sunt ăștia de scrie în cartea lui a lu' Călărașu? Cine e, de pildă, Bălosu?... Păi, Bălosu e unul care stă la vreun kilometru de Panțanghel și nu are treabă cu niciun salcâm.” Le venea greu să înțeleagă, de pildă, că Tudor Bălosu e în realitate Mărin Mitroi, fiind și nițel chior, cum îl descrie Marin. A trecut mult până să afle lumea cine erau în realitate personajele lui Marin Preda - că Nicolae e Marin, că Moromete e Tudor Călărașu, că bătrânul învățător este Toderici (așa îl chema pe nea Gheorghe), că băiatul lui, Artur, este Gheorghe Ion, inginerul de la Drumuri din Pitești. Moromeții e o familie din Siliștea. Cu unul din ei, am și avut un conflict. Îl chema Ion Moromete și era pândar la câmp. De aici venea conflictul. El păzea ogorul și eu aveam o vacă năzdrăvană, mare și solidă, care fugea de-a dreptul prin porumbul oamenilor ca să ajungă cât mai repede la iamaș. Fugea și mâncă, și iar fugea... Degeaba striga la mine Ion Moromete să țin vaca de căpăstru. Vaca parcă era ne bună. Atunci, pândarul a început să mă altoiască peste ținloaie cu măciuca de câte ori îi ieșeam în cale. Mă altoia peste tot - peste picioare, pe spinare. „Bă, ăsta al lui Baltac, ai grijă de vită că intră în porumbul oamenilor!” zicea el și pacl, iar mă altoia, ca să țin minte ce-mi spusese... Bă, prinsesem o ură pe ăsta că, la un moment dat, când mă întorceam, ca toată lumea, cu vitele acasă, m-am întâlnit cu Ion al lui Moromete. Mergea agale cu un corn lung în mână și suna din el, să audă celălalt pândar. Mergea deci cu traista de mâncare, cu cornul ăla pus pe după gât, cu măciuca pusă după ceafă și mâinile așa, pe după măciucă, și eu, suit pe cal, când am trecut pe lângă el, mi-am adunat toată ura pe care o strânsesem și i-am dat una în cap, de i-am spart ăluia căpățâna; a curs sânge, dar n-a văzut nimeni

cine îl lovea... Era al dracului pândarul ăsta de Moromete. Nu puteai să te apropii de ogor și să iei ceva, dar Culina, sora lui tata, era mai iute ca pândarul. Se apropia de pepeni, se făcea că leagă cu mâinile ceva la coarnele vacii și, cu degetele de la picior, trăgea vrejul de pepeni la ea, în porumb... Așa iute era. Băga degetele de la picior chiar sub pepene, în vrej și, când dădea un șut, zbura pepenele direct la ea în poale.

- Ziceai de Tudor Călărășu. Venea când și când ia voi, la poartă, și se plângea de a bătrână, de plictiseală, de neputințe. În realitate, înțeleg că se simțea cam singur și cam fără rost...

- Da... Muriseră aproape toți cunoscuții lui; murise și locan, venise colectiva - se alesese praful de toate... Lumea se transforma, dom'le! După război, acel echilibru, cu micile lui bucurii și evenimente, se sleise. Deja nu mai era nicio bucurie ca pe vremuri când venea o sărbătoare și aveai ce pune pe masă, când aveai caii scoși cu bine din iarnă și puteai să ari cu ei, când boii își creșteau prețul, iar vaca avea vițel - vițel pe care, dacă îl vindeai, puteai să-ți cumperi haine noi și alte lucruri prin casă.

- Peste toate, oamenii se înrăiseră.

- Păi, oamenii se înrăiseră pentru că apăruseră activiștii de partid - niște terchea-berchea la costum, care nu făcuseră nimic la viața lor. Te priveau de sus și aplicau politica lor - se strângeau la adunările lor de partid și ziceau: „Trebuie să-l înscrim la colectivă pe Ion Baltac. Cum facem?”... „Păi, îi dăm amendă că nu a văruit gardul, că n-a văruit pomii de pe uliță, că n-a făcut stănoage în dreptul porții”, stănoaga fiind formată din două bețe - unul vertical și altul orizontal; un fel de ornament la poartă.

- Eu credeam că e șanțul din fața porții.

- Nu, șanțul e șanț și podișca e podișcă... Podișca era frumoasă, de estetică, dar n-avea niciun Dumnezeu... Stănoaga avea cam un metru și 20 lungime și doi pari bătuți în pământ.

- Din rude pe cine mai ții minte? De pildă, Alboaica cum era?

- Alboaica era o femeie care a muncit toată viața pentru existența ei.

- N-avea replici memorabile, moromețiene?

- Nu. Ea n-a semănat cu Moromete. Nici nu era fata lui Moromete; ca, de altfel, nici Mița, care, totuși, era mai „ridicăță”. Când o vedea pe mama la pat, îi zicea în doi peri, dar cu dragoste: „Fă llinco, tu de trai bun ești bolnavă! Ți-aduce Ion friptură de la Pitești, ți-aduce brânză, ți-aduce măsline. Vrei să zici că e rău?” Avea dreptate Mița. Ne mergea bine, dar numai în comparație cu ea, nu cu alții.

- Să revenim la Marin Preda. Când venea la Siliștea, ce-i plăcea să mănânce?

- Mă, cel mai mult și mai mult îi plăcea friptura de vițel și tata mereu cumpăra pentru el ba un vițel, ba o jumătate, că aveam un frigider „Zii” și-l puteam ține acolo. Dintre ciorbe, cel mai mult îi plăceau cele de pui și de rață - obligatoriu, cu zdrențe. Îi plăcea la nebulie să mănânce ciorbă cu „zdrențe” și, mai ales, mujdei. Mâncă mujdeul cu lingura și zicea: „Bă, friptura asta de pui se mănâncă numai cu mâna!”, după care făcea demonstrația de rigoare - lua copanul cu degetele și îl scălda ca lumea și cu simț de răspundere în usturoi... Erau momente deosebit de plăcute. Stăteau ore în șir la masă și nu ne mai săturam să-l privim. Mama, care era cu doi ani mai mare ca el, îl iubea nespus și, cât a putut, a avut grijă de el. Dar și Marin a ținut la ea. Nu a ieșit din cuvântul ei niciodată. Ca pe Dumnezeu o asculta. De pildă, când a vrut să se despartă de ultima lui soție, Marin a chemat-o la București pe llinca, să se sfătuiască împreună. Am venit și eu, fiind student în perioada aia, și am auzit frânturi din discuție. Îi zicea mama: „Ei, Marine, las-o în pace. Ea e mai tânără decât tine. Vezi-ți de treaba ta și ai grijă să creștiăștia doi copii pe care ți i-a făcut, că ei rămân în urma ta. Sau vrei ca băieții să trăiască din munca ta, dar tată să-i spună altuia?” Și cum a spus llinca, așa a făcut Marin

Preda. Nu a mai divorțat. În schimb s-a izolat la Mogoșoaia, s-a refugiat în scris, oferind familiei o anume sumă de bani lunar, pentru nevoile casei. Mi-amintesc că, proaspăt însurat fiind, m-am dus odată acasă la el, pe Dr. Herescu. Mă iubea mult, ca fiind băiatul Ilincai, dar și al lui Ion Baltac, la care ținea în mod deosebit, pentru că tata îl ajutase foarte mult în timpul războiului... În 1941, tata lucra la Manutanță, la București, pe 13 Septembrie, unde se afla și Muzeul Militar Central pe timpuri. Marin Preda abia venise de la Odorhei, cedat de România în urma Diktatului de la Viena. Era în ultimul an de școală normală și n-avea bani, n-avea de niciunele. Și atunci, consătean fiind cu Ion Baltac (înainte de a fi cumnați), întâlnindu-se cu el întâmplător pe stradă, Marin i-a cerut ajutorul. Tata n-a mai stat pe gânduri. L-a primit să doarmă la el, la Manutanță. Îi aducea mâncare de la popotă și asta a durat luni bune de zile. În acea perioadă, tata avea doar 6 clase și a dat examen, fiind meditat de Marin Preda. Așa a luat tata examenele și apoi s-a înscris la școala de subofițeri de la Făgăraș.

- Deci Marin Preda revenea când și când la obârșie și se dedulcea în curtea Ilincai la tot felul de **bunătăți**.

- Da, mama stătea deoparte. Era, așa, o gazdă a tuturor. Îi plăcea să privească, nu se băga în discuții, însă era foarte atentă. Trecea prin filtrul ei totul... Dacă însă o provocai la discuții, Ilinca era irezistibilă. Marin Preda avea o reală plăcere s-o asculte și uneori îmi lăsa impresia că venea la Siliștea mai mult ca s-o asculte pe Ilinca ce zice și cum zice... Nu întâmplător, foarte multe lucruri pe care le-a scris în carte sunt auzite de la mama mea! Inclusiv treaba cu Ilie Barbu, când a venit unul de la Regiune și, pentru că citise de curând Desfășurarea, a vrut să cunoască personajul Ilie Barbu, în carne și oase... Da, Ilinca îl amuza pe Marin povestindu-i lucruri din astea sau chestii hazlii din copilărie și Marin Preda râdea, așa cum știa el să râdă - cu nesaț... A iubit-o pe Ilinca extraordinar, căci ea l-a îngrijit o bună perioadă de timp. La fel, a fost și cu Sae care trimitea de la București hainele murdare și Ilinca le spăla, le călca, apoi i le trimitea înapoi, la internatul școlii. Amândoi frații (și Marin, și Sae) au iubit-o enorm.

- Tot din cauza Ilincai apăreau certuri între frați, unii având impresia că Ilincai i se pregătea zestre prea mare... Până la urmă, cea păgubită a fost tot Ilinca. Nu a primit de la mamică-sa decât doi galbeni, **fără pic de pământ**

- Da, așa a fost. Treaba stă în felul următor - bătrânul Moromete (Tudor Călărașu) a fost căsătorit cu o femeie din satul vecin, cu care a avut trei băieți, care în roman sunt: Paraschiv, Nilă și Achim. Ei bine, când Tudor Călărașu era pe front, în Primul Război la Mărăști-Mărășești, i s-a îmbolnăvit soția și a murit. Așa s-a trezit Moromete văduv, cu trei băieți măricei. La rândul ei, pe Catrina Moromete o chema Joița Zaharia și era dintr-un sat vecin, Burdeni, fiind căsătorită cu un bărbat cu care a avut o fată, pe Alboica (Marița, în realitate). Joița ținea mult la fată, dar nu voia s-o arate prea mult, ca să nu stârnească gelozii. 6 vizita când putea, zicând: „Mă duc la a' mare” - la Alboica, adică... Primul soț al Joiței nu a trăit mult. S-a apucat într-o zi să sape un gropan (un fel de fântână pentru udatul grădinii), dar l-a tras nădușeala, s-a îmbolnăvit de plămâni și s-a prăpădit omul în câteva luni. Joița a rămas ded vădană cu o fată (a' mare), pe care socrii ei, oameni mai înștăriți, i-au cerut-o de suflet: „Lasă-ne nouă fata asta, că ne amintește de băiatul nostru și o să-i lăsăm ei averea noastră.” Așa s-a separat Marița de mama ei, după care s-a căsătorit cu Albei, de unde și numele Alboica... Tita (Ioana, în realitate) e din altă căsătorie a Joitei și s-a născut în 1914. '

- Nicolae din roman e Marin Preda.

- Da. Nicolae era un copil retras, dar cu mult drag de carte. Nu degeaba insistă învățătorul pe lângă părinți: „Dă-I, dom'le, la școală că e cel mai bun!” Așa a ajuns Marin să dea examen la Școala de arte și meserii de la Câmpulung Muscel. Mai întâi însă Tudor Călărașu a încercat căruța cu cereale să le vândă la Pitești, ca să facă rost de bani și să plătească taxa de înscriere și ce mai trebuia la timpul acela. Din păcate, au stat două zile de pomană pe acolo, după care s-au dus direct la

Câmpulung, cerealele neavând nici preț și nici căutare la ora aceea. Când au ajuns la școală, examenele începuseră. Au ajuns cu vreo oră-două mai târziu. Degeaba a insistat Tudor - cei de la școală au găsit scuza că Marin nu a trecut examenul medical și deci acela ar fi fost motivul pentru care nu a fost lăsat în sala de examen. În fine, supărați peste poate, s-au întors în Siliștea, dar, între timp, la Miroși (satul vecin) se înființase o școală tot de meserii și, cum nu erau elevi prea mulți înscriși, Marin a intrat primul, după un examen ținut de ochii lumii. După vreo două săptămâni, Marin Preda nu a mai vrut să stea la internatul școlii, drept pentru care Moromete a venit în Miroși, să lămurească situația. Situația nu era clară deloc. Moromete stătea cu Marin în dreptul unei librării și mai mult tăceau decât vorbeau, cum le era obiceiul la amândoi. La un moment dat, Moromete a rupt totuși tăcerea, vorbind ceremonios ironic, cum vorbea el de obicei: „Și bine, domnule, ce ai de gând? Alții nu intră la școală și tu vrei să pleci, pe motiv că nu-ți place?” Nu-mi place și gata”, a zis Marin și a continuat să tacă. Întâmplător, librarul a asistat la discuția lor și, dornic să-i ajute, s-a băgat în vorbă: „Ce e cu dumneata, moșule? De ce nu te înțelegi cu băiatul?” Aflând mai multe amănunte, a înțeles situația și a concluzionat: „E clar. Băiatului nu-i place meseria, dar bun de carte este... Uite, eu am un frate care e profesor la Abrud. S-a deschis acolo o școală normală de învățători. Acolo o să-i placă negreșit!” Cum-necum, librarul l-a convins pe Moromete să-și vândă două pogoane de pământ și să facă rost de bani de drum, după care l-a luat pe Marin și l-a dus unde zicea, la Abrud. Acolo însă lucrurile nu au mers tocmai bine, școala s-a desființat încă din primul an, din lipsă de fonduri, și atunci toți elevii au fost mutați la Cristurul Secuiesc. În 1940, când Marin trebuia să se întoarcă la școală, pentru a-și continua studiile în anul patru, a venit Diktatul de la Viena, cu pierderea zonei secuiești, și toți elevii au primit dispensă să se înscrie la București, să-și termine studiile. Au fost ani foarte grei pentru Marin Preda, cum singur recunoaște: „Nici eu nu știu cum am trăit în acei ani.”

- Orice necaz are partea lui de lumină.

- Marele câștig pentru Marin Preda au fost Bucureștii și faptul că Stelian Popescu, redactor-șef la „Timpul”, l-a angajat corector. Aici a cunoscut mai mulți scriitori tineri - pe George Macovescu sau pe Geo Dumitrescu, împreună cu care a mâncat și a dormit o vreme... Multe le știu de la mama, de la llinca, în principal. Când eram mic, asta se întâmpla prin 1955, Marin a venit la Siliștea cu Aurora Comu, care, fată de țăran și ea, nu se codea să ne intre în casă. A venit deci cu Aurora. Era vară și ai mei plecaseră la treierat. Și zice Marin: „Mergem și noi la treierat.” Aurora nu a ezitat nicio clipă să-l însoțească, chit că era zăpușeală și mult praf. Era o femeie foarte frumoasă Aurora și țin minte că, după ce s-au întors de la câmp, Marin Preda mi-a cerut un lighean, a pus apă în el și a început să o spele pe picioare pe Aurora. Era o scenă ca de biserică - el, aplecat la picioarele ei și ea, mângâindu-l ușor pe cap. O scenă mai greu de înțeles de către un țăran. De altfel, vecina noastră, care văzuse toată povestea cu ligheanul, a zis mult timp după aia: „Cine, mă? Mălin ăla, de-și spăla muierea pe chicere? ăla, mă?” Pentru ea, un bărbat îngenuncheat în fața muierei reprezenta o aiureală, o treabă de om nebun.

- Aurora, pe lângă frumusețea ei **răvășitoare**, nu era **fițoasă**. Nu era închipuită cum era Eta.

- Se potriveau în multe, dar, până la urmă, s-au despărțit. Marin a părăsit-o prin 1960, când ea a făcut un avort, fără să-i spună lui. Asta l-a afectat foarte mult pe Marin Preda... S-a consolat relativ repede cu Eta. Când a venit cu ea la Siliștea, eu eram la liceu, în Pitești - deci, povestea asta e prin 1961, căci în anul următor, în 1962 a murit Tudor Călărășu, la 80 și nu mai știu câți ani.

- **Bănuiesc că Eta, orășeancă** get-beget, era cu totul **rătăcită** în peisajul aspru și colburos al satului de câmpie.

- Mai degrabă era uluită, căci se nimerise să vadă pentru prima oară în viața ei cum se joacă Călușul. În frunte, era Buric, cel mai al dracului călușar din toată zona, un om îndesat și robust - la

nuntă, lua masa în dinți și se pornea să joace cu ea între măsele. Etei i-a plăcut mult de Buric. Îl privea cu gura căscată. Călușul dura cam o oră și mereu se petrecea câte ceva în cadrul dansului - n-aveai timp să te plictisești, mai ales că Mutu' inventa tot felul de prostii: bea ouă, răcnea, avea un penis din lemn cu care le plesnea pe femei peste cur, o pulă mare și vopsită pe care o scotea de sub fustă, căci era obligatoriu îmbrăcat în femeie, cu rochii largi și în culori țipătoare... Era o comicărie deosebită. Acum jocul ăsta a ajuns să fie cosmetizat, să fie montat pe scenă. A ajuns să fie doar un joc, un dans popular oarecare. Pe atunci, erau mai multe feluri de Căluș - cu horă, cu vindecare de boală... Era în fel și chip.

- Nu oricine își permitea să invite Călușul la el în bătătură.

- Nu oricine. Costa mult. Trebuia să le dai bani în parte fiecăruia din ceată. Și ei făceau urări: „Să-ți crească grâul mare... Să nu-ți moară vitele și să fie sănătoase.” Erau niște strigături deosebite și neapărat cu rimă, care acum s-au pierdut. Nu mai vorbesc de ritmul pașilor și de înscenarea ce avea loc acolo - unul era șef, altul era nebun, unul se împotriva lui ăla, venea Mutu' și-i împăca... Era pe roluri. Șeful striga una, Mutu', care ținea steagul, striga alta, iar, dacă nu țineai pașii, venea și te croia peste ținuturile cu băta... Eta nu mai văzuse așa ceva. Era încântată, deși, în mod clar, nu-i plăcea noroiul, nu-i plăceau praful și mizeria de la grajd. Marin însă a iubit-o foarte mult, chiar dacă era evreică și Securitatea strâmba din nas din cauza asta.

- Când venea la Siliștea, avea vreo preferință culinară anume?

- Din câte îmi amintesc, niciuna. În schimb, nu-l lăsa pe Marin să mănânce ouă de rață! Văzând-o cum se opune, mama se supăra pe Eta: „Toată viața mea am mâncat ouă fierte de rață și n-am pățit nimic. Acu' află că nu-s bune. O să mă mai gândesc la acest aspect”... În orice caz, la scurt timp s-au despărțit. Eta era mai tot timpul plecată la Paris și Marin Preda, singur fiind, a întâlnit-o pe Elena. În câteva luni a și luat-o de nevastă. A fost extrem de fericit când a venit cu ea la țară și ne-a prezentat-o... Era o fetișcană, născută în aprilie 1948. Marin era cu 26 de ani mai mare ca ea. Și Elena era frumoasă. Avea o fustă scurtă, de se holbau toți țăranii la ea. Apoi, i s-a făcut rău și a zăcut mai tot timpul în cameră, cerând lămâie și acreală pentru că avea grețuri. În loc să se îngrijoreze, Marin Preda era în culmea fericirii și zicea: „Ilinco, îmi face și mie urmași fata asta!” Se grăbea să aibă copii. Parcă presimțea că nu o să mai trăiască mult, că o să moară devreme.

Ilincea Baltac - sora cea mare:

De nu știu câți ani mă tot fineam să-i fac pomană lui tata, până l-am visat într-o noapte. Zicea: „Hai, babo, la plug!”... „Păi, n-avem mâncare. Nu viu”, a zis mama. „Las’ că vine Ilincuța cu mâncare, n-ai grijă.” Fix așa a vorbit și dimineață m-am și pus pe treabă... Tata avea tabieturile lui. De exemplu, cum e tinda asta de aici, o vezi? - aici se puneau o masă rotundă, cu scaune mici, iar pe prag nu stătea nimeni. Era, cum s-ar spune, Jițul de onoare”... Mămăliga nu se tăia cu sfoara (asta o făceau proștii și calicii). Noi, care ne respectam cât de cât, tăiam mămăliga cu ața. Altă treabă, alt gust... Când mămăliga era prea vârtoasă, tata avea o vorbă: „Îmi amintesc cum a făcut mocanca o mămăligă tare ca roata carului.” Și apoi, după o pauză scurtă adăuga: „Dacă te duceai în vârful dealului și-i dădeai drumul la vale, ajungea mămăliga până în stradă, la Pitești.” Obiceiul era să se urce toamna la munte, cu căruța. Și tata se ducea. Se ducea 70-80 de kilometri și făcea, de fapt, două călătorii. O dată în jos, spre Tumu Măgurele, ca să cumpere porumb mai ieftin și să-l vândă mai scump dincolo, în munte, la Argeș... Ceva mai târziu, același lucru l-a făcut și Ion Baltac, soțul meu. Făcea comerț. Se ducea și cumpăra cereale de acolo și le vindea dincolo. Apoi, au venit tovarășii și au zis: „la treci mata nițel pe la pușcărie că asta-i speculă”... Ce prostie! Nu era speculă, era comerț, dom’le!

Gigi Baltac-fiul Ilincăi:

Mi-amintesc că am mers cu mama la Marin Preda, pe strada Dionisie Lupu, și, când am intrat în casă, mama zice: „Dă-mi, mă, niște apă că mi-e sete.” Unchiul scoate o sticlă cu apă minerală, toarnă din ea și zice: „Ilenco, ai grijă să nu scapi paharul din mână, că nu face porcul tău, cât cristalul ăsta din care bei.” Mama însă nu s-a pierdut cu firea și, fără să se atingă de apă, a pus paharul jos și i-a „răspuns: „Pe ăsta din cristal ține-l tu. Mie să-mi dai altul, de un leu”, dar pentru că Marin insista: „E cristal de Sevres, Ilenco! E foarte scumpi”, mama i-a întors-o: „la paharul d-aici. Mi-e să-mi dai o cană de tablă!”, considerând că Marin o ia peste picior. Pe nicio planetă din lumea asta un pahar nu putea să valoreze cât un porc. Porcul costa o mică avere și, peste toate, mâneai din el aproape un an de zile... Dintr-un pahar ce puteai să mănânci?

Dobre Burcea - profesor pensionar:

Buric era și haiduc, și artist. Te luai la luptă cu Buric, dar nu-l puteai pune jos, deși nu era mare la trup, cum îi și spunea numele: Buric... El era faima satului Siliștea-Gumești. Îmi amintesc cum la Bălăci veniseră mai mulți tineri pentru recrutare. Erau din toată plasa - din Ciolănești, din Râca, din Zâmbreasca. Buric era și el printre ei, deși n-avea treabă cu recrutarea - venise cu un vecin să caște gura la târg. Ei bine, cum la aceste recrutări exista obiceiul ca,

Între pauze, tinerii să se ia la trântă, Buric s-a uitat și el de pe margine și s-a enervat. Văzând că flăcăii din Siliștea sunt mai „bălegoși”, Buric a intrat în acțiune și, în câteva minute, i-a pus pe toți la pământ, de i s-a dus vestea până departe, la Roșiori. ... L-am mai văzut odată, în centrul satului. Colea, lângă cooperativă, era o cârciumă a lui Stan Ciocea (vorbește Preda prin cărțile lui despre ai lui Ciocea). Buric era prezent la o masă și, pentm că se îmbătase, a făcut un pariu că el joacă masa în dinți. Și într-adevăr a luat masa în dinți, a jucat-o acolo în crâșmă, dar cei care asistaseră la scenă au strâmbat din nas și i-au spus: „Bă, plătim pariul numai dacă mergi în centru cu masa în dinți și joci sârba fără s-o lași jos.” Și a mers Buric cu masa în dinți, până unde-i monumentul acum, și a jucat acolo de se făcuse Căluș în junii lui. Lumea privea și nu se mai sătura să vadă de ce era în stare să facă omulețul ăla mărunț. Doar așa ceva îți atrăgea respectul în sat. ... Marin Preda nu era ager din punct de vedere fizic. De aia oamenii spuneau că e prost, că nu se băga la lupte, nu se juca nimeni cu el... În lumea dură a satului, copilul trebuia crescut de mic arțăgos și mai bine pregătit pentru viață, nu moșmondit ca Preda.

SAE PREDĂ - FRATELE SCRITORULUI

*„Îmi amintesc de anul 1946, când începuse seceta și nu erau alimente pe piață, când se fura la tot pasul și simțeai din plin lipsa banilor.
<Pâine am?>, mă întrebam dimineața, înainte de a pleca la serviciu.
Și dacă n-am, pâi ce fac?... Cumpăr țigări și las pâinea pe mai târziu.”*

- Te-ai revăzut cu Marin după 1950. Mai ții minte pe ce stradă stătea? La ce adresă?
- Era o casă pe Aviator Popișteanu, numărul 14. Marin a stat acolo până în 1951, o perioadă de câteva luni locuind și eu cu el, în două camere fără baie. Nu era ușor. În prima noapte, țin minte că am dormit amândoi în același pat. A doua zi, mi-a făcut rost de un pat de fier și s-au mai ameliorat cât de cât condițiile noastre de trai. Între timp, Marin se cuplase cu Nadia Strugaru - o basarabeancă mai în vârstă decât el, dar femeie de treabă și foarte gospodină. S-a mutat deci la ea, dar, nu după mult timp, s-au despărțit amiabil și fără mari regrete, iar Marin a trebuit să-și schimbe din nou adresa, pe Ana Davila, numărul 45 (dacă îmi aduc bine aminte), în casă la Frida Papdache, traducătoarea, care i-a oferit o cameră, la etaj - exact camera descrisă în Cel mai iubit dintre pământeni. Tot acolo l-am găsit și în 1952, când, într-un restaurant de vizavi (o crâșmă simpatică, de cartier), și-a serbat el 30 de ani de viață, împreună cu Paul Georgescu, soția lui, Dina, și cu Nadia Strugaru. Așa a mai stat Marin, cu improvizatii și mici umilinte, până prin 54-55, după care s-a mutat în Dionisie Lupu 74, la etajul 6, cu Ovid S. Crohmălniceanu, într-un apartament foarte frumos, dar pe care, dacă nu mă înșel, a trebuit să-l cedeze proprietarului, după ce acesta ispășise câțiva ani de pușcărie politică și o lege de prin 1969 permitea unor foști proprietari să reentre, în anumite condiții, în posesia propriei locuințe... Deși nu-i convenea, pentru că băgase mulți bani în apartament, Marin a înțeles situația, a cedat apartamentul și, făcând apel la cei în drept, a obținut o altă casă în cartierul Cotroceni, pe Doctor Herescu, nr. 4, unde a investit foarte mulți bani și a scris mai multe cărți, printre care și un eseu celebru, Mămăligarii Bucureștiului - un text sfichiuitor la adresa țăranilor deveniți peste noapte bucureșteni, revoltat fiind de mizeria cruntă, lăsată în casă de foștii chiriași.

- Mutările acestea nu erau chiar întâmplătoare, ele fiind strâns legate de noile lui iubiri sau căsătorii.

- într-adevăr, apartamentul din Dionisie Lupu ar coincide cu perioada petrecută cu Aurora. Prin 1958 s-a despărțit de Aurora Comu, după care s-a îmbolnăvit (a stat chiar în spital o vreme), apoi a cunoscut-o pe Eta Wexler, cu care s-a și căsătorit. A stat cu ea până prin 1968— 69, pe Dionisie Lupu, dar, după ce Marin a dus-o de câteva ori în Franța pe banii lui, Eta căpătase gustul Parisului și acum stătea jumătate de an în România și cealaltă jumătate la Paris. Divorțul lor nu a ridicat nicio problemă. S-au despărțit amiabil, pe bază de înțelegere reciprocă, între timp, prin '68, pentru că aveam niște treburi în București, m-am întâlnit de mai multe ori cu Marin. În una din zile mi-a făcut cunoștință cu viitoarea lui nevastă. Adică, cu Elena, cu Nuți - o fetișcană foarte frumoasă, dar și mult mai tânără decât el. Marin mi-a povestit cum a cunoscut-o - mergând cu mașina lui personală (un Fiat vișiniu) spre Mogoșoaia, era să facă un accident și să dea peste un copil. A oprit și a dat primul ajutor și așa s-a întâmplat să se îndrăgostească la locul faptei. Ceea ce a urmat nici nu mai contează. Se pare că Eta, venind de la Paris pe neașteptate, l-a găsit în casă pe Marin cu Elena, dar jocurile erau deja făcute - Marin dorea să rămână scriitor român, iar Eta voia să plece definitiv în Franța, unde avea și niște rude. Marin nu a zis nimic, l-a făcut un cadou frumos, o haină superbă de blană, pentru că Marin era un generos (cine nu l-a cunoscut mai îndeaproape nu știe). A fost generos cu toate femeile din viața lui, cu toate femeile pe care le-a iubit...

- Cam multe.

- Când iubești, mult ți se pare puțin. În fine, judecând după numărul de domiciliu în care s-a mutat și după numărul nevestelor, s-ar putea spune că la el a fost „casa și nevasta”. În realitate, socoteala nu prea iese exact. Pe Dionisie Lupu s-au perindat, în perioade diferite desigur: Aurora, Eta și Nuți. Abia când și-a cumpărat locuința din Pictor Romano, se poate spune că s-a așezat și el la casa lui, având deja cu Nuți doi copii, Nicolae și Alexandru.

- Femeile au jucat un rol important în viața lui. Am impresia că tot din cauza unei femei s-a certat cu cel mai bun prieten al său, Paul Georgescu.

- Da, Paul Georgescu s-a numărat o lungă perioadă printre prietenii săi cei mai buni. Om foarte inteligent și mare amator de conversație, avea stil în tot ce făcea, părând mereu afabil și generos. Am fost de câteva ori la el... Stătea, dacă îmi aduc bine aminte, pe lângă Cișmigiu. De el mă leagă o întâmplare pe care a povestit-o apoi Marin în scris. Povestea este că am fost odată cu Marin la Capșa. Deși ajunseserăm târziu, ne-am așezat la masă, cu fripturi, cu vin, cu chestii... După această masă a rămas Marin cu un gust amar vizavi de ce înseamnă prietenie. Ce se întâmplase? Marin era neînsurat. Și, fiind încă la Capșa, mi-a spus: „Hai să mergem într-o vizită să-mi cunoști viitoarea soție. Mergem într-un loc, nu prea departe.” Într-adevăr, traversând Cișmigiu, am ajuns la cineva, o domnișoară destul de frumoasă, care, spre surpriza lui Marin, nu era singură, ci cu Paul Georgescu, prietenul său cel mai bun. Deși nu a arătat-o, Marin a fost foarte afectat și, plecând de acolo pe străzi, vorbea întruna de cum i-a suflat-o Paul pe domnișoara respectivă. Era furios, mai ales că Paul era căsătorit și cunoștea intențiile serioase ale lui Marin... În astfel de situații, verifici caracterul omului.

- Poate o cunoștea dinainte de a o cunoaște Marin.

- E posibil, dar nu mai contează. Trebuie să vedem partea pozitivă a lucrurilor. Fapt e că acea dezamăgire amoroasă l-a mobilizat să scrie și mai mult. Ca de obicei, după orice eșec amoros, Marin avea o perioadă de creație foarte bună... Nu trebuie să ne mire. Din orice iubire rămân amintiri, iar la un mare scriitor ele generează pagini memorabile... Nu e cazul unui om ca mine, lipsit de talent literar, de talent artistic în general. Pe omul obișnuit, amintirile îl încurcă. Dacă tot ce ți se întâmplă în viață ai îndesa în memorii, n-ai mai reuși niciodată să termini ce ai de spus. Eu am, de exemplu, amintiri încă din fragedă copilărie. Prostiile care ți s-au întipărit în minte, mori cu ele... Mi-aduc aminte, de exemplu, cum m-au dus ai mei și mi-au tăiat moțul la trei ani. Mi-aduc aminte cum am sărbătorit-o pe mama, deși eram foarte mic. Mi-aduc aminte cum a venit Marin din armată sau cum m-am dus eu prima dată să

dau de el la „România liberă”, cum am intrat în birourile de pe strada Brezoianu, cum am mers prima oară cu tramvaiul... Sau îmi amintesc de perioada lui 1946, când începuse seceta și nu erau alimente pe piață, când se fura la tot pasul și simțeau din plin lipsa banilor. „Pâine am?”, mă întrebam dimineața, înainte de a pleca la serviciu. „N-am”, îmi răspundeam tot eu. Și dacă n-am, păi ce fac?... Cumpăr țigări și las pâinea pe mai târziu... Țigări „Regale”, cele mai ieftine... Uite-așa, de pe-o zi pe alta... Pe strada Moviliței 16, în cartierul Grant... Ce vremuri!

Dragă Ilinco,

Vineri pe la prânz o să vii pe-acasă cu cineva de la Televiziune, care o să mă filmeze pe mine, pe mama, pe tine și cine-o mai fi pe acasă, Mița sau Dida. Aveți grijă să vă îmbrăcați mai bine, fără să vă gătiți ca la nuntă. În orice caz să vie și Mița și Dida, dar nu imediat și nu amândouă odată. Poate să vie și Sande sau care o avea timp din băieții lui Albei, sau Catrina. O să filmeze și casa în care am trăit noi, când eram mici. Spune-i nevestei lui Gheorghe ca să știe...

Te mai rog să faci rost de ceva mâncare, cam pentru patru-cinci persoane, ouă, unul sau doi pui, brânză și niște vin și țuică, o să-ți plătesc eu pe urmă... Și să știi că venim chiar dacă e timp prost și plouă. La revedere.

Marin-13-XI-67

Dragă Ilinco,

Am primit scrisoarea ta. Vino pe la București dacă vrei să-i cumpăr ceva mamei, că eu nu știu ce să-i iau, iar Eta e plecată în străinătate la niște rude. În ce privește oboseala ta cu mama, spune-i din partea mea Miței sau Didei să te ajute că și eu o să le ajut. E bine să respiri și tu mai liber câțva timp. Spune-i Miței că îi promit eu că o s-o ajut când o avea nevoie, acum sau mai târziu, că eu nu pot s-o iau pe mama la București s-o rup de sat la bătrânețe, cred că nici n-ar vrea ea, dar pot să sprijin pe cel care o ține, mai mult n-am cum. Eu te aștept la București și te rog să-mi scrii o scrisoare ca să știu când vii să mă găsești acasă. Eu nu plec din București, dar e bine să mă anunți din timp, fiindcă am și eu treabă și să știu să mă aranjez dinainte.

Marin (marți 27-11-1968)

Nicu Iu' Călin Dogaru - coleg de clasă:

Marin era mai retras. Uneori, era pe toane. Nu-i scoteai vorba decât cu cleștele din gură... Dar, când râdea, te molipsea. Parcă era un ied și-i sticleau ochii în cap de bucurie. Ne jucam toți în recreații. Se juca și el cu noi. Îmi aduc aminte de un joc de pe atunci. Unul fugea după noi pe după școală, pe după magazia de lemne și pe după vecu. Ăla avea un ciomag în mână. Fugea să ne prindă și să ne pocnească, fiindcă îi strigau cu toții: „S-a umflat beșoiul mă-tii, de trei ori cât pălăria!” Cine era prins primea una la cur și ciomagul în stăpânire și acu, fugea el după ălalți. Mai împiedicați erau Călărașu și unul Stan. Pe Marin îl prindeau repede și, după ce lua el ciomagul de coadă, se învârtea după noi, poticnindu-se ca o oaie, până ce amețea și nu mai înhăța pe nimeni. Uneori fugea ce fugea, apoi sta pitit pe după colțul școlii și te aștepta să dai buzna peste el, din goană. Atunci te atingea zdravăn, până la lacrimi, și el, aruncând ciomagul, spunea după aceea: „Dă-l în mă-sa de joc! M-am săturat de el. N-are niciun chichirez!”

SÂNZIANA POP - SCRITOARE ȘI VECINĂ DE CAMERĂ LA MOGOȘOAIA CU SCRITORUL

*„Eu știu un alt Marin Preda decât îl
știu povestitorii săi.*

*Toate amintirile mele cu Monșer
sunt de o tandrețe indescriptibilă.”*

Marin Preda a murit într-o zi de mai a anului 1980. Dacă trăia, astăzi ar fi avut 87 de ani - o vârstă rezonabilă și întru totul potrivită pentru un mare prozator. Avea, cu siguranță, presentimentul morții, altfel nu-mi explic de ce odată, în timp ce mâneam la Capșa, mi-a repetat de câteva ori cu o tristețe albă, vag resemnată: „Băiete, ăștia vor să mă termine”, iar eu îl ascultam fără să am îndrăzneala să îl întreb cine sunt „ăștia” și de ce vor să-l „termine”. Ceva mai târziu, în ziua în care s-a întâmplat nenorocirea, fratele meu, Marinică, a ajuns într-un suflet la Mogoșoaia, unde poetul Virgil Mazilescu, pe care îl vedea pentru prima oară, l-a luat deoparte și, pe un ton de maximă confidențialitate, a început să-i povestească tot ce știa și credea el despre moartea scriitorului. După un timp, Marinică va descoperi într-o revistă literară câteva poezii semnate de Virgil Mazilescu și, alături, poza rebelului poet. Ei bine, nu semăna defel cu acel Virgil Mazilescu care îi relatase la Mogoșoaia cum anume murise Marin Preda. Era cu totul și cu totul o altă persoană... Multe încep și se termină la Mogoșoaia - un loc ciudat și plin de scriitori, oameni de artă sau simpli curioși, un loc al elitei și al întâmplărilor mondene, un loc extrem de important în biografia lui Marin Preda.

- Dragă Sânziana Pop, mărturisesc că mă văd rar cu băieții lui Marin Preda, în una dintre întâlnirile noastre, Alexandru, mezinul familiei, m-a năucit cu o întrebare: „Mai îți minte cum arăta tatăl meu?... Cum arăta ? Ce poți să-mi spui despre el ?” Luat pe nepregătite, am bălăjit ceva, mi-am amintit câteva întâmplări memorabile petrecute la Capșa sau în biroul Cărții Românești, dar, în scurt timp, am renunțat. Nu de povești sau de păreri de-ale mele avea el nevoie. Alexandru și-l dorea pe tatăl său ca om obișnuit, așa cum ar fi apărut el pe stradă, abia sculat din somn, ușor buimac și derutat, suit eventual în troleul 89, care duce spre Gară... Aș vrea să mă ajuți, Sânziana, și să răspunzi în locul meu: cum arăta tatăl lui Nicolae și Alexandru Preda? Ce fel de om era, dincolo de carapacea lui

de clasic în viață?

- N-aș putea spune că era un bărbat foarte seducător. Poate și din cauza ochelarelor groși și a sprâncenelor foarte stufoase, care-i dădeau un aer posac și bătrânicios. Cât despre felul în care se îmbrăca... pălăria lui, garnisită cu blană, a intrat în legendă. La fel ca și Fiatul ponosit, 1500, pe care îl conducea îmbrăcat în palton. Domnul Preda avea ceva demodat, provincial, în înfățișare, o rigiditate care nu te-ar fi lăsat să ghicești că ai în față un scriitor de un milion de carate. Mai degrabă un inspector de la finanțe. Dar toate astea, până începea să- zâmbească. „Râzi, copile, să iasă soarele!” Când domnul Preda zâmbea, lumea se umplea, efectiv, de lumină. Un zâmbet cald, generos și afectuos, cu care îi răsplătea, mai ales, pe apropiați. Să-l fi văzut cum se „ilumina”, de exemplu, când veneau copiii să-l viziteze la Mogoșoaia. Iradia, pur și simplu, avea, efectiv, lacrimi de fericire în ochi. Memoria colectivă a păstrat un portret extrem de neprietenos al lui Preda, un tip dur și nesociabil. Sunt bucuroasă că eu am avut acces la fața „nevăzută” a personajului, extrem de blândă și de afectuoasă. Poate fiindcă eram femeie. În orice caz, eu știu un alt Marin Preda decât îl știu „povestitorii” săi. Cu totul și cu totul altul. Toate amintirile mele despre el sunt de o tandrețe indescritibilă. Dincolo de „coașa” lui oficială, de scriitor mare și important, era un om foarte blând, care se deschidea în fața oricui știa să se apropie de el și să-i acorde încredere... Mi-e dor de el, uneori.

- Cum arăta el în decorul fastuos al palatului Mogoșoaia, unde, ca buni vecini de camere ce erați, ați avut atâtea convorbiri și complicități intelectuale?

- Mie, domnul Preda îmi rezerva plimbările. Seară de seară, îmi bătea în ușă cu bastonul, pac-pac, să ieșim la plimbare. Nu mă întreba dacă pot, dacă nu mă așteaptă un alt program, pur și simplu, îmi bătea imperativ în ușă, nedespărțit de mirobolanta lui pălărie, pe care vara o înlocuia cu una de pai. Adevărul este că îmi plăceau și mie „imersiunile” acelea, la fapt de seară, prin parcul fabulos de la Mogoșoaia. Creație a Martei Bibescu, locul era, pur și simplu, un paradis natural, plin de arbori matusalemici și de pășuni înflorite, pe care castelana de la Mogoșoaia își pusese întreagă pecetea personalității ei. Dacă Mogoșoaia avea ceva cu adevărat frumos, acest lucru era spațiul vegetal, acea întindere nesfârșită de pădure și pajiște, pe care nimeni nu o cosea niciodată și unde florile creșteau în toate părțile, nebunește, cutureierate de milioane de fluturi și de albine. Și unde îți ieșea totdeauna în cale un arici. După ce venea din oraș, de la editură, domnul Preda nici nu mânca, grăbindu-se să dea o tură prin parc, să se încarce cu frumusețea și liniștea locului. Se făcea noapte, și noi ne tot roteam prin ierburile acelea înalte și parfumate, până ce ameam.

- Despre ce vorbeați?

- De obicei, Monșer era tăcut și meditativ. Cu mine îi plăcea să vorbească despre iubiri și despre femei, subiecte pe care nu le putea aborda cu ceilalți. Era curios să-mi afle părerea și mă iscodea ca la Poliție: „Da’ cum așa?... De ce așa?” Nu mă grăbeam niciodată să-i dau răspunsurile așteptate. Știam, prea bine, că iubirea nu recunoaște rețete, iar sfaturile mele l-ar fi dezamăgit. Preferam să vorbim despre afecțiuni, despre tandrețe, despre „prezența” sentimentală, pe care domnul Preda nu punea mare preț, considerând că femeia trebuie să știe că e iubită și să se mulțumească cu atât. Îl văzusem, adesea, în prezența unor femei, și nu dădea afară din oală de gingașie. Era, mai degrabă, indiferent.

- Despre cărți nu vorbeați?

- Nu-mi povestea niciodată ce scrie. Avea, în schimb, obsesia începutului și finalului unei cărți. Credea că un roman trebuie să te prindă de la început, să te înhațe. Cum spunea Braniște: „Orice literatură mare trebuie să înceapă cu un foc de pistol.” Dacă nu prinzi cititorul de la primele pagini, nu-l mai prinzi niciodată. Din plimbările acelea cu domnul Preda, eu m-am ales cu un record: un interviu cu el, făcut din memorie. Când i-am dat spre aprobare, m-a întrebat bănuitor și uimit: „Când v-am dat eu

dumneavoastră, un interviu?" I-am spus că era rodul plimbărilor noastre prin Mogoșoaia. L-a citit, i-a plăcut și l-am publicat.

- **Bănuiesc că nu ți s-a confesat niciodată.**

- Domnul Preda se confesa prin întrebări. Tot ce mă întreba erau, de fapt, marile lui frământări. Își testa problemele personale, verificându-le prin experiența altora. Nu cred că i-am fost de folos. În vreme ce eu voiam să trăiesc, pur și simplu, el visa să ajungă un mare scriitor. A și fost. Dar știa, și el, să le fie altora de folos. Odată mi-a spus un lucru absolut superb, pe care l-am repetat și într-un interviu TV pe care l-am acordat Eugeniei Vodă. Văzându-mă tăcută și mai abătută ca de obicei, m-a privit într-un fel anume și mi-a zis: „Doamnă Sânziana, prea îi priviți pe oameni în ochi! Ridicați capul puțin mai sus. Deasupra e cerul plin de stele!” Câtă dreptate avea! Dar pentru asta ai nevoie de înțelepciune, ceva ce mie-mi lipsea în anii de atunci. Și, uneori, și acum.

- Prin ce te-a impresionat, în mod special, Marin Preda?

- Prin zâmbet, cum ți-am spus. Și prin felul în care știa să asculte. Domnul Preda era un ascultător inegalabil. Niciodată nu-ți puneă întrebări degeaba, iar pe tine, ca interlocutor, te obliga să fii la cel mai înalt nivel. Simțeau că ești cu Marin Preda. Nu puteai să trângănești oricum și orice cu el! Te obliga tot timpul să fii super-inteligent, să-ți depășești condiția și, mai ales, să ajungi la esență. Nu te slăbea din privire, până ce nu-i spuneai tot ce știi. Te asculta concentrat, tăcut, ce mai, ca la un examen. De altfel, în afara plimbărilor, alte momente de neuitat erau discuțiile nocturne de pe terasa Casei de creație de la Mogoșoaia, care dădea spre curtea interioară, cu vedere către lac și palat. La mijloc era o peluză cu iarbă verde, pe care se roteau regește câțiva păuni. Acolo, în serile de vară și până toamna târziu, domnului Preda îi plăcea să stea la discuții cu câțiva scriitori pe care îi prețuia foarte mult, Cezar Ivănescu, Mihai Ursachi, Mery, soția lui Cezar (au murit cu toții, așa de tineri), interlocutori neîntrețuți, pe care îi iscodea cu o diplomatie măreață, făcându-i să creadă că spun ce le place, când, de fapt, răspundeau întrebărilor lui. De fapt, în discuțiile acelea, cred că domnul Preda își lămură cărțile, le testa în dinți, ca pe aur. Ce-i drept, avea ce asculta! Serile acelea au fost adevărate academii de literatură, pe care prezența domnului Preda le transforma în regal. Așa cum ți-am spus, atenția pe care ți-o acorda, gravitatea cu care te asculta te făceau să mergi pe sârmă, ca Strohschneider, să lași lumea cu gura căscată. Iar cel care o făcea cel mai bine era poetul Mihai Ursachi, portocaliu ca un morcov, dar scăpărător de inteligent. Nu exagerez. Țășneau jerbe din el. Cu puțină bunăvoință, le vedeai zburând ca niște fluturi de aur prin noaptea răcoroasă a Mogoșoaiei. În cel privește pe domnul Preda, avea o capacitate de sinteză care pe noi, ceilalți, ne speria. Ne lăsa, pur și simplu, cu gura căscată. Noi trăiam în amănunte, în impresii, în metafore. El avea o putere extraordinară de a înlătura aparențele, ajungând la miezul problemei. O minte rece și clară, ca un cristal. În viața fiecăruia am întâlnit pe altcineva care să aibă capacitatea lui de selecție. Ochea adevărul din prima. Așa cum face și în Imposibila întoarcere, una dintre cele mai bune cărți ale lui. Doamne, ce amintiri minunate! Au lăsat dăre de aur în viața mea. M-au ajutat să fac ce fac și să fiu ce sunt. Atât cât îmi este măsura.

- **Știi că Monșer îți dădea să-i citești cărțile, înainte să le dea la tipar.**

- Da, m-am numărat și eu printre cei cărora le acorda această încredere. Mi-a dat să citesc, în premieră, câteva cărți, înainte de a le publica. Avea încredere în gustul meu. De fapt, își finaliza testele pe care le începea pe terasă. Și Cezar Ivănescu se număra printre lectori. Și, bineînțeles, fosforescentul Ursachi. Dar, la un moment dat, am refuzat să mai citesc. Inventam fel de fel de pretexte. Nu aveam curaj să spun până la capăt ce îmi place, dar și ce nu-mi place, iar domnul Preda aștepta de la mine doar laude. Așa mi se părea, cel puțin. Cum vedea că ezit, zâmbetul îi dispărea. Nu puteam. Mi se înțepeneau fălcile.

- Spune-mi ce întâmplare legată de el îți vine acum în minte?

- Clipa de după cutremurul din 1977, pe care l-am trăit, împreună, la Mogoșoaia. În spațiile deschise de-acolo, părea că venise sfârșitul lumii. Cerul se colorase în violet, văzduhul mugea, ai fi zis că trec care de luptă prin cer. Tumul de la intrarea în curtea palatului se prăbușise, păunii tipau ca la apocalipsă, un miliard de păsări înnebunite de frică se roteau bezmetic peste pădure și lac. Stană de piatră, priveam spectacolul de pe terasă, înfricoșată, strângându-mi băiatul în brațe. Eram sigură că vom muri. Între timp, toți locatarii de atunci ai Casei de creație ieșiseră în curte și m-am grăbit, și eu, să cobor. Ca să scurtez distanța, am trecut prin restaurantul aflat la parter. M-a întâmpinat o imagine care m-a stupefiat: singur, așezat la o masă, domnul Preda mânca tacticos o friptură, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. „N-ai simțit cutremurul?”, l-am întrebat. „Ba da”, mi-a răspuns râzând. „Dar dacă tot e să mor, de ce să mă prindă moartea cu burta goală?” L-a prins cu burta plină, săracul. Așa cum a vrut. Înainte să moară, tocmai urcase în cameră, din restaurant.

- Portretul tău e plin de admirație și tușe caline. Dacă era așa cum îl descrii, de ce a avut atâția dușmani? De ce confracții l-au urât și continuă să-l urască și astăzi?

- Marin Preda era brutal în discuții, caustic, chiar jignitor, dar numai cu cei pe care-i disprețuia, adică majoritatea „creatorilor” aflați în vremea aceea la Mogoșoaia. Am pus cuvântul în ghilimele, pentru că frumoasa reședință de odinioară a Martei Bibescu era populată, pe lângă câteva celebrități de elită, ca Cella Serghi, Lily Teodoreanu, Petru Manoliu, Valeria Sadoveanu și alții, de o plevușcă de „strecurați pe sub ușa literaturii”, a căror preocupare de bază era alcoolul. Ei bine,ăștia îl urau pe Marin Preda din rărunchi. În primul rând, pentru că era un mare și adevărat scriitor, cu marca depusă. Publicase un munte de cărți. Avea succes, glorie, era director de editură. Și, mai presus de toate, pentru că el lucra. Preda scria zi de zi, Sorine! Sigur, adăsta și el la câte-un pahar, nu era croit din hârtie, dar paharul de vin era o răsplătă pentru o zi de scris. Ceilalți „confracți” libaționau de dimineață și până seara. Profesionismul lui Moromete, ambiția lui de a deveni cel mai mare prozator în viață îi scoteau din minți pe colocatarii Casei de creație Mogoșoaia. După ce se întorcea din oraș cu Fiatul lui rablagit, pe care îl conducea agățat de volan, încuia de două ori ușa camerei în care stătea, puneu radioul încet, să nu-l distragă zgomotele de afară și, cu fotografia tatălui său (bătrânul Moromete) pusă alături de el, pe birou (o poză superbă), domnul Preda se deda scrisului. Nicio chemare, nicio sirenă nu aveau putere asupra lui. Din acel moment dispărea. Scria! Se pregătea să ajungă cel mai mare scriitor în viață.

- Nu înțeleg de ce lui Marin Preda îi plăcea atât de mult Mogoșoaia. Tot timpul trăgea într-acolo, deși avea și alte locuri ideale pentru scris - la Cumpătul sau la Pelișor...

- Mogoșoaia era un amestec de abjecție și sublim; un model de colhoz artistic împrumutat de la ruși: „casă de creație”. O conservă cu scriitori, cei mai mulți de duzină, dar în care te simțeai, oricum, mult mai bine decât în maghernița ta de la bloc, unde ziua scriai ascultând simfonia apei de la WC-uri, iar noaptea, exprimarea fiziologică a vecinilor. Înghesuiala pe metru pătrat de la Mogoșoaia era suplinită de spațiul magnific care o înconjura. Era suficient să te închizi în camera ta și să privești pe fereastră, ca să te simți ca Vasile Alecsandri pe moșia de la Mircești. Se putea scrie bine la Mogoșoaia, dacă voiai. Locul acela este o închipuire cu adevărat princiară. Armonia alcătuită de palatul brâncovenesc, cu lacul, mereu plin de nuferi și de trestie parfumată, cu pădurea gigantică de stejari și cu câmpurile mereu înflorite, care iama se transformau în întinderi de zăpadă și gheață, străbătute de sălbăticiuni, e unică. Ca să nu mai vorbesc de aerul amețitor de curat, de zumzetul și foșnetul continuu al găzelor și animalelor furișate prin ierburi, de cerul cu miliarde de stele, de strigătul păsărilor de noapte și tipătul lilieciilor care îți se încurcua, seara, în păr. M-ai stărnit! Așa că o să-ți spun și de duhul Martei Bibescu, răspândit ca un abur peste parcul domnesc. Și de mireasma de violete a parfumului ei. Asta vedea domnul Preda pe fereastra odăii sau când ne plimbam amândoi. Un spațiu magic, care te

îndemna la visare și scris. Și care te stârnea erotic, cumva. Nu știi cum. Vârșă în tine emoție. Și mai avea Mogoșoaia un avantaj: întâlnirile de seară, ferite, cu scriitorii de elită din zona subțire a literaturii, pe care în altă parte nu-i întâlneai. Erau și excepții în colhozul cu creatori de la Mogoșoaia, oameni superbi, vârstnici, în mare majoritate, care se țineau la distanță de lumpenii care își mutaseră domiciliul în restaurant. Scump la vedere, domnul Preda alegea, și el, zona igienică a Mogoșoaiei, deși îi plăceau și băile de mulțime, din care spunea mereu că are ce învăța. Nu era un romantic. îl fascinau esențele crude ale realității.

- Aceeași Mogoșoaie, așa plină de lirism și de efuziuni vegetale, cum o evoci, a reușit, în cele din urmă, să-l omoare. Excesele nocturne și competițiile scriitoricești absurde ale locului l-au doborât nedrept și neașteptat de repede.

- Eu nu cred în versiunea oficială a decesului său. Cred că a fost omorât. Nu mai stăteam la Mogoșoaia când s-a petrecut tragedia, dar după moartea lui Preda, am vorbit cu paznicii de acolo, martorii ultimelor zile din viața lui. Aveau încredere în mine. îi cinstisem adesea cu câte o bere, așa că au vorbit deschis despre cele întâmplate. Erau îngroziți. Oameni simpli, dar inimoși, plângeau când vorbeau despre el. îi chema ciudat, nea Duminică și nea Răsărit... doi martori cumva de pe lumea cealaltă, care veniseră să spună adevărul. Relatările lor erau identice. Spuse mai agitat sau mai moale (nea Duminică era mai tânăr decât nea Răsărit), ele sunau la fel: Marin Preda știa că o să moară. Se simțea urmărit, i-era frică, își baricada camera, plângea, ieșea noaptea gol, pe culoarul pustiu, strigând îngrozit: „Mă omoară, băiete, mă omoară!”. „Cine să vă omoare, dom' Preda?”, îl linișteau. „Mă omoară! Mă omoară!” S-a spus că printre motivele morții a fost și-o lovitură primită la căderea din pat. Ce cădere? Știi bine paturile din camerele de la Mogoșoaia. Sunt scunde, nu mai înalte de 30 de cm, iar parchetul e acoperit cu covoare persane. Cum să mori din lovitură la cap?

- Unii spun că ar fi fost otrăvit sau drogat, că i s-ar fi pus ceva în paharul cu vodcă...

- Nu știu, Sorine, eu plecasem de multșor de la Mogoșoaia. Tot ce știu sunt poveștile celor doi paznici, nea Duminică și nea Răsărit. Locul muncii lor era chiar scara mare de la intrarea principală a clădirii, iar odaia lui Preda era la capătul ei. Nimeni nu era atât de aproape, în spațiu, de domnul Preda. M-am simțit obligată să merg, să-i întreb. Dar asta a fost tot. Nu mi-am transformat întrebările în anchetă. Ce voisem să știu am aflat.

- Sânziana, mă bântuie o întrebare încă de la începutul discuției noastre. L-ai văzut fericit, vreodată, pe Preda la Mogoșoaia?... Fericit cu adevărat.

- Oh, da, și nu doar o dată. De pildă, l-am văzut fericit când a adus-o pentru prima dată la Mogoșoaia pe tânăra sa soție, Elena. Moromete cel sumbru era tot numai soare și cer senin. Foarte fericit era și în prezența copiilor săi, pe care îi adora. Era mândru de ei, uimit, aproape, că zămislise asemenea îngeri. îi strângea în brațe, îi alinta, le săruta mâinile și tălpile piciorușelor goale, fără jenă de efuziunile lui. Doamne, ce diferență între personajul posomorât și sever, care aproape că nu răspundea la salut, privindu-te bănuitor peste ochelarii cu rame groase, și bărbatul trântit în iarba plină de flori și de fluturi, răsfățându-și minunile de copii: Nicușor și Alexandru cel mic și peltic, căruia îi spunea Sănducuțu. Dar gradul maxim de fericire al domnului Preda a fost atins într-o dimineață de primăvară, când a ținut în mână un... zmeu. Chiar așa! Tocmai venise din oraș cu mașina și trecea pe sub bolta de piatră a curții interioare, când, ce să vezi! în mijlocul peluzei scânteietoare, un bărbat cu plete și barbă neagră alerga desculț, ținând de sfoară un zmeu. Era Pucă. Marele grafician Florin Pucă, un „veteran” al Mogoșoaiei artistice, plin de har și de suflet, dar, mai ales, „trimbulind” (cum ar zice Nichita Stănescu). Pucă trăgea de un zmeu uriaș și portocaliu, pe care vântul de primăvară îl făcea să zbârnâie triumfal. În două secunde, domnul Preda a fost lângă el. în palton, cu pălăria pe cap și cu

ochelarii aburiți de emoție, i-a întins servieta lui Pucă, rugându-l ca un copil: „Dă și mie zmeul, don' Pucă! Te rog! Lasă-mă să-l țin doar o dată.” Bucuros că jucăria lui are trecere la un barosan ca don Preda, Pucă i-a luat servieta și i-a pus în mână frâiele zmeului. Ce-a urmat a fost o scenă mare, finală, de film rusesc. Cu sfoara în mână și ochii înălțați către cer, marele prozator Marin Preda, ilustrul romancier și temutul director de editură, alerga prin vântul de primăvară, îndemnând zmeul portocaliu să rămână sus, în văzduhul albastru, să zbârnăie liber și fericit. Dacă și domnul Preda a zbâmăit în dimineața aceea de primăvară, nu-ți pot spune, deși cred că da. Dar fericit era sigur! Alerga de colo-colo pe iarba scânteietoare, în vreme ce toți cei de față îl priveau uluiți. Iar printre ei m-am numărat și norocoasa de mine...

POIANA LUI IOC AN

Sorin Preda - nepot de frate:

Am stat câteva luni în casa lui din Dr. Herescu. Mă pregăteam pentru examenul de admitere la filologie și, covârșit de emoții, încercam să mă relaxez privind la televizor. Era un meci important între cea mai la modă echipă din acea perioadă, Ajax, și o altă echipă din Europa. La un moment dat, atacantul Ajax-ului, Cruyff, a ratat incredibil doar de la câțiva metri, singur cu portarul. Marin, care se vedea limpede că nu pricepea mare lucru din fotbal, a privit îndelung și miop scena, după care a întrebat plin de gravitate, ca un profesor exigent: „Cine e ăsta care a dat peste poartă de la trei metri?”... „Cruyff”, am zis eu... „Celebrul atacant și golgheter Cruyff?” s-a mirat, parcă nevenindu-i să creadă ce-i spuneam... „Da, chiar el”, am confirmat eu, dar Marin deja părea să încâmpere, nu înainte de decide cu vocea lui sictiră, lipsită de orice nuanță concesivă: „E un prost... Nu e nimic de capul lui.” Ca orice țaran cu capul pe umeri, Marin Preda împărțea oamenii în două categorii distincte: buni și proști. Nu se complica inutil cu nuanțe intermediare și justificări - stai să vezi că e o întâmplare, că de fapt lucrurile nu stau așa. Pentru el, era suficient să greșești o singură dată. O dată și bine. Nu avea timp de explicații, precizări sau alte asemenea izmeneli. Eu am pățit-o, m-am fript, știu cum este. Și acum simt picuri de transpirație pe frunte, când îmi amintesc cum m-a întrebat (pe mine, proaspăt absolvent de liceu, abia sosit din provincialul oraș al lui Bacovia), m-a întrebat, deci, dacă știu cum se traduce în franceză „ouă stricate”. L-am privit năuc, m-am blocat, m-am fâstâcit și atunci el m-a lămurit triumfător („des oeufs corrompus”), după care mi-a întors spatele, convins că am goluri mah în cunoștințe și că, în atare condiții, șansele mele de reușită la filologie sunt reduse, extrem de reduse.

Aurora Cornu:

De la un timp, Miron Radu Paraschivescu, dădea semne tot mai clare de boală. Cu alte cuvinte, se scrântise, îl apuca - la două-trei săptămâni, avea câte un atac schizofren-paranoic. În acele momente de criză, lui Miron îi cășuna invahabil pe Arghezi, drept pentru care începea să-l înjure și să protesteze din senin, fără niciun motiv. Una dintre aceste crize a avut loc în prezența lui Marin, când, fără să știe ce-l așteaptă, a acceptat să-l însoțească pe Miron la teatru. Abia se ridicase cortina, când Miron a început să sthge: „Să iasă Arghezi din sală!”. Degeaba a încercat Marin să-i dea câte un ghiont mai zdravăn și să-l tragă de mânecă, furios și jenat de penibilul situației. Miron se așeza pe scaun, se liniștea pentru un timp, după care, cu totul neașteptat, se trezea strigând: „Să iasă Arghezi din sală!” Marin, care nu voia să piardă piesa, nu mai știa ce să facă (se gândea chiar să-l scoată cu șuturi din sală pe bătrânul său prieten), când, de undeva din sală, s-a auzit: „Care ești Arghezi, bă?... Leși, dom'le, din sală și lasă-ne să vedem piesa!”, confirmând faptul că, în ciuda evidenței, oamenii nu erau supărați pe omul care le tulbura liniștea, ci pe încăpățănarea celui invocat de Miron... Pe Arghezi. Marin a povestit scena, dar fără să se amuze prea tare. Nici n-ar fi avut de ce. Tot ceea ce i se întâmplase în acea sală de teatru ilustra perfect situația politică de atunci a României, absurdul comunist în care trăiam cu toții.

SAE PREDĂ - FRATELE MAI MIC AL SCRITORULUI

*„Păgubos sau nu în dragoste, Marin era conștient de
prețul pe care trebuie să-l achite ca scriitor în toate
câșniciile lui.*

Era conștient, dar își asuma riscul. ”

- Într-o discuție anterioară pomeneai de un episod în care Paul Georgescu îi furase în mod neelegant lui Marin Predă iubita - o fată cu care el avea intenții serioase. Cred că a venit timpul să vorbim despre iubirile lui Marin Predă, despre femeile din viața lui. După știința ta, cu cine ar trebui să începem?

- Cu Nadia Strugaru. Stătea pe Aviator Popișteanu într-o casă veche, fără curte, dar avea un apartament spațios, cu un hol măricel, pe care eu am pus un pat și am dormit, ca tânăr căsătorit ce eram, o bună perioadă a anului 1951. Nadia, o basarabeancă deosebit de elegantă, devenise iubita lui, chiar în perioada în care trebuia el să plece în armată. Știu asta, pentru că, înainte de a pleca pe front, Marin a trimis o scrisoare acasă, în care pomenea despre o femeie de care se îndrăgostise, la brațul căreia se simțea deosebit, că avea un păr frumos, ochi frumoși... și așa mai departe. Era Nadia Strugaru, o femeie mai în vârstă ca el.

- Eugen Simion povestește că a vizitat-o cu puțin timp înainte ca ea să moară (după 1990, în orice caz) și că își păstrase încă trăsăturile frumoase, în ciuda celor optzeci și ceva de ani pe care îi avea.

- După moartea lui Marin, am fost și eu la Nadia. Am stat de vorbă și a venit și fiul ei, Grigoriță. Acum stătea într-o garsonieră, în Dristor. Am orbacit mult până am găsit-o. A fost emoționant. Nu o mai văzusem de prin 1952, când am fost cu ea, cu Marin, cu Paul Georgescu și Dina, nevasta lui Paul, la o petrecere... Marin împlinea 30 de ani. La scurt timp după aceea s-au despărțit, Marin mutându-se deja la Frida Papadopol, care locuia singură într-un apartament spațios de pe Carol Davila.

- Ce crezi că putea să-i ofere Nadia?

- Pe lângă un anume confort material (nu era săracă), i-a oferit dragoste, ca orice femeie îndrăgostită. Pe de altă parte, fiind mai în vârstă ca el, a avut un rol important în formarea lui ca bărbat și ca om de lume... Fiind o femeie inteligentă și cu gust, a avut un cuvânt de spus și în începuturile carierei lui de scriitor. Marin îi arăta manuscritele la nuvele și ea citea atent, după care își spunea părerea... Se pare că aceste două femei, Nadia Strugaru și Sorana Țopa (o mare actriță a vremii, dar marginalizată de comuniști), au avut roluri esențiale în formarea intelectuală și comportamentală a tânărului Marin Predă. Deci, asta ar fi o primă perioadă în viața sentimentală a viitorului scriitor. A urmat apoi întâlnirea cu Aurora Cornu.

- Dacă vorbim despre soțiile lui Marin Predă, ar trebui să începem cu Aurora Cornu, dar mi-e că greșim. Aurora a fost prima soție, dar nu prima femeie din viața lui... Oricum, pe Aurora e greu să o uiți. Era frumoasă, nobilă în trăsături, plină de erotism, dar niciodată snoabă sau fandosită. Nu era ca Eta Wexler.

- Nu, nici vorbă.

- Cum a cunoscut-o pe Aurora?

- O spune chiar ea în cartea pe care a scos-o cu scrisorile de la Marin... Drumurile li se încrucișaseră de câteva ori și aveau deja la activ niște diferende majore. O dată, Marin a insultat-o în public, după ce Aurora l-a ofensat, spunându-i că și dacă ar fi singurul bărbat din lume, tot nu s-ar uita la el... Deci, așa certați cum erau, s-au întâlnit la mare și întâmplarea a făcut să primească amândoi repartiție pe aceeași cameră, dar Marin i-a cedat ca un cavaler camera. Apoi, s-au întâlnit pe plajă și, din una-din alta, s-a înfiripat legătura între ei.

- O eroare birocratic-comunistă a generat o frumoasă poveste de dragoste... Ce-ți plăcea cel mai mult la Aurora?

-Faptul că era simplă, directă și nesofisticată.

- în ciuda originii ei **țărănești**, **știa să se îmbrace**.

- Da, știa să se îmbrace și, peste toate, era conștientă de frumusețea ei. Era teribil de frumoasă. Mi-a și spus odată: „Frate-tău ar trebui să fie fericit că ține în brațe una dintre cele mai frumoase femei din București!” Aurora era frumoasă și încrezută, pe bună dreptate.

- Tot timpul a fost orgolioasă.

- Nu atât orgolioasă, cât conștientă de ce-i dăruise natura... Știu de la Mioara Cremene, o veche prietenă de-a ei, că Aurora a fost înfiată de un unchi, pe care îl considera tatăl ei și cu care se înțelegea foarte bine... În orice caz, între ea și Marin era iubire mare și îți închipui ce am simțit când, într-o zi, Aurora a aruncat bomba și mi-a zis, ca și cum ar fi spus bună-zuza: „Sae, mă despart de Marin!” Explicații nu mi-a dat, dar, ulterior, a pomenit de faptul că voia să ajungă poetă prin forțele proprii. Nu voia să rămână în umbra unui mare scriitor - ceva în genul acesta. După asta, Aurora a plecat din apartamentul din Dionisie Lupu și s-a mutat într-o garsonieră.

- în blocul de la Polar, peste drum de Casa Armatei, pe colț.

- Nu, mă băiatule! Cum veneai de pe Dionisie Lupu și ieșeai în bulevard, la dreapta era o grădină și un bloc mai dichisit... Acolo s-a mutat. Întâmplător sau nu, era aproape de casa lui Marin.

- I-ai făcut o vizită.

- Am vizitat-o, și ea m-a primit bine. Atunci am băut și eu pentru prima oară în viața mea ness cu apă rece, de la frigider... Ceva mai târziu, am aflat că a rămas în Franța. O ascultam când și când la Europa Liberă, căci se împrietenise cu Virgil Ierunca și Monica Lovinescu și ei o mai invitau câteodată la emisiunea lor. În rest, nu am mai avut niciun contact cu ea. Dacă nu mă înșel, am încercat o dată să-i dau un telefon (Geta Dimisianu îmi dăduse numărul), dar n-am reușit să vorbesc cu ea. Aveam să o revăd abia după '89, la Muzeul Literaturii... Cam atât.

-Cum „doar atât”?... Marin a iubit-o enorm.

- Asta-i altă treabă... După despărțirea de ea, Marin a trecut printr-o depresie cumplită, înțelegi? A fost internat și acolo, în spital, s-a insinuat, împinsă de la spate de unii prieteni ai lui Marin, Eta Wexler... Venea și îl îngrijea pe Marin.

-Eta? în ce calitate?

- în calitate de „prietenă”, ce mai contează acum? Cert este că în scurt timp am aflat că se căsătoriseră deja și locuiau împreună în Dionisie Lupu. Afișa ostentativ un aer de superioritate, dar era o femeie distinsă, deșteaptă și foarte descurcăreță. Ea se ocupa de legătura cu editurile din străinătate... Era, cum se zice azi, un bun agent de presă. În plus, avea o cultură solidă, stenografia direct în franceză și engleză - treburi de mare rafinament... Asta nu m-a împiedecat să am unele diferende cu ea... mici dispute, schimburi de cuvinte mai neortodoxe.

- Ai deranjat-o tu sau ea te-a deranjat pe tine?

- Nu mai știu. Mi-aduc aminte, însă, cuvintele ei... Eram la masă, împreună cu Marin și... bun... Nu mai țin minte. Eram la Sinaia, la Pelișor, am stat câteva zile cu ei și, în acest timp, am citit un roman de-al lui, făcut și refăcut de nenumărate ori, Risipitorii - o carte în două volume, din care el a făcut doar unul... în fine, în Risipitorii apare un personaj, Constanța, care, de fapt, e Aurora Comu.

- Ți plăcea să se răzbune în scris pe femeile din viața lui?

- Nu pot spune asta. Femeile l-au inspirat, în orice caz.

- Fiindcă ai pomenit de Aurora, îmi amintesc cum Marin mi-a arătat un ceas de buzunar, de care era tare mândru. Când l-am întrebat dacă e din aur, el m-a privit pe sub ochelari și a zis: „E mai mult decât atât... E de la Aurora!”

- Nu era de aur și apoi era cadou de la Eta - un ceas vechi și valoros; un ceas primit de la tatăl ei.

- Relațiile lui cu femeile începeau cu o iubire năvalnică și se terminau cam tot așa, dar pe invers, cu certuri și scene epopeice.

- Eu nu am asistat la nicio ceartă nici cu Aurora, nici cu Eta. Cu Elena e altceva, deși, de cele mai multe ori, el curma discuția scurt și cuprinzător. „Vorbești prostii!” zicea și îi întorcea spatele, plecând la Mogoșoaia.

-Am ajuns la Elena.

- Păi, Elena, după cum chiar el mi-a povestit, i-a ieșit în cale, pe când se ducea cu mașina la Mogoșoaia. Era să o accidenteze, asta e. Dintr-un posibil accident auto, a ieșit o mare fericire matrimonială. Prin '68, când m-am dus să-l vizitez pe Marin, am găsit-o și pe Elena acolo.

- Se pare că Marin era păgubos la femei.

- Păgubos sau nu, era conștient de prețul pe care trebuie să-l achite ca scriitor în toate căsniciile lui. Era conștient, dar își asuma riscul. Îmi aduc aminte că mergeam odată cu el la Mogoșoaia și oprise mașina, ca să coboare Elena. Când Elena s-a îndepărtat, Marin nu s-a sfiit să-mi spună: „O vezi? Ce-o să-mi mai frece asta ridichea!”... Era foarte tânără, avea o siluetă grațioasă, era o mare diferență de vârstă între ei... De fapt, Marin nu numai că se îndrăgostise, dar voia să aibă copii. Special alesese o femeie tânără pentru asta - voia să evite riscurile copiilor făcuți la bătrânețe... Altcumva, dintre toate soțiile lui Marin, cu Elena m-am împăcat cel mai bine. Ne-am certat serios de câteva ori, dar, cu sufletul ei mare, a fost cea mai de treabă cumnată, cea mai apropiată. Nu-și dădea importanță, fiind dedicată trup și suflet familiei... Pe urmă, lucrurile s-au mai stricat, așa cum se întâmplă când banii și succesul te înconjoară din toate părțile.

- Despre iubirile lui Marin Preda circulă tot felul de povești. Se zice că se îndrăgostise cu câteva luni înainte de a muri.

- Da, de o tânără poetă - nu are rost să-i dau acum numele... Cred că ținea mult la ea, deși nu avea gânduri de viitor, nu întrevedea o legătură de durată. Știu însă că, atunci când mi-a scăpat ceva nepotrivit la adresa ei, m-a apostrofat cu duritate, să nu mă leg de ea. Înțelegeți?... În dragoste, era constant - fără să fie un aventurier, nu se dădea în lături de la câte o aventură.

- Se pare că nu înțelegea femeia și uneori chiar recunoștea asta, spunând: „Domnule, femeia e o taină pe care eu, unul, nu o înțeleg.” Nu vorbea ca un om învins, ci ca unul enervat, nedumerit și atras în același timp de această enigmă. Poate de aceea, femeile din cărțile lui sunt atât de izbutite.

- Nu știu ce să zic. Uneori am recunoscut în cărți femeile din viața lui, alteori nu... Mai

degrabă, recunoșteam unele scene și gesturi specifice. Unul dintre aceste gesturi, de pildă, îi aparținea Aurorei, care când citea, concentrată asupra lecturii, își lua un fir de păr, îl făcea cârlionț în jurul degetului și îl smulgea, trăgând de el, iar Marin se amuza și-i zicea în glumă: „Vezi că ai să rămâi cheală, dacă mai citești mult.”

- Eta nu avea asemenea ciudățenii?

- Nu. Cu Eta în schimb am avut o supărare și n-am vorbit un an de zile cu ea. Trebuia să vin la București, îi anunțasem Etei data și ora când vin, dar, între timp, s-a întâmplat nu știu ce și am rugat o telefonistă să-i dea telefon și să o anunțe să nu mă mai aștepte... Fără să înțeleg de ce, Etei i-a sărit țandăra, reproșându-mi că pun pe un străin să o anunțe, că nu se face, că câr-că mâr... Și el, Marin, i-a ținut isonul. Ca urmare, n-am mai vorbit cu ei, până când Marin mi-a dat un telefon și mi-a zis: „Băăă, da' mult mai ține la tine supărarea!” Mai încoace, în ultimii ani, nu m-am mai certat cu el. Nici nu mai aveam pentru ce. Ne maturizaserăm și noi între timp.

POIANA LUI IOCAN

Dobre I. Burcea - fiu al satului:

Prin aprilie 1972 venisem la Cartea Românească pentru a discuta cu directorul ei, Marin Preda, despre viitoarea întâlnire a „Fiilor satului” Siliștea-Gumești. Proiectasem cu acest prilej un fotomontaj și doream să știu și părerea scriitorului. Cum scriitorul era ocupat, l-am așteptat în biroul secretarei sale. Nu a durat mult și a ieșit (...)

) După ce m-am prezentat și s-a lămurit al cui sunt și ce-i cu mine, m-a întrebat ce mă aduce pe la el și, prinzând curaj, am pomenit de invitația la „Fiii satului” și mai ales de fotomontajul cu imagini din biografia lui, însă, spre surprinderea mea, Marin Preda nu a fost încântat de idee, ba chiar s-a supărat:

- Ce-i asta, monșer? Cai verzi pe pereți?... Să n-apar p-acolo, că vă dau în judecată pe toți! E clar sau nu? Mi se suise sângele la cap. Al lui Pațanghel al nostru se boierise așadar? Într-o străfulgerare de ură, m-am întors spre el și i-am spus:

- Cine dracu' v-a învățat să-mi ziceți „monșer”? După o clipă de liniște, consumată în duelul mut al ochilor noștri aprinși, Marin Preda parcă s-a scuturat de starea aceea de tensiune și a izbucnit într-un râs molipsitor:

- He-he-he! Monșer! Păi, cu dumneata merită să mai discut, dar, zău, n-am timp acum! „Monșer” zic de când eram copil...

Mi-a plăcut mie cum o spunea unul de pe la noi... Am să-ți povestesc odată istoria asta numai pentru tine! Mi-a strâns mâna și ne-am despărțit împăcați (...). Ceva mai târziu, am aflat că vorba asta de „monșer” a auzit-o Marin prima dată pe când era elev în Siliștea. De fapt, a prins-o din zbor dintr-o discuție între intelectualii satului și i-a plăcut foarte mult cum sună. Marin era elev prin clasa a patra și stătea în curtea școlii cu prietenul său, Petre Costovici, când i-a atras atenția expresia „mon cher”, folosită de învățătorul Ionel Teodorescu pe când asculta o poezie a domnului agronom Ionescu Faur, de Iajutun”. După mai multe ezitări, al lui Călărașu s-a apropiat de învățător și l-a întrebat ce-i cu „monșerul” ăsta și ce vrea el să însemne. Oarecum surprins, învățătorul i-a explicat din ce limbă vine expresia și cum se traduce ea, după care s-a uitat mai atent la copilul acela de țăran, a căzut pe gânduri și, descoperind ceea ce numai el putea să descopere la un țănc de 10 ani, a exclamat: „Mă Călărașule, mă! Ție ți-a pus Dumnezeu mâna în cap.” Călărașu T. Marin, veșnic posac, tăcut și parcă surd la tot ceea ce se petrecea în jurul lui, a tresărit. Ar fi vrut să-l întrebe pe învățător ce a vrut să spună când a spus că „i-a pus Dumnezeu mâna în cap”, dar a renunțat, gândindu-se că e destul. Nu se cuvine niciodată să pui cuiva mai multe întrebări deodată.

Gigi Baltac-fiul Ilincăi:

Cum ziceam, îmi dă Marin telefon de la Mogoșoaia și zice: „Bă, te aștept! Cât faci tu de acolo până aici?”... „O oră” i-am spus... „Bine, te aștept” și mi-a închis. Am ajuns acolo, am sunat la ușă. „Cine e?”... „Gigi”... „Aha” a zis el și a început să-mi pună tot felul de întrebări despre maică-mea, despre oamenii din Siliștea, ca să fie sigur că eu sunt, nu altcineva. Dom’le, am stat pe hol cam o oră și ceva până s-a convins că nu mint. Era în ușă, cam obosit, parcă abia sculat din somn. Fără altă introducere, mă uit la el și zic: „Dom’le, în primul rând, am venit să vă iau la

Siliștea... Uite, mi-a zis mama și tata... „... „Bă, sare Marin. Să știi că merg! Avem unde să stăm, să dormim? Avem condiții bune?”... „Da, zic eu. Avem de toate, și vin bun, și palincă!”... „Gata, merg. Ajută-mă să-mi fac și eu ordine pe aici. ” L-am ajutat. Când termin, îl întreb: „Ce-i cu Delirul volumul doi, că îl așteaptă lumea ca pe pâinea caldă.” El de acolo: „Bă, îți vând un mare secret” și a râs. „Tu cu Ion (tatăl meu) ai putea să-mi păstrați la loc sigur un geamantan de manuscrise?”... „Cum să nu, domnu Preda!”... „Unde?”... „Păi, în țărână, dom'he! Fac o cutie metalică în șantier, de nu intră apă în ea, o dau cu smoolă și-i bag hârtie cerată, că am de la tâmplărie, și o îngrop la doi metri adâncime, de nu o mai găsește nimeni, nici cu ordin de la Securitate!” Nu-i plăcea când foloseam expresia asta „ordin de la Securitate”, dar de data asta a râs. Pe urmă, mi-a zis așa: „Bă, ține minte! Dacă oft să mi se întâmple ceva, ție îți rămâne responsabilitatea să publici cărțile ălea. Pentru că eu nu pot să le public acum, o parte din pricina comuniștilor ăștora și o parte din pricina rușilor!” Nu mint, era și Nuți (soția mea) de față, când a spus treaba asta. „Le publici când s-o putea, că tu ești mai tânăr, ai să trăiești mai mult și vremurile o să se schimbe. Așa să rămână stabilit, de la mine - să se publice manuscrisele ăstea odată! Le-aș lua chiar acum cu mine, dar mai bine am să ți le dau la întoarcere, că sunt la editură, într-un seif. Am la Cartea Românească un seif al meu, dar nu e în siguranță. ” În fine, Marin s-a spălat, s-a bărbierit în baie cam o oră. Mai aveam vreo cinci minute până să plecăm, când vine cineva la ușă: „Domnu Preda, aveți un telefon jos, la restaurant. ” Din câte știu, la Mogoșoaia era un singur telefon cu Bucureștiul. S-a dus el, a vorbit acolo și se întoarce și zice: „Bă, mare nenorocire. Nu pot să merg cu voi! Mă rețin treburi importante la București, nu se mai poate.” Ce era să mai zică?! Își făcuse deja valiza, își luase pijamaua, actele... Așa că a rămas el acolo. Eu am plecat cu soția și m-am întors duminică, după cum îi spuseseam, dar n-am găsit pe nimeni. După aia, pe 15-16 mai, am primit telefonul că a murit și toată povestea... Deci cu mine a vorbit foarte clar înainte de moarte, că dacă o fi să i se întâmple lui ceva, mie îmi rămâne responsabilitatea de a-i publica acele manuscrise, atunci când vremurile o vor permite. Cred că-i era sortit să dispară. Dacă apucam să plecăm, probabil că i s-ar fi înscenat un accident de mașină, cine mai știe... Cred că ordinul era deja dat. Când ne-am dus (eu, tata și mama) la Institutul medico-legal, era lume multă și toți discutau despre moartea neașteptată a lui Marin Preda. Nu mi-au dat voie să intru, dar eu am zis portarului: „M-au trimis să-i fac masca mortuară” și așa m-am tot dus pe niște uși deschise, până am dat de una încuiată. Și tot apăsând eu pe clanță, pac, ușa se deschide și dau de un tehnician. Zice: „Ce doriți?”... „Dom'le, uite, suntem rudele lui Marin Preda” și el zice: „Stați acolo, la intrare, că în cinci minute îl aducem. ” A închis ușa la loc, dar nu a mai încuiat-o. După alte două minute revine și zice: „Uite, eu sunt Radu și să țineți minte de la mine că nu a murit de moarte bună. O să vedeți că a fost lovit la cap și să țineți minte că nu a decedat din cauza băuturii, așa cum o să scrie în acte.” Apoi a dispărut. Mi-a întors spatele și a plecat. Cine a fost acel om, nu pot să știu. Eu am rămas pe loc, așa, înmărmurit. Apoi, după 2-3 minute a apărut în fine și trupul lui Marin și, într-adevăr, se cunoștea în stânga capului o urmă mare. Aia a fost lovitură puternică, nu glumă.

Zice Marin: „Uite, acum scriu la a doua parte din Delirul.” Și avea într-adevăr vreo 50-60 de pagini scrise la el, că m-am uitat la grosimea vrafului. „Acum scriu la roman”... „Păi, cum? am zis eu. Mi-ai zis că e deja scris”... „Ei, n-am avut timp că de abia acum m-am trezit din beție.” Și cum vedea că mă uitam cam ciudat la el, a adăugat: „Din beția succesului, bă Gigi!... Succesul cu Cel mai iubit dintre pământeni” și a râs. Pe urmă, a pus alte două coli albe peste ceea ce scrisese. Nicu Mărășescu, care a fost coleg de școală cu el și cumnat cu tata, i-a povestit o groază de

întâmplări pe care le-a trăit pe front, în timpul campaniei împotriva rușilor... Dom'ne, i-a povestit lui Marin despre Odessa câteva chestii, între care și despre un consătean de-al nostru care ajunsese observator, se urcase într-un pom și de acolo transmitea date pentru artilerie, dar la un moment dat i-a venit omului să se ușureze și s-a dat jos din copac, chiar când rușii s-au prins că pomul ăla era post de observație și au tras în el de l-au făcut zob. Așa a scăpat consăteanul nostru de moarte, ușurându-se. Norocul lui că apucase să coboare, chit că a fost rănit în piept și i s-au scos apoi două coaste... Tot timpul Mărășescu povestea și voia să treacă la altele, dar Marin îl oprea: „Stop, până aici! Atât am nevoie, deocamdată.” Asta era la 1 septembrie 1974 și, într-adevăr, episodul a fost prins în volumul I din Delirul, treaba cu Odessa, episodul cu observatorul, mai multe chestii din ăstea. Când a început să scrie la volumul doi, mi-a zis la Mogoșoaia: „Bă, unchi-tău ăsta, Nicu Mărășescu, mai trăiește?”... „Cum să nu?! Lucrează la Pitești, la Combinatul pentru industrializarea lemnului. Vine sâmbăta și duminica acasă”... „Băi, mai știe el să-mi povestească mie ce povestea el sub nuc?”... „Cum să nu”, am zis. „Atunci, înregistrăm totul pe benzi, a continuat unchiul. Am tot ce-mi trebuie. Spune-i să fie pregătit că o să am nevoie de el, că o să se mute la Mogoșoaia o vreme, să-mi povestească în continuare întâmplările lui de pe front.” Sigur că i-am spus omului și acum, când mă mai duc pe la Mărășescu, se tânguie bătrânul: „Măăă, ce nenorocire! Mă, muri Marin Preda și am rămas cu întâmplările mele nescrise!”

ELENA PREDĂ - SOȚIA SCRITORULUI

*„Cu două luni înainte să moară, Marin a insistat să-mi cumpere niște haine.
Ei bine, ca niciodată, mi-a ales numai îmbrăcăminte de culoarea neagră!
Tot ce am purtat la înmormântare au fost chiar hainele cumpărate de el.”*

Nu știu dacă Marin a avut cu adevărat presentimentul morții. Spaime însă, mai mari sau mai mici, l-au bântuit mereu. Îmi amintesc că odată i-a amorțit câteva minute mâna dreaptă și el s-a speriat cumplit că nu o să mai poată scrie, că nu o să mai fie în stare să țină stiloul între degete. După ce mâna a revenit la normal și el s-a liniștit, a avut grijă totuși să-și cumpere un reportofon din Franța (obiect rar și scump în acea vreme), gândindu-se la accidentul prin care trecuse, dar și la interviurile pe care trebuia să le facă despre perioada antonesciană - subiectul viitorului său roman *Delirul*... Marin, care se documenta foarte serios pentru cărțile sale, avea nevoie de reportofon pentru interviuri și diferite alte situații neprevăzute. De pildă, în Siliștea, Marin nu putea să pună prea multe întrebări, pentru că toți vecinii lui erau „mari” și cu nasul pe sus. Așa sunt țărani din Siliștea - se cred cu toți persoane importante. Acceptă să vorbească doar într-o anumite situație - atunci când îi faci să se simte ei cei mai importanți, nu tu. În aceste condiții, am fost nevoiți să folosim următorul șiretlic: mergeam eu înainte cu reportofonul pornit (de fapt, era un casetofon simplu, cumpărat de la Lucian Pintilie) și puneam întrebările: „Ce-ți mai fac copiii?... Cum o mai duci cu sănătatea?” Deci, realizăm eu preludiul la ceea ce trebuia să urmeze. Marin stătea în spate și asculta. Știa că-mi place să stau de vorbă cu oamenii și se amuza în felul lui. Începeam cu o întrebare capcană („Am auzit că a murit cutare din sat.”), întrebare ce avea menirea de a-i dezlega omului limba. Ceva mai târziu puteam să pun și întrebarea care îl interesa pe Marin.

Da, Marin avea o mulțime de spaime. Una dintre ele era legată de friguri, boala lui din copilărie. De pildă, îi era frică să mai meargă la mare, pentru că acolo avusese ultima criză... Foarte rar, boala asta perfidă reapărea pe neașteptate. Se întâmpla uneori să se oprească din drum și să-mi spună: „Ține-mă de mână. Mi-e frig!” Trebuia să fie cineva lângă el, ca să-i spună: „Stai liniștit. O să treacă” și apoi să discute cu el ca să-l distragă de la starea de neliniște... Marin avea atacuri de panică la aproape orice semn de boală. În asemenea momente, simțea disperat nevoia de a avea pe cineva lângă el. Din pricina asta, cred, și l-a apropiat pe Mircea Dinescu. Ținea la tânărul poet. Îi plăcea de el. În plus, îi intrase în cap că Nicolae, primul nostru băiat, o să semene cu Dinescu, atunci când va fi mare. Cam așa îl vedea el pe Nicolae: blond, frumușel, inteligent, rebel, ușor teatral și... cu succes la fete. Da, frica de moarte a avut-o tot timpul. Chiar cu o zi înainte de ziua fatidică, am primit un telefon disperat de la el, să merg la Mogoșoaia. Era la Cartea Românească, când m-a sunat: „Îmbracă-te! Trebuie să mergem la Mogoșoaia.” I-am spus: „Marine, nu pot să las copiii singuri, acasă. Dacă vin, îi iau și pe ei.” Nu a fost de acord. Atunci, am început s-o caut pe bona copiilor, doamna Alice (era ziua ei liberă), dar, ca un făcut, nu o găseam niciunde. În tot acest timp, telefonul suna non-stop. Era Marin, din ce în ce mai impacientat: „Tot n-ai găsit-o? Hai, grăbește-te.” Ce se întâmpla nu știu - ceva rău în orice caz, de vreme ce repeta obsesiv: „Trebuie să vii și să stai cu mine!” Bănuiesc că panica lui era

legată de primirea unui telefon anume. Nu era prima oară când primea telefoane ciudate, unele de amenințare. E greu de spus cine anume îl amenința. După apariția Delirului, pentru noi a urmat o perioadă cumplită, de hăituire. Cineva căuta ca Marin să nu se mai simtă în siguranță. Chiar și eu am primit câteva scrisori și bilețele, pline de cuvinte obscene și amenințări, semnate „Un grup de legionari”, deși putea fi oricine - un nebun, un om al Securității, un agent sovietic. Bănuiesc că miza acestor presiuni era volumul al II-lea de la Delirul... Eram la mare, la Neptun, când Mircea Sântimbreanu m-a luat deoparte și mi-a spus: „Știi, a venit ambasadorul rus, Drozdenko, și m-a întrebat ce are de gând să scrie Marin Preda în volumul al II-lea din Delirul... Spuneți-i domnului Preda să fie atent!” Eu am intrat, la rândul meu, în panică, dar nu i-am spus lui Marin, ca să-l menajez, să nu-l alertez inutil și pe el. Nu a trecut mult timp și, într-o zi, Marin s-a întors acasă, râzând: „Să vezi ce-am făcut astăzi!...Știi cine a venit la mine, la birou?”... „Dacă nu spui, nu știu.” Zice: „Ambasadorul sovietic.” Eu am încremenit, amintindu-mi ce mi se spusese la mare, dar el a continuat imperturbabil: „Cum să vină el să mă întrebe ce am de gând să scriu mai departe în Delirul?” Ușor neîncredătoare, mă uit la el și zic: „Ți-a pus chiar întrebarea asta?” Da, m-a întrebat direct: <Ce aveți dumneavoastră de gând să scrieți în volumul II din Delirul?>. Chiar dacă ambasadorul voia să pară amabil și a încercat să-l ia pe după umăr, ca și cum venise la un bun prieten, Marin l-a respins, s-a dat la o parte și l-a repezit pe Drozdenko, cât era el de Drozdenko. Marin povestea cu mândrie scena, dar, în sufletul lui, se cuibărise neliniștea. Bănuia că ambasadorul nu va uita niciodată cum fusese tratat, deși, judecând după invitația ulterioară de a vizita Uniunea Sovietică, incidentul părea dat uitării. Văzând invitația cu antetul Guvernului URSS, Marin a refuzat categoric. La Moscova, ni se putea întâmpla orice - de la iradiere, la un banal accident rutier. Se dovedea încă o dată că apariția Delirului fusese un blestem, de care el era perfect conștient. De fapt, pentru pregătirea Delirului, Marin mersese și vorbea cu văduva lui Armând Călinescu, cu generalul Magherescu, găsisse tot felul de surse. Dacă cineva îl întreba de unde știe cutare sau cutare lucru, răspundea invariabil: „Biblioteca Academiei” și evita, ca un ziarist de profesie, să-și dezvăluie sursele. În realitate, se temea pentru viața lui și a familiei.

Deci amenințările nu conțineau. Telefoanele nu aveau prea multă inventivitate, cel puțin cele primite de mine. Ori mă înjurau trivial, ori spuneau, neștiind cu cine vorbesc: „Te-ai trezit și tu să scrii o carte despre noi! Ce știi tu despre legionari?” sau: „Ai grijă că te vom omorî pe tine și pe copiii tăi.” Era opera unui paranoic schizofren sau era înscenarea Securității? - asta nu voi afla niciodată.

Să fi avut Marin presimțirea morții? Cu cât mă gândesc mai mult, cu atât îmi vin în minte scene și mici întâmplări, altcumva greu de explicat. De pildă, în anul morții lui, în martie, am mers împreună la Casa Modei și a insistat să-mi aleagă el hainele. Ei bine, ca niciodată, mi-a ales numai îmbrăcăminte de culoarea neagră - taior negru, pălărie neagră, pantofi negri! Tot ce am purtat la înmormântare erau chiar hainele cumpărate de Marin la Casa Modei... Ciudat lucru - lui, care nu-i plăceau culorile închise, acum i se deschisese brusc gustul pentru negru. Apoi, prin 1978, cineva (o doamnă Marinescu, prezentată de soția lui Mihai Ungheanu) i-a făcut lui Marin horoscopul și i-a prezis că în 1980 o să aibă o foarte mare cumpănă. A trecut aparent ușor peste previziunea făcută, dar eu știam prea bine cât de mult îl influențau cărțile și teoriile ocultiste. Îl simțeam neliniștit și tensionat și, în 1979, când a avut un accident foarte urât de mașină, Marin s-a liniștit instantaneu, spunând: „Gata, am scăpat!” Credea că horoscopul se împlinise și trecuse deja peste cumpăna prezisă. Oricum, în 1979 a fost la un pas de moarte și mă gândesc tot mai serios dacă nu cumva accidentul a fost pus la cale de

cineva. Altfel nu se explică de ce acel TIR, care l-a accidentat, și-a schimbat brusc sensul de mers și parcă a căutat să lovească intenționat mașina lui Marin, retrasă cuminte pe marginea drumului. Când l-am întrebat cum s-a petrecut accidentul și ce anume a făcut în acea clipă, el mi-a spus că nu mai știe nimic, decât că, neavând centură de siguranță, a pus mâinile pe volan și s-a opintit în el... A doua zi, m-am dus să văd epava mașinii și m-am îngrozit. Volanul era îndoit, contorsionat. Nici acum nu înțeleg cum a putut scăpa neatins, fără nicio fractură, dintr-un asemenea accident.

Aparent, era un om dificil în relațiile cu ceilalți. Pentru el, nu existau decât familia lui, copiii și scrisul... în primul rând, scrisul. Chiar fiind soția lui, îmi venea câteodată destul de greu să creez momente de intimitate, să-l scot din preocupările lui obsesive. În lumea lui, era foarte greu de pătruns. Uneori, lucra o noapte întreagă și scria doar 7-8 rânduri și acelea chinuite. Erau nopți în care scria numai trei rânduri. Deci, trebuia să știi să te porți cu el. Unii prieteni de-ai lui i-au învățat slăbiciunile și au știut să profite... Nu a avut noroc cu prietenii. Era ciufut cu cine nu trebuia și confesiv, la fel. Oricum, era imprezvizibil. Avea momente de tandrețe și afecțiune când te așteptai mai puțin. Îmi amintesc, de pildă, ceva care m-a impresionat teribil la el...

Când s-a născut Nicolae, am venit acasă, unde totul era pregătit - și camera, și pătuțul. În timp ce copilul dormea, am ieșit să fac niște mici cumpărături și, când m-am întors, m-am cutremurat - l-am găsit pe Marin în fața pătuțului lui Nicolae, în genunchi. Stătea și privea nemișcat, de parcă s-ar fi rugat. L-am lăsat în pace, nevrând să tulbur această scenă de film tarkovskian. După vreo oră, când am intrat iar în cameră, Marin se suise pur și simplu în pătuțul lui Nicolae! Se făcuse atât de mic, cât să încapă acolo și să-și țină copilul în brațe. În veci, nu o să pot uita această imagine - ca imaginea perfectă a iubirii părintești, a imenselor lui resurse de ocrotire și tandrețe.

Îl iubea mult pe Nicolae, dar nici al doilea băiat al nostru, Alexandru, nu era mai prejos, într-o zi, Alexandru a trebuit să rămână cu el, la Mogoșoaia, eu fiind în spital cu Nicolae. Deci, Marin scria la birou, iar Alexandru, care avea doar 4 ani, mângălea o foaie de hârtie în pătuțul lui. Când Marin s-a apropiat să vadă ce face copilul, a rămas încremenit. Alexandru făcuse un desen, după mintea lui de atunci - desenul unui cap de om, cu o mână și un stilou. Atât de mândru a fost Marin de Alexandru, încât a purtat desenul tot timpul cu el, în buzunarul de la piept, și, uneori, îl arăta cu mândrie la prieteni. Ai să mă întrebi cum se împăcau iubirea lui pentru copii și rigorile scrisului, iar eu am să răspund: foarte simplu. Marin știa că poate avea încredere totală în mine în ceea ce privește copiii. Eram leoaică când venea vorba de copii. Deci, pe partea asta, era liniște pentru el. L-am lăsat să lucreze, să se dedice scrisului... Mi-ar fi convenit să merg și eu la Mogoșoaia, să stau ore în șir în poienita aceea superbă și mereu înflorită. Dar nu, nu am făcut asta, pentru că știam că îl pot deturna... Iar el trebuia să lucreze. Asta era visul lui. Pentru asta se născuse.

Și-a dorit foarte mult să aibă copii. Nu știa tot timpul ce să facă și cum să procedeze ca părinte. Pentru el, băieții lui erau niște adulți ceva mai mici. De multe ori l-am surprins gândindu-se ce ar fi putut ajunge copiii peste 20 de ani. De pildă, în viziunea lui, Alexandru trebuia să fie inginer mecanic auto, un mic capitalist (sau cel puțin cu ideea asta rămăsese el, după ce vizitasem Uzinele „Dacia” de la Pitești). În Nicolae, nu știu de ce, vedea un viitor actor, lucru pe care Nicolae a și vrut să-l facă, să dea examen la IATC, dar a pierdut pe mâna lui. Deși se pregătise foarte bine și avea destule șanse să reușească, în ziua examenului a avut neagra inspirație să se îmbrace ca un zănatic - cu pantaloni vișinii, smoking și papion la gât. Dându-și seama că băiatul a avut doar un acces de teribilism, Dem Rădulescu l-a luat deoparte și l-a trimis acasă, spunându-i: „Du-te și te schimbă! Apoi, vino urgent la examen.” Nu știu nici astăzi de ce, dar Nicolae a dispărut, nu s-a mai prezentat la examen. A dat cu piciorul unei cariere pe care și-o dorea, pentru care se pregătise... Eu, la rândul meu,

aș fi vrut să facă arte plastice la „Tonitza” împreună cu Alexandru (foarte talentat la desen, de altfel), dar copiii m-au potolit și mi-au spus să-i las în pace. „Mamă, noi niciodată nu o să scriem și nici nu o să facem o carieră artistică, pentru că, în tot ce vom face, vom fi considerați fiii lui tata și strădania noastră va trece mereu pe locul doi.”

Pentru Marin, copilăria era ceva aparte și sfânt. Multe lucruri din copilăria lui mi-a povestit. Țin minte că, la un moment dat, m-a întrebat: „Știi ce-am făcut când eram de vârsta lui Nicolae?... Deși aveam 2-3 ani, am ieșit pe uliță, de-a bușilea, pe sub poarta din curte. Tocmai atunci treceau niște cai. O herghelie întreagă... Ar fi putut să mă calce.” Deci, ținea minte și ce făcuse la trei ani. Tot așa își amintea cum s-a dus cu caii într-o pădure, Cotigioaia parcă - scena fiind amintită și în una din cărțile lui. S-a dus, dar fără să se afunde prea mult (pentru un om de câmpie, pădurea e un loc plin de spaime, de închipuiți) și s-a așezat pe iarbă. Stând așa, a uitat de cai, a uitat de tot, până a văzut o șopărlă. Fără să se teamă, a întins mâna pe iarbă și și-a spus în mintea lui de copil: „Dacă șopârta asta trece de trei ori peste mâna mea, o să devin scriitor”... Ți dai seama? La 12-13 ani, Marin voia să fie scriitor. A stat aproape o zi întreagă cu mâna întinsă, așteptând să treacă mica vietate de trei ori. Povestea Marin cum șopârta nu se depărta de el, doar îl privea în ochi. Privea și aștepta. Până la urmă, șopârta a trecut și a treia oară. Se înserase deja. Caii intraseră în porumb și acasă îl aștepta o ceartă zdravănă, dar pentru Marin nu mai conta nimic. Știa că o să fie scriitor... Și acum, când îmi amintesc cuvintele lui, mă întreb cum e posibil ca un copil de Țăran să-și dorească atât de mult un lucru despre care habar nu avea. Un lucru atât de înalt, de neimaginat chiar și pentru oameni în toată firea. În primii noștri ani de iubire, mi-a povestit toată copilăria, criza lui de malarie de la Școala Normală, când a căzut de la etajul întâi, fără să-și dea seama. S-a trezit în curte, în pijama, derutat și tremurând de frig. Nu a înțeles prea bine ce s-a întâmplat. A trebuit să reintre în clădire pe la portar... Nu și-a dat ce se petrecuse cu el, până nu i s-a spus. Tot o întâmplare stranie, povestită de el, s-a petrecut la Sinaia, la Pelișor, unde lătrau niște câini și nu-l lăsau nici să scrie, nici să doarmă. Exasperat de oboseală, a luat un baston, a ieșit în curte și a început să lovească în ei, deși el nu era de felul lui un brutal nici cu oamenii, nici cu animalele. A doua zi dimineața, îngrijirea de la Casa de creație i-a spus: „Dom' Preda, n-au fost câini, au fost lupi. Au făcut prăpăd la un cioban din apropiere.” Marin a încremenit. Fără să știe, se luptase cu o haită de lupi. Puteau să-l sfâșie într-o clipă.

Apropo de scris - Marin nu putea să scrie decât noaptea. Adeseori, mă lăsa să-i citesc dimineața manuscrisele, măcar pentru că avea nevoie de un cititor, de o primă reacție de lectură. Nu avea prea multe tabieturi, dar, când se apuca să lucreze, citea întotdeauna 20 de pagini din urmă, ca să regăsească tonul narațiunii și să reintre în atmosfera romanului. Între două cărți treceau cam doi ani de reflecție și de odihnă. În orice caz, nu se apuca de o nouă carte fără o gestație lungă. Apoi, începea să scrie, greu și chinuit, dar constant și fără întreruperi. Uneori, însă, apărea câte un accident.

Îmi amintesc că, scriind la Marele singuratic, și-a dat seama că nu vrea ca personajul din roman, Simina, să moară. Cred că o lună și jumătate ne-am plimbat prin Grădina Botanică și el repeta întruna: „Cum să fac s-o salvez pe Simina?” Mergeam lângă el, îl ascultam și sufeream în felul meu, pentru că trebuia să tac, nu puteam să-i dau niciun sfat, nu aveam controlul întregului text, deși, ca simplu cititor, aș fi putut avea și eu o idee. În fine, după aproape două luni s-a întors vesel acasă și mi-a spus: „Știi ce? Romanul mă duce într-o singură direcție - trebuie s-o omor!” A trecut ceva timp, până mi-am dat seama de ce zâmbea. Scăpase de o obsesie, de un obstacol epic, de un anume sentiment al neputinței... Nu era vorba de Simina sau de alt personaj. Era vorba de propria lui neputință...

Altcumva, refuza să discute despre cărțile la care tocmai lucra. Odată, l-am întrebat despre un personaj din Cel mai iubit dintre pământeni (eu mai citeam pe ascuns unele fragmente), încercând să ghicesc modelul uman real din carp se inspirase, dar el m-a întrerupt destul de nervos și mi-a spus: „Știi ce a zis Flaubert despre personajul său: <Madame Bovary c'est moi!>„. Adică, voia să spună că el trăia prin toate personajele romanului său. Asta nu m-a împiedecat să descopăr că, în romanele lui, personajele de sex masculin din realitate erau feminine în carte și invers, cele feminine erau masculine. Nu știu dacă era o anume tehnică de romancier sau chiar așa simțea el nevoia să procedeze. Inversarea sexelor face, probabil, ca personajele lui să aibă un anume mister, un plus calitativ, greu de definit, pe care îl leg, vrând-nevrând, de episodul faimos din viața lui, horoscopul în care i s-a prezis într-un fel moartea din 1980, dar și faptul că, într-o viață anterioară, el fusese femeie!... Chiar așa scria în horoscop: femeie.

POIANA LUI IOCAN

Dragă Cezar Ivănescu,

Din motive vechi, țărănești, mă gândesc adesea că, de pildă, un accident de mașină s-ar putea să fie fatal (era să fie, în februarie curent), și atunci îmi vin îngrijorări cu privire la soarta manuscrisului meu, Cel mai iubit dintre pământeni, care a ajuns la o mie de pagini. Știi bine, rudele, soția, oricât de iubitoare, după ce mori îți publică manuscrisul și acceptă orice ingerință, tăieturi etc., cum a făcut dna Rebreanu cu jurnalul acestuia (a tăiat din el orice referință la persoana ei). N-aș vrea să pătesc la fel și te-aș ruga ca, în caz de ceva, nu neapărat foarte grav, dar care m-ar împiedica să-mi păzesc acest manuscris, să-l iei asupra dumată și să ai grijă de el din toate punctele de vedere. Din acest manuscris, mai posed două copii la loc sigur, dar nu atât de sigur ca la dumneata și doamna Mery, care sunteți oameni tineri (mulți înainte!). Acele copii sunt conforme cu originalul, adică sunt corectate de mine, dar nu atât de bine precum copia pe care ți-o încredințez.

Mersi, și să sperăm că nu va fi nevoie să o faci.

Cu prietenie, Marin Preda
(5-X- 979)

Sae Preda - fratele mai mic al scriitorului:

Din toate câte au fost la moartea lui - și au fost destule - cel mai mult mă întristează că nu i-am respectat o dorință de-a lui, testamentară... Povestea începe cam prin '69, când, ajungând la București în delegație, l-am căutat la editură. M-a primit în biroul lui și, fără vreo altă introducere, mi-a spus: „Uite, bă, aicea este o valiză cu scrisori, cu documente, fotografii și alte chestii... la-o la tine! Ai unde s-o ții?” l-am spus că da, el nu a mai comentat nimic și, atunci, am cumpărat din oraș o valiză, una potrivită ca mărime și colorată în carouri, pe care am luat-o la Bacău... în valiză, erau într-adevăr teancuri de scrisori legate frumos. Nu știu prea bine conținutul, că am zis: „Dom'le, nu-i treaba mea!”, dar m-am uitat pe câteva - erau scrisori de dragoste și de rememorare a unor clipe de fericire, cu multe și inedite observații despre viața literară de atunci sau despre imbecilitatea unor oameni politici din epocă... Apoi, prin '70, a venit odată în Bacău și mi-a spus: „Băi, dă-mi

valiza aia, că acum am unde să o țin", spunându-mi că o duce la Cartea Românească, în fișetul său personal, și, dacă i se întâmplă ceva, s-o iau de acolo și s-o păstrez cu grijă... N-am nicio îndoială că valiza era într-adevăr la editură, împreună cu un bilet în care pomenea numele meu. Mi-a confirmat doamna Stănescu, secretara lui Marin; mi-au confirmat și alte persoane din anturajul lui... în fine, în ziua în care am aflat de moartea lui, am venit la București și, primul dmm, l-am făcut la editură. Nu am reușit să discut cu nimeni, iar biroul lui era sub sigiliu. A doua zi, am fost chemat la editură, unde se înstituisese deja o comisie de inventar, comisie din care făceau parte Comei Popescu, un vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor și mai mulți securiști - și la el în birou, și pe culoar. Au stat acolo preț de mai multe ore și, când s-a deschis ușa, a apărut Comei Popescu, care, vizibil jenat, mi-a spus că nu s-a găsit nimic... După niște ani, m-am întâlnit cu Cornel Popescu și, luându-l deoparte, am încercat să aflu adevărul despre acea valiză, dar el s-a eschivat: „Ei, o să vă spun eu altă dată”, fără să confirme și fără să nege că valiza nu era la locul ei, unde o lăsase Marin la păstrare. Nu peste mult timp, am aflat că a murit. A luat cu el secretul valizei, care, cu siguranță, se află și acum într-un depozit al SRI-ului.

MARINICĂ PEDA - FIUL LUI SAE ȘI FRATELE LUI SORIN, PRIN URMARE, NEPOTUL SCRITORULUI

*„Marin Preda era sensibil la unele lucruri și sensibilitatea asta
și-o masca într-un mod uneori brutal.”*

- Conținutul acestei cărți revine mereu la Siliștea-Gumești și la personajele din Moromeții. În cazul tău, voi face o excepție, gândindu-mă că tu ai stat mai mult decât mine în preajma lui Marin Preda. Știi mai multe despre el... îndrăznești să-i faci un portret?

- L-am cunoscut pe părți și pe bucățele. Nu am o imagine unitară, ca să-i pot face un portret... Nu m-am pregătit deloc pentru interviu. N-am avut timp nici să mă gândesc... Am zis: „Las' să fie spontan.” S-a așezat și perdeaua timpului oleacă, prin urmare amintirile nu-mi sunt atât de clare - unele par vii, altele s-au estompat... Deci amintirea lui Marin Preda este, în mintea mea, un joc de puzzle din care lipsesc niște piese. Nu e nicio noutate să spun că era un tip dificil, care nu se arăta întotdeauna și oricui. În ultima parte a vieții sale, pot spune că l-am cunoscut și ne-am apropiat... Din copilărie, pe când aveam câțiva ani, nu-mi amintesc decât câteva imagini din apartamentul lui din Dionisie Lupu. Avem și niște fotografii făcute de Aurora Comu...

- Știi fotografiile, așa cum îmi amintesc și strădania sadică a Aurorei ca să ne facă să zâmbim în fața aparatului de fotografiat.

- Mă întindeam pe covor și Aurora mă ciupea într-adevăr, mă făcea să râd la poză, în timp ce el, Marin Preda, rămânea foarte serios, foarte concentrat, cu ochelarii lui cu ramă groasă - arăta ca în poza lui celebră din tinerețe, impenetrabil și ușor misterios.

- Semăna cu Panait Istrati...

- Era modelul intelectualului acelor ani. Era o modă, o anume expresie facială, coafură, ochelari - asta era modelul... Dacă te uiți cu atenție, cam toți scriitorii din epocă aveau aerul ăsta. Aurora în schimb mi se părea o zână. Era și frumoasă, și caldă, și știa să comunice. Îmi amintesc când ne-a adus niște dulciuri din Turcia... Era superbă și cred că, în sufletul ei, a regretat că nu are copii.

- Da, țin minte... Cutii de plastic și ebonită. Vedeam pentru prima oară ebonită - neagră și alunecoasă.

- Pentru noi, atunci, era ceva extraordinar! În plus, mai era și un joc de șah, adus din URSS, la întoarcerea din China... Pe Marin, îl țin minte și când mai venea la Bacău și ne lua pe genunchi... Țin minte râsul lui aparte, forțat, inconfundabil. Tocmai ne sculase din somn și voia să râdem. Nu știu de ce voia el asta... În orice caz, era grăbit în toate și nu avea răbdare. Ne-am mai întâlnit cu el în Bacău, pe stradă, împreună cu Eta, când ne-a cumpărat stilourile de la librărie... Eta se uita la el de departe, reticentă și ușor nemulțumită... După aceea, nu știu... Eu am primit, pentru prima dată, o invitație la telefon să mă întâlnesc cu el, în vara lui 70, când s-a făcut filmul acela la Siliștea... Cred că era în vacanța din clasa a X-a, când am ajuns în studioul lui Tudor Vomicu. Atunci a fost toată tărășenia... Deci unchiul mi-a dat telefon, dar eu nu l-am recunoscut - semăna la voce cu Roni Căciularu, un ziarist din Bacău. Și zice Marin cu vocea lui pe care o confundasem: „Știi cine sunt?” Zic: „Da, domnu' Căciularu. Bineînțeles că știu!”... „Păi, unde sunt ai tăi?”... „Păi - zic eu, știind că ieșiseră împreună la

un restaurant - nu-s cu dumneavoastră, domnu' Căciularu?" Ne-am contrat așa, preț de câteva minute, după care a început să râdă și-mi zice: „Mai ghicește.” Atunci am înțeles și i-am recunoscut vocea. Prost și naiv, nu am apucat să spun decât: „Doar nu sunteți și am lăsat puncte apăsate de suspensie, iar el a izbucnit în hohote de râs: „Uite, vreau să te chem la București, ca să ai o vacanță de neuitat.” Și așa a fost. M-a așteptat la gară, m-a condus, a avut grijă de mine. La București, am regăsit ceva din amintirile mele de când eram mic. Era Bucureștiul interbelic, superb și ușor baroc, Bucureștiul de care mă îndrăgostisem eu la 4-5 ani și, când am ajuns la ușă (chiar asta mi-a spus Marin Preda), am simțit că sunt Felix din romanul lui Călinescu - tânărul venit, în București, în casa lui moș Costache... Da, mi se părea, așa, un gest de ieșire în altă lume, în marele oraș pe care trebuia să-l cuceresc.

-**Ați plecat împreună la Siliștea.**

- Da, am plecat... Pe drum, Marin era reticent și preocupat de nu se știe ce. Se uita la mine, cam dintr-o parte, mai ales că i-am deranjat interviul, ascultând muzica de la mașină cu volumul la maximum. Când i-am auzit vocea, am înghețat imediat, ca în Moromeții, când se aude vocea lui Tudor Călărașu... Marin era prost dispus, mai ales că se stricase aparatura de filmare, exact când trebuia să discute, să ia chiar el un interviu Joitei, mama lui și bunica noastră... Altfel, era un film bine făcut pentru epoca respectivă; un film interesant, măcar pentru că releva o altă fațetă a scriitorului - o nouă imagine, cum s-ar spune... În fine, după filmul cu pricina am mai rămas un timp în București, ocazie cu care am cunoscut mai mulți scriitori și, mai ales, pe Eugen Jebeleanu, care mă tot lăuda că sunt un băiat foarte frumos, iar asta mă enerva teribil... Mă rog, a fost o perioadă în care ne-am apropiat, dar ne-am și certat... Cred că știți, de la un breloc.

- Îmi amintesc episodul, **asa** cum îmi amintesc **că** Marin avea „limba spurcată”, cum se zice în popor - **dacă** apuca **să** spună ceva negativ, acel lucru se împlinea. Îmi amintesc **că** mie nu a vrut **să**-mi împrumute *Gramatica limbii franceze*, ediția Larousse, zicând **că** am **să** o **prăpădesc**, deși nu aveam cum - locuiam la subsolul casei de pe Dr. Herescu, deci sub ochii lui. Ei bine, **după** ce mi-a **făcut** hatărul **și** mi-a dat cartea, în cartier a **căzut** o ploaie teribilă, care a inundat subsolul casei, iar cartea de gramatică a **căzut** de pe masă **direct** în **apă** **și** s-a **făcut** „varză” - exact cum a zis el! **Țin** minte **că** oarecum la fel s-a întâmplat **și** cu brelocul de care spui - n-a vrut **să** **ți**-l arate, crezând **că** ai **să**-l **șterpelești**, atras de ciudățenia brelocului de la cheile casei (un **căluț** de mare învelit în plastic transparent).

- Nu, nu el e de vină, ci Nuți, care i-a băgat în cap treaba asta. S-a supărat pe mine pentru că într-o zi s-a întâmplat să n-o salut. Asta a fost chiar în ziua în care am intrat prima oară în casa lor și am dat cu ochii de ea. Era foarte tânără, cu Nicolae în brațe, încât, pe moment, m-am blocat, neștiind dacă era chiar soția lui (mătușa mea) sau doica. Mi-am dat seama că am făcut o gafă, după cum s-a uitat la mine și mi-a zis: „Ei, pe mine nu vrei să mă saluți?”...

-Brelocul **ăsta** era...

- Unchiul îmi lăsase cheile, dom'le! Era un breloc de rahat, din plastic.

- Plastic, dar în care era un **căluț** de mare, cumpărat în Grecia sau în Franța...

- Căluț sau necăluț, era un breloc lucrat la strung. Brelocuri d-ălea erau pe toate drumurile, chiar și-n Bacău, la Fabrica de plexiglas, la Uzina de avioane... Ca să scurtez povestea, în final nu a mai vrut să-mi lase cheile. A plecat brusc și m-a lăsat pur și simplu pe-afară. Tu pricepi? A trebuit să mă duc prin curte, prin aripa cealaltă, să cobor la subsol și să intru pe o ușă de serviciu, pe care mi-a

deschis-o o vecină și, în sfârșit, am reușit să intru în casă, dar numai în subsol, rămânând câteva zile fără mâncare, fără bani, fără nimic. Când s-a întors și am început să-i povestesc prin câte trecusem și cum m-a ajutat cu mâncare un prieten de-al meu, care locuia aproape, pe Dr. Lister, m-a întrerupt în mod brutal: „Și ce-mi spui mie toate astea?”, iar eu m-am enervat și m-am răstît la el - stai așa, băi frate, mă lași ca proasta-n târg și pleci? Ție ți-ar fi convenit să-ți faci altul așa ceva?... M-am răcorit în felul meu, fără niciun efect, desigur... După vreo zece ani, deci prin 1979, unchiul m-a invitat la masă și acolo mi-a spus: „Băi Marine, am greșit față de tine! Probabil că m-am lăsat influențat de Nuți și am greșit.” Apoi, m-a întrebat mai mult de formă dacă eu am luat brelocul sau nu... Știi, ca o ultimă întrebare, și atunci i-am spus: „Dom'le, breloc din ăla se găsea și-n Bacău! Erau în toate magazinele de bijuterii!” S-a uitat foarte mirat la mine. Parcă nu-i venea să creadă. „Chiar apăruse moda asta și la Bacău?”, a întrebat el și nu s-a lăsat până nu i-am confirmat încă o dată: „Magazinele de bijuterii aveau brelocuri din ăstea.” După aia, ne-am împăcat, deși un timp nu am mai vrut să am de-a face cu el, până când, nevrând să las lucrurile încălțate între noi, i-am spus lui Nuți că vreau să-i vorbesc pe îndelete și ea m-a sfătuit să-l pândesc noaptea, când iese din casă. „Du-te cu el noaptea, la plimbare, și puteți vorbi orice și oricât!” Asta am făcut și, câteva nopți la rând, i-am vorbit destul de intimidat. Cred că i-am făcut impresia unui adolescent necopt și frământat. Mi-a zis că mă preocupă lucruri profunde, dar vom discuta altădată, nu atunci... În vara lui 1979 (deja se mutase în strada Pictor Romano, iar eu eram student în ultimul an la filologie), Marin mi-a cerut să locuiesc la el, dar cu o condiție - să hrănesc nutrilile, pe care le creștea în curte (nu știu de ce, dar țin minte că era o adevărată modă, în toată țara). Îmi amintesc că, prima oară când au scăpat din cușcă, m-am speriat rău, că aveau dinții ăia mari și lungi. L-am sunat imediat la Mogoșoaia și el m-a sfătuit să stau liniștit și să nu-mi fac probleme: „la-le, bă, de coadă”... „Dom'le, dar au niște incisivi de speriat!” am zis. El însă a insistat: „la-le de coadă și ai să vezi că nu-ți fac nimic.” A fost o perioadă în care ne-am apropiat foarte mult și am discutat îndelung despre literatură, despre artă în general, despre Moromeții și multe altele. Îmi amintesc mai ales o scenă, pe care am trăit-o cu el în timp ce ne plimbam pe strada Mântuleasa. Tocmai discutam despre niște chestii istorice, despre năvălirea slavilor și cum ocupaseră ei zonele cheie ale civilizației, când a tăcut deodată, ba chiar m-a repezit când l-am întrebat nu știu ce. S-a schimbat brusc; devenise un cu totul alt om. Nu știam ce se întâmplă, până în clipa în care mi-am dat seama că, în curtea bisericii de vizavi, avea loc o înmormântare. Fără nicio explicație, mi-a cerut să ne întorcem acasă. Probabil, nu voia să-l văd în starea de tulburare care îl cuprinsese. Făcuse, cred, un atac de panică - nu știu. Nici măcar nu m-am supărat pe el. Știam de mai demult că e sensibil la anumite lucruri și că sensibilitatea asta și-o masca în mod brutal.

- Dacă te-a acceptat în plimbările lui nocturne, înseamnă că te invita și la restaurant - la Casa Scriitorilor sau la COȘ, în Piața Cosmonauților. Mâncarea, tabietul ei vreau să spun, și un pahar cu vin îl făceau uneori să fie scilicor și memorabil.

- Da, așa e. Țin minte că eram odată la Scriitori și la masă venise Dorin Tudoran. Se discuta despre Ceaușescu, despre Păunescu... M-am băgat și eu în vorbă și l-am întrebat ce părere are despre Ceaușescu și el mi-a replicat: „Dom'le, e un tip pierdut”... „Păi, de ce?” l-am întrebat eu surprins (să nu uităm, eram prin 1979) și el s-a uitat la mine, a ezitat un timp (să-mi spună, să nu-mi spună), după care mi-a zis în șoaptă cumva, confidențial oricum: „Jl scăpat frâiele din mână.” N-am mai insistat, deși îmi stătea pe limbă să-l întreb. Discuția s-a mutat la Adrian Păunescu, la care ținea sincer și cu atât mai mult regreta evoluția lui ca poet. Principalul reproș pe care i-l făcea era următorul: „A intrat în

folclor." Și drept argument a adus catrenul care circula atunci: „N-are cur și n-are coale / Ceașescu Nicolae / Cât să-l lingă într-un an / Nuștiucine Adrian"... Cum spuneam, la masă venise Dorin Tudoran, care i se plângea întruna, că nu știu ce pățise. Preda l-a lăsat un timp, după care l-a întrerupt, concluzionând, în stilul lui, optimist ironic: „Lasă, Monșer, că vine toamna, vin alegerile, și-i aranjăm noi!" La început, am luat treaba asta cu alegerile ca pe o glumă amară, dar după aceea mi-am dat seama că se referea la alegerile de la Uniunea Scriitorilor, unde se manifestau deja două tabere ale intelectualității române din epocă: pro Ceașescu și... un fel de nucleu de disidență, pe care, totuși, cu greu l-ai fi numit „anti". Oricum, lui Ceașescu îi cam era frică de această grupare, drept pentru care mai târziu a desființat organizația de partid din Uniune, Congresul scriitorilor l-a amânat de mai multe ori... Uniunea Scriitorilor era singurul loc unde comuniștii nu aveau deplină putere și control.

- Erau „roșii" și „albii" - cei grupați în jurul lui Barbu și cei din jurul lui Preda. Partidul îi lăsa să se certe între ei, le promitea sprijin la fiecare în parte, și când lucrurile degenerau în acuze dure și amenințări, îi pedepsea pe toți. Era de fapt o joacă perfidă a dezbinării.

- În fine, Preda s-a purtat foarte bine cu Tudoran, l-a lăudat, „Poet tânăr, de viitor", dar întâmplarea a făcut că am citit o poezie a lui Tudoran dedicată lui Marin Preda: Un țaran fericit - nu știu dacă ai citit-o. Eu, când am dat cu ochii de ea, mi-am zis în gând: „Uite, bă frate, cum se face carieră!"... După ce am ieșit din restaurant, unchiul s-a oferit să mă conducă la cămin cu Fiatul lui vișiniu și desul de hodorigit și, pe drum (după cum știi, conducea execrabil, aproape sinucigaș), am luat-o pe strada Academiei și, în timp ce el se concentra la volan asupra intersecției, am simțit nevoia să-i vorbesc. Îi zic: „Dom'le, știu că am să-ți pun o întrebare care ți se va părea, poate, tâmpită, idioată, dar spune-mi și mie - de unde știi că femeia de care ești atras e aia potrivită?" El se uită la mine ușor mirat și zice: „N-ai de unde să știi, dar poți

verifica!"... „Păi, cum?" am insistat eu.....Simplu. O scoți în lume, vezi cum reacționează în diverse situații și te lămurești." Așa era el. Cu Marin Preda, totul ți se părea simplu, orice situație avea soluții... Apoi, ne-am continuat drumul în mașină și am luat-o pe o străduță îngustă, pe linia tramvaiului, când motorul a început să dea rateuri și s-a oprit chiar pe șine. Speriat de situație, l-am grăbit: „Hai, unchiule, că dă tramvaiul peste noi!" Se speriasse și el puțin. Învârtea cheia în demaror într-o veselie și, ca în filmele proaste, când tramvaiul mai avea câțiva metri până să ajungă la noi, mașina a pornit. Băi, știi cum a reacționat atunci? S-a luminat tot la față și, cu o mândrie teribilă, a zis: „Ai văzut ce năzdrăvănie am făcut?" Parcă era un puști din ăla, de la țară, mândru de isprava lui.

- Conducea mizerabil. Era un pericol public. Trecea în viteză prin intersecție și comenta singur: „Ăla a fost un stop... Aia a fost o intersecție, unde trebuia să mă asigur." Nu întâmplător, a avut mai multe accidente.

- În mod ciudat și greu explicabil, de câte ori avea înfățișare în procesul de divorț cu Nuți, făcea accident. De altfel, tot așa o cunoscuse - într-un mic accident de mașină, provocat tot de el... În fine, să revin la masa de la restaurantul Uniunii. Îmi amintesc că își comandase un șnițel de vițel cât farfuria, dar nu l-a putut mânca. Și, privind el lung jumătatea de șnițel rămasă în farfurie, a zis: „Uite, vezi? Dacă m-ar vedea un jurnalist, imediat ar scrie că fac risipă!"... Apoi, mi-a dat ca exemplu un articol al lui Marquez, pe care îl citise de curând - cum a ajuns el într-o țară africană, iar președintele țării l-a invitat pe scriitorul columbian în oraș, la un restaurant. Poanta e că, acolo, în restaurant, n-au avut ăia de unde să le dea o friptură, așa de mare sărăcie era acolo! Asta povestea el, în timp ce Dorin Tudoran îl sorbea din priviri și nu spunea nimic. Nu mi-a făcut o impresie prea bună Dorin Tudoran. Atunci, la masă, părea servil, umil... După aia, am auzit că a emigrat în SUA și că s-a făcut mare

disident, în grupul lui Tismăneanu. Atunci, la masă, se purta altfel. Se simțea că are nevoie de autoritatea lui Marin Preda, că are nevoie de protecția lui...

- Mesele rafinate și vinul bun îl inspirau. Restaurantul era pentru el un fel de spațiu ritualic, în care doar el putea să officieze, să conducă discuția încotro voia el, plasându-și vorbele scilipitoare, memorabile... Înconjurat de oberchelnieri și având o masă rezervată numai pentru el, așa cum se întâmpla la Uniune, avea imaginea reușitei sociale. Asta îl făcea să se simtă confortabil, în siguranță, și atunci, pentru câteva ore, ieșea din carapacea lui zilnică.

- Îmi amintești de ziua în care m-a invitat pentru prima oară la Capșa. Bineînțeles că eu am întârziat, iar el, care venise mai devreme, m-a așteptat ușor nervos în fața restaurantului. Asta m-a impresionat teribil, cu atât mai mult cu cât nu mi-a făcut niciun reproș. M-a privit doar. M-a privit cum numai el putea să te privească în astfel de situații... În sfârșit, intrând în braserie, a vrut să comande o mâncare mai ușoară. Nu a găsit nimic care să-l inspire și, până la urmă, a luat ceva foarte ușor... niște sarmale, foarte reușite, de altfel. Cu cât mâneam mai mult și paharele se goleau în cadență, cu atât discuția noastră se încălzea. Atunci, am prins eu curaj să-i spun că a făcut o greșeală cu Moromeții volumul al II-lea, dându-i același titlu. Era o eroare de calcul scriitoricesc. Erau două romane distincte, care acopereau două epoci diferite, în tehnici românești diferite, iar el mi-a dat atunci o motivație pe care am crezut-o doar pe jumătate - că a făcut-o din interes financiar, că la reeditare se câștigă mai bine... După aia, l-am întrebat de ce refuză să facă scenarii de film după cărțile lui (amintindu-mi ce răspunsese într-un interviu la aceeași întrebare: „Dragă, țărani mei sunt desculți și rupti în fund. Pe ecran nu ar da bine”). De astă dată, nu a mai răspuns în doi peri și a început să dezvolte două motive estetice menite să justifice refuzul - primul motiv era că absența vocii naratorului scădea la jumătate valoarea filmului; al doilea motiv îl reprezentau actorii și regizorul... Spunea că pentru Ilie Moromete l-ar fi dorit ca actor pe Anthony Quinn, iar ca regizor, pe Lucian Pintilie.

- În una din întrevederile cu el, a pomenit vreodată că vrea să lase un „testament literar”? Mi-ai spus că voia să se dezică de novela Desfășurarea.

- Nu, despre Desfășurarea nu am vorbit niciodată cu el.

- Atunci Ana Roșculeț.

- Nu cred că ți-am spus eu despre așa ceva. Cu el, am discutat despre Cel mai iubit. Am discutat în două faze - când era la începutul cărții și când era aproape de final. Prima dată, mi-a spus că acțiunea e simplă. Se petrece în Clujul anilor '50 și că toată perspectiva cărții este viața cotidiană, viața de familie, dramele din viața unor intelectuali. Nu mi-a dat multe detalii. A vorbit doar despre dorința lui de a surprinde tragicul istoric în tragedia individuală a unui intelectual. Înainte ca eu să plec în vacanță la mare, prin 1979, l-am mai întrebat o dată cum stă cu cartea și el mi-a zis: „Dragă, mai am de scris finalul. Dar, în rest, sunt mulțumit de carte. E romanul total”, adăugând apoi că se gândea deja la următoarea carte, că urma să scrie A opta poruncă, despre care mi-a zis că e povestea unei bătrâne de la CAP, cu copiii plecați la oraș, care e silită să fure de pe propriul ei ogor - peticul de pământ luat de comuniști...

Degeaba i-am cerut detalii despre această A opta poruncă. Gândul lui era doar la Cel mai iubit dintre pământeni și se lăuda cu opiniile celor care citiseră în manuscris romanul - Ovid S. Crohmălniceanu, Eugen Simion sau Magdalena Bedrosian, care i-ar fi spus că Cel mai iubit reprezintă o culme literară - cel mai bun roman al lui. Ceea ce-l nemulțumea era finalul: „Dom'le, nu-i găsesc finalul. Îi caut încă fibra. Editura îmi cere să predau cartea și eu nu mai termin... Fac o pauză și mă mai gândesc”... În august 1979, cred că la o săptămână după ziua lui de naștere, 5 august, m-a căutat și

mi-a propus să locuiesc în camera de serviciu din strada Pictor Romano. M-am mutat acolo și, târziu spre toamnă, țin minte că a venit neanunțat de la Mogoșoaia și m-a găsit în bucătărie, jucând șah cu Cristian Teodorescu. Nu a intrat ca tot omul în propria sa casă. Era puțin „făcut” și mai întâi m-a strigat de la poartă, țărănește: „Marineee, ești acasă, bă?” Am zbughit-o imediat să-i deschid și, la plecare, mi-a zis tot așa, în stil moromețian: „Pa, bă!” M-a amuzat la nebunie combinația asta între „pa” și „bă” - o expresie neauzită la el până atunci, dar o expresie nouă și explozivă... Apoi a mai venit o dată și m-a găsit tot în bucătărie și tot jucând șah cu Cristi Teodorescu. Când a intrat Marin, afară era frig și înăuntru, caldura. Am stat de vorbă, i l-am prezentat pe Cristi și el, după ce ne-a privit îndelung, a zis: „Văd că aicea e prietenie, nu glumă!” Ei bine, când a plecat, m-am uitat în urma lui și m-am întunecat sufletește, îl știam om elegant, cu lucruri de bună calitate și de bun gust pe el. Știa să se îmbrace, când voia, dar, de data asta, paltonul de pe el era cam ros la mâneci, hainele atârnavu nu știu cum pe el - pe scurt, era în faza aia a lui „neglijentă”. Și a mai fost ceva care m-a șocat la această întâlnire. M-a șocat remarcă lui Cristi, care, după ce Marin a plecat salutându-ne cu „Pa, bă”, a zis: „Bă, omul ăsta a suferit mult de frig la viața lui!” Firește că n-am înțeles prea bine ce vrea să zică și l-am întrebat de ce spune asta, pe ce se bazează, și atunci Cristi m-a uluit a doua oară, spunându-mi: „Nu mai ții minte ce a spus când a intrat în cameră? A zis: <Aici e cald>. A zis cu vocea omului care știe cât de prețioasă e căldura unei camere, când te întorci înfrigurat de la serviciu și cineva te așteaptă cu masa pusă.”

- Deci despre *Cel mai iubit* nu ați mai vorbit.

- Ba da, o dată, pe fugă, l-am întrebat dacă a găsit finalul și el mi-a confirmat că-l găsise, nu fără a face o observație ușor răutăcioasă: „Este o carte despre mitul iubirii, o iubire în care voi, generația tânără, nu mai credeți!” - Poate că avea dreptate. Când timpul nu mai are răbdare, toate se strică. Iubirea nu face nici ea excepție.

POIANA LUI IOCAN

Sae Preda:

Când am aflat vestea morții lui Marin, eram la Bacău. De abia venisem de pe teren, când fiul meu, Sorin, a venit și mi-a spus, fără altă introducere: „A murit unchiul.” Am rămas surprins desigur, dar fără alte manifestări, și țin minte că am spus doar atât: „Săracu' Marin!” Nu simțeam nimic. Acționez ca un robot sau, mai degrabă, căutam să dau ocupație minții. De pildă, m-am dus în oraș și mi-am cumpărat un costum închis la culoare și, abia dimineață, am izbucnit în plâns... Mi s-a părut ciudat. De regulă, eu nu plâng niciodată. Nici la moartea părinților mei nu am plâns. Acum însă, nu știu de ce... ochii mi s-au umplut de lacrimi! La București, m-am dus acasă la el, la Nuți, căci nu aveam în altă parte unde să stau și, apoi, am mers la editură... La Mogoșoaia, în camera în care se săvârșise el, nu am fost. Ce să caut la Mogoșoaia? Ce să văd?... Camera lui? O mai văzusem de câteva ori; o știam aproape pe de rost... De fapt, nu mai voiam nimic, nu mă mai interesa niciun lucru, oricât de legat ar fi fost de Marin: un stilou, o trusă de bărbierit, o pălărie de-a lui. A vrut Nuți să-mi dea o pereche de pantofi de-ai lui (mi-a zis-o într-un mod cât se poate de drăgălaș), însă eu am refuzat-o și am spus: „Du-te, dom'le, și lasă-mă-n pace!”

Elena Preda:

Pe Marin nu l-am cunoscut cum se zvonește prin târg, cum că era să mă accidenteze ia o trecere de pietoni. Pe Marin l-am cunoscut la doctorul Budai, prieten cu el și cu soția poetului Baconski. În vremea aceea, eram aproape logodită cu un jurnalist, băiat drăguț, dar de o gelozie cumplită, ieșită din comun, care îl făcea să-mi ceară, de pildă, să stau în restaurant cu fața spre perete, ca nu cumva să flirtez cu cineva. Ei bine, acolo, la doctorul Budai, am dat peste un domn care mi s-a recomandat Marin Preda, și eu mi-am văzut de ale mele, fără să-mi dau seama că acel Marin Preda era chiar scriitorul pe care îl știam de la școală. După o scurtă conversație de circumstanță, Marin m-a întrerupt, așa cum făcea el când vrea neapărat să obțină cu orice preț ceva, și m-a întrebat de-a dreptul dacă vreau să iau masa împreună cu el în duminica următoare. Eu, fără să bănuiesc alte lucruri, i-am spus: „Da, dom' Preda” și el s-a oferit să mă conducă la taxi, mi-a deschis portiera și, când să mă sui în mașină, mi-a luat mâinile în mâinile lui și, privind-mă în ochi, mi-a spus simplu și fără pic de ezitare: „Vrei să fii soția mea?” Pe mine m-a pufnit râsul. M-am urcat în taxi și am plecat. Am fost convinsă că totul nu era decât o glumă.

Gigi Baltac:

De multe ori când discutam cu Marin Preda și insistam să aflu ce scrie, el îmi spunea: „Nu e bine să știi tu, că e periculos.” Se oprea din discuție și nu mai continua în niciun fel. Se uita pe deasupra capului meu și orice aș fi făcut, orice aș fi zis, el nu mai răspundea și trebuia să-mi văd de ale mele. Odată, am profitat de ocazie și l-am întrebat despre volumul doi de la Delirul și el mi-a spus: „Aștept momentul ca să pot să-l public. Până atunci lucrez la altă carte.”... „Ce fel de carte?” am întrebat eu repede. „Nu e bine să știi tu... Un roman, așa, semi-istoric.” Târziu de tot am aflat că acea carte avea să se numească Era ticăloșilor și ar fi tratat perioada în care

comuniștii au pus mâna pe putere în România și ne-au exterminat fără milă toată elita intelectuală...

Aurora Cornu:

- La Paris, m-a căutat fiul Etei Wexler, un om matur, trecut bine de 40 de ani. Ii murise mama și acum dorea să aflu cât mai multe despre oamenii și întâmplările din viața ei. Sincer vorbind, nu am avut prea multe să-i spun. Știu că era nepoata Nadiei Cantacuzino- Băzu, pe numele ei de scenă, Nadia Grey, care făcuse primul striptease, dar cu colanți pe ea, în filmul La dolce vita al lui Fellini. Femeie frumoasă și măritată cu diverși bărbați, de colo-colo... Între alții, primul ei soț fusese domnul Herescu, unchiul lui Tudor Ganea, așa-zisul meu logodnic de altădată. Cu această ocazie, mi-am dat seama de o chestie năucitoare - că eu și Marin, doi țărani veniți la oraș, ne-am luat amanți, amante, soți, pe doi care erau rude, de vreme ce Eta se înrudea cu Tudor Ganea, iar eu avusesem un an de amor cu Tudor... Chestia asta mi-a spus-o Mioara Cremene într-un metrou, la Paris. Am rămas și eu mută... Chiar așa, doi țărani, ca mine și ca Marin, să fi nimerit doi evrei... și aceia rude între ei? Altfel, în altă ordine de idei, pe Eta am întâlnit-o o singură dată la cenaclu, la poetul Mămăligă, și Eta a fost foarte jignită că nu am recunoscut-o. Eu oricum nu am memoria figurilor și, în plus, nu o văzusem niciodată - nici la București, nici la Paris. Am lăsat-o în plata Domnului. Nu era treaba mea. Știu doar că, la Paris, Eta nu i-a făcut niciun rău lui Marin, deși, dacă voia, ar fi putut.

RADU COSAȘU - SCRITOR ȘI JURNALIST ADMIRAT DE MARIN PEDA

Despre teoria nocivă și abjectă, mic-burgheză și retrogradă a „adevărului integral” și alte amintiri

- Domnule Radu Cosașu, recunosc că prima dată am auzit de dumneavoastră de la Marin Preda. Vă pomenea în treacăt, dar admirativ, însoțind numele de Radu Cosașu cu exclamația lui preferată: „Ehehei” - semn de mare prețuire și respect. Acest „Ehehei” era aplicabil doar la persoane dintr-o bucată, persoane de toată isprava, persoane pe care merită să te bazezi... Tot de atunci, mi-a rămas în minte o idee fixă și, probabil, neadevărată - anume că făceați parte din grupul literar „Albatros”, că de acolo vă cunoștea Marin.

- Nuuuu. Nici vorbă. Din grup făceau parte Geo Dumitrescu, Miron Radu Paraschivescu... Eu aveam 13-14 ani pe atunci, în 1946, când i-am cunoscut. Până atunci, nu știam prea multe despre ei. Eu citeam numai „Ecoul” - ziar la care lucrau, la pagina literară, Miron Paraschivescu, Ierunca, Caraion și Geo Dumitrescu - poetul meu preferat... La Preda am ajuns ceva mai târziu, după ce a publicat *Moromeții*. După 1955. De acum aveam 25 de ani și, plin de speranțe, băteam insistent la poarta consacării literare. Atunci l-am cunoscut pe Preda. Prezența lui coincide cu unul dintre cele mai importante momente ale vieții mele literare, când el m-a chemat la sediul *Vieții românești*, unde era redactor șef adjunct... Asta trebuie să se fi petrecut prin '56 sau '58 - o perioadă foarte grea pentru mine, când eram dat afară de peste tot și aveam interdicție de semnătură. Chiar și așa, se întâmplase

totuși ca două texte de ale mele, refuzate de mai multe reviste, să ajungă la Monșer. Una din proze era despre un soldat cavalerist, pe nume Bomber, a cărui problemă era „valoarea fundului”, a curului - cum îi plăcea lui Marin Preda să repete ori de câte ori ne întâlneam. A doua proză era o chestiune ciudată în vremea aceea, *O seară de Peșah* (Paștele la evrei, cum ar veni). Acțiunea se petrecea în '45, când eroul vine în plină seară de Peșah acasă la el, unde familia sărbătorea Paștele cum se obișnuia în ritualul evreiesc... Chichirezul prozei consta în faptul că eroul nostru, mare utecist, era însoțit de cea mai bună prietenă a lui, firește creștină, care nu văzuse niciodată așa ceva... Cam așa era textul. Seară de primăvară, de Peșah '45... Ambele scrieri au căzut sub ochii lui Marin Preda, poate și datorită lui Zizi Munteanu - redactor la *Viața românească*, care mi-a spus că Marin vrea să mă cunoască, vrea să știe dacă e ceva de capul meu, ceea ce m-a făcut să tresar și să mă mir. Eu, cel dat afară de peste tot, cel fără drept de publicare, stârneam interesul unui om important, unui romancier pe care îl adoram încă din 1955, când apăruse *Moromeții*... Povestea întâlnirii cu Marin (fără multe farfuzlăcări sau alte lipsuri dom'le) există în volumul *Supraviețuirile mele*, în nuvela *Viața frazei* (nu mai am puterea să o relatez ca atare)... Pe scurt, la întâlnirea noastră, Marin mi-a pus o mulțime de întrebări, m-a discutat în felul lui inteligent-moromețian, fără să pomenească nimic despre textele mele. Nu peste mult timp, în *Viața românească* (numărul 12 pe 1957), când se împlineau exact 10 ani de la proclamarea Republicii, a apărut una din cele două proze - aia cu Paștele evreiesc, ceea ce în epocă era ceva de necrezut.

- **Ați prins valul acela antisemit...**

- Nu. Era imediat după Budapesta, după revolta anticomunistă din 1956, ocazie cu care, probabil că știi, am fost dat afară de la *Scânteia tineretului*, drept pedeapsă pentru ceea ce-am spus la Conferința tinerilor scriitori - prima și singura conferință de acest gen ce a avut loc vreodată în România. Acolo, în elanul și sinceritatea vârstei, am abordat celebra teorie a adevărului integral... în fine, cuvântarea mea a fost considerată un adevărat scandal ideologic și ideea era că, dom'le, cenzura ne obligă... sau, mai bine zis, face în așa fel încât să mințim, așa cum lăsa să se înțeleagă însuși Lenin, cel care a spus în ultimul an al vieții lui că cel mai mare pericol, după ce bolșevicii au pus mâna pe putere, era ... minciuna comunistă! Adică, voia Lenin să spună că autoamăgirea și refuzul realității vor anula toate câștigurile Revoluției inspirate chiar de el. Cam asta am spus și eu, și am încurcat-o... Sigur că au mai fost și alții, pedepsiți și eliminați din sistem ca mine - Nicolae Ție, de pildă. În acest context, ajutorul dat de Marin Preda a însemnat salvarea mea... Cum spuneam, m-a primit în biroul lui de la *Viața românească* și, cu nuvela mea în față (cea cu Bomber, cavalerist cu fundul, cu curul, predestinat parcă unei cariere militare), mi-a spus, ca între colegi de breaslă: „Dom'le, cuvântul ăsta, <cur>, te sfătuiesc să nu-l folosești mai mult de două ori”. Deși nuvela avea mai multe „șopârle”, singura obiecție făcută de cei de la cenzură a fost să schimb (să scot) dedicația către Isaac Babei, scriitorul rus care îmi plăcea la nebunie. Probabil că cei de la cenzură nu aflaseră că Babei fusese reabilitat de Hrusciiov și pus pe lista scriitorilor „smulși fizicește vieții”, cum suna comunicatul agenției de presă TASS. În paranteză fie spus, trebuie să ai o minte de artist, o minte înclinată spre literatură ca să spui în loc de moarte sau asasinat expresia: „smulși fizicește morții” - închid paranteza... Deci mi-a apărut nuvela și, spre mirarea mea, nu a ieșit scandal, nu a ieșit nimic. M-am bucurat pentru mine, cum m-am bucurat pentru Marin Preda, care își asumase niște riscuri să mă publice... Gestul lui și toată întâlnirea din 1957 cu el m-au marcat pentru toată viața. Dat afară de la *Scânteia tineretului*, fără leafă, fără nimic, aveam totuși un punct de sprijin important: Uniunea Scriitorilor, unde exista Fondul Literar de la care puteam lua un împrumut lunar de 500 de lei și apoi puteam merge câteva zile în odihnă, la Pelișor. Am mers și eu la Pelișor în calitate de tânăr scriitor, care, „harnic și talentat” (după expresia criticii din acea vreme)... o cam belise. Nu țin minte ca în discuția cu Marin Preda să fi abordat vreun subiect cât de mic

de politică. Nu mi-am permis să-l pun la curent cu problemele mele, cu darea mea afară din presă sau cu discursul meu de la Conferința tinerilor scriitori, discurs ce s-a bucurat de un succes enorm. „Teoria nocivă și abjectă, mic-burgheză, a adevărului integral” a rămas în amintirea multora, chiar dacă expresia nu-mi aparținea mie, ci lui Leonte Răutu, șeful Secției de propagandă a CC, care o preluase de la niște suprarrealiști din anii '30, numind-o ca atare... Nici când m-am întâlnit cu Marin Preda la Pelișor nu am pomenit ceva despre ostracizarea mea politică. Eram bucuros că, singur și abandonat de familie (toate rudele mele plecaseră legal în Israel), puteam să mă deconectez la munte și, uneori, să am marea șansă să mă întâlnesc cu Marin Preda, însoțit de soția lui din acea vreme, Aurora Comu. Nu l-am abordat niciodată direct. Cu cea mai mare timiditate, schimbam din când în când câteva vorbe. Aș fi putut să profit de orele lui de plimbare pe care le rezerva după masa, dar eu foloseam orele de siestă pentru scris. Îmi amintesc că la un moment dat m-a oprit la ieșirea din restaurant și m-a întrebat: „Ce faci, dom' Cosașu, după ce mănânci?”, „Mă duc să lucrez” i-am răspuns și el m-a privit de-a dreptul îngrozit. „Cum, lucrezi după masa?...Uauuuu.” Mi-a rămas pe viață această greață a lui onomatopeică. Celebrul Marin Preda avea o greață grozavă, existențială de-a dreptul, la gândul doar că cineva poate să scrie, să muncească, la orele amiezii...

- Nu cred că erați cu mult mai tânăr decât Marin Preda. Și totuși vorbiți despre el de parcă ar fi fost patriarhul literaturii române - un bătrân respectabil cu plete albe...

- Nu era nici bătrân, nici patriarh. Era doar idolul meu, așa cum l-am avut o vreme și pe Geo Bogza, dar apoi m-am vindecat. Cu Marin Preda tot timpul vorbeam, discutam sau tăceam, având grija să nu fiu niciodată intempestiv. În multe rânduri, l-am simțit aproape - prietenos și afabil, mai ales că știa și respecta mult micul meu grup de prieteni, din care făceau parte Lucian Raicu și Sonia Larian. Oricum, fără să-i fiu cirac sau gardă de corp, continuam să-i iau apărerea ori de câte ori se ivea ocazia, în conflictele sale literare (nu puține) - unele de mare notorietate publică, cum era conflictul cu Petre Dumitriu. Țineam la Preda și știam pasaje întregi din *Moromeții* pe de rost... Bine, mai era și faptul că era foarte bun prieten cu Crohmălniceanu, care îl apăra în fața multor atacuri pline de veninul invidiei. Poate că acum pare bizar, dar lui Sadoveanu nu i-a plăcut deloc *Moromeții*, spunând că e un roman prost pentru că „durează patru pagini până ce un personaj reușește să închidă o ușă”. Nici lui Călinescu nu i-a plăcut *Moromeții*, afirmând din vârful buzelor că romanul nu are stil. Preda înregistra atent toate aceste observații, băga la cap și nu uita niciodată, cum nu l-a uitat pe Zaharia Stancu - scriitorul cu care avea de împărțit, printre altele, o rivalitate directă pe zona romanului rural... Sigur că în fața oricui eu eram de partea lui Preda. Știa sau nu asta, habar n-am. În niciun caz nu pot spune că am fost vreodată apropiați. O singură dată m-a invitat la el acasă, pe Dionisie Lupu. Acolo am cunoscut-o și pe Eta, soția lui de-a doua, care nu mi-a făcut nicio impresie, spre deosebire de Aurora, frumoasă și inteligentă ca o zeiță... Acasă la el, Marin Preda m-a întrebat dacă l-am citit pe Andre Gide („Ți-ar face foarte bine. Scrie clar și profund”), după care mi-a împrumutat o carte, la care el ținea foarte mult (nici acum nu știu de ce mi-a dat-o) - *Diavolul meschin* de Sologub, un scriitor rus mai puțin cunoscut la noi.

- Ceea ce spuneți mă miră profund. Marin Preda nu împrumuta niciodată cărți altora. Convingerea lui, mărturisită mie în mai multe rânduri, era că nimeni nu mai are cheful sau obligația de a înapoia o carte împrumutată. Vorbea din propria lui experiență. Vorbea ca un om care avea acest prost obicei de a amâna cât mai mult înapoierea unei cărți, în speranța că proprietarul se va lua cu alte treburi și va uita. Savin Bratu (posesorul unei biblioteci cu totul excepționale, pierdută din păcate la cutremur) mi-a povestit că i-a împrumutat lui Marin câteva exemplare din Edition de la Pleiade, dar, de fiecare dată când îi cerea cărțile înapoi, scriitorul schimba subiectul, amâna sistematic, găsea tot felul de

motive. Deja Savin Bratu se consolase cu gândul că a rămas **fără** Pleiade, când Aurora Cornu, din dorința de a se **răzbuna** pe fostul ei soț, l-a invitat **să-și** recupereze **cărțile**, ceea ce criticul a **făcut fără să** stea prea mult pe gânduri. Din clipa aceea, de câte ori se întâlneau (pe stradă, la Uniune sau la restaurantul Capșa), Marin Preda îi striga de la distanță, **fără** nicio jenă sau rețineră: „**Hoțule**! Ai intrat în casa mea ca un **hoț** și mi-ai luat **cărțile**... **Să-mi dai cărțile, hoțule!**”

- Pentru că ai adus vorba, Savin Bratu a fost o enigmă - universitar, fost ofițer de Securitate, de MAI... Un critic literar rafinat și un om cu o biografie extraordinară, luxuriantă. Abia după ce s-a prăpădit la cutremurul din 1977, s-a descoperit că trecuse la creștinism, completând astfel o listă ceva mai lungă de evrei convertiți... Vianu a fost un astfel de evreu - creștinat prin bunicul său.

- Preda îl cunoștea bine pe Savin Bratu.
- Cum să nu! În lumea criticii literare din acea vreme, era o figură prezentă. A scris mult și constant în „Gazeta literară”.

- Crohmălniceanu, Sami Damian, Savin Bratu etc. erau **văzuți** deseori în preajma lui Marin. De aici trebuie să fi venit și acuza că Preda era „jidovit”, că se înconjurase prea mult cu evrei...

- Vai de mine! Mai totdeauna a avut parte de acuza de acest gen. E drept că nu au avut niciodată virulența celor de azi... În orice caz, căsătoria lui Marin Preda cu Eta Wexler a pus capac la toate.

- Îmi amintesc că abia venisem de la Bacău și, așteptând să dau examen de admitere la filologie, locuiam la el, în Doctor Herescu, în Cotroceni. Uneori, când avea timp și chef, mă invita să ne plimbăm împreună pe străzile umbroase ale cartierului. Puști timid și vai de capul meu, tăceam și îl ascultam cu respirația tăiată. Odată, țin minte că m-a întrebat brusc și **fără** nicio legătură cu nimic: „Bă, tu ești antisemit?” M-a întrebat rece și direct, ca atunci când întreb pe cineva dacă și-a făcut analizele medicale de curând - ceva de genul. Apoi, **fără** să mai aștepte răspunsul meu, a continuat: „Să nu fii niciodată! N-are niciun rost. Evreii au cucerit lumea **fără** război. Cine ești tu să te pui cu ei!”. Și gata, a închis discuția... Așa era ei. Avea o putere extraordinară de a simplifica lucrurile și adevărurile vieții. Nu-i plăceau sub niciun chip lucrurile complicate și, cu atât mai puțin, oamenii cu gândire stufoasă.

- Iudaitatea lui Marin Preda vine dintr-o confuzie. El fiind un scriitor important, criticii vremii (mulți evrei, ca Raicu, Sami Damian, Croh, Savin Bratu, Milo Petroveanu) îi făceau curte, încercau să-i intre în voie sau căutau să-i fie mereu în preajmă. De aici, o anume complicitate conjuncturală.

- Și Paul Georgescu era căsătorit cu o superbă evreică...

- Era Dina. Ai cunoscut-o pe Dina? Doamne, ce frumoasă și deșteaptă era! Tu nu știi scrisorile lui Marin Preda către Aurora, în care povestea despre Dina Georgescu... Dina a luptat din greu pentru cariera lui Paul Georgescu și tot ea a fost poate primul cititor al manuscrisului *Moromeții* care a intuit valoarea excepțională a romanului și unicitatea lui Moromete... Femeile sunt foarte importante în viața unui scriitor. Asta mi-a spus-o chiar el, pe când ne plimbam la Pelicor: „Nu pot să scriu dacă nu e o femeie lângă mine!” în vocea lui, citeai pasiune și deznădejde. Parcă avea prezentimentul că aceste femei vor fi pedeapsa și chinul vieții lui... Da, cred că avea o anume timiditate cu femeile, cum spune Aurora. Cei care își închipuie că Preda era doar un tip mofluz, mohorât, ciufit și așa mai departe au primit din partea Aurorei replica binemeritată: „Nici vorbă, Marin era fermecător. Lângă el, te simțeai ca o regină!”... Cam același lucru mi l-a spus și Nina Cassian... Bănuiesc că Marin se jena foarte tare de acest pasaj amoros, deși chiar el trebuia să recunoască realitatea - faptul că Nina

Cassian, dincolo de urâtenia ei proverbială, era tulburător de inteligentă și de feminină... În fine, continui să cred că Preda era un mare timid, în sensul cel mai bun al cuvântului. Un timid, care făcea din iubire un principiu germinativ, și nu neapărat o temă de discurs scriitoricesc, așa cum voia Nicolae Breban. Îmi amintesc că, fiind la Mogoșoaia în lungul meu „șomaj ideologic”, Marin Preda m-a văzut că discut îndelung cu Breban. Curios să aflu și alte amănunte, Preda m-a tras de o parte și m-a întrebat: „Dom' Cossașu, ce-ai tot vorbit aseară cu Breban?” L-am pus la curent cu mersul discuției deja invocate (Breban îmi spusese că va cuceri piața literară cu două idei : sexul și religia; că va fi ceva de va rupe tot!), fără să bănuiesc vreo clipă că dom Preda o va livra imediat și altora, că-i va da drumul pe piață, râzând cum se râde în Bucureștiul literar și artistic de enormitatea megalomaniacă a lui Breban (va cuceri lumea cu sex și religie). Sigur că Breban a auzit toată tărâșenia și de atunci nu am mai rămas în niciun fel de relație de prietenie cu el. De altfel, în acea perioadă era și greu să stai în preajma lui Breban. În jurul lui nu încăpea decât el. Breban venise și luase *România literară* și erau oameni care îl așteptau până la ora 2 dimineața, ca să le dea indicații, să le spună el ce trebuie făcut, cum trebuie făcut. Erau cu toții într-o stare ... să nu zic de prostrație, dar în orice caz, într-o anume stare de transă în fața valorii și personalității lui Breban... Epilogul acestei întâmplări s-a petrecut pe când stăteam la coadă, la Fondul Literar, în clădirea care astăzi adăpostește sediul PSD (acolo erau pe vremuri Uniunea Scriitorilor și Școala de Literatură; acolo era și casieria condusă de domnul Bătrâneau - jos, în niște săli care nu s-au schimbat prea mult de-a lungul timpului). Deci stăteam la coadă, la Fond, când îl zăresc lângă mine pe Breban care îmi spune: „Noi nu o să mai avem niciodată ce discuta, domnule Cossașu! Sunteți un dâmbovițean detestabil! Tot ce-am vorbit noi i-ati povestit lui Marin Preda și s-a umplut orașul de ceea ce eu mi-am îngăduit să-ți încredințez.” n fața acestor acuze, am tăcut. Nu aveam cu ce să mă apăr. Nu puteam să-i mărturisesc că îl trădaseram din amorul meu pentru Preda. Așa am închis episodul - printr-o tăcere grea și semnificativă.

- Printre altele, Marin Preda **știa să pună întrebări... Știa să te descoase.**

- Și în plus, dacă îl mai și admirai, n-aveai cum să-i rezisti... Vreau să mă înțelegi bine - nu am fost un apropiat, lin intim al lui Preda. Eram doar un adorator al scrisului său, chiar și atunci când o mai dădea în bară. Nu m-a interesat *Ana Roșculeț*, așa cum nu m-a interesat că volumul doi la *Moromeții* nu s-a ridicat la nivelul primului volum, așa cum îi reproșau unii. În fața observațiilor dușmănoase, aveam totdeauna justificări. Îl apăram cum puteam mai bine. L-am apărat chiar și pentru impresiile lui din Vietnam, *Friguri*, unde nu toate paginile sunt reușite.

- V-a plăcut și *Martin Bormann*, piesa aceea care a fost jucată la Teatrul Național doar câteva spectacole?

- Piesa a scris-o la presiunea lui Crohmălniceanu. De aceea Crohul credea că e o piesă bună... Eroare. Era un eșec din toate punctele de vedere.

- De ce a insistat Croh pe ideea acestei piese? De ce l-a ales pe Bormann? S-a gândit la misterul și legenda ce înconjurau dispariția lui?

- Poate că da, poate că nu. Oricum, invocarea lui Bormann coincide cu o perioadă de antisemitism, ce băntuia noua orânduire socială din România... Îți spun drept că, până prin '56, nu am știut ce anume înseamnă antisemitismul. Abia după '56, când a început nebulia din Ungaria, atunci a fost o hotărâre a Biroului Politic al CC al PCR.

Acolo s-au trasat direcțiile naționaliste. Atunci a început „îmbunătățirea în acest context, eu și Nicolae Ție trebuia să fim niște exemple pentru ceilalți tineri scriitori. Eu am fost dat afară din presă și mi s-a trecut în cartea de muncă „ostil orânduirii” (chiar așa scria la mine) timp de 12 ani, în timp ce lui Nae Ție i s-a dat un post meschin și lipsit de importanță, la revistele pentru străinătate, pe

care le conducea un tip foarte dur, Nicolae Moraru... în ciuda privațiunilor materiale, a fost o perioadă fastă din viața mea. Brusc, m-am trezit cu o mulțime de timp la dispoziție. Am început să scriu și să citesc. Să citesc mai ales ce nu era voie. Să umblu la scriitorii interziși în epocă.

- A fost genul acela de **șut** în fund care te împinge înainte.

- Da, genul de lovitură care-ți face bine în viață. În 1956, când au început în România reprimările politice, primii pe lista celor cu probleme fuseserăm trecuți noi, cei de la secția de „corespondenți speciali” de la *Scânteia tineretului* (Mândrie, Ție și subsemnatul). Cineva, care a avut bunăvoința să ne toarne, pretindea că suntem ostili politicii partidului; că eu nu socoteam că în Ungaria fusese o contra-revoluție - motiv suficient în epocă să faci câțiva ani bun de pușcărie... S-ar zice că am scăpat ușor. Am scăpat ca să mă apuc serios de scris. Și am scris tot ce se putea scrie din viața mea, urmând parcă vorba lui Zaharia Stancu : „Eu nu am imaginație. Imaginație au doar proștii.” Ca atare nici eu nu am dat dovadă de imaginație. Am scris numai literatură „trăită”. Deși am publicat multe volume, eu am scris în realitate o singură carte. O carte a ceea ce am trăit. O carte a unei utopii condamnate la eșec - utopia comunistă... Am scris, pentru că nu am acceptat să fiu nici victimă, nici mucenic. N-am acceptat nici să laud, nici să mă lamentez. Am preferat să rămân în România (nu am plecat cu familia în Israel), pentru a afla prin 1980 că, pe când eram la *Scânteia tineretului*, mi se pregătea arestarea, așa cum s-a întâmplat cu Ivasiuc, Sorin Titel și alții. Chiar dacă eu cu Ție nu am avut nicio legătură cu protestele studentești, aveam la activ destul lucruri „odiose”, „mic burgheze”, „jalnice”, „nocive”. Ne-a salvat cumva Leonte Răutu, care, atunci când i s-a pus pe masă raportul ce propunea să fim arestați împreună cu Labiș, a dat dovadă de inteligență politică și, sesizând primejdia, a spus: „Nu, dom’le, nu trebuie arestați. N-au operă, n-au nume... De ce să facem din ei niște martiri?” A avut dreptate. Existau și alte feluri de a pedepsi un om. Cel puțin pe mine m-a pedepsit strașnic, ca la carte. M-a lăsat și șomer, și cu tinichele la dosar. Asta însă nu m-a împiedecat să scriu. Prin 1971-72 aveam deja un volum de nuvele, volum pe care l-am dat la Cartea românească lui Florin Mugur, cu titlul: *Supraviețuiri*.

- Foarte bun titlu. **Excepțional și perpetuu actual, ca să zic așa**. Oricât l-ai suci, tot rămâne în picioare.

- Ca să vezi cât adevăr spui... Mugur, cu geniul lui de iepure, - fiindcă și iepurii au geniu - a căutat calea care să scurteze drumul publicării și i-a dat manuscrisul lui Marin Preda, intuind că, dacă îi va plăcea cartea, acesta se va lupta cu cei de la cenzură pentru ea. Deja trecuse ceva timp și aproape că-mi luasem gândul de la publicare, când m-a sunat Sonia Larian pentru a-mi spune agitată și năvalnică faptul că Marin Preda a coborât la restaurant și, așezându-se la masa ei, a început să-i povestească nuvelă cu nuvelă din volumul meu. O asemenea onoare era rarismă; era de neimaginat. Dacă un mare scriitor te lua în seamă și, peste toate, reținea ceva din povestirile tale - asta echivala cu o consacrare, cu un mare premiu literar... N-am nicio îndoială că Marin Preda știa foarte bine că eu scrisesem la viața mea reportaj socialist și, cu disprețul pe care el îl nutrea față de tot ce însemna ziaristică, eu nu am avut în ochii lui, ani de zile, nicio altă stimă literară. Asta nu l-a împiedecat să-mi citească manuscrisul fără nicio prejudecată... Apoi, m-am trezit cu un alt telefon, de astă dată de la Marin Preda, care, fără nicio introducere, m-a luat direct: „Bine, domnu’ Cosașu! Cum se poate, dom’le, să ai un asemenea titlu, *Supraviețuiri* și dumneata să-l schimbi! E impardonabil, zău așa!” Am rămas năuc. Pe moment n-am priceput nimic și a mai trebuit să treacă ceva timp, să-mi dau seama că, de fapt, Florin Mugur, iepure de geniu cum ziceam, îmi schimbase titlul de frica cenzurii. Motivele lui erau

două. În primul rând, titlul bătea prea tare la ochi și, în al doilea rând, nu era românesc (cuvântul „supraviețuire” nu avea plural, zicea el, deși m-am uitat în DEX și am descoperit că exista și forma de plural). În schimb, îmi pusese drept titlu o plească - titlul unei nuvele din volum; ceva anodin și fără sare: *Sapho și Schubert!* Așa a ajuns cartea la Marin, cu acest titlu cosmopolit și indigest. „Păi, se poate, monșere?” a continuat Marin Preda. „Ai un asemenea titlu, epocal, și dumneata îl schimbi cu prostii d'ăstea L.Îți convine sau nu, rămâne titlul *Supraviețuirii*.” Degeaba am așteptat să-mi spună și alte lucruri despre carte, să-și arate entuziasmul de care aflatam de la Sonia Larian. Marin Preda a trecut rapid la alt subiect și, în scurt timp, a închis telefonul. După câteva luni, când am intrat la el în birou să-i ofer o carte cu autograf, m-a primit destul de grăbit, insistând să-mi dea un sfat: „Domnule Cosașu, te rog ca de azi înainte să termini cu prostia asta, că ești tânăr scriitor! Cu volumul ăsta ocupi un loc în literatura română!” Am mai stat 2-3 minute, mi-am tras sufletul și, pentru prima oară în viață, mi s-a făcut rău pe stradă. M-am oprit, rezemându-mă într-o poartă să-mi trag sufletul, și mi-am revenit cu greu. Pentru o asemenea primire și pentru tot ce mi-a spus, Preda a rămas definitiv în viața mea de scriitor. Marin Preda e norocul vieții mele. Al doilea noroc e revista *Cinema*, unde, prin derogare, am putut să lucrez, după liberalizarea politică din 1968.

- Deci Marin Preda a jucat un rol fast în cariera dumneavoastră literară. Nu cumva e o figură de stil; o vorbă de mulțumire pentru gesturile și amabilitatea arătate într-o perioadă dificilă a vieții dumneavoastră?

Prezența lui am asociat-o tot timpul cu evenimentele fericite petrecute în existența mea. Un eveniment major a fost tipărirea și botezul cărții *Supraviețuirii*. Un alt moment important a fost când Preda m-a căutat la telefon, pentru a-mi spune: „Domnu' Cosașu, vin de la Academie. Ai luat premiul Academiei... Zici că ții la Geo Bogza? Da? Ei bine, vreau să știi că nu te-a susținut. L-a susținut pe Coșovei. În schimb, te-am susținut eu și ai câștigat. Te felicit! Asta voiam să-ți spun”, după care a închis... Episoadele acestea nu le-am scris nicăieri, doar dumitale ți le spun. Nu știi de ce, dacă le-aș scrie, ar părea un fel de laudă de sine și nu-mi convine.

- Ați prins o viață literară tumultuoasă și o Uniune scriitoricească bogată, plină de ifose...

- Eu am cunoscut viața literară mai bine după 1980. Perioada de început, perioada anilor '60 nu mi-e foarte clară. Pot să-ți spun că în 1961, șomer fiind, am primit un telefon de la Fănuș Neagu care m-a anunțat în cunoscutul său stil brăilean: „Bă, vino să-ți iei carnetul de membru al Uniunii Scriitorilor! L-a făcut azi dimineață Beniuc”, o veste care m-a cam lăsat cu gura căscată, eu nefăcând nicio cerere să intru în Uniune. Nu făcusem absolut nimic. Abia la ședința aceea celebră în care Beniuc i-a atacat foarte dur pe „bătrâni” (garda veche, Stancu, Bogza și ceilalți), mi-am dat seama că Beniuc mă băgase în Uniune (pe mine și pe alți colegi de generație) ca să aibă voturi, să-și asigure spatele în bătaia ce îl aștepta. Voia ca tinerii să fie oamenii lui: Blandiana, Hagiu, Fănuș etc. Același lucru îl urmărea și Zaharia Stancu, care, atunci când se apropiau alegerile, se ocupa personal de împrumuturile de la Fond. Tot Bucureștiul literar știa că, înainte de alegeri, Stancu semnează orice cerere, ca să aibă masa lui de votanți... Așa se pregăteau alegerile și lupta pentru șefia Uniunii. Prin manevre și mici „cumpărări”, fiecare încerca să dezbină Uniunea, atrăgând cât mai mulți votanți de partea lui. Deja Uniunea se împărțise în pro-Stancu și anti-Beniuc, în „descuiați” și „încuiați”, în „oficiali” și „neoficiali”... Noi, tinerii de atunci, eram numai o puștine care conta doar ca masă de manevră. Talentați și dornici de așteptare, așteptam vremuri mai bune, vremuri în care cenzura să nu stea deasupra capului tău ca o secure... Pentru mine, problema principală astăzi este că oamenii își bat joc de libertatea de expresie pe care o au, spunând: „la mai termină cu libertatea asta! La ce mizerie este

în jur și la câte sunt de făcut, la câte nenorociri se petrec în țara asta, nu mai am nevoie de nicio libertate.” Greșit. Descoperi libertatea doar când nu o mai ai. Eu am trăit în aceste două lumi antagonice și pot să compar. Orânduirea comunistă cerea să fie iubită. Cerea devotament și, pentru asta, te urmărea pas cu pas, cuvânt cu cuvânt. Orânduirea asta de acum, așa cum este ea, nu mă obligă să o iubesc. Nu mă obligă la nimic. Și punct... Pentru mine, asta e o diferență esențială - să nu fiu obligat la ceva ... O spun eu, cel care am refuzat să plec în Israel, cu familia. Toți îmi spuneau că trebuie să plec. Din cauza acestui „trebuie” am rămas în România, spre amărăciunea mamei și indiferența surorii mele, care, sionistă fiind, s-a dus să construiască socialismul în Israel. S-a dus într-un kibbutz, mulgând vacile și dând la sapă ca orice țărancă de pe la noi, pentru a se căsători cu un tânăr, tot din România, cu studiile făcute la liceul Sf. Andrei, la *bruder*, la frații catolici din calea Călărașilor. Ei bine, acest tânăr nu a mai suportat să stea în Israel, măcar pentru că acolo ușile sunt tot timpul deschise la case și intră cine vrea la tine ca să stea de vorbă. Deci, nu i-a plăcut că se vorbește prea mult în Israel. „Nu mai suport, zicea. N-au nici Bach, nici muzica ce-mi place.” Deși era contabil la bază, avea gusturi rafinate și greu de clintit din loc... Soră-mea a încercat să se adapteze cât mai bine. Ea a plecat prima. După ea a venit mama. A respectat obiceiul ca mama să se ducă după fată. Așa era în Siliștea noastră, Siliștea aia de la Tel Aviv...

POIANA LUI IOCAN

Anghel Gâdea - scriitor, roșiorian de-al nostru și, mai ales, profesor de română:

Din toți prietenii de copilărie ai lui Marin Preda l-am cunoscut doar pe Milică Roșu, roșiorian de-al meu, pe care l-am regăsit ca nume în una din prozele Monșerului. L-am mai regăsit în romanul Delirul, unde o parte din biografia lui Ștefan (cea referitoare la războiul din Rusia) era de fapt odiseea prietenului Milică. Atunci când mai ajungea prin Roșiori, Monșer își invita prietenul lângă lada de bere și declanșa magnetofonul, căci Milică Roșu avea un dar ieșit din comun când își povestea aventurile de pe front. Întâmplarea a făcut ca două din fiicele lui Milică Roșu să-mi devină eleve și, astfel, m-am împrietenit cu el și, cu ajutorul lui, m-am apropiat apoi de marele scriitor... Odată l-am căutat la biroul său de la editura Cartea Românească, unde i-am întins ediția priceps al Moromeților, ilustrată de J. Perahim, și, oarecum surprins, Monșer mi-a dat un autograf, pe care l-a datat: februarie 1971... Ceva mai târziu am repetat vizita și Marin Preda, în toane bune fiind, m-a poftit să iau loc, după care s-a ridicat și a deschis ușa frigiderului din colțul camerei, oferindu-mi o bere la cutie. Era prima oară în viața mea când vedeam bere la cutie, dar nu am spus nimic, ca să nu mă fac de râs. Primul care a început să bea a fost Marin Preda. A luat o gură, s-a strâmbat semnificativ, după care m-a îmbiat și pe mine: „Bea și dumneata să vezi cum este! E un fel de pișat de iapă, dar ceva mai iute... Hai bea, nu te sfii!” Apoi, am trecut la lucruri ceva mai serioase. A început să mă întrebe de pildă cât mai costă în Roșiori dubla de porumb. M-a mai chestionat el cu întrebări asemănătoare despre ploaie și despre gropile din asfaltul comunal din Siliștea, pentru ca, într-un târziu, să mă năucească scurt, cu o întrebare la care nu m-aș fi așteptat nici mort să mi-o pună: „Dumneata te cerți cu soția ta, domnule Gâdea ?.” La început am crezut că glumește. După un anume moment de neîncredere, m-am convins că scriitorul e cât se poate de serios, că e realmente interesat de „eternul feminin” și contorsiunile relației dintre doi oameni, că voia să știe sincer curios dacă necazurile lui sunt comparabile cu ale altora. Nu o spunea, dar se simțea; se simțea în toată camera - omul din fața mea era foarte, foarte singur și nedumerit.

Eram în biroul scriitorului din strada Nuferilor, când în ușa a apărut directorul adjunct, Mihai Gafița, exclamând năvalnic: „Ce frumoasă poate fi ziua de astăzi, Mahne!...Ziua asta îmi amintește fără nicio legătură de versurile lui Goga: <Departa-aș vrea acum să fim/în alte zăh senine

- în dimineața de Florii/să mă cunun cu tine>. Ți dai seama Marine ? Un poet, fiu de preot, comite aici o mare eroare. Ai sesizat-o, Marine? Care este greșeala?” Deloc încântat de intrarea intempestivă a subordonatului său, Monșer a ricanat în stilul său și, în loc să răspundă cum i se cerea, a aruncat pisica în curtea mea, spunând că eu aș fi fost cel mai în măsură să dau un răspuns corect („Domnul Gâdea e profesor ca și tine, dar peste toate e și poet... cum nu ești tu! Întreabă-l pe el, ce te legi de mine?”). Neavând încotro, am intervenit în discuție puțin jenat și am atras atenția că poetul greșise în ce privește cutuma religioasă, că nu se fac nunți și botezuri în cele două posturi creștine mari, dar Goga și-a permis o licență, așa cum și-a permis Eminescu în atâtea rânduri. „Prea era frumoasă imaginea văzută de poet ca să fie stricăta pentru o simplă dată prinsă în calendar* am adăugat eu și atunci Monșer a izbucnit în râs, un râs din acela, de se zguduiau ferestrele și pereții la un loc. Pentru râsul acela merita să faci orice sacrificiu. Era un râs epepeic, colosal. Era în orice caz un râs aparte - genul de râs pe care nu-l auzi decât o dată-n viață... Hai, maximum de două ori.

intr-o zi, Marin Preda a ajuns în Siliștea și, în dmm spre mama lui, s-a oprit la poarta învățătorului Ion Georgescu, pentm a-l invita la o bere. Așa au ajuns cei doi în crâșma satului, unde un țăran mai pleostit s-a proțăpit în fața scriitorului, abordându-l direct și cam ciobănește: „Băi frate-miu, ia uită-te nițel la mine. Bă, tu nu ești Marin Preda?...Ce te-ai micit, mă, așa?” Deși era agresiv și lipsit de cuviință, scriitorul nici nu l-a luat în seamă, l-a întors spatele, dar nu fără a veni la masă și a constata vesel-aman „Ce chestie, dom ie! La București, toată lumea mă vede mare și valoros. Ei habar n-au că eu sunt cel mai mărunț dintre silișteni. În Siliștea, toți sunt mai mari decât mine.”

O întâmplare oarecum hazlie s-a petrecut când, vizitându-l la editură, înainte de intra în birou cum îmi cerea politicoș secretara, a apărut Eugen Jebeleanu, cu statura lui monumentală și plină de distincție aristocratică. Cum e și firesc, m-am retras strategic pe canapea, așteptând ca inopinatul musafir să-și consume vizita. N-a fost așa. Nu a trecut mult timp și Marin Preda a apărut în ușa biroului, căutându-mă cu privirea prin lentilele lui groase și strigând ca pe ulițele satului său natal: „Domn Gâdea!...Unde ești dom'le?” N-am stat prea mult pe gânduri să-i răspund și m-am apropiat, explicându-i ușor emoționat că nu vreau să-t deranjez nici pe el și nici pe poetul Eugen Jebeleanu, pe care îl admiram foarte mult, dar Monșerul nu m-a lăsat să-mi duc până la capăt explicația. Mi-a făcut semn să tac și, apropiindu-se conspirativ, mi-a șoptit la ureche: „Dă-l în pizda mă-sii, că nu pentm mine a venit, ci pentm bani.” Văzându-l apoi pe domnul Jebeleanu cum stătea la o masă și verifica niște cifre împreună cu contabilă editurii, mi-am dat seama că Marin Preda avea dreptate. Marin își „recrea” prietenii și dușmanii asemenea lui Ion D. Sârbu, trimițându-i pe top galant și curtenitor în jnizda pă-sii”.

Alexandru Papilian - tânăr scriitor pe vremea aceea

Ca o dovadă a prețuirii lui, marele romancier m-a mgat să citesc manuscrisul unui debutant. Automl avea mai pupn de 30 de ani, dar romanul lui aparținea unui scriitor deja format, l-

am spus lui Marin Preda ce credeam. Că mi se pare un debut remarcabil, că romanul anunță un scriitor de talie. Marin Preda avea însă unele îndoieli. Da, monșer, așa este - a zis el. Am stat însă de vorbă cu autoul și caracteml lui trezește mari nedumehri. (...) Câtva timp după aceea, plimbându-ne pe aceeași alee de la Mogoșoaia, am discutat din nou despre debutul acestui tânăr atât de promițător. Monșer, a zis el, trăim într-o vreme când un debut nu doar anunță un scriitor - îl confirmă. Editoul trebuie să-l pună la încercare pe debutant. Nu poți opri valoarea să apară. Sau pop, dar pedeapsa e grea. Dar nu mai grea decât aceea care te așteaptă când dai dmmul unei non-valori. Și cu caracteml cum rămâne? am întrebat eu ușor naiv. Hehehe, a ricanat Marin, crezi că nu trebuie verificat și caracteml?

Discuția noastră s-a încheiat rapid. În câteva cuvinte, Marin Preda pusese degetul pe rană, pe un punct foarte delicat al existenței unui scriitor: știința de a ieși în public, știința de a suporta succesul, știința de a fi superior propriei vocații. Alături de știința verificării, a dubiului și a certitudinii. De știința interogației și a faptei hotărâte. Știința detectării unei valori autentice. Pe scurt, știința de a admira, știință pe care Marin Preda o avea cu prisosință. O avea chiar dacă mulp din cei ce-l dușmăneau credeau contrariul. Credeau că Mahn Preda nu poate admira pe nimeni, în afara propriei sale persoane. Total greșit.

MARINICĂ PREDA - FIUL LUI SAE

„În noaptea în care s-a prăpădit, Marin Preda ar fi trebuit să doarmă la Caraion și Caraion nu l-a primit. Dacă dormea la el, probabil că nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat. ”

- **Îți mai amintești vreo vorbă de-a lui, o vorbă pe care, oricât ai încerca, nu reușești s-o uiți toată viața?**

- Marin Preda a spus o astfel de vorbă memorabilă, atunci când s-a referit la talentul scriitorului român. Nu mai știu în ce context eram, dar parcă îl văd și acum că se oprește din plimbare și zice: „Dom'le, scriitorul român e leneș, e puturos!” Păi, cum adică?” l-am întrebat eu E puturos, pentru că nu-și schimbă talentul. Înțelegi?” La început n-am înțeles. Apoi, mi-am amintit că noi tocmai vorbeam despre Delirul și abia atunci am priceput. Voia să-mi dea de înțeles că el, Marin Preda, prin cartea asta își „schimbă” talentul.

- **Lasă-mă și pe mine să înțeleg. La ce se referea când spunea că unii „nu-și schimbă talentul”, că nu experimentează, că nu ies din rutina lor, că se autoplagiază sau cum?**

- Vezi, de aia e o vorbă memorabilă, că te gândești mult la sensul ei... Când i-am spus treaba asta lui Sergiu Adam, zice: A asta-i o prostie. Cum să-ți schimbi talentul, când n-ai cum să-l schimbi?”

- Marin se referea la altceva. Sigur că talentul n-ai cum să-ți-l schimbi. Poți însă altceva - **poți să-ți bați joc de el.**

- Da, așa e. În Cel mai iubit dintre pământeni încerca să introducă o nouă formulă artistică, o formulă cu scrisul la persoana întâi, la care se gândise demult, cu cel puțin 10-15 ani înainte de a scrie la acest roman.

- În autodidacticismul său, Marin Preda avea o anume apetență pentru temele majore și miturile fondatoare. În Intrusul are o proiecție din asta, utopic-telologică, cu cineva care, izolat pe o insulă cu oameni absolut primitivi, vrea să reînființeze lumea socială, să pună bazele unei colectivități, să-i adune la un loc pe acei primitivi, și acest lucru nu-l poate face decât inventându-l mai întâi pe Dumnezeu, inventând începutul și povestea acestui început. Prin urmare, nu poți intra într-o relație de dominare și conlucrare cu lumea, decât recuperându-i începutul. Pe Dumnezeu... El, care era cam ateu, avea gânduri de-astea, că lumea nu poate merge înainte fără religie. Acesta e Intrusul - romanul începutului; începutul religiei, începutul unui oraș.

- Am înțeles, dar e o mare diferență între Intrusul lui Preda și Facerea lumii a lui Eugen Barbu, dacă ai apucat să o citești vreodată. Intrusul, zic eu, nu este doar o capodoperă pentru epoca respectivă, dar este primul roman comunist, inspirat de prezent, cu acțiune în prezent, fără ideologie comunistă. Deci, este primul roman comunist fără comunism.

- **Ce atâta joacă de cuvinte? Intrusul e un roman al aceluia prezent.**

- Nu e numai atât. Altfel, cum îți explici că personajul principal este totuși o victimă - victimă a sistemului? El este cel care bate primul țărș în viitorul oraș (probabil Onești), care se sacrifică concret, fizic, pentru acest oraș, și totuși el e dat la o parte... În fine, Marin Preda avea gânduri importante despre propriul său scris, avea un proiect și o utopie. Una dintre ele era romanul total...

- **În ce sens total? În sensul lui Thomas Mann sau cum? L-ai întrebat vreodată**

despre asta?

- Da, l-am întrebat și mi-a răspuns că lucrează la o carte care adună toată bătăliile pe care le-a dat - și cea estetică, și cea politică... Le-a abordat pe toate în Cel mai iubit. Îl dorea o sinteză a operei lui, scris la persoana întâi nu ca să se mărturisească pe sine (personajul central nu e Marin Preda, e o invenție, un personaj fictiv), ci ca să comunice cât mai direct cu cititorul - o altă obsesie al lui.

- Ai fost martorul acestor teoretizări ale lui? L-ai însoțit vreodată în asemenea gânduri?

- Nu. Noi reîncepuserăm o relație de prietenie după cei zece ani de distanțare. Dacă ar mai fi trăit, altfel ar fi stat lucrurile. Timpul însă nu a mai avut răbdare. Totul a fost prea în scurt. Apropierea noastră s-a petrecut în primăvara lui 1980 și apoi a murit cum a murit.

- **Știu că avea o anume rezervă (teamă e prea mult spus) față de tinerii prozatori furioși care apăruseră mai timid sau în forță. Petru Popescu, de pildă.**

- Nu. Față de Petru Popescu, nu. Lui Marin îi era puțin teamă, când lucra la ultima carte, că o să vină Petru Dumitriu din străinătate și o să capteze atenția tuturor - inclusiv atenția cititorilor. Zicea mai în glumă, mai în serios: „Vine ăla și ne rade pe toți.” Făcea caz de asta, deși își cunoștea bine și talentul, și măsura, și capacitatea de a aborda literatura... Își avea fâgașul propriu, vreau să zic. N-avea de ce să se teamă cu adevărat. Îți dai seama că era o prostie ca, la sfârșitul anilor 70, să spui: „Vine Petru Dumitriu.” Zvonurile cu venirea lui erau o gogoriță. N-avea nicidecum să fie recuperat Dumitriu de comuniști. După ce îi mai trădase odată... Dar teama lui față de scriitorii tineri... Depinde... Era răutăcios, într-adevăr. Și avea dreptate... Bă, aici e o chestie de șef de haită, care intimidază pe oricare membru al haitei. Mulți nu au înțeles! De exemplu, Eugen Simion l-ar fi înțeles, dar Nicolae Manolescu, nu. Dom'le, pretenția lui Preda era un fel de „gheara leului”. El trebuia să fie peste tot, să aibă partea lui, să-și marcheze teritoriul. Autoritatea lui trebuia menținută. Dar ca să urască pe cineva, să facă intenționat rău cuiva - asta în niciun caz!...

Nicolae Breban, despre care unii ziceau că-l complexează pe Preda, de cine a fost ajutat după ce s-a întors sărac și speriat de la Paris? Cine s-a dus în audiență la partid și cine i-a publicat prima carte de după revenire, îngerul de gips? Marin Preda îi respecta pe scriitorii adevărați, scriitorii de talent.

- **Totuși, țin minte că, de față cu mine, a pomenit de Eugen Uricaru și Petru Popescu. În tonul vocii lui, citeam o anume îngrijorare. Am impresia că îi era teamă ca nu cumva scrisul său să „îmbătrânească”, să apară ușor vetust și prăfuit.**

- Nici vorbă. Apropo, la Capsa, când m-a dus prima dată, era și Petru Popescu, încadrat de două femei superbe. Când s-au văzut, cei doi scriitori s-au salutat cu respect și, fără alte efuziuni formale, Marin și-a văzut de traseul lui, ocupând masa deja rezervată. L-am întrebat cine era tânărul cu pricina și el mi l-a prezentat, vorbind frumos despre el, ceremonios cumva: „E reprezentativ pentru noua generație. Are mult talent.” Din acea scenă, mi-am dat seama ce importantă era pentru el abordarea - protocolar-precaută, cu cei tineri, directă, cu cei bătrâni ... Mergeam pe CA Rosetti și ne-am întâlnit cu Ștefan Bănuțescu. „Ce faci, coane Fănică?” a zis el. „Cum bate vântul, coane Marinică” i-a răspuns Bănuțescu, printre pupături, zâmbete și priviri complice. „Ce faci?” a insistat Preda. „Dom'le, m-am dat la fund! Nici ziare nu mai citesc!” Mă rog, eu mă uitam la el ca la conselăria

Cicladelor. Nu numai că-l citisem, dar, în facultate, îl consideram un model de limbă literară, de scriitură. Marin m-a ascultat, fără să-mi cenzureze entuziasmul, dar, într-un final, mi-a dat o replică ceva mai temperată, mai echilibrată: „Da, e un scriitor de mare forță, dar e inaccesibil pentru publicul larg.” Am căzut pe gânduri. Dintr-odată, episodul acela cu Antonescu, episod inclus în Delirul, vădea acum un anume calcul... o strategie.

- Mai degrabă, era un pariu. Voia să-și verifice propria celebritate. Să verifice dacă numele lui e suficient de puternic ca să-și permită să încalce un tabu istoric, marelui Antonescu.

- Uite, pentru mine aici persistă un mister - a avut sau nu Marin Preda aprobare de „sus” pentru a scrie Delirul? Țin minte că se documenta zile întregi la Academie... Eu cred că nu a avut nicio aprobare. Totuși, mai cred că a discutat, s-a sfătuit cu cineva de la partid.

- Marin Preda nu avea nevoie să ceară aprobări.

- Hai să-ți dau un indiciu. L-am văzut pe Cornel Burtică la televizor, după revoluție. El povestea clar că Preda avea o asemenea autoritate, încât nici Ceaușescu nu se putea atinge de el. Povestea că Ceaușescu i-a invitat pe scriitori într-o vizită în țară, cu elicopterul, prin Ardeal, și toți s-au bulucit să fie acolo, lângă Ceaușescu. Singurul care stătea deoparte era Marin Preda. Nu a vrut să urce și cineva s-a grăbit să-i bage lui Marin „fitile”: „Tovarășe secretar general, l-ați văzut pe Marin Preda ce atitudine are?” La care Ceaușescu ar fi dat din umeri, spunând: „Ce pot să-i fac lui Preda? Lasă-l să facă ce vrea.” Asta arată o dată în plus că nu a avut cenzură, cum se zice.

- Cum poți spune că nu a fost cenzurat, când la Delirul au căzut cel puțin 50 de pagini, pagini cu adevărat superbe?

- Eu mă refer la Cel mai iubit. În acest caz, o anume cenzură a venit după. Am auzit de la Nuți că, după moartea lui Marin, Ceaușescu dăduse interdicție totală să fie citită cartea de nomenclatură. Nici nu voia să audă de ea. O ținea închisă în seif și Verboten - strict interzis de citit sau de comentat. Era supărare mare sus... Nuți știa de la Ștefan Andrei că, inițial, Ceaușescu crezuse că romanul îi este dedicat.

- Care a fost ultima ta întâlnire cu Marin Preda?

- Ultima întâlnire este cea la care ai participat și tu. De Revelion. Intram în anul 1980... O noapte bizară, plină de spaimă și fantasmă urâte. O noapte prevestitoare de multe rele, cum s-a și întâmplat. Tu plecaseși înainte să se facă dimineață... În fine, după o dispută mai dură cu Nuți, unchiul nu a mai avut chef să doarmă și am rămas cu el. Am discutat despre căsnicie, tinerețe, despre viață în general și, la un moment dat, nu știu cum, am virat-o spre literatură. Atunci am discutat despre roman și tot atunci mi-a spus că băgase în carte scene cu Nuți, nu fără a-i zice: „Dacă nu-ți place cum ești prezentată, să știi că te scot!” Nu a scos nimic, bineînțeles... Și a dormit acolo, în camera mea. A dormit brusc. A plecat a doua zi, pe la 12. În faze din astea, dacă mănca, își revenea rapid. M-a luat cu el și, la Capsa, mi-a zis: „Bă, am cam lungit-o.” Atât și nimic mai mult. Așa era el - nu-i plăcea să-și amintească și să insiste pe lucruri mai puțin plăcute... După chestia asta cu Revelionul, n-am mai avut timp să-l caut - m-am mutat la cămin, am început sesiunea de examene și să pregătesc lucrarea de diplomă.

- Când ai aflat de moartea lui?

- Eram la bibliotecă, în sala de lectură, stresat de examen, de timpul puțin pe care îl mai aveam la dispoziție... Nu știu, cred că era 11 sau 12, când a intrat bibliotecara și-mi zice: „Tu chiar ești nepotul lui Marin Preda?” Și așa, fără să-mi mai spună nimic, am intuit. Ți dai seama că am plecat val-vârtej, am coborât la poarta facultății de unde am dat un telefon. Am chemat centralista de la taximetrie și ea a recunoscut imediat adresa, casa lui Marin Preda... E curios că, peste ani, toată discuția cu taximetristul, drumul la Mogoșoaia - toate mi le amintesc de parcă ar fi fost ieri. În fine, a venit taxiul. Șoferul știa deja toată povestea, m-a dus la Mogoșoaia, nici nu s-a gândit că nu am cu ce să plătesc, era în stare să nu-mi ceară niciun ban (nici acum nu știu de ce toți taximetristii îl iubeau pe Preda) și într-un târziu am ajuns. Am urcat imediat la etaj. Ușa de la camera lui era deschisă. Am intrat. Accesul era ușor blocat de câțiva indivizi, printre care l-am recunoscut pe poetul Roșu (îl știam de la Bacău),

care tot inspecta ce cărți avea Preda pe rafturi, pe jos, la xerox. Erau multe cărți împrăștiate peste tot, teancuri și, deasupra, o carte care mi-a sărit în ochi: Cartea tibetană a morților. La masă, stăteau doi tipi. S-au prezentat ca fiind procurorul adjunct Cutare și nu mai știu cine de la Miliție. Au făcut procesul verbal de inventar și au numărat câte stilouri avea, dictând: „Stilou cu peniță de aur, marca cutare.” În toată brambureala aia, țin minte că procurorul a extras un caiet rupt, stil jurnal, și țin minte, să mă tai dacă e o invenție, că a zis: „40 de pagini, eseu, Era ticăloșilor.”

- Se pare că a fost parțial publicat prin 1992...

- În fine, mai erau în cameră și Valentin Șerb, cu care făcusem împreună Revelionul (ăla din Tulcea, mai durduliu, cu nevastă-sa)... Mie povestea asta cu Șerb mi s-a părut tare dubioasă. Oricum, i se băgase pe sub piele și-l convinsese pe Preda că e persecutat politic. Marin Preda l-a salvat, l-a adus la București, îl invita de Revelion la el acasă, în familie. Înțelegi? ... L-am întrebat deci pe Șerb ce s-a întâmplat, iar el a dat din umeri, arătând spre milițian: „Întreabă-l pe ăla, că eu nu știu.” A vorbit câteva chestii cu omul respectiv, dar se vedea că ceva nu e în ordine - toți erau piperniciți și înspăimântați, toți erau cu frica pe chipuri. Atunci mă trezesc eu vorbind: „Ce-i cu tăcerea asta aici? Ce se petrece?” și cineva (grăsulișu și cu început

de chelie) mă lămurește binevoitor, în șoaptă: „Caută jurnalul lui Preda”..... Păi, de ce? Când cineva are un jurnal, nu contează ce scrie în el. Sunt gânduri intime, personale, mici întâmplări neimportante”, zic eu, dar el mă contrazice, surâzând complice: „Dacă în jurnalul lui Preda se spune nu știu ce, atunci e important!” Părea om de-al casei, amabil și plin de bunăvoință. Când l-am întrebat cum îl cheamă, mi-a zis simplu și fără ezitare: „Virgil Mazilescu”. Am fost convins că în acea zi, în camera lui Preda, am vorbit cu poetul Virgil Mazilescu. După niște ani, l-am văzut fotografia lui Mazilescu, alături de un grupaj de poezii. Era altcineva. Cu totul și cu totul altcineva, decât cel pe care îl cunoscusem eu la Mogoșoaia... Memoria nu poate să-mi joace feste. În astfel de momente, reții pentru toată viața fiecare detaliu. Deci acel Mazilescu mi-a spus că Marin a venit spre miezul nopții, afumat bine, că s-a dus la taximetrist și i-a dat bani și acela l-a cărat până sus. Că era târziu, dar jos, la restaurant, se serba o zi de naștere în familia Raicu, cu Mircea Dinescu și alții. Apoi, mi-a mai spus că, nu se știe din ce motiv, ușa de la camera lui era deschisă și că prin acea ușă l-a văzut pe Marin că se dăduse jos din pat și se spăla pe față (se lovise la tâmplă și sângea vizibil). Se spăla deci cu ochelarii în mână stângă și acel Mazilescu s-a apropiat, a vrut să-i ia ochelarii și atunci Preda a întors capul spre el și i-a spus: „Copile, nu! Ochelarii, nu!”... După aceea, Marin ar fi comandat o omletă și a mâncat-o. Știam că el nu avea rezistență la băutura, dar mai știam că, dacă mânca ceva și mai și dormea puțin, se trezea de-a binelea. Atâta îi trebuia, o jumătate de oră - exact cum a făcut și de Revelion. Deci el, în seara în care avea să moară, nu era groggy, cum se zice. Doar a coborât în restaurant și atunci i s-ar fi întins paharul cu vodcă de către acea femeie...

- El, de fapt, ceruse apă și a băut lacom din pahar de parcă ar fi fost apă.

- Dialogul de la masă ar fi sunat cam așa: „Ce faceți, bă, aici?” Ne troșcăm, dom' Preda”... „Păi, să mă troșcăiesc și eu cu voi, belților!” - ceva de genul ăsta. După ce a băut din pahar, i s-a făcut rău și cineva (Dinescu?) l-a dus pe brațe și l-a aruncat în pat, pentru ca dimineată să fie găsit cum a fost găsit... Curios a mai fost că, în timpul înmormântării, m-a abordat un tip, care a zis că lucra la morgă, după care m-a întrebat dacă voiam să vin să-mi arate ceva. M-am dus și el mi-a arătat dosarul, întocmit de un profesor care îi iubea mult pe Preda...

- Acest profesor mai trăiește. Mi-a spus Eugen Simion.

- Ar trebui să te duci negreșit să vorbești cu el! Așa, omul de la morgă m-a avertizat politicos (de fapt nu era avertisment, ci informație) că a lucrat la Securitate și acum lucra acolo, la Morgă. Apoi, mi-a dat dosarul, eu am copiat câteva acte și rețin foarte bine diagnosticul, cuvânt cu cuvânt, cum îți

spun: „Moarte violentă prin sufocare. Posibil cu un cearșaf.” Dar problema era că, din actele de la IML, nu rezulta ca ai fi avut plămânii înecați. La autopsie, s-a văzut că nu avea plămânii blocați sau inundați de vomă. Deci chestia aia că a murit în propria vomă e lansată de Securitate. Diagnosticul și moartea lui le-au convenit multora dintre colegii de breaslă ai lui Marin Preda... Exact în vara aia, a lui '80, m-am dus la mare cu Cărtărescu și acolo ne-am întâlnit cu Manolescu. Și el, tot așa, zicea că e o moarte foarte obișnuită, că în America mor așa, în vomă, nu știu câte mii de oameni într-o lună... Deci acesta era diagnosticul oficial și așa a rămas! Poate că tu crezi că mă iau după bănuiele, dar nu numai eu spun ce spun. Acum câțiva ani, prin 2000, mă cheamă la el Turcu, sărmanul profesor de engleză (vecinul nostru, care între timp a murit). Mă cheamă deci la restaurant să vorbesc cu un prieten de-al lui, securist ca și el...

- Habar n-aveam că banalul nostru vecin lucrase la Securitate.

- Era un foarte bun vorbitor de engleză, dar, din cauza băuturii, Securitatea l-a dat afară, însă el a rămas „pe felie” cum se zice... Ei bine, acest prieten al lui mi-a spus că, la un instructaj al Securității, băieții au discutat la o țigară despre moartea lui Preda și au căzut de acord că a fost omorât cu ajutorul unor colegi de breaslă care îl invidiau. Otrăvit, ajutat să bea până la comă - omorât, în orice caz. Mulți ani am refuzat să cred că a fost ucis cu ajutorul altor scriitori.

- Îl urau mulți, asta e sigur. Exact asta spune și Sânziana Pop, care a stat ani buni la Mogoșoaia.

- Pe de altă parte, aici e o contradicție teribilă. Îi vezi pe securiști spunând că Preda nu a murit de moarte bună, ucis fiind de Securitate cu ajutorul unor scriitori? Cum ți se pare? Nu se bat lucrurile cap în cap?

- Cum spuneai, de la Revelion tu nu l-ai mai văzut.

- L-am mai văzut o dată. Am fost la el ca să-i cer cartea, Cel mai iubit.

- Cum ți s-a părut?

- Extrem de preocupat, puțin supărat...

- Eu l-am văzut ultima oară la Mogoșoaia. Mi s-a părut foarte îmbătrânit.

- Da, îmbătrânit. E adevărat... Se chinuia să dea autografe. Părea îmbătrânit și slăbit. Peste toate, era și bolnav. L-am văzut cum lua pastile - nu știu pentru ce, pentru diabet. Deci, am fost în sală după lansarea romanului, cu Dinescu și Simion, când Marin Preda a avut o confruntare cu studenții. S-au ridicat câțiva tâmpiți să spună că Blaga nu e filosof, cum scria în carte: „marele poet și filosof”...

- Am fost și eu, bre!

- În fine, atunci (îi minte că, după discuția cu studenții, a trimis pe cineva să aducă apă minerală, ca să-și ia pastilele.

- Lua de toate felurile. Era și puțin ipohondru...

- Ai răbdare! Când începuse să scrie la roman și publicase deja un fragment din Cel mai iubit, țin minte că reacția scriitorilor a fost ciudată. „A îmbătrânit Monșer cu o sută de ani” ziceau ei, făcând aluzie probabil la romanul lui Marquez, Un veac de singurătate. În realitate, el îmbătrânise demult. Cam în ultimii 3-4 ani de viață a mers în baston.

- Ce știi de spaimele lui? Nu suporta gândul morții.

- Un scriitor ca el avea spaime de ordin cultural. Când era pe cale să încheie un roman, îl apuca obsesia morții, simțindu-se vulnerabil, gol, secătuit. La Capșa am avut cu el o discuție profundă după apariția Celui mai iubit - o discuție pe care aș fi vrut să o continui, dar nu a fost să fie... Pentru el, moartea putea fi orice - o naștere, de pildă, sau reacția aia de leșin pe care o descrie el atunci când a avut prima experiență erotică... și l-a luat leșinul. A simțit că moare atunci. Mi-a spus el... Uite, eu după ce mi-am dat licența, la filologie, în niște condiții cumplite, extenuante, mă simțeam atât de paradit

încât m-am trezit și eu cu spaima morții. E o chestie de epuizare.

- Ai stat la el acasă (în Pictor Romano) câteva luni bune. Și eu am stat aproape un an, în Dr. Herescu, nr. 4, și-ți mărturisesc că am avut curiozitatea să-i umblu puțin printre lucruri - prin bibliotecă și ceva sertare, mai precis. Așa am descoperit, spre exemplu, o schiță de testament, care m-a impresionat până la lacrimi. Gria lui erau copii și lor le lăsa pe lângă „cecuri” și ceva bani, tot felul de lucruri mici, mărunte, neimportante la o adică. În unul din testamente (erau mai multe variante) zicea așa: „Las copiilor mei: două penițe aur, rame de ochelari și multe alte asemenea.” Inocența asta a lui m-a dat gata, dar m-a și pus pe gânduri... Cât ai stat la el, ai avut curiozități din ăstea?

- Eu eram băiat cuminte, nu ca tine... Dar, chiar și așa, s-a nimerit ca în biroul lui să văd în spatele scaunului o casetă care avea un capac fără încuietore, fără nimic. Curios ca tot omul, m-am uitat oleacă la ce avea acolo. Erau niște hârtii, niște scrisori. Numai la una m-am uitat. Era bătută la mașină și iscălită Nicolae Manolescu. În această scrisoare îi făcea lui Preda niște observații critice la Delirul, observații care m-au contrariat și m-au dezamăgit. De pildă, îi spunea că mareșalul nu putea să facă politică la caltaboși, că unele scene din carte nu sunt credibile din cauza unor asemenea detalii... După aceea, i-am spus lui Marin de scrisoare și el a avut o reacție pe care nu o voi uita niciodată. Mi-a zis: „Bă, dacă cel mai deștept dintre critici atât a înțeles, nu mai am nicio pretenție. Nu vorbesc de speranță. Pur și simplu, nu mai am nicio pretenție de la critica literară!”

- Nu te-au impresionat manuscrisele lui? Doamne, cât erau de muncite, cu scrisul lui desenat atent, cu reveniri și trimiteri extrem deordonate, dar pline de tensiunea inspirației.

- Așa este. Am avut o discuție cu Laurențiu Ulid la Bacău, unde, la întâlnirea cu cititorii, lansase o mare tâmpenie - că Preda nici măcar nu-și corecta ciornele; că le dădea direct la tipar. Era sala plină și eu m-am ridicat, spunând: „Dumneata știi ce vorbești? Ai văzut vreodată cum arată o pagină de manuscris a lui Marin Preda?” Mă revoltasem atât de tare, încât aș fi fost în stare să-i ofer lui Ulid cartea cu dedicație pe care scriitorul i-o dăduse lui tata: „Lui Sae, această haină definitivă a Moromeților”, cu rugămintea de a o compara cu ediția princeps, să vadă că au fost mari schimbări de la o ediție la alta, că au fost nenumărate revizuiuri la cărțile lui.

- Cât de mult te-a incomodat numele tău? Nu e ușor să te cheme Marin Preda fără să fii Marin Preda.

- Cred că la început eram chiar mândru de nume. Dar, pe la 14-15 ani, nu mai voiam deloc să se știe că sunt nepotul lui Marin Preda. Începuse deja să mă deranjeze... E ca și cum cineva ți-ar ciobi în permanență din identitate.

- E de înțeles. Vrei să fii privit prin tine însuși, să nu vii cu mîzga unor antipatii sau cu strălucirea falsă a unor iubiri inexistente, care nu-ți aparțin.

- N-am vrut deloc să trăiesc de pe urma numelui său. De exemplu, nu am dorit să-mi notez niciodată discuțiile purtate cu el. Aș fi avut sentimentul că-i mănânc din colivă, că-i consum din posteritate numai ca să-mi fac și eu loc în atenția contemporanilor. Acum, îmi pare rău.

- Mie mi s-a întâmplat să plătesc păcate care nu-mi aparțineau, să suport o bună parte din dușmăniile și antipatiile față de el. Ca și Eugen Simion, mă întreb cum a reușit să contabilizeze atâta ură. De ce lumea literară îl urăște și acum? Despre prietenii lui știi ceva?

- Știu ce știe toată lumea. Caraion ar fi fost unul dintre prieteni, dar tot ce a publicat în „Săptămâna” a dovedit contrariul. Și-a plătit aprobarea să plece în Elveția, renunțând la prietenia cu Preda. Doi scriitori români au plecat în străinătate cu totul, cu aprobarea regimului comunist, iar

Caraion a fost unul dintre aceștia. Al doilea a fost Miron Radu Paraschivescu, un alt „prieteni” al lui Marin. Despre Caraion, acum se știe - îl turna la Securitate „cu sârg și drag” pe Preda. Cu voluptate scriitoricească, aș putea zice... Curios lucru, în noaptea în care s-a prăpădit, Marin Preda ar fi trebuit să doarmă la Caraion și Caraion nu l-a primit. Dacă dormea la el, probabil că nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat.

POIANA LUI IOCAN

Elena Preda (Nuți) — soția scriitorului:

Cine spune că Marin era un pedant se înșală. Dimpotrivă, prefera tot ce era simplu și direct. Nu era snob în niciun fel și nu făcea nazuri la mâncare, deși prinsese gustul fructelor de mare și al brânzeturilor franțuzești. Altcumva, dimineața mânca extrem de puțin - doar două ouă și un iaurt. Atât și nimic mai mult. E adevărat că evita pâinea, pastele și tot ce credea el în mod exagerat că îngrașă. Avea o singură slăbiciune culinară - usturoiul, pe care îl mânca lacom, cu o poftă nebună, mai ales când în farfurie avea și o porție serioasă de pui la ceaun. Îmi amintesc că, într-un an, nu se mai găsea usturoi și (îmi vine să râd și acum) atunci când mergeam la restaurant, aveam mereu în poșetă 3-4 căpățâni de usturi. Niciodată nu plecam în oraș, fără să am usturoiul cu mine.

Sorin Preda - nepot:

Tocmai ne întorseserăm de la Capsa și, galant ca niciodată, Marin m-a invitat la o cafea în living, în apartamentul său din Dr. Herescu. Fusese o seară deosebit de plăcută și Marin voia să o prelungească puțin, în prezența mea timidă și încurcată, de proaspăt student la litere. Așezându-se cu toată greutatea în fotoliu (niciodată nu se așeza pe scaun cu un sfer de fund, ca orășenii simandicoși), Marin a luat într-o doară, de pe măsuta de lângă el, o revistă literară și a început să o răsfoiască în stilul lui miop, măturând paginile cu privirea de sus în jos, după care s-a oprit mirat asupra unui text semnat de Fănuș Neagu și a început să citească cu o voce ușor spartă, parcă în bătaie de joc: „Seara, ca o cumpănă crăcănată între spuza stelelor și amintirea jarului de sub porumbul copt, zboară ca un cocostârc astral, îmbătat de jocul perfid al Lunii”... Nu a dus fraza până la capăt. S-a oprit greoi și indispus, ca apoi, cu vocea lui nazal disprețuitoare, să-mi spună: „Băiete, dacă vrei să fii prozator, să nu scrii niciodată asemenea aiureli.” Nu știu ce aștepta el să-i spun, dar cuvintele lui m-au făcut să tresar și, brusc, m-am trezit protestând cu o vehemență nepotrivită momentului: „Nu mai înțeleg nimic. La masă, la Capsa, când Petre Sălcudeanu îl ataca pe Fănuș Neagu și susținea că practică o metaforită plină de boloboroseli, tu îl contraziceai și o țineai întruna că Fănuș Neagu e un prozator excepțional, de un lirism sălbatic, răvășitor, cum nu a avut vreodată literatura română. Acum, descoperi brusc că scrisul lui e o aiureală? Când spuneai adevărul și când mințai?” Fără să se tulbure, Marin s-a uitat la mine pe sub ochelari, așa cum făcea când se pregătea să măture pământul cu cineva (rudă sau cunoștință îndepărtată), după care a rostit apăsător, ca o sentință: „Fănuș Neagu este un prozator excepțional, de un lirism răvășitor, față de Sălcudeanu... între noi fie vorba, ce sene Fănuș e o aiureală de neînțeles.”

Aurora Cornu:

intr-o anumită perioadă, ne hârjoneam în fiecare zi. La un moment dat, se auzeau chicote la noi în casă, încât Mihnea Gheorghiu și Anda credeau că ne batem!...De altfel, multor confracți le intrase în cap ideea că Marin se purta violent cu femeile. După ce m-am despărțit de Marin, un

coleg scriitor chiar m-a oprit din drum și mi-a spus cu o satisfacție de om prost: „Foarte bine făcea, dacă te bătea!”... Am rămas interzisă. Cum să mă bată pe mine Marin? De unde până unde? în cel mai rău caz, situația trebuia văzută invers - eu să-l bat pe el. La un moment dat, țin minte că (nu știu de la ce) i-am tras o palmă lui Marin, având însă grijă să-i scot, în prealabil, ochelarii. Cu el, și când te disputai fizic, trebuia să te porți grijă, ca o mamă.

PETRE ANGHEL - SCRITOR

„Cazul Mazilescu-Goma”

În amintirile lui despre Marin Preda, poetul Petre Stoca scrie: „întrebuința un slogan, pe care îl repeta zgomotos, paralel bătând cu pumnul în masă, de săltau paharele: <Cazul Mazilescu>... De zeci, de sute de ori. Repetări sporind hazul celor de față, mai cu seamă că Monșer imita admirabil glasul specialistului în proteste și luări de atitudine principială. Mă perpeleam să aflu sorgintea acestui Caz Mazilescu... Joram pe toți sfinții din lume că nu știu. Geaba dulci implorări. A rămas un mister, nu și pentru alți muritori, de vreme ce avusese loc o ședință unde se rostiseră cuvintele cu pricina.” Să dezlegăm misterul peste timp. Într-o seara, îl condusesem pe Marin Preda la Mogoșoaia, mâncasem la cantina de la Casa de creație din preajma palatului lui Brâncoveanu și acum întârziam în jurul unui pahar cu vin. Discuțiile cu Marin Preda erau fermecătoare doar dacă existau numai doi interlocutori. Atunci se putea el concentra asupra unui subiect, asculta liniștit sau, pomind de la o simplă observație banală, ținea o adevărată prelegere despre te miri ce. Vocea îi devenea egală, era lipsit de teatralism, tot ce rostea părea rodul unei îndelungi meditații. Pledoariile lui împotriva unui scriitor care și-a trădat vocația nu eșuau în pamflet, ci erau adevărate studii literare, analize de text. Introducea în calcul o observație cu valoare de zecimală și schimba în întregime raportul de forțe. Despre scriitorii ruși avea mai mult decât respect, era într-o continuă uimire de descoperirile pe care le făcuseră ei în legătură cu abisul uman. După ce termina de adus argumente, parcă pentru a-și relaxa interlocutorul, concluziona citând o propoziție, o frază sau o simplă sintagmă. Când venea vorba despre Zaharia Stancu, de pildă, nu rostea decât începutul romanului „Descult” : „Tudore! Tu-do-re-e-e-e! Pe tata îl chema Tudor!” întorcea capul spre mine și mă întreba cu gravitate: „Ai înțeles, monșer?” Răspundeam la fel de grav că am înțeles. „Ce ai înțeles?” „Că pe tata lui Zaharia Stancu îl chema Tudor”. Așa, monșer, să nu uiți, pe tatăl lui îl chema Tudor. Așa începe romanul. Așa vrea el.” Nu continua cu nicio invectivă, considera că trebuie să tragi singur concluzia: nu așa trebuie să înceapă un roman

(...) De masa noastră s-a apropiat poetul Virgil Mazilescu. Avea o sticlă de vin în mână, din care băuse mai puțin de jumătate, dar încerca s-o țină ca pe-un triumf, să vadă puținii scriitori din sala de mese că are ce bea și nu umblă prin sală cu scopul de-a fi invitat de cineva. Cu Virgil Mazilescu eram amic, îmi făcuse de mai multe ori vizite acasă și venisem și eu la Mogoșoaia, cu soția, special să-l întâlnim. Virgil era un tânăr de o delicatețe rară, iubitor de literatură franceză, traducător talentat. Părea mereu agitat și chinuit de întrebări. Dorea să-i fie ascultate poeziile, pe care le citea cu patos, dar nu prea găsea auditoriu, poezia lui fiind onirică, doar lui părându-i că exprimă esențialul într-o formă nemaîntâlnită de la facerea lumii. În afară de grupul lui de onirici - condus de Dumitru Țepeneag - cam nimeni nu avea nevoie de asemenea poeme și cu atât mai puțin revistele literare, motiv pentru care Virgil se considera un persecutat al regimului și un paria al societății (Editura condusă de Marin Preda tocmai îi publicase un volum de versuri, redactor fiind Mircea Ciobanu).

Deci, ajuns în dreptul mesei noastre, Virgil Mazilescu se înclină respectos (era foarte protocolar de felul lui) și, cu sticla la vedere (să ne convingem că nu a venit să ne consume băutura), a cerut voie să se așeze la masa noastră. Mărând, de loc politicos, Marin Preda i-a făcut totuși semn să se așeze, trăgând înspre el paharul cu vin și propria-i sticlă, ca nu cumva să-i treacă prin cap musafirului să schimbe soiul vinului. Virgil ne întreabă ce facem, iar Preda, odată văzându-l așezat pe

scaun, începe să-l trateze ca pe un oaspete și-i răspunde că tocmai vorbeam despre Călinescu și despre Ioanide care a zis nu știu ce în romanul „Scribul Negru”. Eu, am mai spus-o și cu alt prilej, când eram la masă cu Marin Preda și cu alți scriitori nu prea mă întindeam la vorbă, lăsându-l pe el să stabilească subiectul discuției și ritmul de abordare a unui subiect. Îl stimam pe Marin Preda nu doar pentru că era un mare scriitor și-mi editase câteva cărți, ci și fiindcă era un om în vârstă și cu vorbă înțeleaptă.

Ce povești dumneavoastră, zice Virgil Mazilescu cu o superioritate doctorală, nu este din *Scribul negru*, ci din *Bietul Ioanide*.

Marin Preda îl contrazice, îl contrazice și eu, aduc pe scurt niște argumente și mă opresc, ca să-l las pe Preda să se desfășoare. Asta voiam eu, dar trebuia să vrea și Virgil. Ei bine nu, Virgil voia să facem pariu pe o sticlă de vin cine are dreptate. Refuz pariul, spunându-i că nu e corect să fac un pariu despre care sunt sigur sută la sută că îl voi câștiga, având o lectură recentă a romanelor. Considerând că nu sunt demn de o polemică serioasă cu el, Virgil a trecut la atac împotriva lui Marin Preda, spunându-i că e supărat pe el. A urmat întrebarea calmă a lui Preda, dar pe care eu am simțit-o plină de tensiune: Ce ți-am făcut, monșere, cu ce te-am supărat?

Ne-ai trădat. Pe cine? Pe noi, pe scriitorii români și pe țărani... Nu, zău, când? Nu vrei să ajuți țărânul român...

Apoi, a urmat un scurt eseu despre rolul țărănimii în istoria poporului român și despre soarta grea a celui care este talpa țării, care suferă în tăcere și moare de inaniție. Preda a spus că nu are asemenea informații (din felul în care își măsura cuvintele aveam impresia că percepe reproșurile lui Virgil ca pe o provocare), dar dacă așa este, atunci țărani să pună mâna pe furci și pe topoare și să se ducă la Comitetul Central și să ceară dreptate. Dumneavoastră trebuie să-i învățați ce să facă... Marin Preda i-a explicat că el nu e Tudor Vladimirescu și că nu a plecat de la Siliștea-Gumești ca să facă ordine în lume. A plecat să devină scriitor. Virgil Mazilescu nu a fost mulțumit de explicație și a încercat să spună cum vede el menirea scriitorului... Atunci s-a petrecut un lucru surprinzător care m-a șocat. Marin Preda s-a ridicat în picioare și a început să se lovească cu pumnul drept în palma stângă, izbînd cu putere și repetând mereu: Cazul Mazilescu Goma! ... Cazul Mazilescu Goma... Cazul Mazilescu Goma!

Când tocmai credeam că a terminat, s-a așezat pe scaun și a lovit de câteva ori fața de masă cu palmă, în același ritm, repetând: „Cazul Mazilescu Goma!” Neînțelegând nimic, Virgil Mazilescu și-a luat sticla de vin în mână, s-a ridicat încet de la masă, a salutat politicoș și s-a depărtat de noi. Părea bătrîn și cocoșat. Nu mai era tînărul bine legat, sigur de el. Parcă îl lovise un boxer în piept. Ți-a plăcut, monșere?, m-a întrebat Preda, dar în loc să aștepte răspunsul, mi-a mai pus ceva: Ți-am spus eu că nu face mulți pureci la masă cu noi?... Așa scap mereu de el. Nu știu ce înseamnă acest caz, am îndrăznit eu timid. Cum nu știi? Discursul lui Mazilescu de la Consiliul Uniunii... Nu sunt membru în Consiliu... Nici nu mi-a povestit nimeni cum a fost. Păi da, monșere, se discută nu știu ce, și se trezește și el că se ridică în picioare și hotărăște: Nu părăsește nimeni sala până nu se lămurește cazul Mazilescu Goma! I-am spus din nou domnului Preda că nu înțeleg, iar el m-a întrebat dacă știu cine este Paul Goma. I-am spus ce știam. Că este un scriitor care a plecat în Franța după ce a înființat un sindicat liber în România, după modelul sindicatelor din Polonia. Că a făcut pușcărie, că a fost student la Litere înainte de mine, că i se citesc fragmente din cărți la Europa Liberă, că am și dat mîna odată cu el, chiar în curtea editurii Cartea Românească... Așa, monșere, vezi că știi!... Păi Goma mîncase bătaie în pușcărie, iar după cutremurul de pămînt din 77, îl trăsese de barbă generalul ăla nenorocit, Pleșiță. Goma fusese urmărit, arestat, anchetat ca la carte, iar acum prietenul dumitale Mazilescu voia să se

rezolva cazul Mazilescu-Goma!... Pricepi? Nu Goma era personajul principal, ci Mazilescu, cu sticla în mână. Toată ziua sunt cu gândul la băutură. Așa fac ei revoluție... Nu era Goma pe primul loc, ci Mazilescu. Între timp, Preda își strânsese pumnii, lăsând liber degetul mare de la fiecare mână. Dansa cu pumnii în aer, de parcă ar fi vâslit, având grijă să fie degetul mare îndreptat spre propriu-i piept: Cazul Mazilescu Goma, monșer. Adică eu, nu ăla era important... Înțelegeți?

Este limpede că sloganul de care scrie poetul Petre Stoica era „Cazul Mazilescu Goma”, nu doar „Cazul Mazilescu...” Punctele de suspensie din text se datorează cenzurii, Direcția Presei neaprobând să apară în volumul omagial - Marin Preda, *Timpul n-a mai avut răbdare* - numele lui Paul Goma.

MAGDALENA POPESCU BEDROSIAN - CRITIC LITERAR

„Cu toții avem să ne reproșăm ceva pentru ziua aceea.”

O să încerc să spun acum câteva lucruri pe care s-ar putea să le mai fi spus unor prieteni sau unor cunoștințe foarte apropiate, dar care n-au fost făcute niciodată publice. De prin 1971— 1972 am devenit, în redacția Cărții Românești, unul dintre oamenii care citeau manuscrisele lui Marin Preda, în prima lor formă. Avea nevoie de confruntarea asta, pe care mi-o solicita și mie, poate, din cauză că i se părea că o asemenea confruntare, teoretic dură, putea să arate altfel, nu mai efeminată, dar mai comprehensivă. Trebuie să spun că, din punctul acesta de vedere, Preda este (îmi dau seama că vorbesc despre el aproape tot timpul la prezent) unul dintre scriitorii cu structura democratică cea mai accentuată din câți cunosc. Știu că majoritară este atitudinea intratabilă - scriitorul crede că a făcut tot ceea ce-i stătea în putință, și o opinie venind din afară are doar rostul să-i confirme meritele sau să-i combată îndoilele, în niciun caz să-l conteste. Marin Preda, conștient de valoarea lui, era în același timp și foarte nesigur de el însuși. De aceea, dădea la cel puțin 5-6 critici cărțile în manuscris, colaționa și sintetiza observațiile, le alegea pe cele care coincideau cu propriile lui păreri, diagnosticând punctele slabe pe care, de multe ori, le știa dinainte, apoi lucra obstinat asupra manuscrisului. La Cel mai iubit dintre pământeni, lucrul propriu-zis l-a încheiat pe la începutul lui august 1979. îl văzusem în cei trei ani, cât durase elaborarea cărții, chinuit, slăbit, îmbătrânit, neglijent în felul de se îmbrăca, dar și, din când în când, cu o mină aproape euforică. Nu se aștepta, spunea el, să-i iasă așa de bine cartea asta. Să aibă atâta putere de scris, chiar poftă și chef de scris. Descoperise, printre altele, un nou tip de frazare, un fel de perioadă foarte încăpătoare și foarte bine articulată, care îl stimula. De regulă, se chinuia scriindu-și cărțile, însă cartea asta, care fusese proiectată doar pe 400-500 de pagini, ajunsese la 1 300-1 400. Ar fi vrut să dea, aici, tot ce știa și tot ce putea ca scriitor. O socotea cartea deplinei lui maturități. Pe 1 sau 2 august m-a chemat să-mi „înmâneze” cele trei volume, bătute la mașină. Trebuie să mărturisesc că le-am luat cu o strângere de inimă. Întâlnirile dintre mine și Preda în prejma manuscriselor lui fuseseră, mai mereu, accidentate. Mi-a spus odată că impresia lui, indiferent de ce afirmasem eu în timpul conversațiilor respective, era că nu-mi plăcuse niciuna dintre cărțile lui pe care le citisem în avanpremieră, adică nici Marele singuratic, nici Convorbiri cu Florin Mugur, nici Delirul, nici Viața ca o pradă. După aceste conversații, urmau, de obicei, faze de răceală care puteau dura o lună, două-trei, chiar și un an. După Viața ca o pradă, de exemplu, proastele relații au durat aproape un an. Știu că acest opuscul e socotit de mulți una dintre cărțile fără cusur ale lui Marin Preda. Mie mi se păruse, atunci când o citisem în manuscris, pe la sfârșitul lui 1976, nu imperfectă, d incompletă. Mă așteptasem la mai mult. Credeam că se poate merge mai adânc și mai departe în investigarea modului de formare a conștiinței de scriitor, de ființă politică și morală. Rezervelor mele, Marin Preda le-a răspuns cu surprindere și iritare, înțelegând că îmi dorisem, probabil, să găsesc în manuscrisul lui dne știe ce dezvăluiri spectaculoase, dacă nu chiar scandaloase. Întunecat la față, mi-a spus pe un ton plin de reproș, aproape ostil: „Stimată doamnă, ar trebui să ți-neți seama că eu nu sunt un ticălos!” Și după asta nu a mai vrut să stea cu mine de vorbă, de-adevăratelea, un an întreg. Am crezut că nu o să-mi mai dea la citit vreunul dintre manuscrisele lui. Acum, la Cel mai iubit dintre pământeni, se mai adăugă o dificultate pentru mine: să nu intru cu Marin Preda într-un conflict iremediabil. Citisem două sau trei fragmente, publicate în revistele literare, fragmente care nu mă entuziasmaseră. Îmi închipuisem că toate cele 1400 de pagini arătau la fel cu acelea pe care le citisem ici-colo și sarcina de a-mi spune onest părerea nu putea fi decât stânjenitoare. Trebuia să-i spun adevărul în mod convingător, dacă

voiam ca opiniile mele să fie acceptate. Marin Preda se aștepta ca, la câteva zile după ce-i luam manuscrisul, să-i spun că putem sta de vorbă. Nu aveam așadar mult timp la dispoziție. Am stat totuși trei zile fără să-l deschid. Așezasem volumele pe un raft al bibliotecii și mă uitam cu teamă și suspiciune la ele, până când, cu un gest resemnat, am pus volumul întâi pe birou. Am citit prima sută de pagini greu, pentru că exact de aici fuseseră extrase fragmentele atât de dezamăgitoare pentru mine. Apoi, cartea m-a acaparat atât de tare, încât celelalte 1 300 de pagini le-am citit în două zile și-o noapte. Am avut sentimentul reușitei, l-am telefonat la Mogoșoaia și i-am spus ce impresie îmi făcuse cartea, pe un ton, probabil, entuziast. Discuția propriu-zisă am avut-o la începutul săptămânii următoare. Asta se întâmpla în prima parte a lui august. De la jumătatea lui august, până la sfârșitul lui decembrie 1979, când a intrat în tipografie, cartea a mai fost dată spre lectură altor critici. După aceea, Preda a lucrat intens la ea, refăcând-o substanțial. Volumul al treilea, de exemplu, a fost modificat, ca structură, aproape integral în urma discuțiilor cu primii lui cititori. Romanul a apărut la începutul lui martie 1980. Au urmat, aproape imediat, exploziile de entuziasm din partea publicului și criticii, care, în câteva cazuri, și-a manifestat totuși nedumerirea și insatisfacția. Explicabil cumva, publicul a ezitat la început. Lumea a crezut că Cel mai iubit este Ceaușescu. Din cauza asta, în clipa când s-a difuzat, cartea a stat vreo două săptămâni în rafturile librărilor; unii se așteptau să găsească acolo un elogiu al „președintelui”, nu un roman al cărui titlu era o antifrază la condiția intelectualului. Când oamenii s-au lămurit, cartea s-a vândut la prețuri exorbitante și tirajul inițial de 50 000 de exemplare s-a dovedit cu totul insuficient.

Preda trăia o stare de bucurie neîmpărțită, necontrazisă. L-am și întrebat atunci de ce-l bucura atât de mult apariția acestei cărți, doar mai cunoscuse în viața lui mari succese. Mi-a răspuns că era pentru prima dată când încerca un sentiment de glorie. Credea că nu scrisese decât două cărți care să-l mulțumească. Una ar fi fost Moromeții, volumul întâi. Cel mai iubit dintre pământeni ar fi fost a doua, deși, dacă trăia, sunt sigură (oricât de mulțumit se arăta atunci) că ar mai fi trecut-o prin cel puțin trei-patru versiuni. Mi-a mai spus că se simțea dator față de el însuși: un mare scriitor, dacă vrea să fie cu adevărat mare, trebuie să aibă cel puțin patru cărți importante, ca Dostoievski, de exemplu, pe se considera dator față de el însuși cu încă două cărți. Lunile acelea (martie, aprilie și prima jumătate a lui mai) au fost luni de nebulie. Era înconjurat de multă lume, invitat peste tot, dădea interviuri, înregistra emisiuni pentru radio și televiziune, făcea călătorii în toată țara, era purtat pe brațe. Arăta bucuros și, în același timp, din ce în ce mai oșit. Se zvonea că bea mult în acea perioadă. Știu că prietenii, cunoscuții îi spuneau, din când în când, că nu face bine. La el mai exista o complicație agravantă: se automedicamenta. Avusese în tinerețe o cădere nervoasă foarte severă și își descoperise singur, după numeroase încercări, medicamentul care să-l ajute. S-ar putea ca, în ultima vreme, să-și fi supradozat tranchilizantul care, combinat cu băutura, își potența efectul. Preda nu era, însă, cu adevărat un băutor, pentru că nu făcuse dependență de alcool. În primul rând, zicea el, începuse să bea după 40 de ani și, deci, ficatul era bun, stomacul, la fel - nu ca la aceia care, începând să bea de pe la 18-20 de ani, au timp să-și distrugă organismul. Pe de altă parte, fazele în care făcea o anume dependență față de alcool erau tocmai cele de după terminarea cărților. Când treceau perioadele astea, fie se putea dispensa complet de băutură, fie nu trecea de limita admisibilului.

Am stat zece ani în preajma lui, la editură. L-am văzut, nu în fiecare zi, nu în fiecare săptămână, uneori treceau luni până să ne întâlnim. Nu intram în biroul lui decât atunci când mă chema. Așa, numai ca să dau „bună ziua”, să mă aflu în treabă, să fac conversație de întreținere a bunelor relații - niciodată. Și cred că toată lumea din editură se purta în același mod prevenitor, aproape ocrotitor. Când s-a prăpădit, un fel de trăsnet a căzut asupra oamenilor, l-am văzut plângând

pe toți, de la mecanic, portar, femeie de serviciu, până la cei mai vechi redactori. Am întâlnit, însă, și reacții brutale, care m-au șocat pentru că veneau dinspre unii pe care îi considerasem foarte apropiați de el, chiar buni prieteni. Am auzit, de exemplu, această uimitoare afirmație: „Bine că l-a luat Dumnezeu! Ajunsesse să aibă atâta putere încât nu te-ai mai fi putut înțelege cu el. Nu-i mai stătea nimeni în cale!” Paul Georgescu mi-a spus prin 1989, cu puțină vreme înainte de a se prăpădi și el, că deținea mărturia uneia dintre femeile care îl cunoscuseră cel mai bine pe Preda, Nadia Strugaru. Aceasta îi mărturisise că Preda, așa cum îl știa ea, era omul cel mai chinuit, „un chinuit de sine însuși”. Putea să creadă, din în când, că atinsese nivelul unor Tolstoi sau Dostoievski, spre care aspira mereu. Când termina o carte, avea impresia că două-trei pagini îi ieșiseră mulțumitor. Dar după ce trecea de intervalul de euforie, puteau să-i aducă oricâte laude criticii, prietenii, cititorii, se întorcea asupra lui însuși sfâșindu-se: „N-am făcut nimic bun. Nu sunt bun de nimic!” N-ar fi putut, deci, parveni la forma asta de putere discreționară și arbitrară, la o demențială bună părere despre sine însuși. Dar bănuiala cea rea a băntuit prin capetele unor oameni și de aici, probabil, și supoziția că ar fi fost sacrificat tocmai ca să fie anihilată o forță devenită înconsolabilă.

Pe 8 mai 1980 l-am invitat la noi acasă. Marin Preda avea obiceiul, care ținea de curiozitatea lui omenească și scriitoricească, dar era și o formă de tandrețe, de afecțiune față de anumiți oameni, să viziteze casele celor din editură. Voia să ne cunoască și așa. De multă vreme îmi spusese și mie că vrea să-mi cunoască bărbatul și copilul, să vadă cum stăm. Am găsit așadar, la începutul lui mai, prilejul potrivit și l-am rugat să treacă pe la noi, pentru că făcusem rost de câteva sticle de vin bun, bisericesc. Era într-o joi. L-am invitat la masa de prânz. Am avut naivitatea, care s-a dovedit o insolență (mi-am dat seama de asta), să-i spun când a intrat în sufrageria cu masa întinsă: „Dom’ Preda, ne-am chinuit două săptămâni să adunăm tot ce vedeți aici.” A avut un imperceptibil recul: „Vă cer scuze că v-am supus la acest chin.” L-am întrebat de ce stau lucrurile așa și mi-a spus că nu-i de mirare - am început să exportăm alimente și va fi din ce în ce mai greu. Era prima oară când auzeam acest pronostic întunecat. A rămas cu noi până după miezul nopții. S-a plimbat, mai întâi, prin toată casa, ca să vadă ce-i aici, ce-i dincolo. La sfârșit a zis: „Ei, nu e un palat, dar e bine. Se vede că e o casă așezată, în care vă înțelegeți, și asta e cel mai important dar de care se poate bucura un om într-o viață.” A mâncat puțin, aproape frugal. Cum insistasem să ia din toate, mi-a spus că, de felul lui, e un om sărac care se mulțumește cu puțin. Două ouă fierte și un borcan cu iaurt i-ar ajunge pe o zi întreagă. De asta se simțea tânăr și liber. Nu i se putea lua mare lucru. Nu putea fi șantajat, la o adică. De ani de zile, nu mânca decât prin restaurante, nu în acea ambianță familială, căreia îi ducea dorul. Mi-a și reproșat într-un fel: „Dacă-mi dădeți un borș bun și niște sărmăluțe în foi de viță, eram mai mulțumit decât cu toate farafastăcurile astea, care v-au costat o mulțime de bani și v-au luat o grămadă de timp.” A băut puțin, drămuindu-și rația, dar a vorbit mult, dând un spectacol pe care îl țin bine minte. Ne-a spus povești din viața lui, care erau, în același timp, povești de istorie literară... Probabil, o să le spun vreodată, dacă nu se va grăbi altcineva s-o facă, pentru că nu noi eram cei care auzeam prima oară lucrurile acestea. Impresionantă, emoționantă însă, în seara aceea, a fost pendularea între încrederea în el însuși, în viitorul lui, și o enormă oboseală. Era urmărit de ideea că trebuia neapărat să se apuce de scris - avea deja proiectul a patru mici romane care să nu depășească 200-250 de pagini fiecare. De Delirul volumul doi, nu avea de gând să se apuce imediat, pentru că nu i se permitea accesul la documentele importante ale ultimilor ani de război. Începea să povestească, într-o ciudată stare de febrilitate, subiectul unuia dintre cele patru viitoare romane, ca, brusc, să se întrerupă. „Nu știu când o să mai scriu. Nu știu dacă o să mai scriu volumul doi din Delirul.” în istorioarele pe care le povestea, vedea un talent dramatic pe care abia atunci i-l descopeream. Le interpreta în mai multe

registre, rememorând cu plăcere lucruri pe care voia să ni le lase în amintire. Dar în același timp, făcea un efort vizibil, dându-și parcă osteneala, dintr-un simț al datoriei față de cei cu care stătea la aceeași masă, să contribuie la buna atmosferă a după-amiezii aceleia. Seara târziu, când fiica noastră, care avea atunci șapte ani, a venit să ne spună „noapte bună”, Marin Preda a luat-o în brațe, a ridicat-o pe genunchi și a început să o mângâie pe față, pe păr, șoptind cu o voce rezonantă, gravă, care ieșea de undeva din coșul pieptului, vibrând copleșitor: „Fetița mea dragă, te iubesc foarte mult.” Era o mărturie de tandrețe, dar și de nevoie de tandrețe pe care nu și-o îngăduia, probabil, decât atunci când se simțea complet dezinhibat, ieșit total de sub acel control sever, care ținea la el bine strânse în chingi o puternică afectivitate, ca și nevoia de afecțiune. Acestea nu trebuiau descoperite, trădate, datorite unor oameni, care ar fi putut să profite, exploatându-le în dauna lui. La miezul nopții, l-am condus până la Mogoșoaia și acolo, când ne-am luat rămas bun, ne-a spus: „De mult nu m-am simțit atât de bine. Aș vrea să mai vin.” Atunci a fost ultima oară când l-am văzut de-adevăratelea pe Marin Preda. L-am mai văzut apoi, o dată, dar pe fugă. Era cu două zile înainte de 16 mai. Aștepta pe cineva în holul Editurii. Era foarte bine îmbrăcat, în celebrul său costum de șantung ivoire, vesel, întinerit. Am trecut în fugă pe lângă el ca să nu-l stingeresc. M-a oprit, mi-a spus din nou ce bine s-a simțit la noi și a întrebat dacă nu se întâmplase nimic supărător, dacă nu spusese ceva, nu făcuse ceva care... Avea grijă să nu rămână o urmă rea legată de numele lui, de amintirea lui. Peste două zile, pe la 11 dimineața, mi-a telefonat o prietenă: „Pregătește-te pentru ce e mai rău”... „A murit Marin Preda!” au țâșnit vorbele din mine. Știu că au circulat multe zvonuri atunci. Lucrurile nu sunt nici acum lămurite. Convingerea mea din clipa aia, convingere pe care toate argumentele și dovezi ulterioare n-au reușit să mi-o clatine, este că Marin Preda chiar a murit dintr-un nefast accident pe care organismul lui, extenuat, nu l-a putut depăși. Punând cap la cap lucruri pe care le văzusem, pe care le știam, pentru mine rămâne verosimilă ideea morții naturale. Chiar el spunea că scriitorul este vulnerabil în cele câteva săptămâni de după apariția unei cărți. Cel puțin așa simțea, așa se comporta, de parcă ar fi primit, în piept, ca pe niște lovituri letale, rezervele și observațiile criticii. Cu Cel mai iubit dintre pământeni, lucrurile au stat, însă, altfel. Nu rezervele criticii, care au fost minoritate în comparație cu majoritatea receptiei, l-au luat prin surprindere. Intervenise însă o formă acută de depresie post-partum, depresia de după „facere”. Voia să se părăsească pe el însuși, să lase frâiele din mână, să iasă din disciplina lui zilnică, pentru un răgaz care să nu fie mai mare de 8-9 luni. Această ultimă depresie era și cea mai accentuată, pentru că și efortul fusese de cea mai lungă durată și de cea mai mare intensitate. Preda avea, însă, convingerea că știe să iasă singur din aceste prăbușiri psihice și poate, dacă i-ar fi propus cineva vreo modalitate de supraveghere medicală, ar fi refuzat-o. Ce i-a lipsit lui Marin Preda în 200 acele zile a fost un cămin, o familie. Dacă le-ar fi găsit, măcar pentru o vreme, probabil că accidentul nu s-ar fi petrecut. Se știe că în seara dinaintea morții rămăsese în editură până după nouă-zece seara, dăduse telefoane, se întâlnise cu colaboratori, prieteni, cunoștințe. Pe câțiva îi rugase să-l primească la ei acasă, dar unul avea program, altul era în curățenie generală. Îmi închipui că toți și-au reproșat apoi că nu au fost destul de atenți, de deschiși față de acest semnal de alarmă, față de, în fond, acest strigăt după ajutor. Cum și eu îmi reproșez că nu am intrat în biroul lui, deși mă chemase. Am băgat capul pe ușă, la secretariat, am văzut că-l aștepta multă lume și mi-am zis că se putea amâna pe a doua zi. Dacă l-aș fi văzut, l-aș fi rugat poate să treacă în după amiaza aceea pe la noi. Poate că...

A fost vorba de o fracțiune de secundă ce putea fi evitată. Oricum, editura a fost cutremurată. S-a văzut atunci cât de iubit era Preda. Paradoxale, am mai spus, au fost însă reacțiile celor din afara editurii, ale celor mai de departe sau mai de aproape. Unii triști, alții satisfăcuți, numai pentru că aveau

impresia că Preda amenința să devină un personaj dominant. De-a lungul anului care a trecut până când a apărut volumul comemorativ Timpul n-a mai avut răbdare, am acumulat tot felul de mărturii despre Marin Preda și am constatat că în ochii noștri, ai celor din editură, se contura treptat, prin depozițiile celor din afară, un personaj grosolan, arbitrar, rapace, care își vedea doar de interesele personale, egoist, lacom și, mai ales, agresiv, alcătuit dintr-un soi de mitocănie țărănească ostentativă. M-am întrebat de multe ori de unde această diferență între imaginea pe care i-o știam noi și aceea care i se construise în ochii altora. Preda, el însuși foarte sensibil, foarte delicat, nu voia să rănească pe nimeni. Dar atunci când avea de-a face cu oameni care îl răneau, egali sau superiori lui ierarhic, devenea, la rândul lui, agresiv. Preîntâmpina agresivitatea, reală sau potențială, printr-o agresivitate de același tip, care venea tocmai din marea delicatețe, din marea disponibilitate interioară, din nevoia de înțelegere și afecțiune. Din cauza asta, supărați pe el nu erau oamenii simpli, ci cei cu care el avea sentimentul că trebuie să se confrunte direct. În aprilie 1980, când mă mai chema să stăm de vorbă, mi-a spus odată că, atunci când bărbatul își pierde încrederea în prietenie și în femeie, resortul lui vital este definitiv compromis. La el se petrecuse și asta. Era pus, aed, în situații greu de imaginat, violente, triviale. Uluitor era că știa să se ridice, să facă apel la demnitatea și orgoliul lui, să se așeze la masa de scris și să scrie pagini de mare înălțime și seninătate morală. Moartea l-a preocupat mereu. Ar li vrut ca ea să vină cât mai târziu, înțelesesem că nevroza lui din tinerețe fusese provocată nu numai de neputința de a scrie, ci și de spaima de moarte. Există oameni care au fascinația morții. El nu-și dorea să moară, dar nici să trăiască mult. De aici și povestea care circula prin București, aceea că, în horoscopul care i se alcătuisse prin decembrie 1979, i se prevedea pentru anul 1980 o mare încercare, o cumpănă, pe care, dacă ar fi depășit-o, ar fi trăit până la 84 de ani. Previuinea asta îl speriasse și nu-l speriasse în același timp. Era un om profund neîncrezător în ceea ce nu este direct palpabil, concret, dovedibil. Niște preziceri care să se întindă pe 20-30 de ani și să nu poată fi imediat verificate nu aveau relevanță pentru el. Și ca să se consoleze că nu luase în seamă acea prevestire amenințătoare, zicea că nici nu vrea să trăiască 84 de ani. I-ar fi fost de ajuns 66-68, cât să-și vadă băieții ridicați: „Să am doi flăcăi de 20 de ani.”

Lui Marin Preda nu-i plăcea bătrânețea, nu-i plăcea neputința și nu-i plăcea nici să depindă de cineva. Îl preocupa, cred, ideea că ar putea rămâne foarte singur și neajutorat, îmbătrânind atât de tare încât să ajungă la decrepitudine. Altfel, cred că se temea de moarte, dar avea, în același timp, o mare curiozitate față de ea. Țin minte că, într-una din convorbirile noastre, care puteau s-o ia la un moment dat peste câmp, m-a testat cu tot felul de curiozități, de magazine enciclopedic. Nu înțelegea, de exemplu, ce sunt „găurile negre”, corpurile astrale supergrele. Cum se poate ca un centimetru cub din steaua aia să aibă o greutate egală cu a pământului. Încercasem să-i spun că există asemenea forme de concentrare a materiei, care nici nu pot fi cercetate, pentru că orice aparat s-ar apropia de ele, ar fi absorbit, căci ele își absorb până și propria lumină. La toate astea, Preda mi-a replicat cu un zâmbet încăpățânat și copilărește viclean: „Nu pot să cred! Trebuie să ajung acolo și să dau cu piciorul în bolovanul ăla, ca să mă conving că lucrurile stau chiar așa.” Cred că, într-un fel, și moartea era pentru el ceva asemănător unei stele negre, înspăimântătoare și atrăgătoare în același timp. Voia să o atingă el însuși ca să-și dea seama dacă există sau nu.

POIANA LUI IOCAN

Dobre I. Burcea:

În general, romanul Moromeții nu a fost bine primit de țărani din Siliștea. Nu știu de ce - ori nu-l înțelegeau pe Marin Preda, ori nu-l iubeau, ori felul lui de-a fi îi făcea să nu-l iubească... Chiar nu înțeleg - dintre intelectualii cu care jucase Marin Preda fotbal în copilărie, niciunul nu citise Moromeții. Absolut niciunul! Nici măcar Ion Mincă, fostul director de școală... Când o parte din așa-zișii intelectuali ai satului au citit întâlnirea din pământuri, îi auzai spunând: „Dă-l în măsa că mănâncă rahat! Dudul nu e al lui Mereuță, e al lui Țugurlan!” Mai mult de atât nu pricepeau. De fapt, îi măcina invidia. „Ce măsa, bă, eu sunt mai deștept și n-am ajuns ce a ajuns a lu' Călărașu.”

... Multe pleacă de la succesul lui. În simplitatea lor, țărani credeau că Marin era susținut de regimul acelor ani. Unii o ziceau pe șleau: „E comunist, dă-l în măsa... A lu' Călărașu, ce mare brânză de scriitor!” Aproape nimeni din sat nu-i spunea Marin Preda. A lu' Călărașu era suficient. ... O altă explicație pentru disprețul pe care îl aveau siliștenii față de Marin Preda ar putea proveni chiar din tinerețea lui, când Marin nu juca fotbal cu ceilalți intelectuali ai satului. Preda nu era în gașca lor. Stătea uneori pe margine și privea. Odată s-a întâmplat să-l bage în echipă că nu mai aveau oameni și tânărul Preda nu s-a descurcat prea bine. A devenit prost pentru ceilalți, doar pentru că, miop fiind, nu nimerea să dea cu piciorul în minge.

Aurora Cornu:

În sertarul cu manuscrise al lui Marin găseai multe capitole disperate, pagini răzlețe, prefigurări ale unor viitoare romane - fie abandonate, fie plasate într-o așteptare lungă și fără contur. Din păcate, prima formă a Moromeților, manuscrisul primelor amintiri cu tatăl său (Tudor Călărașu), cu familia și oamenii din Siliștea - Gumești, s-a pierdut. Pe lângă aceste amintiri, Marin a mai pierdut un manuscris. Avea o lădiță de lemn din armată, în care își păstra primul roman. I l-a furat în gară cineva, cu tot cu lădiță... Ți dai tu seama? Unul care a furat o lădiță de lemn de la un soldat, crezând că era mâncare în ea, dă în loc de cârnați și țuică peste un manuscris literar! Ce surpriză trebuie să fi avut hoțul să aștepte ani și ani că un manuscris poate fi uneori cu mult mai de preț decât slămina și cârnații.

Lucian Raicu - critic literar și apropiat al scriitorului:

Eram la Mogoșoaia, când a început deodată să ningă. „Ce mizerie!” a exclamat Marin cu un rece dezgust, ieșind în pragul casei. Chiar dacă ninsoarea era liniștită și frumoasă, verdictul scriitorului tăia necruțător patosul îndușat al celor prezenți și denunța ca superficial entuziasmul naturist al eventualilor sentimentaliști din încăperea... Mult timp după aceea, mi-am amintit incidentul și nu m-am abținut să nu-l întreb: „Țineți minte cum ați exclamat atunci când a nins prima dată?< Ce mizerie!>...De ce a-ți voit să ne tăiaș chefu?”. Atunci el s-a uitat la mine puțin mirat și mi-a spus: „Da, domnule. Am exclamat... Si ce, nu aveam dreptate? Nu ai văzut a doua zi ce mociorleală s-a făcut pe străzi?” Gândirea sa era pragmatică și igienic terestră. Facilitatea la

sublim nu găsea la el nîch înțelegere. Cu poezia, cu sublimul și măreția sentimentelor era precaut și rezervat. Credea însă în ele. Altfel nu ar fi fost atât de pmdent (...) Marin Preda voia să fb scriitor. Despre nimeni nu se poate spune cu atîta intensitate ca despre el: a fi scriitor era totul. Chiar totul. Mi-l amintesc evocându-l pe E. Lovinescu după lectura Salcâmului, cum exclama teribil de mirat și de bucurios: „Are talent! E prozator!” Autorul Moromeilor își amintea acest episod (urmat de înmînarea unui plic de bani oferit de sburătoristul înstărit Dinu Nicodim) ca de una din marile întâmplări hotărâtoare pentm destinul său.

Savu Dumitrescu - șoferul Editurii timp de mai mulți ani

În 1978, domnul Preda a avut un accident de mașină. Un cambn TIR, staționând sub podul Mogoșoaia, și-a părăsit bmsc poziția și s-a angajat în depășirea altei mașini, tăind calea automobilului lui Marin Preda. Era iarnă, drum greu și coliziunea nu a mai putut fi evitată. Când au sosit organele de anchetă, Marin Preda era foarte iritat, dar mai întîi l-a întrebat pe șofer. Jv copiii? „Da, am” a răspuns acela. „Domnule maior, eu sunt vinovat - a spus atunci Marin Preda. Plătesc eu reparația.” Știam sigur că cel vinovat fusese șoferul d TIR și nu m-am putut stăpîni să nu-l întreb: „De ce faceți asta, dom Preda?” „Ezitănd o clipă, s-a uitat la mine puțin încurcat și a răspuns: „Când mi-a zis că are copii, am înțeles că omului ăsta dacă i se ia carnetul, dacă achită amenda și-mi plătește mie reparația, copiii lui vor rămîne fără pâine. Iau totul asupra mea.” Am ridicat mașina de la locul accidentului și am dus-o la atelier. Când am aflat cât o să coste, i-am spus domnului Preda: „Sunt bani mulți.” „Nu-i nimic, dacă omul ăsta a scăpat, n-are importanță cît o să cheltubsc.” Așa era domnul Preda - un om bun la suflet.

Florin Mugur - poet și autor al singurei cărți de interviuri cu scriitorul

Eram la prînz, la restaurantul Capsa, cu dom Preda și Dinescu. La un moment dat, Mircea Micu l-a invitat pe Mircea Dinescu de la altă masă pentm a-i comunica ceva urgent, și tînăml poet ne-a părăsit pentm cîteva minute. Se vorbise mult pînă atunci - cu exclamații, agitațb verbală și falsă voioșie de oameni care se fac că au chef să petreacă. După plecarea năvalnicului poet s-a făcut liniște. (Asta nu m-a mirat; conversațiile pe care le aveam cu Marin Preda nu erau de tipul celei întrempte atunci.) Fără Mircea Dinescu, prozatoml nu mai avea ce discuta cu mine (ca de obicei, Marin Preda mă accepta cu simpatie, dar mă suporta greu). În realitate, de data asta scriitorul se pregătea să-mi comunice ceva. Ceva serios. Drept urmare, a ridicat ochii din farfurie, s-a uitat la mine țintă și m-a întrebat: Dumneata, domnule, știi că sunt un om drept?

Nu știi ce am băiguit, înghițînd cu greu ce aveam în gură. El continua să mă privească atent, stăruitor. Asta făcea în clipa aceea - se uita în ochii mei și se pregătea să mă mai întrebe o dată: Știi că sunt un om drept? Iartă-mă că mă interesez: știi?

(...) Cuvintele și privirea concentrată ce le însoțea erau extrem de puternice. Voiau să impună o situație, un adevăr. Adevărul că Marin Preda se socotea un om drept. Pentru el, dreptatea constituia un lucru la care merita să se gîndească, încercînd să ajungă la o concluzie cu privire la sine însuși. Ce legătura aveau toate acestea cu mine ? Deja tensiunea era mare și, simțînd asta, Marin Preda a decis să salveze situația cum numai el știa să o facă (...): Cum chiar știi?... Hai că te lauzi!

Petre Anghel - scriitor

Era vară și sora lui Marin Preda tocmai îi întindea masa în curte, la Siliștea. Se anunța un mic chef și sigur că siliștenii din zonă prinseseră de veste. Așa se întâmplă că la masă, spre sfârșit, vin niște vecini, pun niște șervețele pe bancă (să nu cumva să murdărească lemnul cu turul pantalonilor lor) și unul din ei se trage mai spre Eugen Simion, se codește o vreme, după care prinde curaj și-l întreabă: „Am și eu o întrebare - Marin ăsta, ce face la București?”. Luat pe nepregătite, Simion se face că nu pricepe, caută ceva mai potrivit drept răspuns, dar, negăsind, se mulțumește să spună adevărul: „Păi, e scriitor”. Departe de a fi mulțumit de răspuns, țăranul insistă: „O fi scriitor cum zici mata, dar din ce trăiește?”... „Păi, n-auzi? E scriitor. Scrie cârți” Bine, bine, înțeleg eu - zice țăranul, dar serviciu n-are?”... „Păi, are și serviciu”... „Ce serviciu?”... „Păi, e director la editură”... „Editură? Ce-i aia editură?”... „Este editura Uniunii Scriitorilor, cea mai importantă Uniune din țară. Marin Preda e directorul acestei edituri”... „Tot nu mă dumirii cum e cu editura asta”... „Editura e un fel de fabrică și Marin Preda e directorul ei”. Auzind cuvântul „fabrică”, țăranul tresare, ochii se aprind în cap de uimire, cade pe gânduri și, brusc, izbucnește: „Ăsta director?... Cum să fie ăsta director? Păi, ăsta la școala primară a fost mai prost ca mine! ...Da, dom'le, mult mai prost ca mine”.

Eram într-o cameră de hotel la Alexandria împreună cu Laurențiu Fulga și Cornel Popescu, la un pahar de vorbă și de vin. Nu mai știu cum anume, am ajuns cu discuția la Ion Lăncrănjan și, instantaneu, Marin Preda s-a ridicat în picioare și a început să cânte: „Lăncrănjan la oi m-aș duce, Lăncrănjanule l Da' nu-mi place urda dulce, Lăncrănjanule!” Petre Anghel, ce să facă? Se ridică și el în picioare și-i ține isonul maestrului. Cornel Popescu mustăcea - era redactor șef și, prin urmare, persoană semi-oficială. Fulga era și el vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. A suportat o dată cântecul nostru, a suportat de două ori, dar, cum nu avea picătură de alcool în el, a devenit sobru: „Domnilor, așa ceva nu e posibil! Tovarășul Lăncrănjan este colegul nostru” și pentru că noi nu încetăm acel cântec stupid, a insistat că e colegul nostru, că e un scriitor onorabil etc. Cine știe ce turnură ar fi luat mica noastră dispută, dacă Marin Preda nu s-ar fi întrerupt brusc din cântat și, redevenind dintr-o dată grav, l-a întrebat pe Fulga: „Generale, mata știi ce-i aia un pitecantrop?” Țăla se uită siderat la Preda și răspunde ca un elev nătâng: „Nu știi”... „Dacă nu știi, hai să-ți explic” zice Preda și începe să povestească. „Într-o zi, acum trei săptămâni, aveam mașina la Uniunea Scriitorilor și, după ce mi-am terminat treburile, m-am dus să deschid portiera. Pentru că eu sunt chior, cum mă știi, n-am nimerit de prima dată gaura la broască. Și atunci aud un zgomot în spate: <Hă-hă-hă!>. Și iarăși, același zgomot, plus o remarcă: <Hă-hă-hă. Iote-l pe Marin Preda>. Când mă întorc, ce să vezi? Pe scările Uniunii, Lăncrănjan, pizduț cum îl știi, mugea sunete nedeslușite de bucurie... Ei, dacă vrei să știi, ăsta e pitecantropul! E unul care crede că dacă stă pe două picioare mai și gândește. E Lăncrănjan.”

Dan Claudiu Tănăsescu - medic și scriitor:

Într-o primăvară am mers împreună la Sibiu. Tot drumul străbătut l-a încântat, de parcă nu-l mai văzuse niciodată. S-a bucurat de acea mică vacanță ca un copil scăpat din infirmerie. Pe undeva înainte de Comarnic, din pricina unui accident de circulație, șoseaua se blocase. Sute de

automobile așteptau de mai bine de o oră, dar Monșer nu a acceptat situația. Mi-a cerut să forțăm, depășind coloana. Fără alte comentarii, m-am executat. Am apăsat claxonul bitonal ce-l aveam în mașină, am aprins farurile și am pornit-o în viteză spre capul coloanei. Ajunși la locul accidentului, am constatat că zeci de șoferi ne făceau loc. Marin Preda, așezat țăntoș în scaunul din dreapta, le striga: „Faceți loc, faceți loc!”, după care s-a întors spre Constantin Chiriță și i-a zis: Știi de ce mă bucur atât de mult, Chiriță? Că le-am luat-o înaintea altora, a zis el. Nu, Chiriță! I-a contrazis Marin Preda... Mă bucur că ne înjură toți, crezându-ne ștăbi!

GETA DIMISIANU - COLABORATOR ȘI REDACTOR DE CARTE LA MOROMEȚI IVOL. II

*„Puțini sunt cei care știu ce culoare aveau ochii lui
Marin Preda... Erau de un verde năucitor”*

Mi-l amintesc pe domnul Preda, așa cum l-am visat de curând. Era îmbrăcat cu celebrul și mult purtatul său pulovăr în pătrățele discrete. Am intrat deci, bucuroasă să-l văd, dar și uimită, eu fiind în același timp conștientă că a murit. Stătea la birou, cu capul afundat în niște manuscrise cum deseori îl găseam lucrând. Am rămas în pragul ușii. Nu am mai îndrăznit să fac niciun pas. Am spus doar atât: „Dumneavoastră, aici?”, iar el a ridicat ochii și mi-a răspuns: „Doamna Dimisianu, nici nu știți ce bine mă simt unde sunt acum!” Așa m-am trezit - cu vorbele lui în minte și cu nădejdea că ceea ce îmi spusese domnul Preda era adevărat...

- **Insist totuși - când îi roștiți numele, ce anume vă vine mai intens în minte?**

- Tăcerile lui prelungi... Marin Preda era genul de om tăcut și, în același timp, foarte atent la tot ce se întâmplă în jur. Avea o curiozitate aparte, profundă și iscoditoare. Îl interesa mai ales ce se întâmplă cu oamenii, cu iubirea, cu femeile ... Mai ales, cu femeile. Îmi se părea mereu că femeile sunt altceva - o altă lume, o altă realitate: ceva depărtat și inaccesibil lui - și asta îl provoca. Voia să pătrundă dincolo de acest mister care înconjoară dintotdeauna femeia.

În viața lui, au fost mai multe femei, dar cel mai mult l-a marcat povestea cu Aurora - lucru ușor de observat și în cărțile lui, unde mereu apare un personaj feminin, care amintește într-un fel sau altul de Aurora. Îmi aduc aminte că, atunci când a venit Aurora Comu în țară prima oară, eu am intrat în biroul lui să-mi semneze ceva și el m-a repezit cu o eleganță care m-a făcut să râd: „Păi, acum vreți să vă semnez actele, doamna Dimisianu?... Acum, când vine Aurora?” Deși nu avea nicio legătură, motivul mi s-a părut cât se poate de întemeiat. Venirea Aurorei era un eveniment cosmic, planetar, ce făcea să pălească toate celelalte fleacuri existențiale ale lumii.

Și cu Eta cred că a avut o poveste frumoasă. În perioada aceea, am fost de multe ori în casa lor și nu-mi amintesc să se fi purtat altfel decât foarte frumos cu ea... Nu-i mai puțin adevărat că și ea se purta ca o doamnă... Cred că Eta i-a adus multă liniște și asta s-a văzut în scrisul lui. Perioada Eta a fost perioada în care a scris cel mai mult. Mă gândesc la *Risipitorii*. Mă gândesc la *Moromeții*, volumul doi - o carte grea și consistentă, care nu se scrie, cum ar crede unii, în doi timpi și trei mișcări. Da, a fost o perioadă bună în viața lui și el era conștient de asta. Îmi amintesc de pildă că, în timp ce discutăm pe manuscrisul *Moromeților* la el acasă, pe Dionisie Lupu, domnul Preda s-a întrerupt brusc din conversație și, uitându-se la mine, mi-a spus: „Vi se pare că e multă liniște aici, nu-i așa, doamna Dimisianu ?” în clipa aceea, am încremenit. Exact la acel lucru mă gândeam și eu. În apartamentul din Dionisie Lupu era foarte multă liniște și tihnă... Așa era domnul Preda - te surprindea mereu, vorbind mult în puține cuvinte. Îmi aduc aminte că, atunci când a condus-o pe Eta la aeroport, a venit la redacție cam dărâmat și fără chef. S-a uitat la noi, angajații editurii, și a spus : „Nu se mai întoarce.” Atât a spus: „Nu se mai întoarce”. Dincolo de cuvinte, în tonul vocii lui citeai însă ceva adânc și sfâșietor. Ceva ca o înfrângere grea și nemeritată.

- **Ce-mi spuneți mă miră puțin. Din câte știu, despărțirea de Eta nu a avut nimic**

dramatic. A fost o poveste cu final anunțat. A fost, de fapt, un aranjament în folosul ambelor părți - Eta stătea tot mai mult la Paris, unde avea și niște rude, iar Marin Preda deja o cunoscuse pe Nuți, viitoarea soție. Eta bănuia ceva, ba chiar se pare că, venind inopinat de la Paris, l-ar fi găsit în casă cu Nuți...

- Noua lui legătură amoroasă nu mai era niciun secret pentru nimeni. Gafița, redactorul șef al Editurii, mi-a spus că, împreună cu Baconski, l-a urmărit pe Marin Preda cum se plimba pe stradă cu Nuți, ca un adolescent tomnatec... Elena, viitoarea doamnă Preda, a intrat în viața domnului Preda într-un moment de neatenție sau poate de indiferență a Ettei. A intrat, profitând de o întâmplare ce se putea sfârși tragic - Marin Preda era să o calce cu mașina, pe undeva pe lângă Buftea...

- Conducea ca un sinucigaș...

- Pot să-ți spun că, de câte ori îl vedeam cu mașina, nu știam cum să fug mai repede din calea lui. Într-o seară, nu am mai scăpat. Voiam să ajung acasă, în Drumul Taberei, când domnul Preda, ca niciodată, aflând ce vreau să fac, s-a oferit să mă ducă acasă cu mașina lui. Oricât am încercat să scap de oferta lui gentilă, nu am reușit. M-am suit cu soțul meu Gabriel în mașină, am luat-o pe bulevard până la Cercul Militar și pe urmă, la dreapta, spre Cișmigiu. Nu mergea cu viteză, dar la Liceul „Lazăr”, ne-a oprit un milițian. Drăguț omul - s-a prezentat, a cerut actele, s-a uitat îndelung la ele și apoi s-a mirat: „Sunteți Marin Preda? Marin Preda scriitorul?... Păi, bine, domnu' Preda, am dat bacalaureatul cu cărțile dumneavoastră și acum dumneavoastră mergeți cu luminile stinse și mă obligați să vă amendez?”. În locul meu din spate, am încremenit. Fără să-i pese că mergea orbește, cu farurile stinse, el era încântat, repetând de câteva ori: „Ați văzut? M-a recunoscut ca pe Hugo!”... Pentru mine rămâne un mister cum de nu a murit într-un accident de mașină, ci în acea întâmplare stupidă și nenorocită. Asta cred că s-a întâmplat cu el - a murit prosteste, nu că a fost omorât, așa cum spun unii și alții. Mă rog, nimeni nu avea niciun interes să-l omoare pe Preda. Absolut nimeni. Ceaușescu îl respecta. Știu că a venit o delegație de englezi și aceia, ca să-i facă plăcere lui Ceaușescu, i-au spus: „Domnule Președinte, de curând la Londra a apărut în traducere un mare scriitor de-al dumneavoastră, Liviu Rebreanu”. Și atunci Ceaușescu a zis: Așa este, dar acum avem un scriitor tot atât de mare ca Liviu Rebreanu. Se numește Marin Preda!” Asta întărește o altă poveste, spusă chiar de domnul Preda la Editură - povestea întâlnirii lui cu Ceaușescu, când toți invitații treceau să ciocnească un pahar de șampanie cu el... Pe scurt, teoria că Marin Preda a fost omorât de Securitate, de KGB, de legionari - totul îmi pare o bazonie.

- Întâmplare sau nu, toată viața Marin Preda a avut parte numai de asemenea bazonii. De pildă, datorită privirii lui mioape, lumea îl considera un aiurit, un om cu capul în nori. În realitate, era extrem de atent la ce spuneai, fiind în stare să-ți reproducă, în amănunt și, eventual, cu mici comentarii răutăcioase, întreaga conversație...

- Preda era într-adevăr foarte atent - și în discuții cu oamenii, și în lecturile lui favorite. O spun eu, care cunosc bine scriitorii români și multora le-am fost redactor de carte: felul în care citea Preda era unic! Citea textul în profunzimea lui și, la sfârșit, dădea verdictul, în stilul său moromețian: „Pe ăsta nu-l cred.” Și avea mare dreptate. Orice lucru de valoare trebuie să te convingă mai întâi că există. Arta trebuie să fie convingătoare, verosimilă...

- Pe cine credea el?

- Pe Tolstoi, bineînțeles. El era tolstoian și mie îmi plăcea să-l necăjesc când aveam ocazia, pentru că știam că Preda se șicana întotdeauna când aduceam vorba de Dostoievski. Mereu îmi spunea: „Doamna Dimisianu, pe Dostoievski nu-l cred!” Și atunci, ca să-l necăjesc, eu îi spuneam: „Poate nu-l credeți dumneavoastră, dar Tolstoi a murit cu *Frații Karamazov* în brațe”, iar el îmi replica

imediat: „Știi de ce a murit cu acea carte în brațe?... Pentru că ar fi putut să scrie și el o carte ca *Frații Karamazov*, dar nu a mai avut timp.” Dincolo de mărunta noastră dispută literară, Preda avea perfectă dreptate, cunoscut fiind faptul că acești doi mari romancieri ruși și-ar fi dorit fiecare să fie unul în locul celuilalt. Există documente. Ele arată că, spre sfârșitul vieții, cei doi au trăit o simetrie ciudată - pe de o parte, Tolstoi a murit învidiindu-l pe Dostoievski pentru marele lui roman *Karamazovii*, în timp ce Dostoievski îi scria fratelui său: „Dacă aș fi avut situația materială a contelui Tolstoi, aș fi putut scrie și eu o carte ca *Arma Karenina*!.. Preda avea intuiții literare colosale și rareori se înșela. Pe primul plan punea capacitatea autorului de a capta încrederea cititorilor săi... Numai așa putem înțelege de ce Marin Preda nu se dădea în vânt după Rebreanu. Puțini critici știu (și-au dat seama) că, de fapt, *Moromeții* polemizează cu Rebreanu. Lui Preda nu-i plăcea că Rebreanu îl considera pe țaranul roman primitiv, gregar și mânat de instincte primare ... Este ceva polemic și premeditat în felul în care Preda face din Ilie Moromete un țaran cu apucături intelectuale. La o lectură mai atentă, dincolo de comicul de limbaj, țărani lui Preda vădesc o gândire și un fel de a raționa de tip intelectual.

- Pare exagerat, dar sunt de acord cu dumneavoastră... Ilie Moromete nu se poartă ca un țaran atunci când merge în fundul curții și preferă să discute cu gardul sau cu pomii, decât cu nevasta sau copiii, considerând că nimeni nu-i în stare să-i înțeleagă obida, neliniștile și, în general, pre ocupațiunile lui de om cu mulți copii, om veșnic plin de datorii și mereu la ananghie.

- Repet, literatura lui Preda este o literatură polemică.

- Chiar și un roman mai puțin reușit, *Risipitorii*, avea în substrat teza decăderii inevitabile a lumii proletare - teza moștenirii risipite de copiii noii protipendade comuniste. Nu mulți critici au observat că în cărțile lui („Intrusul” de pildă) răzbate polemic o anume filosofie a dezamăgirii - filosofie estompată, din păcate, de temerile scriitorului față de cenzura vremii... Se cam temea de cenzură. Altfel cum explicăm titlul romanului *Cel mai iubit* sau tertipul de a introduce 50 de pagini despre Antonescu și mama lui, convins că oricum cenzura va scoate capitolul și va lăsa neatins restul romanului?... Eu cred că Marin Preda a avut mereu o frică de cenzură, fără să știe că cenzura se temea și mai mult de el.

- Nu știu dacă e vorba de cenzură... Preda era atent la experiențele altora. Era o fire pragmatic țărănească și, peste toate, dorea ceea ce voiau toți scriitorii români din perioada aceea : să publice și să fie citit de cât mai multă lume ... în adâncul sufletului, Marin Preda știa că este un personaj important. Știa că nu oricine se poate lega de el. Ezitățile lui veneau din altă parte. În pofida a tot ce se spune despre el, Marin Preda era un mare timid. Stând mai mult în preajma lui, știu ce spun...

- Din cauza acestei timidități, devenea imprevizibil - uneori se apăra prin agresivitate, alteori se cenzura puternic... De multe ori, se ascundea în spatele ochelarilor cu multe dioptrii și al unei tăceri speciale, de ziceai că stă prăbușit asupra lui însuși.... Apropos, l-ați văzut vreodată fericit?

- Ce întrebare ciudată... Nu țin minte. Cred că a fost extrem de fericit când s-a născut fiul lui cel mare și când a dat de băut la toată redacția. Da, era fericit atunci și, văzându-l că ezită în căutarea unui nume, eu i-am spus fără să mai stau pe gânduri că pe băiat trebuie să-l cheme neapărat Nicolae, ca pe *Marele singuratec*... întâmplare sau nu, și la al doilea copil tot eu am intervenit cu sugestia să-l cheme Alexandru. Motivul? Alexandru e un nume frumos, nume de legendă, la care Preda s-a uitat mirat la mine și mi-a spus: „Da, doamna Dimisianu, ai dreptate - e frumos, dar mă enervează că tot așa îl cheamă și pe Ivasiuc!”... Așa era dom Preda - mereu surprinzător. Îmi aduc aminte că într-o zi, pe nepusă masă, m-a rugat să merg cu el în Cismigiu. Uimită de ineditul acestei plimbări, l-am însoțit și,

când am ajuns pe alea cu platani, mi-a spus: „Doamna Dimisianu, te rog foarte mult să mă ierți pentru că până acum nu te-am chemat să-mi vezi copilul”... Cu greu îți poți imagina o scenă mai frumoasă în inocența ei... Marin Preda avea resurse inepuizabile de tandrețe... Mare păcat că băieții lui nu au apucat să-l cunoască mai bine. Cei doi băieți ai lui Marin Preda sunt, după părerea mea, într-o situație absolut colosală. Ei nu au apucat să-și cunoască tatăl, ca om. A trebuit să ajungă la el, pe ocolite, prin cărțile sale... Să ajungă la Marin Preda, nu ca niște fii legitimi, ci ca niște cititori obișnuiți!

- Cum-necum, ne întoarcem mereu la moartea lui. O moarte pe care eu continui să o cred suspectă...

- Nu e nimic deosebit în moartea lui. În locul unui scenariu abil pus la cale de cineva, ar trebui să privim adevărul în față. Marin Preda s-a stins din pricina singurătății în care se afla. Dacă era cineva lângă el, ar fi fost salvat.

- Să lăsăm sfârșitul și să continuăm, cum ar face țăranii suciți din Siliștea, cu începutul. Vă mai amintiți ziua în care l-ați cunoscut?

- Sigur că da. Pe atunci, eram redactor la ESPLA și era o zi destul de agitată și plină de stres, când m-a chemat Gafița la el, în birou. Nu era singur. Era cu Marin Preda, pe care Gafița mi l-a prezentat ceremonios, spunându-mi: „Doamnă Dimisianu, uite, ți-l prezint pe domnul Marin Preda, iar acum te rog să te apuci de lucru, fiindcă vrem să facem reeditarea *Moromeților*”. Nu știu dacă am spus ceva, dar în orice caz eram paralizată de emoție. Citisem *Moromeții* în vremea studenției și, în admirația mea față de scriitor, mi se părea o mare onoare să pot sta în apropierea lui, să pot respira - cum se spune - același aer cu marele prozator... Nu e niciun exercițiu de admirație impusă în ceea ce îți spun. Eram convinsă că Marin Preda e un mare scriitor. De altfel, toată generația mea a crescut în admirația enormă pentru Preda... Noi l-am iubit pe Marin Preda și i-am fost aproape. E adevărat că, dincolo de literatură, ne lega și faptul că mulți dintre noi eram fii sau nepoți de țărani. Aveam aceeași lume comună și, nu întâmplător, uneori mă întreba brusc și fără legătură cu discuția noastră: „Doamna Dimisianu, îți amintești ce se pune printre rândurile de porumb? ... Parcă se pune fasole, nu-i așa”. Erau dialoguri care îmi întăreau impresia că sunt din același loc cu Preda, din același sat, din aceeași țară... Există destui scriitori români despre care nu am aceeași impresie. Nu provin din aceeași țară cu mine.

- Aș vrea să ne întoarcem la *Moromeții* volumul II, o carte la care a muncit mult...

- Mie, *Moromeții* volumul II mi se pare o carte foarte bună, profund nedreptățită de critică. Și știi de ce, Sorine? Pentru că nimeni nu a observat că Preda vorbește despre o altă lume decât lumea cea din primul volum... Țin la această carte, mai ales că mă simt legată emoțional de ea. Am lucrat efectiv la editarea ei. Știu că odată m-am dus la el acasă, pe Dionisie Lupu, în vremea când era cu Eta, și atunci i-am spus: „Domnule Preda, nu știu de ce, dar cartea nu se termină bine. Parcă se termină abrupt, prea dintr-o dată.” A căzut pe gânduri, sensibil fiind la orice observație făcută cu privire la scrisul lui, a cumpanit și, într-un târziu, mi-a spus: „Bine, lasă-mă să mă gândesc și o să-ți dau un telefon”, ceea ce s-a și întâmplat câteva zile mai târziu, ocazie cu care m-a invitat din nou la el acasă și, de cum am intrat, mi-a pus în față un teanc de foi - noul final al cărții; finalul cu visul lui Nicolae... Era altceva. Era chiar un final de carte.

- I-ați fost redactor chiar și la una dintre edițiile revizuite ale *Moromeților* primul volum.

- I-am fost redactor la mai multe cărți - la *Intrusul* și la *Imposibila întoarcere*. Redactor atent și fără milă, iar el a apreciat acest lucru. Apoi a urmat o perioadă mai rece în relațiile noastre, din pricini obscure și greu de explicat, lui intrându-i în cap o enormitate - anume că mie nu mi-ar fi plăcut literatura lui, ceea ce era absurd și perfect neadevărat.

- Nici o pricină nu e obscură și nu e greu de explicat. Probabil a intervenit vreun binevoitor...

- Probabil... Multe se spuneau deja despre mine în acea epocă. De pildă, la Capsa cineva i-a spus lui Nuți Preda că domnul Preda obișnuiește să-mi spună: „Duduțe!” O minciună mai grosolană ca asta nu se poate imagina. Niciodată, dar absolut niciodată domnul Preda nu m-a tutuit și niciodată eu nu i-am spus altfel decât: „Domnul Preda”, iar el „Doamna Dimisianu”... O minciună grosolană ! La ea s-au adăugat și alte intrigării încât, la un moment dat, eram pe punctul de a părăsi editura. S-a întâmplat însă ca într-un moment de maximă tensiune între noi doi, domnul Preda să mă cheme la el în birou și, fără să se uite la mine, să-mi spună sec și tăios: „Doamna Dimisianu, am auzit că spui despre mine nu știu ce...”. Și atunci eu, tânără și insolentă cum eram, n-am mai stat pe gânduri și i-am răspuns: „Și eu am auzit că m-ai înjurat de mamă la Mogoșoaia”. Marin Preda nu a spus nimic. A tresărit doar, s-a gândit câteva clipe, după care a zis în stilul lui mucalit, inconfundabil: „Doamnă Dimisianu, îți propun ceva... Îți propun ca de azi înainte să nu mai ascultăm ce ne spun unul și altul la ureche - nici eu, nici dumneata !” Monumentală replică, trebuie să recunoști... O replică în stare să salveze relația dintre doi oameni. Sigur că de-a lungul timpului, ne-am mai dondănit uneori, dar, culmea, în ultimul lui an de viață mă repropiasem de el foarte mult. Îmi place să cred că și el simțea același lucru. De altfel, îmi spunea tot felul de lucruri, cum a fost atunci când, abătut peste măsură, stătea povănit cu capul deasupra biroului și se întreba cu voce tare: „Oare tinerii înțeleg ceva din viață?” Tot el răspundând: „Tinerii nu au cum să înțeleagă cum se degradează o iubire.” Tare mult m-au tulburat cuvintele lui... Și mi le-am reamintit de curând, când am recitat *Cel mai iubit dintre pământeni*. Abia acum am înțeles că în acest roman nu e vorba despre degradarea unei simple iubiri; e însăși degradarea vieții, a lumii în care trăim. Abia acum am înțeles că acest roman e acum mai actual decât putea fi în 1980. În el nu e vorba neapărat despre comunism. E vorba de toate regimurile care au trecut și vor trece peste noi tragic, indiferent și de neoprit.

- După 89, unii confracți mai zeloși s-au grăbit să-l facă pe Marin Preda colaboraționist și un profitor al regimului comunist...

- O să-ți povestesc o scenă pentru a vedea cât de colaboraționist a fost Preda. Eram la o ședință de partid, una celebră, în care noi, scriitorii, trebuia să ne dăm acordul ca Nicolae Dragoș să facă parte din Comitetul Central și, pentru că scriitorii nu erau de acord cu acest lucru, partidul l-a trimis pe tovarășul Gheorghe Pană se rezolve problema, dar nu a rezolvat nimic, pentru că, înaintea tuturor, Marin Preda s-a ridicat în picioare și a zis, cu autoritatea lui copleșitoare, clar și apăsător: „Sunt împotriva ca tovarășul Nicolae Dragoș să facă parte din CC al PCR, pentru că nu are nivei politic.” Închipuiește-ți, dragă Sorine, ce ilaritate s-a creat în sală. Marin Preda îi reproșa lui Nicolae Dragoș tocmai ceea ce avea din plin - nivelul politic... Cu o șiretenie fără cusur, Marin Preda își bătea adversarii cu propriile lor arme și, peste toate, mai oferea mici lecții de umor... Eu, care stăteam destul de în față, am bufnit în râs. Nu mă mai puteam abține. Râdeam în hohote și Pană a observat. M-a ținut minte și cu prima ocazie, primar al Capitalei fiind, mi-a plătit-o - nu mi-a aprobat un apartament cu trei camere pe care îl obținusem prin intervenția lui Gogu Rădulescu... De câte ori aveam ocazia, îi reproșam domnului Preda: „Datorită dumneavoastră nu mi-a dat Pană trei camere.” Și el râdea. Un râs colosal, inimitabil, în cascadă... Râsul de neuit al domnului Preda.

CEI DOI COPII AI SCRITORULUI

Nicolae Preda - fiul cel mare al scriitorului:

Amintirile mele cu tata sunt puține și extrem de intense. Îmi amintesc, de pildă, tăcerile lui... Era singurul om a cărui tăcere nu te deranja. Stătea lângă tine și, nespunând nimic, nu te făcea să te simți prost. Stătea într-un fel anume, puternic, intens și foarte personal. Stătea parcă întors cu totul spre sine... Așa mi-l amintesc cum stătea pe terasă, la Mangalia. Era doar el cu lumea lui. Nu mai încăpea nimeni altcineva acolo.

Ciudat lucru, oricât aș încerca să-mi amintesc, nu țin minte ca prezența lui să mă fi stânjenit vreodată. Dimpotrivă, părea uneori că el se simțea stingher în preajma noastră. Îmi amintesc de perioada în care eu și Alexandru eram bolnavi de rujeolă. Deja depășiserăm starea febrilă, starea de rău maxim al bolii, când în camera noastră a intrat tata. Nu pot să spun cum arăta. Stătea în dreptul ușii, neîndemânatec și intimidat ca un copil, ținând în mână dreaptă două baloane de plastic - baloane din acelea intens colorate, de plajă... Stătea și se uita la noi cu o privire pe care nu o s-o uit toată viața. În acea zi, pentru prima oară, i-am văzut miopia.

Acum abia îmi dau seama că de fapt, în ciuda vârstei, nu era pregătit în niciun fel să fie tată. Uneori, lăsa chiar impresia că nu-i pasă, că și dacă rămânem repetenți nu va fi nicio problemă. Însemna că atâta puteam, că atâta ne ducea capul în momentul acela... Totuși, când aveam vreo reușită școlară se arăta mândru și chiar bucuros. Îmi amintesc că, atunci când am luat premiul întâi în clasa I, gândul lui a fost să mă trateze ca pe un om mare... M-a invitat la Capșa. Nu mai știu ce și cum mi-a zis. Îmi place să cred că s-a uitat la mine cu privirea lui mioapă și a spus ușor înveselit: „Hai, bă belitule, să mâncăm ceva!” Am fost foarte impresionat. Acolo, la Capșa m-am simțit într-o altă lume. Totul mă impresiona - catifeaua de pe pereți, candelabrele cu ciucuri de Murano, farfuriile încălzite. Știu că mi-am luat o cremă de legume cu crutoane și limbă cu măsline. Mi-a plăcut foarte mult mâncarea, iar tata, abia atingându-se de consommeul lui, mă privea cu admirație că cerusem niște feluri de mâncare mai deosebite... Și eu îl priveam acum cu alți ochi. Eram împreună - simțeam asta. Pentru prima oară simțeam că nu eram la masă cu scriitorul Marin Preda. Eram cu tata...

Fragmentar și pe sărite, îmi amintesc multe. Îmi amintesc superbe seri petrecute cu Cezar Ivănescu. Îmi amintesc de plimbările noastre semităcute prin Bucureștiul vechi și mai puțin cunoscut, din strada Parfumului și Plantelor colț cu Mântuleasa, așa cum îmi amintesc de încremenirea de spaimă pe care o simțeam când își desfăcea cureaua de la pantaloni și se pregătea să ne pedepsească pentru nebuniile pe care le făceam cu destulă perseverență și inventivitate. Cel mai mult îmi stăruie în minte însă ziua în care, tăcut și conspirativ, am privit prin crăpătura ușii cum se rade tata. Doamne, ce spectacol! Nu mă mai săturam să privesc gesturile aproape coregrafice cu care deschidea clapetele semiautomate ale Gillette-ului argintat,

pregătindu-se pentru un ritual ce putea să dureze mai bine de o oră. Din acest spectacol al minuției matinale, am rămas în memorie cu eleganța estetă a mișcărilor și, mai ales, cu amintirea olfactivă a mirosului de bărbat, miros de ușoară transpirație, cu urme de Kent, whisky și parfum Hattrick - parfum aspru și ușor fructat, contopit cu multiple irizări taninate de stejar și ambră.

Nu știu dacă putea să fie tandru cu adevărat. Mai degrabă era ușor aspru și categoric în toate. Așa scurtă cum a fost, relația cu el nu a fost prea grozavă. Nu știu cum se întâmpla, dar tot timpul ieșea câte o tragedie între noi. Țin minte că avea un birou frumos, cu lucrurile aranjate în cea mai deplină ordine, cu vrafal de hârtii, un pahar de argint din care îi plăcea să bea apă și, alături, un ceas de aur, cu un cadran superb și... un butonaș. Umblând la el și jucându-mă, nu mi-am dat seama că l-am stricat. În orice caz, butonașul acela era fascinant, irezistibil. Cerea parcă să fie stricat... Tati nu i-a căzut bine întâmplarea. Nu mi-a zis nimic (nu m-a certat, nu m-a pedepsit), dar de atunci ceva s-a rupt între noi - ceva ce ținea de încredere, de înțelepciune și mărinimie... Știu că e o prostie, dar și acum simt o mare și ciudată gelozie, când mă gândesc la ceasul acela de aur. Și acum am impresia că tata a ținut mai mult la acel ceas decât la mine.

Alexandru Preda - băiatul cel mic al scriitorului:

Se știe că Nichita Stănescu, de exemplu, scria pe ce apuca, pe ce găsea la îndemână, bucăți de hârtie, plicuri etc. Pentru Preda acest lucru era greu de digerat. „Cum adică, monșer, se mira de fiecare dată când cineva aducea vorba, să scrii pe șervețele? Cum vine asta? Cum se poate așa ceva” Stiloul, hârtia, cerneala, manuscrisele erau părți integrante ale universului lui fără de care nu putea să trăiască. Este cunoscută farsa pe care i-au făcut-o unii colegi de breaslă când i-au ascuns servieta în care avea un manuscris. Gluma s-a terminat repede. Starea de panică pe care a trăit-o Preda pe tot parcursul farsei a fost mult prea mare și geanta a fost „găsită” repede.

Așa cum era el în laboratorul lui de creație, tata îmi este ca și necunoscut. Știu că lucra mult, în salturi, alternând perioadele de creație cu cele de odihnă. Către sfârșitul vieții, perioadele de relaxare au devenit din ce în ce mai scurte și mai rare. Scria mărunt, atent la caligrafie, și niciodată nu arunca foile, chiar dacă erau greșite. Folosea pagina pe toată suprafața ei, fiecare colțșor se dovedea bun pentru a mai aduce o îmbunătățire. Am văzut pagini de manuscris în care erau șterse toate rândurile, mai puțin ultimul. Revenea de multe ori asupra textului. Manuscrisele lui dovedesc minuțiozitatea și meticulozitatea cu care aștemea cuvintele pe hârtie, întotdeauna spunea că pentru a fi un bun scriitor trebuie să ai „oase tari”. Probabil că le avea. Pentru el scrisul era un lucru cu care nu te poți juca și pe care trebuie să-l faci cu toată seriozitatea. Era un adevărat „ritual”: hârtia albă, stiloul, cerneala, masa de scris. Scria așezat pe scaun, cu coatele pe masă, ca un elev. Niciodată nu scria în pat sau aiurea.

Îmi aduc aminte, filmul Moromeții l-am văzut împreună cu fratele meu, într-o vară, la Costinești, prin 1988, dar nu sunt sigur... L-am urmărit cu sufletul la gură, părându-mi rău că s-a terminat așa repede. Era numai o impresie, filmul nu era scurt deloc, era chiar lung, două serii, peste trei ore de proiecție. Eu însă îmi doream să nu se mai termine. Era extraordinar. Exact ce-mi

imaginasem. Satul (comuna Talpa, cum am aflat ulterior), casa părintească, Poiana lui Iocan, secerișul... toate existau în mintea mea sub forma unor pagini scrise. A doua zi, „discuțiile” cu actorii și realizatorii filmului se relau pe plajă, dar eu am ratat șansa de a-mi auzi glasul în difuzoarele de la Costinești și ulterior în eter la Radio Vacanța, cu toate că aveam câteva lucruri de „lămurit”. Filmul îmi plăcuse, dar personajul Nilă mi se păruse mai „bolovan” decât fusese în realitate, iar Niculae, cel mai mic dintre frați, parcă prea „aerian”. Voiam să întreb de ce personajele au ieșit așa. Pentru a pune asemenea întrebări îmi trebuia însă un curaj, pe care recunosc că nu l-am avut. Am rămas cu întrebările în gât. Fratele meu Nicolae a fost însă mai curajos și a pus o întrebare, cred că regizorului de imagine, dacă îmi aduc aminte bine. Eu am rămas cu dilema...

Marin Preda scria de mână. Niciodată nu a putut să scrie la mașina de scris, cu toate că în acele vremuri mulți scriitori adoptaseră această modă. O pagină de manuscris Marin Preda este un calvar pentru orice dactilografă. Este extraordinar de greu să descifrezi firul narațiunii, unde începe și unde se termină fraza. Doamna Stănescu, secretara lui Marin Preda, era singura specialistă în descifrarea manuscriselor lui. Nu am apucat să vorbesc cu dumneaei de mult timp. Ar fi trebuit. Sunt sigur că așa fi aflat multe lucruri interesante.

Cât țin eu minte, tata scria greu. Era un meticolos, un împătimit al scrisului. Pentru el, ideea de a așterne cuvinte pe hârtie reprezenta țelul lui în viață, era scopul suprem al existenței lui. Era sensul lui de a trăi. Era cunoscut ca ipohondru - teama permanentă de a nu se îmbolnăvi și de a nu muri avea însă altă rădăcină. Nu frica de moarte era înspăimântătoare pentru Marin Preda... ci gândul că nu-și va putea termina romanele. Odată, la Mogoșoaia, într-o după-amiază, a simțit că nu-și mai poate mișca mâna dreaptă... Mama era alături de el și încerca să-l îmbărbăteze. Tata, în schimb, era disperat. Mulți ani după aceea mama mi-a povestit întâmplarea și mi-a descris groaza pe care o citea în ochii lui. „Măicuță, fi spunea mamei, nu-mi mai pot mișca mâna. Ce fac dacă rămân paralizat?... Eu cu stânga nu pot să scriu, cum o să-mi mai termin cărțile?” A avut noroc - pareza sau, probabil, „crampa scriitorului” a dispărut după două ore, dar spaima că nu-și va putea scrie cărțile nu l-a părăsit, lucru ce l-a făcut, ca la scurt timp după aceea, să-și cumpere un casetofon cu microfon (lucru foarte greu de găsit pe atunci). Acesta era semnul că incidentul lăsase urme adânci și se gândise la o rezolvare - dacă nu putea să mai scrie, cel puțin putea să se înregistreze și să transcrie altcineva în locul lui.

Niciodată nu scria cu pixul sau creionul. Stiloul, un superb Parker, cu peniță de aur și steluță nichelată pe capac, era principala ustensilă de scris. De sub penița aceluia stilou au ieșit multe romane, inclusiv Cel mai iubit dintre pământeni. După moartea lui Marin Preda, acel stilou nu a mai funcționat niciodată. Nimeni nu știa să scrie cu el. În anii ce au trecut, am încercat de multe ori să scriu cu el, l-am spălat, i-am pus cerneală, dar... nimic. Mai mult zgâria hârtia decât să lase cerneală. M-am uitat la peniță... era tocită mai mult pe o parte. Ca să scrii cu ea trebuia să știi să ții stiloul în mână, să știi în ce poziție să-l apleci. Altfel nu mergea. Iar singurul om care știa cum se ține acel stilou în mână plecase demult...

POIANA LUI IOCAN

Dragă Ilinco,

Mai scrie-mi și tu câte o scrisoare, să-fi mai dezmoștești și tu mâna și creierul și mai spune-mi ce mai e prin sat, ce se mai zice și ce se mai întâmplă. Sae e bine, am vorbit cu el la telefon, e cam ostenit cu serviciul lui, dar se descurcă, nu l-am mai văzut nici eu de anul trecut. La Paris a fost foarte frumos, dar îți trebuie mulți bani, că sunt atâtea lucruri frumoase de văzut și de cumpărat, că ai putea să toci toată averea Gospodăriei voastre agricole, sau Cooperativă, cum îi zice, într-o singură zi. Ce face mama? Cum o duce cu bătrânețea? Tu cum te mai împaci cu ea? Doctorița aia sau doctorul o mai vede? Sau n-ai mai chemat-o de anul trecut? Mița și Dida ce fac, dar nerodul ăla de Gheorghe? Vino pe la București cu Gigi, că-fi plătesc eu drumul. Dar vino negreșit, altfel nu-i mai trimit mamei nici un leu. Vino că ți-am adus ceva de la Paris. Aș veni eu, dar drumul e plin de gropi, îmi nenorocesc mașina.

Sănătate mamei, la revedere!

Marin-2-111-966

Dinu Flămând - poet și vecin vremelnic de cameră cu Marin Preda

Era aproape un an de când stăteam la Mogoșoaia într-o cameră lipită de cea a lui Marin Preda (...). Așa m-a găsit și teribila noapte a cutremurului din 4 martie 1977. Vechea aripă a clădirii a început să geamă din toate încheieturile, lumina s-a stins, eliberând pentru o clipă o altă lumină ciudată, apocaliptică, în beznă parcului. Fără să știm cum, ne-am trezit cu toții pe gazonul din curtea Palatului și primele cuvinte omenești care s-au auzit au fost ale exclamației lui Marin Preda: „Tremblement de terre! Tremblement de terre!”. Marin Preda sfida. Marin Preda dădea cu tifa. Ca drept dovadă scriitorul a adăugat sibilinic: „A'i să vezi monșer, că se reface mușuroiul. Se reface!”

(...) Între timp, am dat ocol pe lângă ruinele unei turle care căzuse, apoi, pentm începuse să funcționeze telefonul, am putut afla ce se întâmplase la București. Târziu ne-am culcat, deși nu știu cine a dormit în acea noapte. La 8 dimineața, Marin Preda mi-a bătut în ușă și m-a întrebat dacă nu merg cu el în oraș. Am acceptat și am urcat repede în mașină. Conducea nervos, aproape fără control. Nu mai avea siguranța din noaptea precedentă. Nu-și mai lansa exclamația favorită. Abia la Casa Scânteii am observat că mergeam de mai multă vreme pe partea stângă a șoselei. Monșer a corectat cu multe ezitări direcția. Am dat de primele mine. Am lăsat mașina și am pomit-o pe jos. Nu mai scoteam nicio vorbă. Nu ne venea să credem ceea ce vedeam. Mi se părea că scriitorul încâmnțise deodată, deși, acum îmi dau seama, poate că era praful de moloaz care se așeza tăcut pe noi. Bmsc a început să-mi vorbească despre cei doi băieți ai lui. AUase de cu seară că sunt sănătoși, dar simțea plăcerea să vorbească despre ei, ca și cum ar fi invocat un principiu activ al vieții, al speranței. L-am lăsat în fața casei și el m-a privit din urmă, parcă vrând să mă încredințeze că nu se va schimba nimic. „Se va reface

mușuroiul. Ai să vezi!"

Adrian Păunescu:

Țin minte momentele în care Marin Preda a fost realmente cuprins de disperarea că va fi introdus în cultura română „realismul socialist”. Vreau să spun că Preda, departe de a fi ceea ce unii au vrut să acrediteze despre el, un egoist, un chiabur, un intelectual laș, a fost o mare conștiință. Grija față de soarta culturii românești n-o scotea el din teacă ori de câte ori voiam noi ...dar când simțea cu adevărat că o cucerire înaltă e în pericol, când bunul lui simț de țaran era contrariat, când ceva din el presimțea înnoirare, Marin Preda devenea de bronz. Toate „de ce”-urile lui de fiecare zi, dar toate, căpătau atunci moromețianul răspuns: de-aia l îl frământa deci gândul că s-ar putea să se reintroducă - în mod obligatoriu - realismul socialist. Nu mai dormea noaptea. Deceniul 1970-1980, care avea să fie și ultimul din viața lui, a început cu grave neliniști (...). Marin Preda nu a putut să stea deoparte. Am fost împreună, într-o zi pe care cultura română va trebui să o cinstească așa cum se cuvine; am fost deci la un om important (Nicolae Ceaușescu n.n.). Acolo, Marin Preda a spus scurt și clar. Cu niște buze golite de sânge, a spus cu încredere și cu disperare, cu calm și dramatism: Dacă introduceți realismul socialist, eu mă sinucid! Marin Preda, care rostise de-atâtea ori „de ce”, nu mai întreba. Își angajase întreaga viață în această frază scurtă... Nu protestase deslușit aproape niciodată. Nici acum nu o făcea. Comunica doar că el, Marin Preda, preferă moartea decât realismul socialist... Așa cum se arăta a fi în anumite momente, Marin Preda părea neclintit; părea săpat direct în bronz.

RADU F. ALEXANDRU - DRAMATURG

„<Copile, sunt terminat> Vorbea nu ca un om care a ieșit de la doctor, având un verdict implacabil. Vorbea chiar ca un om terminat cu totul.”

Marin Preda a murit chiar în ziua în care trebuia să mergem să vedem o casă, unde ar fi vrut să se mute, să aibă locul lui de scris... Pe mine mă preocupa enorm să-l scot de la Mogoșoaia, pentru că era un loc în care mi se părea că, inevitabil, până la urmă se va întâmpla ceva urât, că se va prăpădi... Deci voiam să-l scot de acolo, mai ales că Marin Preda amintea în discuțiile noastre tot mai insistent: „Vreau altceva decât ceea ce am acum... Așa cum stau lucrurile în această clipă, în casa din Pictor Romano nu am liniște.” Părându-mi că scriitorul vorbește cu adresă special pentru mine, m-am pus pe treabă. În chiar ziua morții lui trebuia să vedem casa, pe care o identificasem înainte, împreună cu Păstorel Zugrăvescu, pe care îl cunoscusem prin președintele Tribunalului unde înaintase divorțul dom Preda - divorț pe care, ulterior, l-a abandonat; și-a retras pur și simplu actele, fără nicio explicație... Mă cunoșteam bine cu acest domn Păstorel Zugrăvescu (eram chiar într-o oarece relație de rudenie). Mai mult chiar, aflând de dosarul lui Marin Preda, Păstorel a tresărit surprins, spunându-mi că îl admiră foarte mult pe scriitor și că ar vrea să-l cunoască. Așa s-au întâlnit amândoi, ocazie cu care dom Preda i-a cerut consultul în jurisprudență și, apoi, a decis să-și retragă acțiunea de divorț, toată lumea fiind mulțumită de această soluție fericită din toate punctele de vedere, mai ales că dom Preda o iubea (de altfel, a iubit-o până în ultima clipă) pe Elena, tânăra lui soție.

... Pot spune că deja se legase o amicitie între scriitor și Păstorel Zugrăvescu, care, de altfel, ne-a invitat la el acasă, pe strada Sfinții Apostoli, unde a mai venit și academicianul Radu Voinea, fost rector al Politehnicii și fost președinte al Academiei. Îmi amintesc că la masă, în timp ce stăteam de vorbă, s-a pus problema unei noi case pentru scriitor, iar Păstorel i-a spus: „Domnul Preda, știu eu o casă care e liberă. Ar putea să fie exact ce vă trebuie”. Ultima întâlnire a mea cu Marin Preda a avut loc în acest context imobiliar, când Păstorel a vrut să-i arate casa, iar Marin Preda, aflând că era plasată într-o zonă foarte bună, a întrebat cu o naivitate excepțională, spre mirarea tuturor: „Chiar crezi că o să-mi dea mie cineva casa asta?” Deși vila era liberă și el putea să obțină când voia ordin de repartizare, dom Preda a întrebat cu candoarea lui de țărăn, parcă îndoiindu-se că oamenii chiar îl respectă atât de mult și sunt dispuși să-l ajute. A întrebat fără niciun fel de poză sau ironie. Chiar era preocupat cine o să-i dea lui o asemenea casă. Păstorel și Radu Voinea au început să râdă. Au crezut că marele Marin Preda umblă cu șiretenii și tertipuri moromețjene.

Multe se spun despre Marin Preda și relațiile lui cu puterea comunistă de atunci. Oricât ar încerca, nimeni nu poate mânji cu ceva memoria scriitorului. Marin Preda avea o candoare și un bun simț al măsurii total diferit de ceea ce își imaginau acei neprieteni care nu-l cunoșteau și care vehiculau tot felul de lucruri abjecte pe seama sa. În fine, după

discuția cu Păstorel, care l-a asigurat că nu-s probleme („Mergeți și vedeți casa, maestre. Dacă e ceea ce vă convine, o veți obține fără nicio bătaie de cap”), ne-am despărțit și el s-a dus la Mogoșoaia, urmând ca a doua zi, de îndată ce vine la Editură, să mergem împreună să vedem casa mult dorită... Din păcate, a doua zi (zi care va deveni ziua morții lui) ploaia cu găleata. Puțin derutat

de vreme, am dat un telefon la Editură, la ora la care știam că el vine de obicei... Încă nu venise, așa că am sunat mai târziu și, în sfârșit, l-am găsit, dar era într-o stare de nedescris... Era absolut praf. Era cu totul răvășit. Chiar și așa, cuvintele lui m-au dat peste cap, m-au tulburat sufletește. Cuvinte greu de uitat... Mi-a zis, cu o voce de pe altă lume, mi-a zis deci: „Copile, sunt terminat!”

... Acestea au fost vorbele pe care acum le reproduc textual, cuvânt cu cuvânt: „Copile, sunt terminat!”. Iar eu l-am întrebat atunci insistent, speriat: „Dar ce s-a întâmplat, domn Preda? Ați pățit ceva?” Nu am primit niciun răspuns, doar mi-a făcut câteva confesiuni, despre care nu vreau să vorbesc acum... Ulterior, după ce s-a consumat nenorocirea, i-am povestit întâmplarea lui Eugen Simion (vecin de scară în „blocul scriitorilor” de la Operetă) și el m-a îndemnat: „Pune totul pe o coală de hârtie și publică!” - lucru pe care nu l-am făcut și nu-l voi face niciodată, considerând că mărturia lui Marin Preda trebuie să rămână, așa cum m-a rugat, doar între noi doi... De multe ori mă gândesc la ultima discuție cu el, discuția de dinaintea morții. Nu era beat. Se simțea doar că băuse ceva. Băuse puțin... Degeaba am insistat să ne vedem. „Rămâne pe altă dată” a zis el. „Nu vezi cum toamnă afară?” Și acum, mă gândesc că dacă m-aș fi întâlnit cu el în acea zi, nu s-ar mai fi întâmplat ce s-a întâmplat.

Nu cred că a fost bătut, că s-a băgat Securitatea pe fir. Nu cred asemenea invenții. Nu cred pentru că, șocat de moartea lui, m-am interesat în stânga și în dreapta; m-am interesat la acest domn, Păstorel Zugrăvescu, care, prin poziția sa de președinte de tribunal, putea să afle rezultatele autopsiei, rezultate care vorbesc clar despre faptul că scriitorul s-a înecat cu vomă, în timpul somnului... Eu nu exclud teoretic că ar fi existat un fel de complicitate între organe, că cineva l-a luat de-o parte pe președintele tribunalului și i-a zis: „Tovarășe președinte, asta-i varianta pe care trebuie să mergem în cazul morții tovarășului Preda.”

E posibil, dar nu cred. Presupunând, eventual, că Marin Preda a fost eliminat, nu am multe argumente la îndemână... Sigur că, nevrând să mă împac cu ideea morții lui, am căutat și eu răspuns. Am mers pe urmele lui, atât cât am putut, și la Mogoșoaia am aflat de la cei care l-au fost în preajmă în acea noapte mai multe lucruri. Am aflat despre felul în care șoferul de taxi a venit și le-a spus: „Dom'le, veniți să-l dați pe unul jos din mașină.” Despre cum a urcat în cameră și a coborât apoi la ei, la masă. Despre cum a mâncat omleta și așa mai departe, după care, când l-au dus pe scări (știi bine cum erau scările ălea, că nu erau nici largi, nici somptuoase) și el s-a lovit la cap... Putem să luăm în discuție felul în care a fost dus în cameră, după ce băuse paharul acela plin cu vodcă, și faptul că nu s-a ridicat să încuie ușa. Chiar și așa, eu nu aș percepe toate acestea ca pe un lucru ce contravenea în mod flagrant comportamentului său.

Știu de la el însuși o sumă de intimități legate de viața lui personală, de traiul cu Elena - confesiuni pe care mi le-a împărtășit întotdeauna între patru ochi, și nu-mi vine să cred că, dacă el ar fi avut probleme (cu Securitatea, cu dușmanii care îl urau de moarte), nu mi-ar spus măcar în treacăt... Nu spun - poate o fi fost urmărit într-adevăr, poate avea oameni special plantați în preajma lui, însă nu cred că au fost lucruri pe care el să le fi conștientizat.

... Îmi vine greu, foarte greu să cred că nu mi-ar fi spus, pentru că, după cum bine știi, ne vedeam frecvent. Ne vedeam des, nu o dată la câteva luni. Ultima amintire puternică cu el o am de la ultimul lui Revelion, în noaptea lui 1979 spre 1980. E o amintire extraordinară. El m-a invitat, fără ca eu să apuc să spun ceva. M-a întrebat pur și simplu,

fără nicio altă introducere: „Ce faci de Revelion ? Ai musafiri?” Nu, domnule Preda, nu

am. Stau singur acasă", și el nici nu mi-a lăsat răgaz să răspund : „Bine, atunci vii la mine.” Am acceptat, bineînțeles, dar, chiar și așa, tot mi-a venit greu să dau curs invitației. După mai multe ezitări, i-am dat telefon la miezul nopții și i-am urât „La mulți ani”, dar el m-a întrerupt cu o anume grabă și mi-a spus: „Te rog să vii imediat.” Deci nu uitase... Chiar dacă sufletește nu eram în cea mai bună formă, m-am dus totuși la el, onorând astfel o invitație venită din partea unui om, pe care nici nu concepeam să-l refuz. Când m-a văzut s-a bucurat. „Stai jos” mi-a zis și, nu știu de ce, nu a durat foarte mult - de ordinul minutelor - până când a pus capul pe masă și a adormit. A fost cel mai ciudat Revelion din viața mea.

*

Pe Marin Preda, l-am iubit și-l iubesc enorm! Eu am avut foarte puține prietenii în lumea literară. Nu făceam parte din nicio gașcă, nu eram în niciun grup. Am avut doar câțiva mari prieteni. Marin Preda a fost unul dintre aceștia. La fel, Florin Mugar. Îmi amintesc că, vrând să discute ceva cu mine, Florin m-a invitat la „Capșa”, la braserie. M-am dus, așteptând cu nerăbdare să afl de ce mă sunase să ne vedem neapărat. Și am aflat. Florin Mugar dorea să-i spun, să-i explic de ce Marin Preda ținea atât de mult la mine. Chestia asta m-a năucit. Cum puteam să explic o afecțiune, o anume stare de respect și afecțiune ce se instalase între noi? Era imposibil de răspuns și nedelicat să pui o asemenea întrebare. Ulterior m-am gândit la sensul întrebării lui Florin și, interogând mai atent relația mea cu domnul Preda, am înțeles. Nu puteam să nu-l iubesc. Rar am văzut un om atât de curat și de frumos sufletește ca el. Nu-mi amintesc o sigură dată de un cuvânt sau un gest al lui care să mă facă să mă simt prost. Deși eram un puști, niciodată nu am avut sentimentul că m-ar trata cu superioritate, cu aere de profesor.

Tare mult am ținut la el. Atât de mult încât, la un moment dat, când mi-a propus să mă angajeze la Editură, l-am refuzat. Arătându-și mirarea (și o făcea într-un mod pe care nu-l puteai uita niciodată), am fost nevoit să-i explic: „Domnule Preda, prefer să vă rămân prieten decât să vă devin subaltern. Refuz o relație în care nu mai pot să ies cu prietenul la Capșa, ci cu șeful.” Nu a mai zis nimic. A devenit mut și impenetrabil, cum era uneori. Trebuie să fi înțeles. Am avut cartea în plan la editură, la Sorin Mărculescu - volum de teatru -, dar nu i-am spus domnului Preda. A aflat de acest volum abia când i-au venit titlurile la semnat. Asta l-a cam supărat, dar i-a trecut repede.

Cum l-am cunoscut pe Marin Preda? L-am cunoscut la restaurantul Uniunii Scriitorilor, la doamna Candrea, fiind prieten cu un critic cărora mulți dintre tinerii scriitori îi datorau debutul. E vorba de Sami Damian. Deci, prin Sami l-am cunoscut pe Marin Preda. El a fost cel care m-a căutat, spunându-mi că domnul Preda vrea să mă cunoască și să stăm de vorbă, interesat fiind de un anume detaliu din biografia mea. Fără să dau prea multe amănunte, era vorba de o întâmplare de viață legată, printr-o pură coincidență, de o femeie, deși, vreau să fiu bine înțeles, domnul Preda nu avea curiozități vulgare, ci un interes cât se poate de decent pentru asemenea întâmplări. Nici măcar nu a insistat, nu a zis: „Hai, domnu' Radu, spune-mi mai mult. Mă interesează ca scriitor”, ci m-a lăsat să-i relatez cât am considerat eu că pot și... mă rog, am dreptul să spun. A mers cu delicatețea până acolo că nu a mai revenit absolut niciodată asupra acelei chestiuni. Chiar și când relațiile dintre noi au dobândit o anume încredere și intimidare, el niciodată nu a mai adus vorba. Marea lui delicatețe sufletească întrecea cu mult proverbialele sa duritate... Multe se pot spune despre asprimea și răceala lui, dar eu cred că erau doar procedee de apărare. Domnul Preda era foarte iubit de cititori, fapt ce făcea ca întotdeauna să fie invidiat în lumea literară. Nu cred că vreunul dintre colegii care aveau de împărțit gloria cu el și-ar fi imaginat marea noblețe sufletească a acestui om.

Multe dușmării veneau de la bani. Câți bani lua cineva de la Fondul Literar era un subiect de ghilotină. Dacă se afla că un scriitor a luat mai mult, o sumă mai mare, ăla dintr-o dată trebuia să fie desființat. Domnul Preda a plătit din greu succesul pe care l-a avut și demolatorii lui (mulți și mediocri) l-au prezentat ca pe un om care pentru bani nu se dădea înlături de la nimic. Țin minte că am fost cu el la Capșa, am dialogat și am schimbat impresii, iar la sfârșit m-a invitat să mai rămân: „Hai să bem un coniac la greci (la Athenne Palace).” Acolo a trebuit să fiu atent la cât bea, nu pentru că ar fi băut mult, dar avea o vulnerabilitate - se resimțea după o cantitate de alcool relativ mică. Deci la Athenne, la un coniac, domnul Preda a degustat licoarea, m-a privit drept în ochi și, fără nicio legătură cu tema discuției noastre, m-a întrebat: „Ce părere ai, dom Radu, să mă îngâmf sau nu?”, iar eu, înțelegând că se referea la succesul enorm pe care îl avea trilogia recent apărută *Cel mai iubit dintre pământeni*, i-am răspuns: „Nu, dom Preda. Rămâneți așa cum sunteți!” A zâmbit mulțumit, dar pe chipul lui se citea enorma oboseală acumulată în sutele de nopți nedormite la masa de scris. Eram mereu la curent cu munca lui. De câte ori ne vedeam, îl întrebam cum merge lucrul, cât mai are de scris, și el răspundea invariabil: „Cam o sută de pagini, dacă-mi ajută bunul Dumnezeu.” De fiecare dată spunea același lucru („Cam o sută de pagini”), ca un leitmotiv, fără să uite de „bunul Dumnezeu” vreodată.

Am citit undeva că domnul Preda ar fi avut presentimentul morții. Nu știu ce să zic. Nu vorbea despre moarte. Evita. O singură dată, țin minte că eram pe Edgar Quinet, pe trotuar spre intrarea în restaurantul Capșa, când brusc și cumva melancolic mi-a spus: „Monșer, fiecare om simte cât mai are de trăit. Tu simți ceva?”, „Nu simt, domnu' Preda” i-am răspuns. „Păi, nu simți pentru că ești foarte tânăr... Eu, însă, simt!” Deși m-au surprins cumva cuvintele lui, nu l-am întrebat nimic. Am luat-o așa, ca pe o chestiune țărănească, când omul gospodăru și cu familie numeroasă știe când îi vine sorocul și se pregătește în felul lui. Acum, vorbele lui au altă semnificație. O cu totul altă semnificație.

Prin 1979 am plecat într-o călătorie la Paris și domnul Preda m-a întrebat dacă sunt de acord să-i duc două scrisori - una pentru Eta și alta pentru Aurora. Bineînțeles că am fost de acord, dar el, după ce mi-a înmănat plicurile, mi-a spus aproape poruncitor: „Citește.” M-a năucit pur și simplu cu cererea lui. Cum aș fi putut eu să citesc niște scrisori intime, adresate fostelor lui iubiri? Domnul Preda însă a insistat: „Monșer, te expui și trebuie să cunoști ce scrie în ele... Dacă nu le citești, nu ți le dau.” A trebuit să-i respect dorința și am citit scrisorile. Niște bijuterii. Nu vreau să le compar cu sonetele lui Shakespeare, dar trebuie, ca să-ți faci o oarecare idee. Nu pot să-ți descriu câtă frumusețe, câtă gingășie, câtă sensibilitate îngropase scriitorul în aceste două scrisori, adresate către două femei diferite - femeii pe care le-a iubit cândva... Așa am cunoscut-o pe Aurora Cornu, pe care o știam dintr-o fotografie - o poză cu ei doi la mare, domnul Preda ținând mâna, așa, pe umărul ei, într-o atitudine aparte, de posesie țărănească - de parcă ar fi arătat lumii că asta e femeia, muierea lui, și nimeni nu are voie să se apropie de ea... Pe Eta nu am găsit-o, drept pentru care nu am vrut să las scrisoarea la Editura Gallimard, unde fosta doamnă Preda lucra. Am adus înapoi scrisoarea și i-am înapoiat-o lui dom Preda, deși îmi pare rău și acum. N-am îndrăznit să-l rog să mi-o lase mie! Ce neinspirat am fost. Marin Preda a luat plicul, a scos o brichetă din buzunar și, în fața mea, i-a dat foc. Mă uitam la flacăra brichetei și îmi venea să urlu: „Dom'le, nu o arde !... Lasă-mi-o mie!” Era deja prea târziu. Am rămas cu vorbele înghețate în gât.

Nu oricine era în stare să-l înțeleagă. Chiar m-am certat cu un bun prieten de-al meu, scriitor și el, care spunea despre domnul Preda: „Un țăran ! Asta nu știe să iubească o femeie. O trănțește jos și îi pune fusta în cap!” Încerca să-l ridiculizeze până și în postura asta, mai intimă. Degeaba îi spuneam: „Te rog frumos, când sunt eu de față, nu mai aborda subiectul acesta. Mă deranjează.” El continua cu interpretările lui răutăcioase, prevăzându-i domnului Preda o bătrânețe lungă și urâtă. Unii confracți îl urau într-atât încât îi puneau la îndoială până și calitatea comportamentului erotic. Că lucrurile nu stăteau așa, mi-a confirmat (dacă mai era cazul) o fostă iubită de-a lui, care mi-a mărturisit la o cafea legătura cu el, și eu atunci, fără să mai stau pe gânduri, am întrebat-o cum era Marin Preda ca iubit, și ea a căzut pe gânduri, de parcă ar fi durut-o amintirile cu el, după care a zis: „Nu am întâlnit în viața mea un om mai sensibil, mai atent, mai tandru și mai dragăstos ca el!”

... Domnul Preda nu era genul de om care trântea muierea pe margine drumului, printre coceni de porumb, acolo unde îl apuca amocul. Dimpotrivă, era un rafinat, un îndrăgostit plin de imaginație... Cea mai mare prostie e să-l simplifici, să-l reduci pe Marin Preda la o sigură trăsătură, la o etichetă de țăran grosolan și fără maniere. Îmi amintesc că odată mi-a spus un lucru care pentru mine reprezintă cheia a tot ce s-a întâmplat cu iubitul lui. Zicea deci: „Întotdeauna am gândit cu capul, dar deciziile le-am luat cu inima.” Parcă îi părea rău de deciziile lui. Parcă ar fi vrut să facă schimb - să judece cu inima și să ia deciziile cu mintea.

Tot așa, se spun multe despre teama lui de moarte. Eu ce să zic? Cu domnul Preda nu am purtat asemenea discuții. Văzându-l des și fără pauze mari, semnificative, îmi dădea impresia unui om care funcționa foarte bine. Nu-l azeam niciodată văcărindu-se: „Aoleu, mă doare asta... mă doare aialaltă.” Singura lui spaimă îmi părea a fi fost legată de scris, mai ales când repeta: „Dacă m-o lăsa Dumnezeu s-o duc la capăt.” în discuția deja pomenită, când m-a întrebat dacă eu simt că voi muri, ar fi trebuit să sar cu întrebările pe el, să insist: „Ce vrei să spui? Ai o neliniște, ai o temere, ai ceva care te face să spui ceea ce ai spus?” Am greșit împardonabil. Am luat întrebarea lui despre moarte ca pe o cochetărie, ca pe un alint. Poate că ar fi trebuit să avem discuții pe teme religioase, dar el nu a deschis discuția. Nu m-a luat mai din scurt, întrebându-mă: „Mai Radu, tu, ca evreu, cum ești cu Dumnezeul vostru? Cum te împaci cu el?” Când pomeneam întâmplător sau nu despre anumite subiecte, se arăta deosebit de tăcut. Unul ar fi religia. Altul, dușmanii lui literari. O singură dată m-a zis: „Cineva mi-a făcut enorm de mult rău... Niciun om nu mi-a făcut atât de mult rău cât mi-a făcut omul acesta.” Era vorba de Eugen Barbu. În schimb, despre Mihai Ungheanu (într-o vreme, foarte apropiat) nu a avut niciodată niciun comentariu. O singură dată a tresărit atunci când am remarcat faptul că Ungheanu nu a scris despre *Cel mai iubit*.... Deci a stat puțin, s-a gândit, după care a spus cu vocea lui apăsată și ușor nazală: „Poate are motive să fie supărat pe mine... A fost odată bolnav și eu nu m-am interesat de starea lui. Nu m-am dus să-l văd la spital.”

Pentru mine lucrul cel mai cutremurător rămâne ultima discuție telefonică cu el și cuvintele lui: „Copile, sunt terminat!” Vorbea nu ca un om care a ieșit de la doctor, având un verdict implacabil. Vorbea chiar ca un om terminat cu totul, încât m-am speriat foarte tare și m-am oferit să vin imediat la Editură, dar el m-a oprit parcă speriat: „Nu veni!”..... Ba vin”... „Nu veni” a mai zis și eu n-am mai îndrăznit să-l contrazic ori să fac altceva decât îmi ceruse atât de imperativ... Acum, când vorbesc despre acest episod, îmi dau seama că în acel moment domnul Preda știa ce avea să urmeze. Tăcerea lungă și apăsătoare din vocea lui spunea totul.

POIANA LUI IOCAN

Laurențiu Fulga - mult timp vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor:

Eram la Siliștea, la casa părintească. Sora lui Marin Preda a apărut îmbrăcată în cenușiu, pe cap cu o broboadă neagră, cu două lumânări în mână. Cimitirul se afla nu prea departe, în coasta mărginașă a satului, dar calea de acces către el s-a dovedit impracticabilă pentru mașinile noastre de oraș. După ploile cu zloată din ajun, drumul era desfundat până la osia roților, cu fâgașe atât de contorsionate și colcând de șuvoaie de apă mocirloasă, printre oblâncuri înalte de pământ, încât nici pe picioare n-am fi izbutit s-ajungem acolo. Până la urmă, s-a apelat la un ARO al colectivei din sat, deși până și localnicii se îndoiu asupra reușitei sale. Șoferul însă s-a arătat cu virtuți peste măsură, întrecând toate așteptările în mărirea volanului prin acel peisaj halucinant și balansând mașina prin hârtoape, când pe o muchie când pe alta, între un fâgaș și altul, cu roțile celelalte aproape de verticală, ca într-o cascadorie de mare artă.

Șapte oameni eram și toți șapte îl asistam pe Marin Preda la acest pelerinaj, abia stăpânindu-ne teama unei posibile captivități înăuntrul mașinii. Marin nu a scos niciun cuvânt pe toată durata drumului, ferecat în neștiutele sale. Părea că nu are nevoie de nimeni. De altfel, cred că nici nu realiza prezența noastră în jurul lui și mă întreb dacă eram în vreun fel îndreptățiți să-l însoțim acolo. Sub cerul plumburiu și-n vaga negură plutitoare care ne înconjura, eternitatea părinților lui Marin Preda părea acum și mai concretă, și mai apăsătoare. La intrarea în cimitir, Cornel Popescu i-a înmănat cele câteva garoafe roșii aduse anume de la București, în timp ce Marin Preda înainta prin masa mocirloasă, aplecat cumva, prăbușit asupra lui însuși, alături de sora Ilinca, iar noi, la câțiva pași în urma lor. Cine ar fi îndrăznit să se introducă în cuprinsul platoșei prin care se apăra Marin Preda ? Sau cine ar fi cutezat să gândească o clipă că drumul lui Marin Preda la mormântul părinților lui prefigura propria sa moarte ? Cert este că lui Marin Preda îi tremura tot corpul. Mereu scăpa pe jos o floare, după care se apleca mecanic să o ridice, și apoi pornea mai departe. Mormintele erau alături - ale mamei și ale tatălui, fiecare cu numele său, înscris pe cruci simple de piatră. Marin Preda a așteptat mai întâi ca sora să aprindă lumânările pe care le-a înfipt aproape pălpând în zăpadă, pentru fiecare suflet câte două, iar Marin Preda a presărat apoi florile, obligându-ne să stăm la o anume distanță, descoperiți și reculeși, în acea zloată de sfârșit de lume... Ne aflam în februarie 1980. Peste cam șaptezeci de zile, Marin Preda n-avea să mai fie.

Petre Stoica - scriitor și vecin de palier la Mogoșoaia:

Prăbușit nu l-am văzut niciodată. Îmi amintesc însă că o dată a plâns, de față cu mine. Îl conduceam pe Monșer, luând-o agale în direcția parcului. Spre a face să uite dezamăgirea nopții, am reinviat ceva din serile petrecute la Baconschi, seri în care poetul ironiza Moromeții, în

timp ce soția lui, doamna Clara, îl apostrofa convinsă de valoarea cărții: „Tolea, nu ai dreptate. Fii cinstit și recunoaște că nici nu ai citit cartea!” Oprit din mers, Monșer și-a sprijinit piciorul pe unul dintre stâlpii de fier puși să bareze trecerea mașinilor și, brusc, în ființa lui s-a produs o rupere zguduitoare: „A spus așa ceva Clara?” a întrebat el, după care a trecut fulgerător la hohote de plâns... Da, hohote de plâns, repetând întmna: „Clara săraca, vai, Clara, a fost o femeie minunată, de ce a murit? Spune-mi, de ce?”. îl priveam neputincios. Nu puteam spune nimic despre moarte, despre destin, despre deșertăciune. Amuțisem. Mi se părea că făcându-i această destăinuire îl abat de la tristețile lui de moment... Mi se părea. A murit biata Clara, au murit Tolea și Gafița... S-au stins cu toții.” Monșer își ștergea lacrimile, ochelarii. Cuvintele mele, eventual consolatoare, nu puteau fi decât impietate. Stăteam amândoi nemișcați la capătul aleii slab luminate, sub cerni vânăț. Era ceasul morților fără candelă și stele. Fața lui emancipată avea culoarea lemnului îmbătrânit de ploaie. încă nu știam că, împinși de mâini nevăzute, pașii noștri se despărțeau chiar în clipa aceea. Nu peste mult timp, aveam să aflu vestea morții lui.

AURORA CORNU - SCRITOARE, PRIMA SOȚIE A LUI MARIN PEDA

*„Lângă el te simțai cea mai importantă femeie din lume.
Pentru Marin, nevasta era regină.”*

Cine l-a cunoscut mai bine știe că Marin purta mereu o platoșă de atitudine morocănoasă și distantă. Trebuia să aibă încredere totală în tine ca să și-o scoată și aed că în mine a avut această încredere. Cu mine a fost tandru și elegant, ba chiar m-a înțeles, atunci când i-am spus că voiam să plec de la el, că vreau să-l părăsesc ... în fine, dacă ar trebui să-l cuprind într-o singură trăsătură pe Marin (ca soț, ca bărbat), aș spune că era fermecător. Nu am alt cuvânt mai potrivit și mai aproape de adevăr. Marin avea rara calitate ca, lângă el, să te simți cea mai importantă femeie din lume. Femeile lui erau regine, ceea ce constituie un lucru rar în lumea falocratică de astăzi... Sunt sigură că nu numai eu, dar și celelalte femei din viața lui au fost tratate la fel. Marin avea o înțelegere unică a feminității. De aceea, lui Marin, ca bărbat, nu i se putea reproșa nimic, decât, poate, faptul că încerca să te folosească fără milă pentru literatura lui. Lumea interpretează prost iubirile lui Marin. Se consideră, fără nicio dovadă, că toate soțiile lui au fost covârșite de personalitatea scriitorului, că au fost obligate să-i stea în umbră. Nimic mai fals - cel puțin în cazul meu. Eu m-am apropiat întotdeauna de bărbați cu intenția de a-i ajuta. Eu pe ei, nu ei pe mine! ... Lângă Marin, trăiam un fel de megalomanie de țară (mai periculoasă decât megalomania de oraș), în care aveam impresia că îi făceam servicii lui Marin numai prin prezența mea... Da, aveam această megalomanie să cred că eu puteam să-l ajut pentru literatura lui, ceea ce s-a și întâmplat la Moromeții.

Rolul meu e desigur important, dar nu decisiv. O spune chiar Marin într-o celebră convorbire cu Mihai Ungheanu: „în spatele Moromeților e o femeie, Aurora Cornu”... Totul s-a petrecut în 1953, în prejma Anului Nou, când locuim împreună la doamna Frida Papadache. În timp ce Marin era plecat să cumpere mâncare și băutură (nu aveam nimic pregătit), eu i-am cotrobăit prin sertare ca o pisică curioasă ce sunt și am dat peste un manuscris, în care erau niște amintiri din copilărie, puse cam în dezordine, fără să constituie încă un roman sau altceva bine definit. M-am apucat deci să citesc într-o doară și, brusc, am simțit că nu mai pot lăsa hârtiile din mână. În amestecul acela de impresii și întâmplări țesute haotic în jurul unui personaj destul de șters și lipsit de importanță epică (un anume Adam Fântână), apăreau amintirile lui Marin despre tatăl său, despre țăranul de câmpie, așa cum trăia el, cu sărăcia și hătroșeniile lui, înainte de comunism și de colectivizare. Imediat mi-am dat seama ce comoară se afla acolo și ce eroare uriașă făcuse Marin, când a topit strălucitoarele pagini scrise despre familia lui în niște îndoielnice proiecte romanești... Mi-am petrecut toată noaptea de Revelion citind. Marin stătea deoparte și mă privea în felul lui - cu emoție și curiozitate. Nu m-a întrerupt nicio secundă. Dimineată, i-am spus tot ce credeam despre manuscris și el a tresărit. I s-au deschis ochii minții. Aproape imediat, chiar

în acea zi, s-a apucat de lucru. Imaginea lui Moromete și a familiei lui trebuia să rămână în acel prezent de dinainte de război, prezent pe care, până atunci, scriitorul parcă se temuse să și-l asume literar. Deci rolul meu a fost să văd ceea ce oricum ar fi văzut și el, la un moment dat, deși mă bânuie

și acum gândul că, dacă nu deschideam acel sertar în noaptea de Revelion, poate am fi trăit împreună liniștiți încă mulți ani, iar Moromeții nu s-ar fi constituit atât de repede în cartea unică și indivizibilă, pe care o cunoaștem astăzi. Ce simplu se petrec unele momente importante din viața unui om - termini de citit un manuscris și spui: „Marine, aici zace o capodoperă. Va fi cartea vieții tale”, în timp ce el nu spune nimic; te privește doar obosit și ușor năuc, parcă întrezărind cât de important va fi acel moment în destinul său literar... Așa era Marin - întâi scriitor și pe urmă amant. Cine nu înțelegea acest lucru era pierdut. Așa l-a pierdut fosta lui consoartă, sărmana doamnă Strugaru. L-a pierdut sufletește pe Marin, atunci când, citindu-i el o nuvelă, ea a adormit! ... în cazul nostru, întâmplarea cu Moromeții ne-a oferit o a doua căsnicie. Amândoi eram pe culmile fericirii - eu, că descoperisem fascinația unui manuscris care nu era al meu; el, că și-a găsit în sfârșit un cititor demn de scrisul său... Amândoi intraserăm într-o stare secundă, un joc nebănuit de profunzimi intelectuale și afective. De aici îmi vine solidaritatea pe care i-am arătat-o tot timpul, până la moartea lui. Practic, amorul și solidaritatea mea cu Marin nu au fost niciodată întrerupte.

În mod foarte curios, nu ne-am certat în niciun fel la despărțire... Vinovată am fost eu, desigur. Cred că, în acea perioadă, aveam un viciu - să abandonez bărbații pe care îi iubeam; să-i părăsesc chiar în timp ce-i iubeam! Al doilea viciu (incompatibil cu căsătoria) era să văd lumea, să călătoresc, deși lui Marin nu puteam să-i mărturisesc așa ceva. Încercam eu prin diferite fraze să-l previn că nu se poate conta pe mine, că ar fi cazul să nu-și facă prea multe planuri alături de persoana mea... Altcumva, ne-am despărțit la modul cel mai firesc, ca și cum eu aș fi plecat într-o călătorie ceva mai lungă. Când, după ani și ani, am revenit în București, i-am dat un telefon, care l-a uluit: „Marine, am venit!”... Cu alte cuvinte, nu trecuseră zece ani de la despărțirea noastră. Eu veneam de la Paris ca dintr-o excursie. Dacă i-aș fi spus, cum ar fi fost mai normal: „Marine, am venit de la Paris și aș vrea să ne vedem”, n-ar mai fi fost o frază care să sune așa de incitant și misterios („Marine, am venit!”). Apoi, m-am întâlnit cu el și l-am dus la soacra mea (mama lui Aurel Comea, noul meu soț). Altă uimire pentru Marin, care, până la urmă, s-a atașat de această femeie minunată. Soacră-mea avea multă tandrețe de oferit, pentru că îi lipsea fiul ei, Aurel, iar Marin, care toată copilăria a fost lipsit de tandrețe, a știut să aprecieze și să răspundă efluviiilor de afecțiune ce se revărsau asupra sa. Când, în sfârșit, Aurel a putut să vină la București, pentru un reportaj cu vizita lui Giscard d'Estaing (lui Aurel îi era frică să se întoarcă în România, fiindcă fugise), s-a nimerit să-l găsească în casa lui părintească pe Marin. Scena trebuie să fi fost grandioasă - într-o parte a mesei se afla mama lui Aurel, într-un mare amor matern cu Marin, iar în cealaltă parte era Aurel (fiul), privind scena ca un vizitator și așteptând să fie pofțit la masă. Sigur că Aurel s-a amuzat de situație. De altfel, Aurel era un tip special și nu obosea să reamintească celor doritori să afle: „Eu accept viața Aurelei și pe toți oamenii care au însemnat ceva în viața ei.” Nu știu de ce - cred că și Marin, dacă ar fi avut ocazia, ar fi făcut la fel.

De câte ori venea Marin la Paris, mă suna, ne dădeam întâlnire și, cât dura șederea lui în „Orașul luminilor”, noi ne certam în continuu și din orice. Ne-am certat, de exemplu, până și pe celebra scenă de la „Tour d'Argent”, unde ne invitasese la o masă ultra-scurpă poetul plin de bani, domnul Mămăligă. De obicei, domnul Mămăligă făcea acolo mii de fițe și era cunoscut de chelneri ca fiind un om dificil, dar nu a mai apucat să-și dea recitalul obișnuit, fiindcă am început să ne certăm - eu cu Marin. Totul a pornit din nimic. Cum eu mi-am comandat niște stridii și chelnerul m-a servit imediat, Marin nu s-a abținut și a gustat din farfuria mea, după care, în loc să se bucure de gustul minunat al stridiei, a vrut să mă enerveze și a decis: „Stridia asta are gust de scrumbie de Dunăre.” Eu m-am înfuriat: „Nu-i adevărat, Marine. Stridia nu poate să aibă gust de scrumbie.” El a replicat

indispus, ca de obicei: „Dacă ești așa deșteaptă (frază preferată a lui Moromete), spune tu ce gust are stridia.” Și eu i-am spus, dar altfel decât ar fi vrut el să audă: „Spinoza, pe care mi l-ai dat să-l citesc, spune că ceea ce nu poate fi conceput prin altceva, trebuie conceput prin sine însuși. Deci stridia e stridie, nu e scrumbie de Dunăre!” - o observație de bun simț, pe care el s-a grăbit să o taxeze imediat: „După cum spunea Spinoza, pe care ți l-am dat să-l citești la București, ca să mi-l dai tu acum mie în cap la Paris, conceptele sunt niște entități abstracte”...

Dialogul a continuat mult timp în aceeași notă de filosofie urzică, încât sărmanul domn Mămăligă, complet depășit de situație, se holba la noi, întrebându-se de pe ce planetă am aterizat lângă el...

Acestea erau certurile noastre, pe care le-aș numi de fapt: „discuții intelectuale animate”. Era joc și tachine în același timp în certurile noastre, dar vinovata principală eram eu. Eu sunt scandalagioaică, în sensul că nu-mi place să las lucrurile așa cum le-am găsit. Nu-mi place, mai ales, să fiu ignorată! Cearta mea cu Eliade, Cioran sau Ionescu avea tocmai acest scop. Toată viața am făcut tot ce-am putut ca nimeni să nu mă ignore... Cu Marin, lucrurile stăteau puțin altfel. Lui nu-i plăcea vorbăria fără haz. Vorbăria repetată la nesfârșit... Lui Marin, puteai să-i spui o mulțime de lucruri ciudate, aiurea, chiar fără sens. Te accepta, îi captai atenția, dar cu o condiție - să nu fii plicticos și previzibil. Pentru el, ceva fără haz era mult mai grav decât ceva fără sens. De aceea, poate, ura clișeele - inclusiv cele de conversație stradală - și căuta mereu să schimbe, să sucească formulele uzuale. Dacă îl întrebai: „Ce faci?”, el răspunde aiurea și căuta rime: „Laci, draci, cozonaci.” Avea un întreg repertoriu de discuții de tipul acesta, mai ales cu Tita Chiper, soția lui Ivăsiuc... Marin chiar nu suporta banalitatea. Cred că avea impresia că timpul lui era atât de prețios (avea o megalomanie rurală, de sat, asta e clar), că viața lui e atât de prețioasă, încât nu voia să cedeze nici măcar câteva minute unui individ monoton, previzibil și fără haz... În fine, la Paris asta făceam: ne certam distrându-ne și invers - ne distram de minune, certându-ne. După ce am făcut asta zilnic, timp de aproape o lună, înainte de a ne despărți în aeroport, am avut niște remușcări teribile, zicându-mi în gând: „Doamne, în loc să-l fac fericit, sărmanului Marin i-am făcut viața un coșmar, cât a stat la Paris.” El însă, plecând, s-a grăbit să-mi spună: „Parisul mi-a plăcut foarte mult de data asta... O să mai vin și, cu siguranță, o să te mai caut.” Singurul lucru care mi-a mai rămas de făcut a fost să-mi înghit scuzele și să-l petrec cu privirea departe, până spre avion.

POIANA LUI IOCAN

Paul Georgescu - critic literar și fost prieten (într-o convorbire cu Florin Mugar):

La 25 de ani, Marin era slăbuț, foarte brunet - pipiriu; semăna leit cu Panait Istrati, brăileanul fiind însă ceva mai năsos. Ceea ce izbea la el era fixitatea privirii, atenția nemaipomenită a ochilor, care nu se îndreptau totdeauna spre ceea ce vedea. Era o privire atentă întoarsă asupra lui însuși, asupra senzațiilor lui, poate. Pare ciudat, și probabil acest lucru s-a mai corectat cu timpul, dar lui Marin îi era foarte greu să înțeleagă punctul de vedere al altuia - și nu vorbesc neapărat de mine, care îi eram atât de diferit. Marin avea impresia că omul din fața lui spune niște enormități, nu ceva greșit, ci ceva nespus de bizar. Asta îl făcea fie să se enerveze, fie să râdă, fie să alterneze enervarea cu râsul, fiindcă impresia îi provoca o anume perplexitate. Punctul de vedere al altcuiva, mai ales dacă era un critic literar, îl urmărea multă vreme. Uneori mi s-a întâmplat ca după trecerea vremii, să mă întrebe ce a vrut să spună cutare acum 15 ani sau ce-am vrut să spun eu cu 15 ani mai înainte, fraze pe care le și uitasem. Un

gest mărunț, o năzăreală poate, devenea - după un gol de timp - ceva enorm și esențial. Lui Marin, lumea îi apărea plină de semne ciudate, semnificative, dar greu de descifrat. Era un tip obsesiv, de o gravitate adâncă, atent să nu lase să treacă pe lângă el o esență sau o formulă a cosmosului, poate. Anumite păreri îi frapau, îl preplexau, îl făceau să se gândească multă vreme la un comportament sau la un punct de vedere. Marin era eminamente serios... Asta explică poate episoadele din cărțile lui, în care personajele nu-și mai reveneau din mirarea pe care le-o stârniseră anumite gesturi, anumite păreri... Asta a dus la ceea ce aș numi partea analitic-obsesivă a literaturii etico-obiective. Latura sa modernă.

D-le Jebeleanu,

Lucrarea pe care o pregătesc este un roman din viața oamenilor de la câmpie („Moromeții” n.n.). Acțiunea se petrece în anul 1945 (...). Tema romanului meu este tocmai aceasta: eroii sunt frământați de eterne întrebări, însă - spre deosebire de literatura de până acum - răspunsul lor e altul. Nu planează asupra lor o uriașă pasăre neagră, un destin implacabil (Cezar Petrescu). Nu sunt stăpâniți de glasuri mistice („Glasul pământului” „glasul iubirii”- Rebreanu). Nu sunt doborâți de fantomatica întrebărilor și problemelor insolubile. Nu sunt „simpli” și nici „teluhci”. Nici poetici și nici „hâtri” sau proști.

Despuiati de specific național, oferă o origine elementară a puterii pământului, a omului în care puterea vieții, a energiei răscolitoare arde înlăuntrul său ghemul nesiguranțelor.

Pe plan epic, acțiunea se desfășoară în câteva zile și cele spuse mai sus nu sunt purtate în proțap de vreunul din eroi (...). Cred că romanul va avea aproximativ 350-400 pagini tipar. L-am început vara trecută și am sens 150 de pagini cu întreruperi mari.

Marin Preda 2.IV.948

PETRE ANGHEL - SCRITOR

*Jim știut din prima clipă că moartea lui
Marin Preda era suspectă ”*

Am fost în mai multe rânduri la Siliștea-Gumești. În ultima vizită, Tanța Vulcănescu, care îl iubea foarte mult pe Marin Preda, m-a legat cu jurământ (pe mine și pe Cornel Popescu) să-l ducem pe scriitor la mormântul părinților. Și l-am dus, deși domnul Preda nu prea voia. Cu buzele spunea da și cu inima, nu - cum i se mai întâmpla uneori să fie. (Fac o paranteză - de multe ori nu trebuia să iei afirmațiile lui Marin Preda ca atare. De multe ori, avea o mare bucurie să joace teatru. Îi plăcea să cocheteze sau să testeze pe cineva prin afirmațiile pe care le făcea.) Revenind la ultima vizită la Siliștea, rămân la convingerea că domnul Preda nu voia să meargă la cimitir. Se tot codea, părea să nu-i placă nimic și cu greu a acceptat să ne oprim în drum, să cumpărăm flori și lumânări, așa cum se obișnuiește după datină... Deci, într-un final, am ajuns la cimitir. Eu i-am dat florile (un buchet mare de garoafe) și l-am lăsat singur, înțelegându-mă cu Cornel Popescu să rămânem mai în urmă, deși era limpede că dom Preda nu avea cum să se descurce fără ajutor - abia putea duce brațul acela de flori, darmita să mai și aprindă lumânările... îl vedeam cum se chinuie, cum florile cădeau de pe cruce și el se tot apleca să le ridice... Era o imagine a neputinței omenești sau doar a ceea ce avea să i se întâmple chiar lui peste câteva zile în camera de la Mogoșoaia... Din pioșenie l-am lăsat

să se chinuie cu florile, până ce a renunțat și a pus la nimereală florile pe mormânt, observând în schimb că pe crucea mamei nu fusese scris anul de deces. Se minuna că, în atâția ani, nimeni nu observase până atunci un amănunt atât de important. Cum Dumnezeu fusese posibil așa ceva? Era limpede că întrebarea nu-i dădea pace și nu-i permitea să se dăruiască deplin momentului.

Țăranii lui Preda

În călătoriile cu Marin Preda, am putut să-mi dau seama că părerea lui despre țărani nu era grozavă. Am pretenția că l-am cunoscut destul de bine și asta nu datorită istețimii mele, cât datorită faptului că, din pricini greu de înțeles, el a vrut să se lase cunoscut de mine. Nu-mi pot explica prea bine acest lucru. De regulă, erau foarte mulți oameni care mișunau în jurul său (dădea bine să fii văzut că te plimbi pe stradă cu el). Nu mai spun ce mult conta că Marin Preda era director de Editură. Dacă el voia, te băga în planul editorial, îți scotea o carte și, cu drepturile de autor obținute, devenea om, ieșea din foame. Din această cauză, domnul Preda era foarte circumspect în raport cu ofertele de prietenie. Nu-i plăcea să fie lingușit. Nici vorbă să lingusească el pe cineva. Susțin cu fermitate că toate afirmațiile colegilor, din care ar rezulta că Marin Preda le-ar fi făcut declarații de genul: „Monșer, ce talentat și ce inteligent ești” sunt nule și neavenite. Nu-i făcea plăcere să fie lăudat; nu-i plăcea să laude. Își manifesta respectul față de cineva altfel - nu prin cuvinte. Dimpotrivă, atunci când cineva încerca să-l lingusească, devenea ironic...

Revenind însă la relația lui Marin Preda cu țărani, îmi amintesc o discuție în care, auzindu-l că nu pomenește cu pioșenie despre nemaipomenitul țaran român, i-am spus simplu și fără ocol: „Sunteți fiu de țaran. Sunteți scriitorul țăranilor. Cum se poate să vorbiți astfel despre ei?” Nu i-a căzut prea bine, ba chiar m-a ironizat puțin („Acum mai lipsește să-mi dai și o lecție de istorie”), după care a spus: „Când au vait comuniștii să mă belească, au apelat la țărani și muncitori, monșeri! Niciunul din ei nu a zis: <Nu mă bag, dom'le> Dimpotrivă, au venit, monșeri, și au dat cu nerușinare în noi, intelectualii”. Era de-a dreptul revoltat mai ales când se întreba ușor retoric cum e posibil ca fiii de țărani - oameni cuminiți, curați, religioși și morali - să lucreze fără nicio ezitare în Securitate și să execute întocmai și la timp cele mai odioase ordine. Avea perfectă dreptate - încă din '48, Securitatea luase ființă cu acești fii de țărani, cu devotamentul și supunerea lor orbească... Lucid cum era, Marin Preda nu idealiza țăranul și condiția lui umilă. Nici la întâlnirile cu oamenii muncii de la oraș și sate nu-și schimba atitudinea. Dedar răspicat că Preda nu a făcut nicio declarație moral compromițătoare de adeziune la politica partidului. Nu a pronunțat numele lui Nicolae Ceaușescu la nădădădă dintre aceste întâlniri. Nu a vorbit nicio clipă despre realizările socialismului. Singurul lucru de care s-a arătat uimit (pentru mine era evident că juca teatru) a fost să constate că în Siliștea au apărut câteva telefoane. Rădea și repeta în stilul lui sarcastic: „Monșeri, ce s-ar fi distrat Tudor Călărașu să pună mâna pe telefon și să întrebe: <Bă, Cocoșilă, ești acasă, bă?>”, iar ăla să-i răspundă: <Unde dracu să fii, Pațanghele? Nu vezi că ți-am răspuns la telefon?>.” Gluma asta a spus-o la o întâlnire cu țărani din Siliștea, după care a început să râdă. Au râs și cei din sală și totul s-ar fi încheiat aici, dacă nu s-ar fi ridicat în picioare fostul învățător Florea, un om cam parșiv de felul lui, care a încercat chipurile să-i ia apărarea scriitorului, pornind de la premisa că nu-i adevărat ceea ce cred unii care spun că Marin Preda este îngâmfat și insultă țărani... Că Marin are treburile lui, iar când vine pe acasă nu are timp să vorbească cu toți. Că se gândește la cărți și la scrisul lui... Și uite așa, credea învățătorul Florea că o să intre pe sub pielea scriitorului, dar Marin Preda nu l-a mai lăsat să termine ce avea de spus și i s-a adresat tăios: „Monșeri, ia nu-mi mai lua dumneata apărarea... Și-n plus, nu le mai spune oamenilor că mi-ai fost învățător... Că nu mi-ai fost. Ai fost numai câteva luni director de școală și

încă unul rău. Băteai copiii și îi urai"... în orice caz, ideea este că între scriitor și foștii lui consăteni se manifesta o perpetuă și mocnită stare de tensiune, pe care încerc să o înțeleg prin prisma propriei mele experiențe trăite la Băilești (mai mult târg decât sat). Acolo am observat că țăranii nu-ți iartă că ai încercat să-ți depășești condiția. Sau, în orice caz, dacă plecai din sat, erai bun plecat. Când reveneai era deja un străin. Nu știi de ce, țăranii consideră plecarea drept o „trădare”. Și pe mine m-au întrebat neamuri de ale mele (oameni în toată firea), de ce m-am întors în Băilești. Ce caut eu acolo? Cu ce scop am venit? Vreau să cer partea mea de moștenire sau cum? Degeaba le-aș fi spus că mi s-a făcut dor de sat, de locurile natale. După o anumită vârstă, țăranii nu mai cred în nimic. Cam așa s-a întâmplat și cu siliștenii lui Preda... El i-a iubit în felul lui, aparte. O dragoste îndreptată mai mult față de țăranul acela vechi, proprietar de pământ, independent și mândru să fie țăran; om care avea timp de toate - și de muncă, și de spus vorbe în doi peri. Domnul Preda știa că noul țăran e o fantoșă. Țăranul lăudăros, care se lăuda, până la Revoluție, că își cunoștea pământul după miros și că, de-ar fi să i se dea acest pământ înapoi, cu unghiile și tot l-ar ara și semăna... Vorbe. Țăranul de azi e un om bătrân și bolnav, care trăiește în bună parte prin mila copiilor și a nepoților, omul căruia statul i-a luat totul, iar când l-a dat ceva înapoi a uitat să-i ofere ce era la fel de important - mijloacele de lucru. L-a izgonit pe copilul de țăran în Italia sau Spania, iar pe al bătrân l-a obligat să stea cu mâna întinsă - la rude, la primărie, la pensia statului. Marin Preda nu-și făcea nicio iluzie cu țăranul român. Chiar niduna. Și câtă dreptate avea...

Cum l-am cunoscut

Relația mea cu Marin Preda a fost una cu totul aparte. (Nu spun ca să mă aflu în treabă, când afirm fără sfială că el a fost pentru mine ca un tată). L-am cunoscut destul de târziu, prin 1971. Aveam un volum de versuri predat la Cartea Românească. Trecuse de redactorul Mircea Ciobanu, trecuse și de Gafița (redactor șef), iar eu mă uitam acum prin librării să văd dacă mi-a apărut în sfârșit cartea. Cum fericitul eveniment întârzia să se realizeze, m-am alertat, m-am dus la Editură, m-am interesat, am întrebat în stânga și-n dreapta, până ce Gafița a venit cu ideea salvatoare: „Du-te și vorbește cu Marin”, lucru care s-a și întâmplat. Domnul Preda m-a primit fără nicio problemă, dar de la început m-a năucit cu o întrebare: „Monșer, dumneata ești cadru didactic?... Ești universitar?” Fără să ezit l-am răspuns că nu - aveam multe defecte, dar universitar nu eram. El a insistat totuși: „De unde știi că dumneata ai fi cadru didactic?”, după care, văzând că nu renunț, m-a privit îndelung și m-a asigurat că o să dea drumul la carte. Povestea s-a repetat identic la următorul volum. Ciobanu m-a trimis la Gafița, Gafița la Marin - același Marin Preda care, de cum am intrat pe ușă, m-a pocnit în moalele capului cu aceeași întrebare: „Monșer, dumneata este cadru didactic?”... Ceva mai târziu, când l-am cunoscut, am înțeles că el obișnuia să întindă nade, să pună pe cineva la încercare cu întrebări de genul: „Ce caută rușii în Afganistan?” și, în loc să tacă, scriitorul român se apuca să o facă pe deșteptul în fața lui. Marin Preda îl lăsa să vorbească, ba chiar mima când și când mirarea și apoi, într-un târziu, zicea ca un profesor care își pune elevul la punct: „Uite Monșer, Afganistanul are atâta populație, exportă atâta la sută din producția de gaze naturale...”, îi făcea omului fișa completă a situației și, la sfârșit, adăuga: „Mai am a te ruga ceva - altă dată, dacă nu știi, să nu te bagi.” Bineînțeles că, rușinat, scriitorul respectiv nu relata scena respectivă așa cum s-a petrecut, dar spunea că Marin Preda e neam prost, că e supărăcios, că i se pune pata din te miri ce etc. Că lucrurile nu stau așa, dau eu mărturie și spun că, din 71 și până a murit, n-am avut cu el niciun conflict! Absolut niciunul. O singură dată îmi amintesc de o scenă mai puțin plăcută ce a avut loc la Alexandria, unde ne cazasem și domnul Preda, renunțând nu știu de ce la restaurant, mi-a cerut mie și lui Fulga să luăm ceva de la bufet și să urcăm la el, în cameră. Fără să știu ce mă așteaptă, nu mi-am luat nimic de la bufet. Am intrat în camera lui dom Preda și am început să jucăm poker. Nu a

trecut mult timp și, văzându-l pe domnul Preda cum își toarnă apă minerală în pahar, mi s-a făcut sete. l-am cerut un pahar cu apă și imediat asupra mea s-a abătut un potop de reproșuri și de enervare, cum că lăsăm un om bătrân să care sticle, iar noi,ăștia tineri, stăm cu palma în fund etc. Ceva mai târziu aveam să aflăm (cu multe noduri în gât, desigur) că fixul lui Marin Preda erau apa minerală și țigările. Orice ți-ar fi dat, în afară de apă minerală și țigări... Da, prin 1978 reîncepuse să fumeze, după o lungă perioadă de abstenență. Fuma deci. Își fixase o normă de 10 țigări pe zi, nu mai mult. Fuma Kent și le număra. Dacă depășea porția, avea grijă ca a doua zi să reducă din tain.

Lecțiile de actorie ale lui Marin Preda

Dușmanii i-au creat numeroase imagini false. Printre altele, i-au creat imaginea că era bețiv, ceea ce este o tâmpenie fără seamăn, dovada cea mai bună fiind că a scris într-un timp foarte scurt *Cel mai iubit dintre pământeni*, un roman în trei volume, a câte 400 de pagini fiecare. Așa zisa beție a lui Marin Preda consta în faptul că pe el, de fapt, nu-l țineau picioarele. Nu știu cum și de ce, oricât de puțin ar fi băut, alcoolul i se lăsa în picioare și asta îți lăsa impresia că s-a îmbătat, că nu mai poate să se țină pe picioare. La început, cu un pahar sau două de vin, era expansiv și plin de umor. După ce bea mai mult, devenea mutălău. Nu-i vorbă, de regulă era cvasi-mutălău. De regulă, Marin Preda vorbea foarte puțin. Atunci când însă vorbea, era ca o cometă în miezul nopții. Strălucea. Ținea cursuri de două-trei ceasuri. Vorbea neîntrerupt două ore despre orice, cu condiția să se simtă bine și să nu fie mulți oameni în jur, ca să-i distragă atenția. Îi plăcea însă să o facă pe beatul. Îi plăcea să se comporte exact după cum bănuia că-l privește celălalt. Adică, dacă el citea în privirea interlocutorului că acesta îl trata de serios (de scriitor, de om subțire), se purta ca atare. Dacă, în schimb, citea disprețul sau vreo superioritate închipuită, atunci făcea tot ce se poate ca să pară țăran și necioplit.

Eu am mâncat cu el la Capșa de mai multe ori. Se purta impecabil, cu maniere de restaurant franțuzesc, dar tot așa l-am văzut pe Preda, la Mogoșoaia, aruncând paharul plin pe trei sferturi cu apă pe jos, pe covor. Bineînțeles că am fost uimit pe moment. Apoi mi-am dat seama și am înțeles. De față era Fănuș Neagu, care stătea numai cu ochii pe Marin și Marin Preda, observând insistența ușor sfidătoare a confratelui, și-a turnat apă în pahar, a băut două guri, după care a vărsat ostentativ lichidul pe jos, vrând parcă să-i ofere o lecție lui Fănuș și ar fi vrut să spună: „Mărlan mă crezi, mărlan voi fi numai cu tine.” Tot așa, s-a nimerit să fiu cu el la Capșa, unde la altă masă era Geo Bogza, Eugen Jebeleanu și fiica acestuia. Văzându-l, Jebi a început să-i facă semne, ceea ce m-a intimidat puțin și m-a îndemnat să-i spun prosteste lui domn' Preda: „Dacă doriți să mergeți la ei la masă, nu e nicio problemă... Nu mă supăr”. El nu m-a luat în seamă. Dar pentru că de la masa lui Jebeleanu continua semnele, Marin Preda a simțit nevoia să-mi explice: „Nu merg la ei, monșer. Nu am avut întâlnire cu ei... Ce, vrei să fac revoluție cu ei la Capșa? Nu-i auzi despre ce vorbesc?... Vorbesc despre Eugen Barbu. Eu, drept să-ți spun, n-am niciun chef de așa ceva.” Marin Preda nu se încurca în moșmondeli. Era omul lucrurilor clare. Omul principiilor neabătute, pe care le aplica tuturor, chiar și unui prieten ca Eugen Jebeleanu, pe care îl simpatiza, dar îl lua și peste picior când avea ocazia, zicând că Jebi e adjunctul lui Ceaușescu (aluzie la faptul că Jebeleanu era ceva șef la o organizație politică fantomă a nemembrilor de partid din vremea aceea).

Moartea lui Marin Preda e de-a dreptul suspectă. Sunt prea multe coincidențe

De ce spun că moartea lui e suspectă? Primul lucru care m-a frapat imediat după moartea lui a fost insistența cu care Virgil Mazilescu venea să-mi explice mie cum a fost, cum l-au dus el și nu știu cine în cameră, cum Marin era bine mersi și cum, înainte de a se despărți, le-a spus: „Lăsați-mă, monșer... De acum mă descurc singur”... Deci stăteam în camera lui Marin Preda, privind derutat și răvășit în jur. Mă simțeam groaznic. Abia reușeam să-mi adun gândurile și Virgil venea din nou la mine, insistând: „Să știi că așa a fost... Nu te mint cu nimic.” Se purta ca un om vinovat, dar eu, prins de vârtejul evenimentului, nu realizam prea bine ce se întâmplă. Abia a treia sau a patra oară, m-am uitat mai atent la Virgil și mi-am zis: „Domnule, ceva nu e în regulă, la stai să-l ascult mai atent pe omul ăsta.” Și într-adevăr, Virgil o ținea lungă - că Preda băuse o jumătate de pahar de vodcă la masă, că l-a dus cu portarul în cameră. L-au acoperit și l-au întrebat: „Domnu Preda, mai aveți nevoie de ceva?” Nu știu cum să spun - totul era prezentat prea frumos și cursiv ca să nu te întrebi ce s-a întâmplat în realitate. Deși vizibile, eforturile suspecte ale lui Virgil nu m-au convins. Dimpotrivă, mi-au accentuat mai multe nedumeriri. De ce a coborât dom Preda din cameră? Admitând că venise beat la Mogoșoaia și a dormit aproape o oră, de ce totuși a coborât? Dacă era foarte beat, cum se spune, nu și-ar fi revenit atât de ușor și de repede. Apoi, nu sunt lămurit ce era cu pata de vomă pe care am găsit-o pe cearceaf. În primul rând, știu de la el că niciodată (absolut niciodată) nu a vomitat. Apoi, autopsia a arătat că nu avea pic de vomă pe căile respiratorii; că el s-a sufocat cel mai probabil cu cearceaful sau cu fața de pernă, ceea ce ridică o nouă întrebare: de ce l-am găsit cu fața în sus? În niciun caz, nu pot să cred că povestea cu voma a fost întâmplătoare. Invocarea unei asemenea împrejurări nu are decât un scop: compromiterea celui în cauză. Ce poate fi mai mizer (și mai greu de contrazis) decât o moarte cu propria vomă? Deci nu a murit ca tot omul de moarte bună sau de infarct, ci a sfârșit ca un bețiv nenorocit, în propria lui mizerie - exact după modelul Eugen Barbu, după cum Barbu ar fi vrut să moară toți dușmanii lui... Tot nu reușesc să înțeleg - de ce a doua zi l-am găsit pe domnul Preda cu ușa deschisă. De câte ori mă duceam să-l bat la ușă, așa cum stabilisem anterior, el ezita să deschidă. Avea ticurile lui: „Cine-i? Ce vrei?” întreba el invariabil. „Eu sunt, domnu Preda”... „Care eu?”... „Eu, Petre Anghel”... „Și ce vrei?” Păi, aveam întâlnire la 12”... „De ce nu zici așa? Bine, monșer. Stai să-ți deschid ușa.” Avea o fixație, o întreagă obsesie cu ușa. Nu suporta să stea într-o cameră cu ușa deschisă. Nu se simțea în siguranță sau doar avea impresia că oricine îl poate întrerupe de la scris. Îmi amintesc că, de câte ori ieșeam de la el din cameră, imediat auzeam cum răsucea grăbit cheia în yală. Nicio secundă nu trebuia să rămână deschisă ușa.

Nu multă lume știe că la moartea lui Marin Preda s-au eliberat două certificate de deces. Știu că doctorul Claudiu Tănăsescu m-a luat deoparte în ziua aceea (abia trecuseră 10-15 zile de la constatarea decedului), grăbindu-se să-mi spună să stau liniștit, că el a aranjat cu cei de la Procuratură să nu scrie în actul de deces că Marin Preda a murit din cauza alcoolului, că nu e bine, că băieții lui vor crește și vor fi marcați de acest amănunt etc. Când am auzit asta, parcă m-a lovit direct în moalele capului, făcându-mă să mă gândesc la tot felul de trăsni - să mă gândesc în primul rând că, dacă așa ceva se poate, totul devine posibil și nu mai ești sigur pe nimic. Te poți juca cu actele oficiale? mă întrebam eu naiv și neinforma, lată că se poate... Nu pot să explic de ce, dar cuvintele doctorului Tănăsescu au aprins în mintea mea un bec uriaș. Gândurile mi s-au limpezit și, imediat, mi-am amintit de cuvintele lui Marin Preda: „Monșer, au ăștia o otravă, că dacă ți-o pun în băutură, o bei, faci stop cardiac, vin să-ți facă autopsia și nu se descoperă nimic!” Asta mi-a spus mie Marin

Preda cuvânt cu cuvânt. La asta trebuie să adaug - aparent fără nicio legătură - fobia lui față de automobile străine (pur și simplu, refuza să se urce într-o mașină străină; refuza cu o urmă de spaimă abia reținută, pretextând tot felul de motive), ca să nu mai vorbesc despre alt fix al lui - acela de a refuza să bea dintr-o sticlă care nu era deschisă în fața lui. Unii cunoscuți de-ai lui mi-au spus că făcea asta pentru că nu voia să fie păcălit, să i se pună în pahar cine știe ce poșircă. Eu cred însă că el se temea să nu fie otrăvit. Avea tot mai multe semne că i se pregătea moartea, că i se va pune ceva în băutura sau în mâncare... Nu mi-a spus direct, dar lăsa printre rânduri să se întrevadă că Ceaușescu îi pusese gând rău. De mai multe ori mi-a relatat ultima întâlnire cu Ceaușescu. Era o recepție sau ceva de genul ăsta, cum fiecare invitat trebuia să treacă cu paharul de șampanie prin fața lui Ceaușescu, i-a venit rândul lui Marin Preda, pe care Ceaușescu l-a întrebat cumva surprinzător: „Ce faci?” Preda s-a uitat la el cum se uită orice miop peste ochelari și a răspuns: „Bine, ce să fac?” Apoi a vrut să plece mai departe, dar, dându-și seama că pe ceilalți invitați dinaintea lui nu-i întrebase nimic, Marin Preda a continuat: „Am scos o carte” (*Cel mai iubit dintre pământeni* n.n.), la care Ceaușescu s-a arătat mirat, spunând: „Nu știam. Nu am primit-o.” Discuția s-a încheiat apoi destul de repede, dar Preda, cu flerul și puterea lui de observație, și-a dat seama - Ceaușescu mințea. Primise cartea de la Editură și, din pricini greu de precizat, nu mai voia să recunoască sau avea ceva (un plan) în minte cu Marin Preda. Oricum, romanul crease destulă agitație printre ideologii partidului. Deja se vorbea pe la colțuri că romanul lui Preda era cea mai bună dovadă a eșecului înregistrat de politica tolerantă a partidului față de intelectuali și față de creatori, în general.

Mă tot gândesc la preziua morții lui. Am încercat să refac fiecare mișcare a lui, dar lucrurile rămân în permanență neclare. Părerea mea este că Marin Preda a fost omorât. A venit cu taxiul și șoferul l-a urcat cu chiu cu vai în cameră. A dormit vreo oră. Și-a revenit, așa cum își revenea el de regulă, și a fost chemat jos, să sărbătorească pe soția lui Raicu. Deci Preda a coborât, a întrebat pe meseni ce beau și, aflând despre ce este vorba, le-a spus: „Nu beau vin, beliiilor”, la care doamna Prodanov (și ea o apariție cam ciudată) l-a îmbiat cu vodcă și i-a turnat o jumătate de pahar. După ce a băut vodka, Preda a căzut cu capul pe masă. Părerea mea este că el atunci a murit. Toată povestea cu urcarea lui în cameră e o istorie menită să acopere adevărul. Deci, premeditat sau nu, cei de la masă și-au dat seama că a murit și l-au dus pe brațe ca să scape de explicații și de răspundere... Dovada, felul în care l-am găsit a doua zi dimineața - cu capul la tăblia patului, răsucit cumva, într-o poziție nefirească... Il am până o să mor înaintea ochilor. Cu ochelarii căzuți pe covor și cu praful deja pus pe lentile... M-am apropiat și l-am mângâiat pe păr, fiind numai eu în cameră. L-am mângâiat pe frunte și am zis: „Domnu' Preda, domnu' Preda!”... De ce mi-au rămas întipărite în minte firele de praf de pe lentilele ochelarilor nu pot să-mi dau seama. În orice caz, am mai rămas în camera lui Preda încă 3-4 ore, la rugămintea lui Fulga, pentru a fi martor la înregistrarea bunurilor și la procesul verbal întocmit de Procuratură. Cu această ocazie, am răsfoit puțin ceea ce a apărut mai târziu sub titlul de *Jurnal intim*. Apoi, am luat o parte din manuscrise pentru a le oferi familiei și a le duce în seiful de la Cartea Românească, ceea ce l-a înfuriat pe Macovescu (președintele Uniunii din acea vreme n.n.), pe motiv că „organele trebuie să cunoască toate aspectele problemei”, că „un scriitor ca Marin Preda poate să scrie la supărare tot felul de chestii și anumiți dușmani ai țării se pot folosi de aceste texte” etc.

Insist. Am știut de la început că moartea lui Marin Preda nu era în regulă. Atunci când am

vrut să scriu despre asta (cum că există anumite necunoscute în moartea lui) cenzura vremii nu mi-a permis să public niciun rând despre asta. Nu mi-a permis și nici nu mi-a oferit vreo explicație. Un lucru trebuia să fie clar pentru toată lumea - moartea lui Marin Preda era un subiect tabu.

EUGEN SIMION - CRITIC LITERAR ȘI PRIETEN AL SRIITORULUI

*„Când mă gândesc la Preda, mă gândesc, evident,
întâi la cărțile lui și mă gândesc, inevitabil, și la omul
care m-a onorat cu prietenia lui.*

*Am scris odată: merită să fii critic literar într-o
literatură în care există Marin Preda.*

*N-a fost și nu este singura mea rațiune
de a fi critic literar, dar, pentru mine,
rămâne una principală.”*

Mă întreb, dragă Sorin Preda, cum arăta Marin Preda (tatăl lui Nicolae și Alexandru, băieții de care era atât de bucuros și așa de mândru)... Îmi vine să răspund: Marin Preda arăta așa cum îl știu toți din generația mea - nu mare, dar nici mic de stat, nu voinic, nu voluminos, dar nici slab la trup; cu mersul domol, lăsând impresia că nu se grăbește niciodată; cu părul rărit, pe care îl aranja meticolos atunci când întâlnea o oglindă (de pildă, la intrarea de la restaurantul Capșa); cu un nas ușor proeminent, dar nu cine știe ce, îngroșat - tot ușor - la rădăcină; cu ochii ageri, tăioși, ascunși sub eternii ochelari cu lentile groase; privirea lui era scurtă și penetrantă, lăsând impresia că tranșează rapid, de pildă: să vadă cât cântărește omul cu care stă de vorbă, dacă merită sau nu să continue să stea de vorbă cu el. Nu l-am văzut niciodată uitându-se la un interlocutor mult timp, mai degrabă îi evita privirea, vorbea cu el adresându-se, parcă, altcuiva... Era, în felul lui, un om rușinos, timid, politicos (îndeosebi cu femeile), numai atunci când îl jigneaa cineva (și erau destui care-i purtau sâmbetele!), devenea necruțător, adică îi spunea agresorului câteva propoziții dure și apoi îi întorcea spatele. Uneori, pentru ani în șir sau chiar pentru totdeauna. Revin la portretul pe care încerc acum să-l reconstitui din memorie: mergea, repet, încet pe stradă, fără să fie atent la cei din jur; nu voia să atragă atenția, deși, probabil, mulți îl cunoșteau din cărțile de școală sau de pe coperta cărților sale. Dacă îl aborda cineva, se oprea, discuta puțin și pleca repede. Nu se grăbea, dar nici nu-i plăcea să-și piardă timpul, așa, ca Mitică, simbolul trâncănelii de valah, modelul (simpatice, de altfel) al lumii noastre târgovețe de la Sud. Pe adevăratul Marin Preda îl întâlneai și-l cunoșteai nu în public, ci în intimitate (în relativă intimitate, pentru că Marin Preda era un om secret, anumite lucruri le păstra numai pentru el, nu-i plăcea să-și pună, cum se zice, sufletul pe masă, să facă multe confidențe; rareori dezvăluia ceva și totdeauna numai pe sfert). Când luai cu el, de pildă, un prânz la Capșa sau te invita la o plimbare la „Lacuri”, adică la Herăstrău, scriitorul acesta cu spiritul concentrat în el însuși devenea atunci volubil, amical, povestea istorii amuzante și asculta cu mare poftă istorii vesele. Stătea de vorbă cu oameni simpli (de pildă, cu paznicii de la Mogoșoaia sau cu șoferii de taxi) și asculta de la ei fel de fel de întâmplări din viața lor... Era foarte atent la comedia umană și nu încuraja, când era vorba de literatură, pe „făcătorii de cuvinte”, cum le-a zis el odată Domnule - îmi amintesc că i-a spus unui tip (scriitor) în

timpul unui prânz la Capșa - domnule, dumneata știi că eu sunt un om serios.” Individul sporovăia tot timpul, povestea fel de fel de lucruri neinteresante, râdea singur de ceea ce spune, fără să-și dea seama că Preda, care își mânca în liniște porția de sarmale, nu avea chef deloc de sporovăială

individului din fața lui. Folosesc înapoi termenul de sporovăială pentru că Marin Preda îl utiliza des când era vorba să numească un discurs oral, haotic, inconsistent, fără haz și, fatal, plicticos. Și cum individul nu înțelegea sensul propoziției lui Preda, și-a continuat, într-un ritm și mai accelerat, sporovăială...

Preda, vizibil iritat, l-a lăsat ce l-a lăsat și, întorcându-se spre mine (am uitat să spun că eram de față) mi-a zis ca și când individul căruia nu-i tăcea gura se evaporase: „Domnule Eugen Simion, sunt pe lumea asta unii indivizi crețini care vorbesc tot timpul. Ascultă la mine: ferește-te de ei, ocolește-i, îți mănâncă timpul fără să spună nimic interesant; nu-i invita niciodată la masă pentru că te împiedecă să mănânci în liniște, de pildă, porția asta de sarmale gustoase... îți mai spun o dată: ferește-te de ei.” După această lecție de pedagogie, Preda s-a întors calm la sarmalele lui. Individul sporovăitor a mai stat câteva minute și, cerându-și scuze că ne părăsește având de rezolvat o problemă urgentă în altă parte, s-a sculat și a plecat... Preda și-a schimbat rapid starea de spirit și a început să comenteze cu umor atitudinea confratelui care până atunci îl agasase cu vorbele lui nesărate. Din astfel de întâmplări i-a ieșit lui Preda reputația că este un om dificil, nepoliticos, necivilizat, chiar „scârbos”, cum i-a zis odată un poet din aceeași generație. Am altă experiență cu Marin Preda și am altă impresie despre omul acesta puțin sociabil în public și foarte sociabil, amical, fermecător într-o discuție particulară. Avea, după mine, un singur cusur: întârzia când îți dădea o întâlnire, uneori, întârzia o oră sau chiar o oră jumătate. Am luat masa deseori cu el (între 1974-1980) la Capșa. Îi plăcea acest restaurant (pentru bucătăria excelentă și, desigur, pentru legenda lui), îl cunoșteau chelnerii, vestitul Papacostea (șeful lor, sever cu alți clienți, se purta atent cu acest scriitor dificil), în fine, Preda considera Capșa, am avut totdeauna impresia, un ultim simbol de noblete artistică într-un oraș proletarizat... Eram, atunci, tânăr conferențiar universitar cu venituri modeste, după buget, mă înțelegeam. Aveam familie, nu numeroasă, dar aveam, locuiam la marginea orașului (în Balta Albă), în fine, tocmai mă întorsesem din Franța, după câțiva ani de absență din țară, cu gustul culinar subțiat de bucătăria pariziană... Preda mă invita, zic, la Capșa și, după ce soseam cu întârzierea de rigoare, puneam invariabil aceeași întrebare: „Ei, ce luăm azi, domnule Eugen Simion, ce avem?” după care se adâncea în lectura listei de bucate. O consulta atent (era aceeași, în fiecare zi) și la urmă comanda ceea ce știa dinainte. Mânca totdeauna cu poftă, consulta lista de vinuri, cerea ca sticla să fie deschisă în fața lui, în fine, la urmă comanda un pahar de coniac francezesc (coniacul trebuia deschis în aceleași condiții ca și vinul, cu mențiunea ca „dopul să pârâie”). Dacă nu pârâia, însemna că băutura era suspectă. Dacă era seară și Preda nu se grăbea, urma o lungă și agreabilă conversație. Un om serios, cu ironie fină și inteligentă, un judecător drept al comediei umane, un spirit, în fine, profund ieșea atunci la suprafață... Pe acest Preda l-am iubit spiritualmente și de el mi aduc, azi, aminte, după 30 de ani de când a dispărut (la nici 58 de ani) în condiții misterioase. Pe acesta încerc să-l apăr, când pot și cât pot, de atacurile confrăților care nu știu de ce (știu, dar n-am chef să vorbesc acum de acest fapt) îl urăsc cu o ură atât de profundă și așa de persistentă. M-am întrebat mereu și mă întreb și astăzi: de ce îl urăsc unii atât de amarnic și așa de aberant pe Marin Preda (printre ei și câțiva prozatori de renume). Din două motive, cred: 1) pentru că se tem (încă se tem!) de talentul său puternic și

au din această pricină un complex: complexul Preda, ceea ce înseamnă: complexul unui prag ce nu poate fi trecut, și 2) pentru că Preda a venit din lumea țărănească și nu s-a lepădat niciodată de valorile acestei clase vechi, cu un cod de existență și o morală specifică: valori clasice, stabilizatoare, morală în esență creștină, în nuanță țărănească. Așa deduc, de pildă, din infinitele și nesăratele articole ale domnului Alexandru George... După el, culpa majoră a prozatorului Marin

Preda este că s-a născut într-o casă țărănească, nu într-un palat sau într-o bibliotecă... Abandonez tema. E prea absurdă și prea de tot ridicolă, chiar dacă absurdul și ridicolul funcționează, observ, în spațiul nostru dunărean... Atât doar: ura patologică împotriva țăranilor este, azi, o nouă formă de rătăcire și degradare intelectuală.

Așa cum bănuiești, am mers de multe ori la Siliștea, satul în care s-a născut prozatorul. Ce pot să spun? Satul nu seamănă deloc cu satul Moromeților. Dovadă că, în cele din urmă, este în esență creația lui Preda. Un sat imaginar, memorabil. Aș zice azi: Siliștea reală a avut un mare noroc. Fără Preda, nimeni nu ar fi vorbit vreodată de acest sat pierdut în Câmpia Dunării... Pe oamenii lui nu i-am cunoscut. Îmi amintesc că, însoțindu-l odată pe Preda, o vecină a fratelui său Gheorghe (Achim în roman) m-a întrebat intrigată: „Nu-i așa că băiatul ăsta al lui Călărașu are pe cineva acolo sus, care-l ține?...”, Am răspuns: „Sigur că da, are pe cineva puternic, altfel n-ar fi băgat în seamă.....” Mă gândeam, evident, la talentul său, dar nu i l-am denunțat țărâncii suspicioase ... N-ar fi înțeles despre ce este vorba, cum nu înțeleg nici azi adversarii lui Preda care tot mai cred că nu talentul epic l-a propulsat pe Marin Preda în literatura română, ci alte forțe obscure.

Siliștea nu arăta, când am vizitat-o cu Marin Preda (știu exact când: în 1977 pentru că tocmai atunci apăruse jurnalul meu parizian, *Tempus* trăirii, timpul mărturisirii, unde este vorba și despre el, Preda, la Paris, și de scena cu cumpărarea unei pălării), Siliștea-Gumești nu arăta, zic, nici bine, nici rău; un sat oarecare de câmpie... „Unde-i grădina lui Ilie Moromete, unde-s caii, unde-i salcâmul, domnule Preda”, îmi amintesc că l-am întrebat Nu știu, domnule Eugen Simion, s-au micșorat toate, nu știu ce s-a întâmplat”, mi-a răspuns el. Gândul meu atunci și gândul meu de astăzi este că toate acestea (caili, grădina, salcâmul etc.) nu existaseră decât în imaginația prozatorului Marin Preda... Țărâncă bănuitoare avusese dreptate... Ce atâta zarvă în jurul unui personaj (un țăran) care se ceartă cu copiii din prima căsătorie?

Mă întreb dacă Marin Preda își amintea de Siliștea. Nu, nu vorbea deloc despre copilăria sa. A scris-o și, dacă a scris-o, ce rost mai are s-o povestească? Atâta doar mi-a spus odată la Mogoșoaia, pe când ne plimbam, la apusul soarelui: „Când eram adolescent știam să ghicesc după lumina soarelui în apus cum va fi ziua de mâine; am pierdut acest simț, din păcate...” S-a uitat la mine cu o privire albită și mi s-a părut că era foarte trist... Neam continuat plimbarea și, când s-a terminat cărarea asfaltată, n-a vrut să meargă mai departe. „Nu-mi place, mon cher, să merg pe pământ. Am mers prea mult pe el, în copilărie, cu picioarele goale. Îmi ajunge. Hai să ne întoarcem.” Și a schimbat subiectul discuției... Nu l-am auzit niciodată suspinând după Ozana cea frumos curgătoare...

N-am să spun nimic despre „țărâniile” lui, de multe ori jucate, prefăcute, menite să-i enerveze pe adversarii săi. Poate doar atât: Preda fi detesta pe poporanștii regimului totalitar, adică pe tipii veniți de la țară, incultți, agresivi, mitocani, lăudăroși. El admira altceva, și anume valorile și morala lumii țărănești. Aș zice că Marin Preda privea și judeca această lume cu spiritul înnobilit de literatura lui Tolstoi, Balzac, Dostoievski și a prozatorilor americani... îi plăcea Sadoveanu, dar îl găsea prea „asiatic”, îl admira pe Rebreanu, dar îi reproșa faptul că a simplificat enorm psihologia țăranului român, în fine, modelul lui din literatura română nu este Creangă, ci

I. L. Caragiale... Cine-i citește cu atenție nuvelele și romanele constată că el a reabilitat, printr-

un realism psihologic modern, psihologia și tipologia lumii rurale și a vrut să scoată (prin Delirul și alte scrieri) țărâniea de pe scena mare a istoriei. Din acest punct de vedere trebuie văzută și judecată, cred, pasiunea lui Preda pentru lumea din care a ieșit. Moromete este simbolul ei. Un senior, cum i-am zis cândva, al câmpiei dunărene... N-am avut sentimentul, discutând cu Preda, că se purta în viața de toate zilele ca personajul său, că avea o fibră moromețiană, cum zici. Cred mai degrabă că alții voiau să vadă în el o natură moromețiană (un atribut care nu mi se pare deloc descalificant).

Cum se purta cu adversarii săi? Simplu. Ignorându-i. Nu le răspundea decât foarte rar și sub formă mai ales parabolică. Amintește-ți, Sorin Preda, de o scena din Imposibila întoarcere: aceea în care, în luptele duse pe miriște de copiii din Siliștea, unul ieșea totdeauna învingător, nu pentru că era cel mai puternic, ci pentru că, dintr-un motiv secret, ceilalți părăseau lupta înainte de a se încheia. De ce? Pentru că, explica naratorul, atunci când era pe punctul de a fi doborât, „învingătorul” slobozea din el gaze puturoase și răsunătoare... îngrețoșiți, intoxicați, adversarii acestui adolescent infect părăseau numaidecât câmpul de bătaie... Morala fabulei este că e inutil să încerci o polemică (o luptă) cu un adversar de acest fel pentru că vei fi victima indecențelor lui. Marin Preda, care era atunci ținta unor atacuri vehemente și permanente în „Săptămâna”, își califică în acest fel dușmanii... Din nefericire, alte generații de dușmani continuă să slobozească insaniități în jurul literaturii lui Preda și a omului Preda.

Nu țin minte să fi vorbit despre spaimele lui. Spaimele se văd în narațiunile sale. De pildă, în Cel mai iubit dintre pământeni. Se temea, în mod cert, de moarte, era obsedat de ideea că va muri prea repede și n-o să-și termine romanul și, mai ales, că o să-i rămână copii pe drumuri... Preda era un spirit anxios și, când îi parcurgi jurnalul intim, cel din jurul anului 1960, observi că dădea bolii sale (nevroza, o boală albă, o boală perfidă) o dimensiune existențială curioasă: încerca să o înțeleagă, să o umanizeze, să o controleze, să o epicizeze. Reușește în jurnal și, într-o oarecare măsură, în Risipitorii.

Îmi vin multe scene în minte. Pe două dintre ele le-am povestit în cărțile mele: întâlnirea lui Preda cu Noica (doi telemăneni) în apartamentul meu de pe Apolodor, 13-15, și vizita prozatorului într-o seară de luni, martie 1980, în același apartament, atunci când a venit, fără să mă anunțe, pentru a citi în manuscris cronica mea la Cel mai iubit dintre pământeni. Despre altele voi vorbi, poate, cu alt prilej. În genere, întâlnirile cu Marin Preda nu erau niciodată banale. Aveau întotdeauna o notă de surpriză. Rămâneai mereu cu ceva

în minte: o observație originală; caracterizarea făcută cuiva; o mică scenă de viață (mi-a povestit odată, de pildă, discuția cu șoferul care își potolește într-un mod foarte curios soacra cârțitoare; am regăsit, apoi, scena reprodușă într-un roman), în fine, pot spune că întâlnirile cu Marin Preda erau, în felul lor, niște petreceri de vorbe. Numai Nichita Stănescu, dintre scriitorii pe care-i frecventam, mai aveau acest dar de a însușești o discuție. Deosebirea dintre ei era, totuși, mare. Ca să fie în formă, Nichita Stănescu avea nevoie de public, numai atunci verva lui se declanșa; pe Preda publicul îl inhiba, prefera să tacă sau, de era nevoit să spună ceva, spunea repede și fără strălucire. Nu era, vreau să spun, un om al spectacolului; nu era deloc orator; retorica sa era săracă și nesigură; ideile lui aveau nevoie de un cadru de intimitate. Spiritul lui Preda se revelează, integral, în opera lui. Scriitura este arma lui și marea lui performanță. Aici petrecerea este, ca să spun așa, în toi.

\

α

%

POIANA LUI IOCAN

Dragă mamă,

Află despre mine și despre Eta că suntem sănătoși și o ducem bine. Sae este și el sănătos. Mamă, ți-am trimis în decembrie bani pentru doctor și prin poștă. Scrie-mi dacă ai primit de două ori. Acum ți trimit iar bani și un pachet și o ladă. în pachet ți-am thmis așa:

- *Un ilic de blană cu guler mic.*
- *O flanelă roșie.*
- *O fustă groasă albastră.*
- *O broboadă neagră.*
- *Două bucăți de pânză, una albă și una cenușie de bluză.*
- *Două perechi ciorapi bumbac.*
- *O pereche de șoșoni cu nasturi, care se închid ca o copcă.*
- *Două chilograme portocale.*
- *Un chilogram bomboane.*
- *O cutie de rahat.*

Ți-am trimis apoi o ladă separată cu două sticle de sirop de portocale pe care poți să le bei cu apă sau cu ceai, o linguriță sau două la un pahar de apă. Te rog neapărat s-o pui pe llinca să-mi scrie dacă ai primit aceste două pachete și banii. Dacă mai ai nevoie de ceva călduros să-mi spui. Cum stai cu sănătatea? Știu că doctorul Oprescu a fost mutat. Roag-o pe llinca s-o întrebe pe doctorița din sat, dacă vine prin București. Dă-i numărul meu de telefon și adresa sau să spună ea adresa ei și numărul de telefon dacă îl are, să-i dau eu un telefon. Transmite-i llinchii și lui Ion și la toată lumea sănătate și la mulți ani. Am citit în ziar că procesele de felul lui Sande cu vițelul se închid și scapă. încă o dată sănătate și viață lungă.

Marin -10 ian. 963

Gigi Baltac - nepot de frate

La înmormântarea Joifei Preda (Catrina Moromete), când sichul a fost lăsat în groapă, toată asistența, în liniște deplină și cu câte un bulgăre de pământ în mână, a așteptat pe Marin Preda să spună ceva. Vădit tulburat și cu o voce abia pălpăită, scriitorul a zis: „Pământul este bun, că el ne naște, dar este și rău, căci, atunci când se cascade și te apucă, nu-ți mai dă drumul. ” Apoi, a amncat primul bulgăre de pământ peste sicriu, după care toată lumea a făcut la fel și s-a pus pe plâns.

SILIȘTEA-GUMEȘTI, SATUL SPÂNZURAȚILOR

Recunosc, nu am mai fost în Siliștea-Gumești încă de pe vremea când mă plimbam cu Marin Preda în susul uliței, până spre pădurea Cotigioaia și ultimele case ale lui Bălosu. Îmi amintesc mai ales ultima preumblare. După o masă îmbelșugată, cu ciorbă de pui cu zdrențe de ouă, cum numai llinca, sora prozatorului, știa să gătească, Marin Preda s-a ridicat și, însoțit de Eugen Simion, mi-a făcut semn să-i urmez. A luat-o spre Poiana lui locan, apoi spre casa Didei, ajungând într-un târziu la stănoaga lui Bâzdoveică și Mitrei, din capul satului. Călcând apăsător, cu mâinile la spate, refugiat parcă în sine însuși, scriitorul își inspecta amintirile și copilăria. Ca de obicei, tăcea în felul lui obosit și nu tocmai clar, lăsându-ți vaga impresie că-l deranjezi, că ai face mai bine să pled și să-l lași singur. Așa cum pășea - rar, meditativ, cu capul în piept - părea că se conversează cu sine sau cu altă persoană la fel de importantă. Simțeam că ar fi fost o necuviință să-l tulbur cu ceva și chiar mă pregăteam să moșmondesc o scuză oarecare, să-l las cu ale lui în mijlocul drumului, când, fără niden gest prealabil, s-a oprit în dreptul casei lui Aristide Rădulescu și, privind ca un năuc pe sub ochelarii lui cu lentile groase, a zis: „Ce mă-sa se întâmplă? Casele ăstea se micșorează de la an la an.” Am tresărit. În uimirea lui, nu găseam nimic vesel. Era doar neliniște și teamă. Teamă că îmbătrânește, că niciodată nu va mai fi cum a fost - nici el, nid satul, nid amintirile lui.

La poarta cimitirului e coadă.

Trebuie să lași rând să prinzi un loc mai în față

Am ajuns în Siliștea-Gumești cu o strângere de inimă. Fără Marin Preda, satul pare puctiu și rece - o adunătură de ulițe norioase și case pricăjite, care abia se mai țin pe picioare. Siliștea nu mai are niden farmec, niden chichirez. Parcă i-au dispărut brusc taina și misterul, poveștile și vorbele în răspăr. Pentru ane nu a mai fost vreodată în Siliștea, locul e o mare dezamăgire vizuală: un pârau veșnic modrit și plin de rațe (pârăul Căinelui), o școală, un cămin cultural cu ferestrele bătute în cuie încă de pe vremea colectivizării și, alături, casele prăpădite, strânse laolaltă ca o turmă la iernat, în mijlocul câmpiei leneș adormite a Bumasului. Privit dinspre Balad, de la doi kilometri, satul lui Marin Preda începe prost. Începe cu blocurile părăsite ale fostei unități militare de aviație (astăzi devenită mănăstire de călugări) și se continuă cu gropile adânc ca niște șanțuri care brăzdează șoseaua, până la monumentul soldatului necunoscut din centru, la cele trei crâșme cu terasă și mese de plastic colorat scoase afară, unde siliștenii stau suspect de liniștiți în fața unui pahar cu lichior ieftin și verzui la culoare. Din veselia de altădată, din discuțiile aprinse și colțoase despre rege, despre multipli creieri din capul lui Iorga, despre „fondire” și despre prețul dublei de porumb, nu a mai rămas nimic, dar absolut nimic. Tot mai bătrâni și fără chef de vorbă, siliștenii mai au puterea să discute ceva politică sau să glumească amar, așa cum face nea Stan Burcea, când constată, sprijinindu-se în baston: „E vai de capul nostru de locuitor... Ne pregătim cu toții de îmbarcare. La poarta dmitirului e coadă ca la moară. Trebuie să lași rând să prinzi un loc mai în față.” În Siliștea-Gumești nu au rămas decât moșnegii și o mică parte dintre nepoți. Tinerii au plecat

de mult la oraș sau, mai nou, muncesc pe rupe în Spania și Italia. În urma lor, satul se stinge cu încetul, se scurge în pământ ca ploaia prin burlane. Multe s-au pierdut în sat. Din toate, a mai rămas obiceiul de a ieși când și când la stănoagă, în fața casei, comentând pe marginea șanțului noutățile, ultimele întâmplări și daraveli din vecini. Deși au văzut destule la viața lor, chiar și ei se miră. Ceva necurat se petrece în satul lor. De câțiva ani încoace, oamenii mor pe capete. Își iau viața fără nicio

explicație. Siliștei-Gumești i se spune, mai nou, „satul spânzuraților”. Numai în ultimele luni, au fost trei asemenea cazuri. Nu se cunosc motivele și, la o adică, nici nu contează. Important e gestul, felul în care e făcut. Urmașii lui Moromete își iau viața în stilul lor înconfundabil: cumva senin, cumva cu zâmbetul pe buze. O rudă depărtată a lui Băzdoveică chefulia cu alți moșnegi. La un moment dat, fără nicio explicație, și-a lăsat rachiul pe masă și a plecat din crâșmă, spunând ca o promisiune: „De azi înainte, nu o să ne mai vedem.” A doua zi, oamenii l-au găsit înecat într-o fântână - omul se ținuse de cuvânt. Al lui Golea, văcarul satului, s-a sculat într-o dimineață și nu a mai vrut să meargă la ciurdă. Nevasta n-a zis nimic, l-a dat concediu o zi, l-a lăsat în ale lui să se odihnească și seara l-a găsit atârnat de grindă. Alături, un bilet scris cu creion chimic: „Florico, pa!” Nimic în plus. Niciun reproș, nicio supărare pe viață, pe nevastă sau pe copii. Văcarul Golea doar a plecat la ale lui, lăsând vorbă femeii să nu cumva să se îngrijoreze și să-l caute aiurea pe dealuri, la crâșmă sau prin vecini. Degeaba încerc să aflui motivul sinuciderii, iscodind cu întrebări naive, de orășean (Era bolnav? Avea depresii?). La toate acestea, nea Burcea ridică din umeri, cugetând hâtru ca fost prieten al lui Pațanghel: „N-avea nici pe dracu. Așa i-a venit lui pe chelie!”

Satul care începe și se termină cu Marin Preda

Ulița satului e nemuritoare. E lungă, prăfoasă și fără nume. Asfaltul, cu aspectul lui selenar, se termină dincolo de casa Moromeților, ca o confirmare - Siliștea-Gumești începe și dispare dimpreună cu Marin Preda. Merg alături de Gigi Baltac, băiatul Ilincăi, și privesc jur-împrejur. Nu văd, nu recunosc nimic. Cu gesturi largi, ușor teatrale, el salută dezinvolt pe toată lumea. Eu tac. Gigi e de o sută de ori mai siliștean decât mine, dar nici el nu știe mare lucru despre sinuciderile din sat. Habar n-are. În Alexandria, unde s-a mutat de mulți ani cu familia, asemenea vești ajung mai greu. Asta nu-l împiedecă să-și dea cu părerea: „Sinuciderile din ultima vreme au loc din cauza consumului excesiv de alcool. Altă explicație nu e.” În Siliștea, țărani se poartă ca niște oameni de știință. La toate au explicații și deducții logice. Ne îndreptăm spre casa bătrânească a Moromeților și discutăm despre Siliștea de după Marin Preda. E ca un ritual de inițiere. Pentru oricine vine în sat (rude sau simpli admiratori ai scriitorului), primul drum e la casa copilăriei. Discutăm deci și facem schimb de amintiri, deși nimeni nu se poate pune cu Gigi. El știe cele mai multe povești legate de Moromete și de oamenii din sat, oameni care niciodată nu au înțeles ascensiunea literară și succesul lui Marin - dimpotrivă. Odată - își amintește Gigi - în Siliștea a poposit caravana cinematografică. Rula filmul Desfășurarea. La sfârșit, ieșind din sala ticsită de lume a căminului cultural, Ilie Barbu (personajul principal din navelă) s-a apropiat de Tudor Călărașu și, abia stăpânindu-și furia, a zis: „Băi Pațanghele, fiu-tău Marin e un prost!... Când m-am bătut eu cu Trafulică? Când am tras eu cu pistolul?... E prost ca noaptea, așa să-i comunic din partea mea.” Fără să se tulbure, Moromete s-a uitat la el calm, vag interrogativ, și, după o clipă de gândire, i-a întors spatele, spunându-i: „Prostia e doar în capul tău! După cum ai văzut, în film e altcineva. E un

țărân din Udupu, de peste deal... Ce, crezi că numai tu ești Ilie Barbu în lumea asta?” Așa stă treaba în Siliștea, de când lumea și pământul. Prost nu ești dacă cineva te face și-ți zice așa. Prost ești dacă nu știi și nu ai pregătirea necesară să întorci vorba. Replicile nu sunt învățate și nici scornite pe loc, ci sunt moștenire de familie, ordonate frumos pe seturi de întâmplări și situații. Când cineva te întreabă: „De ce?”, tu răspunzi obligatoriu: „Să se mire proștii.” Când cineva te întreabă unde ai pus un anumit lucru, răspunsul vine de la sine, grav și cu intonație apăsată, plină de importanță: „Caută în pelaria mea!” În Siliștea, când cineva te face prost nu trebuie să te superi, ci să te bucuri.

înseamnă că ești cineva, că te bagă lumea în seamă. De felul său, silișteanul e cam sucit. Nu e ușor să-l înțelegi și, cu atât mai puțin, să pătrunzi în meandrele gândirii lui. Dacă îl faci netot, o ia ca pe un salut, un fel de „bună-dimineața”, și-ți răspunde (vede el cum și în ce fel) cu surâsul pe buze, cu o altă jignire duioasă. Dimpotrivă, dacă îi zici că e țăran (că e, cu alte cuvinte, ceea ce e în realitate), se supără, se face foc și n-ar fi deloc exclus să sară la bătaie. De ce să-i spui ce știe și el? De ce te legi de ocupațiunea lui agrară? Ce ți-a făcut să-ți răzi de neamul și familia lui? Mândru și orgolios, silișteanul nu se laudă niciodată cu frumusețea sau hărnicia nevestei. În schimb, Fi place să se laude la toată lumea că are cele mai multe curci și cel mai mare porc de pe uliță. Duplicitar ca Moromete, te salută, dar nu știi ce gândește cu adevărat despre tine. E în stare să te invite la masă și, după ce pleci, să te jînjure în barbă că ai venit de la București special ca să-i mănânci mămăliga și murăturile din dotare. Când tace și te ascultă cu ochii măriți de atenție, fii sigur că te-a luat în colimator. Niciun gest, nicio ezitare de-a ta nu-i scapă. Te trage la raze mai ceva ca la spital. Că o recunoaște sau nu, e invidios pe toată lumea. Mereu se uită peste gardul vecinului, constatând cu uimire rea și nădușită: „Al dracului, de unde a avut ăsta bani să-și repare acoperișul și să-și vâruiască prin casă?” Niciodată nu se întrebă de ce el nu are, de ce el nu a făcut și nu a dres. Pentru el, problema e mereu altul - vecinul, prietenul, guvernul sau o rudă apropiată.

Marin Preda, doar o lecție învățată la școală

În Siliștea, nimic nu mai e cum a fost - cu atât mai puțin casa părintească a scriitorului. E o coșmelie ca oricare alta. Te doare sufletul, dar n-ai ce face. Ai vrea să afli mai multe despre scriitor, despre personajele și lumea lor adevărată, neconstrânsă de fandoseli sau vorbe frumoase, dar trebuie să te mulțumești cu puținul pe care îl ai. Pe uliță sau la monument, nu se mai discută nici despre generalul Dragnea, nici despre Marin Preda. Altele sunt acum prioritățile zilei: vânzarea fabricilor, integrarea euro-atlantică sau criza imobiliară. Probleme globale, de macrostructură. Pe vremuri, când copiii ieșeau de la școală, îi auzai cum schimbă replici din roman între ei. Acum, elevii discută despre mașini străine sau despre rochiile Andreei Marin. Aproape niciunul nu vrea să rămână în sat. Abia așteaptă să termine școala și să colinde prin lume, la căpșuni și măslina. Nu vor să dea la facultate, să ajungă cineva. Unii sunt elevi buni, ageri la minte (Ileana Petre, Aurelia Badea, Florina Fierbințeanu), dar n-au bani să meargă mai departe. Ca și Irina Boțoghină (premianta din roman), fetele inteligente și dotate intelectual îmbătrânesc la coada vacii, crescând o puzderie de plozi. Nu e ușor să fii copil de țăran, dar nici ambiția nu mai e ca altădată. Astăzi, copiii merg la școală ca să aibă de unde să se întoarcă. Viața și reușita scriitorului, munca și tenacitatea lui nu le mai spun astăzi nimic elevilor. Pentru ei, Siliștea-Gumești e un mic detaliu biografic, iar Marin Preda o lecție învățată la română. Dacă stai mai multe zile în sat, începi să-l înțelegi. Toate au dispărut, s-au chircit, au intrat în pământ. Neamul Parizianului s-a stins. Nici casa lui nu mai e. A

dărâmat-o al lui Cojocar ca să iasă cu gardul la șosea, să aibă larg și să deschidă eventual o crâșmă cu dever și consumație. Neamul lui Zdruncan, fiul lui Traian Pisciă, s-a risipit. Ai lui Bălosu au plecat la oraș. La fel, copiii lui Cocoșilă sau ai lui Cotelici, ai lui Băzdoveică sau ai Bobârficăi. Au mai rămas doar urmașii Polinei și un nepot al lui Ilocan, care și-a deschis butic în capul satului, iar peste drum de llinca mai trăiește fata lui lângă, croitorul. Bătrână, la peste 90 de ani, Maria lângă e poate singura din sat care a apucat să copilărească cu Marin Preda. Nu mult, doar cât să nu-l uite: „Mi-l amintesc că era sfrijit, în izmene și cămeșă. Trăgea mereu de ea, că era tare scurtă. Marin era cuminte, dar cam dosădit. Ducea caii la miriște, cu o carte sub braț. Caii o luau razna pe câmp, iar el

citea treburi de-ale lui. Era deștept. Avea minte să dea la tot satul. Mai încoace, de câte ori venea de la București, îl căuta pe tata, nea Lisandru lângă - știi tălică, croitorul. Într-o zi, l-a tras în poză, pentru televiziune. Eu n-am văzut. Am aflat asta de la un nepot din Medgidia, care se uita la televizor. Și cum se uita el în sticlă, a început să strige ca apucatul și să arate cu degetul spre ecran: <Uite-l pe tae! ... Uite-l cum dă la coasă!> O țară întreagă l-a văzut pe Lisandru lângă, personajul din carte. A fost mare tatăl meu. Păcat că nu a avut carte. Acu' ar fi fost ca Marin Preda, poate și mai sus ca el." Refugiați în vorbe și închipuirii, bătrânii abia și-l mai amintesc pe scriitor, încât, după ani și ani de trudă, tânărul profesor Marian Ciobanu a reușit cu greu să strângă în cartea lui, dedicată personajelor lui Marin Preda, câteva propoziții risipite, reci, juxtapuse. Bibina: „Era vrăjitoare și păcălea lumea"... Bâznae: „Băiat bun. Făcea pe dactilograful și avea memorie bună"... Mutu lui Ciucă: „Era într-adevăr mut, dar era bun de frecții"... Beșleagă: „Era sanitar, dar se strâmba la copii și la femei să le sperie. Mic de stat și urât, mai mult a băgat în spital decât a vindecat"... Parizianu: „Când bea, se lăuda că are rude la Paris. Altfel, om de treabă"... Voicu lui Rădoi: „Nu-mi amintesc să se fi vorbit că l-ar fi luat barza drept par, dar n-ar fi de mirare!"

Un final numit copilărie

Dacă ajungi la Siliștea și vrei să te apropii de lumea adevărată a lui Marin Preda, trebuie să te descurci singur, să strângi de unde știi și de unde se nimerește câteva fărâme de vorbe și de întâmplări. Să le completezi, imaginându-le. Cineva ar trebui acum, în ultima clipă, să adune tot ce a mai rămas. E posibil ca, din toate, amintirile să moară ultimele, dar nu e sigur. Lipsite de asprimea amănuntelor, de culoarea și mirosul unui detaliu, amintirile se usucă, rămân fără viață, un simplu desen pe zăpadă. E trist că la Siliștea abia de curând a apărut o statuie a scriitorului, iar școala i-a luat numele abia după 22 de ani de la moartea lui. E tristă și grea indiferența, dar nu e loc de nicio iluzie. Lucrurile se pierd firesc, în mod natural, uitate de alții sau năruite de la sine. Siliștea cea adevărată, cu obiceiuri și replici tăioase, cu orgolii și pasiuni nebune, ieșite din virilitatea și fibra adâncă a neamului țărănesc, mai există doar în imaginația scriitorului sau în amintirea unui bătrân rătăcit, ca nea Gulie, care și acum oftează, războindu-se cu mirosul cozonacului și al pâinii de țest ce plutea deasupra satului în ziua de Paști - pe ulițe, în case, pe ogor. În Siliștea pierdută a lui Marin Preda, toate miroseau și aveau gust - iarba, mămăliga, uleiul de dovleac, brazda de pământ abia întoarsă, fetele frumoase și florile de salcâm. Chiar și zilele toride de vară aveau mirosul lor, ca să nu mai vorbim de nopțile de vară, în câmp, unde țărani dormeau pe snopi ca să prindă răcoarea și rouă dimineții întreagă. Nu știi cum se face, dar, odată cu moartea lui Marin Preda, lumea lui s-a prăvălit, urmându-l în mormânt. S-au dus grăbit unii după alții: Ilinca, Tita (Mița), Alboaica (a mare, din Vale). S-au dus Ga Maria, Achim, Minică Roșu, Sande, Buric. Parcă scriitorul i-a chemat pe toți la sine și oamenii l-au ascultat într-un fel de sastiseală cosmică, o resemnare vagă și fără obiect, ca fraza icnită cu năduf de nea Stan Burcea: „Ce să facem, neică? Trăim de azi pe mâine și nu mișcăm nimic. Stăm și ne uităm cum se prăvale malul pe noi."

Pe prispa crâșmei, la un lichior ieftin și verzui

Dacă vii în sat cu idei și gânduri pregătite anume pentru tot ce crezi că vei vedea, riști să fii dezamăgit. Siliștenii nu mai sunt de mult moromețieni. S-au zăvorât în case, în ei înșiși. Nu mai au vorbe în doi peri, nu mai au chef să te ia peste picior sau, dimpotrivă, prinzându-te munteneste de

ceafă, să te invite la o țuică hulburită de gorgoaze. Ascultă radioul, se uită la televizor, dar lumea în care trăiesc pare să fi rămas mult prea departe de ei, inconsistentă și de neatins cu buricele degetelor. Când și când, în toiul vreunei discuții, siliștenii se laudă fără convingere, bârfesc moale sau răd înfundat, auzind că țața Dida s-a închis în casă speriată, crezând că emisiunea lui Cosmin Cemat („Ploaia de stele”) anunța sfârșitul lumii. Apocalipsa. Nenorocirea finală. Pe uliță sau în fața unui pahar cu lichior ieftin și verzui la culoare, oamenii discută doar dacă îi împingi de la spate. Parcă s-au pleostit de atâta bine, de democrație, de tranziție și integrare europeană. Parcă și-au făcut plinul. Nu-i mai miră, nu-i mai revoltă nimic - nici morțile ciudate din satul lor, nici renumele de „sat al spânzuraților”, nici inundațiile și nici certurile de la Cotroceni. Puțin le pasă de Marin Preda și ce anume înseamnă el pentru sat. Puțin le pasă dacă rămâne sau nu ceva în urma lor. Pentru bătrânii din Siliștea, viața e de acum un capăt de lume, un capăt de drum.

Am revenit în Siliștea încă o dată, cu disperarea ultimei încercări, gândind că toate vizitele mele anterioare au fost înșelătoare, că „satul sinucigașilor” e doar în minte mea dornică de lucruri senzaționale, ieșite din comun. Oamenii stau și așteaptă nu se știe ce. Aproape nimeni nu mai are chef să lucreze cernoziomul gras și însetat din câmpia Burnasului. Din lucrători ai pământului, oamenii au devenit doar spectatori ai fenomenului agrar. Lumea scriitorului, lumea satului de câmpie, așa cum era ea altădată, s-a micit, a fost suită pentru totdeauna în podul istoriei, alături de alte cufere sparte, obiecte desperecheate și vechi lăzi de zestre. Dacă îl întrebi pe nea Gulie cum va arăta Siliștea peste 20-30 de ani (nu cumva satul va dispărea?), bătrânul croitor de 86 de ani cade pe gânduri, cumpănește, după care decide hâtru, în stilul inconfundabil al locului: „Stai liniștit - peste 30 de ani, satul actual va fi tot sat, dar fără țărani... Cam tot așa previzionez că va fi și România - o Românie frumoasă și prosperă, dar fără români.” Om care a văzut multe la viața lui, ba chiar a trăit 15 ani la București, în tinerețile lui, nea Gulie nu are nicio îndoială că Siliștea-Gumești, ca și România din care face parte, este rău bolnavă. Nu zice că e pe moarte. Zice doar că Siliștea e bolnavă, într-o stare avansată de epuizare. Numai pastilele și un tratament puternic o mai pot salva, cum l-au salvat cu ceva vreme în urmă pe Ilie Boțoghină, care, bolnav de inimă, l-a întrebat pe doctorul ce îi scrisese rețeta: „Cât timp trebuie să iau pastilele, dom doctor? O săptămână-două sau cât?”...

„Păi, e la liber”, a spus doctorul. „Le iei toată viața și două-trei săptămâni, după ce mori... Numai așa o să fii sigur că și-au făcut efectul și ai devenit sănătos.” Altă cale de vindecare, altă rețetă nu e. Pastilele și răbdarea. Răbdare până ce mori și, obligatoriu, încă două săptămâni după - pentru siguranță și orice eventualitate.

Persoanele nu au putut fi identificate. Unele voci sugerează că femeia în picioare ar fi boieroaica Maria Gumă, iar cea șezută cu bebelușul, o apropiată a ei. Datarea pozei - după anul 1880.

Achim și Floarea, mândrii ca doi înșurăței,
în anii "30, pe șantier unde „fugise” Achim,
de „frica colectivizării, să facă blocuri
pentru alții”.

Adevărata Irina Botoghina. în colțul din dreapta, jos,
originalul.

(Găsită în podul casei lui Valache). (1935-36)

Preda Oprescu (secretarul primăriei)
și fiul Sande, în fața casei, vis-à-vis de Primărie (anii "30)

Central, popa Alexandru, sprijinită de umărul lui, soția, Lili;
Prima din stânga, amanta popii. (1936)

Sub-ul Ernest Lascăr și soția.
(Școala Normală din București, 1940).
(*Viața ca o pradă*)

„În fața bisericii din Siliștea Gumești, cu ocazia sfințirii drapelului donat Subcentrului de pregătire premilitară de către Circumscripția CAM. Tutun, în frunte cu inginerul Lucian Vilceanu.

Au participat și Comandantul regiunii premilitare Teleorman, colonelul Ion Dulcescu și maiorul Nedelescu”. (text original).

Se remarcă printre participanții: preoții Alexandru Popescu și Ion Andrei, precum și cântărețul Ștefan Marinescu. (1938)

m

Paraschiv și soția (Vasilica), Nilă și soția (Zoița). (1939).

Fotografie comentată magistral de Moromete în tot capitolul II din *Moromeții II*.

Paraschiv, în prim plan, lângă carul cu boi, Ilie Moromete, Catrina și Sae pe banca din față a căruței. Între cei doi, în spate, Achim. Restul, vecini. (1939).

Clasa a III-a, anul 1939-40, la Școala Normală din Cristur.
(Al doilea din dreapta, cu mâinile împreunate și șapca este Marin Preda

1941. Școala Normală din București. (După trei seturi de volei cu clasa a VI-a).
(Primul din stânga, rândul de jos, cu mâinile pe șapcă, este Marin Preda).

1942. Școala Normală
de pe Sf. Ecaterina, București.

- .1. Primul rând, stând jos,
în mijloc, Găjăilă Ion.
2. Liviu, rândul II, în spate,
dreapta de Găjăilă.
3. Marin Preda, în
picioare (fără ochelari, în
dreapta).
4. Cămui Vasile (devenit
procuror militar în București)
5. Lazăr Ion (Bușteni, acum,
în 1984)."

1942. Școala Normală de pe
Sf. Ecaterina. Volei între
clasele V și VI. Marin Preda,
în spatele celui din prim plan
și a celui alt din dreapta, cu
măinile pe brăcinare și
picioarele ușor răscrăcâte.

RI I I

1

Toroican, dreapta, și Sperache, liniștiți, privind spre necazurile tinereții. (Anii "60).

Achim, în dreapta, cu plosca, Floarea, nevastă-sa, în stânga.
(Anii "70, în Siliștea Gumești).

Costivici (coleg de primăvară și prieten
de suflet), soția Elena și prozatorul. (Anii 70).

Vechea casă a lui Valache și fântâna în care a vrut să se înece.
(Foto din anii '80, Maria Ciobanu)

Academicianul Eugen Simion, în centrul imaginii, cu geaca pe umeri; a doua de lângă dânsul, din stânga, Ilinca, sora prozatorului. (1982, S.G., la cel de-al doilea Simpozion „Marin Preda”, în organizarea profesorului Marian Ciobanu și directorul școlii, George Dinică, cu oarece sprijin al colegilor și cu multe încercări de la Județeană de Partid). (Foto Maria Ciobanu) stânga.

3
<

CD
06
C
3

CO
OO
rsj
O
O

NT
QT<
ST
CD

CD

l
3
O

Debutul (Floarea), muierea lui Gheorghe (Dej-
Achim), curnata prozatorului.
(1983)

Jolita Preda

langa (croitorul de izmene al prozatorului),
un vecin, Achim, alt vecin
- la „una mică” pe șanțul de vis-a-vis a lui Achim.) (Foto Maria Ciobanu)

Podul Delavale, al lui Iancu Enăchescu, „venetic de la Poiana Lacului” de Argeș.
(Moromeții, Cel mai iubit dintre pământeni)

Locul de veci al lui Ilie Moromete, la Cimitirul
din Cățeleşti.

Trei frați, din trei mame:
Gheorghe (Achim),
din prima căsătorie a lui Călărașu.
Alboaica, din prima căsătorie a Joiței.
Marin, din a doua căsătorie a ambilor părinți.

Prozatorul, când era Nicolae și lua
„Premiul I la băieți!”
Gae (Nicolae Modan),

primarul „Rebeliunii”,
cu bicicleta pe care a fugit de pe arie

Dumitru lui Nae, în perioada
colectivizării.

Bilă (Traian Popa).
(*Moromeții II*)

Moșiereasa Marica *Gumă*,
al cărei nume va dăinui de-a pururi în
Siliștea Gumești.
Ionel Georgescu din Bălăci, învățătorul
din clasele gimnaziale ale prozatorului.
(*Viața ca o pradă*)

Cu Sorin și Marinică, fiii lui Sae

Marinica Preda, fiul lui Sae

Preda dând autografe

Alexandru Preda

Cu unul dintre copii

Sae cu un grup de prieteni; dreapta jos, Anica

La deschiderea anului

CUPRINS

Gânduri la o ediție nouă / 5

Acea zi nenorocită și ploioasă de mai / 7

Siliște-Gumești - un capăt de drum, o haltă finală / 9
Alexandru Preda (Sae)

- fratele cel mic al scriitorului /14

Poiana lui Iocan/18

Ilinca Baltac (1920-1995)

- sora scriitorului și a lui Alexandru (Sae)/20

Poiana lui Iocan/25 Sae Preda

- mezinul familiei Călărașu/28

Poiana lui Iocan/37 Minică Roșu

- cel mai bun prieten din copilărie/40

Poiana lui Iocan/48 Ștefan Baltac (Gigi)

- fiul Ilincăi și, pe cale de consecință, nepotul scriitorului /53 Poiana

lui Iocan/58 Sae Preda

- fratele cel mic al scriitorului /60

Poiana lui Iocan/66 Aurora Cornu

- scriitoare, prima soție a scriitorului / 70

Sae Preda

- mezinul familiei Călărașu / 72

Poiana lui Iocan/76

Gigi Baltac

- fiul Ilincăi 178

Poiana lui Iocan/85

Sae Preda

- fratele scriitorului 187

Poiana lui Iocan/89 Sânziana Pop

- scriitoare și vecină de cameră la Mogoșoaia cu scriitorul / 91

Poiana lui Iocan / 97 Sae Preda

- fratele mai mic al scriitorului /198
 Poiana lui locan /102
 Elena Preda
- soția scriitorului /105
 Poiana lui locan/110 Marinică
 Preda
- fiul lui Sae și fratele lui Sorin, prin urmare, nepotul scriitorului /112
 Poiana lui locan/119 Radu
 Cosașu
- scriitor și jurnalist admirat de Marin Preda /121
 Poiana lui locan /129
 Marinică Preda
- fiul lui Sae/132
 Poiana lui locan /139
 Petre Anghel
- scriitor/141
 Magdalena Popescu Bedrosian
- critic literar /144
 Poiana lui locan/150 Geta
 Dimisianu
- colaborator și redactor de carte la *Moromeții* voi. I/1154
 Cei doi copii ai scriitorului /161
 Poiana lui locan /164
 Radu F. Alexandru
- dramaturg /166
 Poiana lui locan/172
 Aurora Cornu
 - scriitoare, prima soție a lui Marin Preda /174
 Poiana lui locan/177

- Petre Anghel
 - scriitor /178
- Eugen Simion
 - critic literar și prieten al scriitorului /185
- Poiana lui Iocan/190 Siliștea-Gumești, satul
 spânzuraților /191 Ilustrații /196

/
 /

